

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

FERAH-NÂMELELER VE KEMÂLOĞLU'NUN FERAH-NÂMESİ
(İNCELEME-METİN)

Raşit ÇAVUŞOĞLU

DANIŞMAN
Prof. Dr. İlhan GENÇ

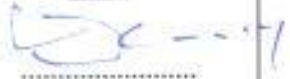

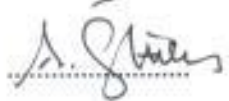
İZMİR-2014

**DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI**

2007872005

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Raşit ÇAVUŞOĞLU
Tez Başlığı : Ferah-Nameler ve Kemaloğlu'nun Ferah-Namesi (İnceleme-Metin)
Savunma Tarihi : 26.05.2014
Danışmanı : Prof.Dr.Ilhan GENÇ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Ilhan GENÇ	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Mehmet ŞEKER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Şerife YALÇINKAYA	EGE ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Necdet ŞENGÜN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Ali ÖZTÜRK	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği

Oy Çokluğu ()

Raşit ÇAVUŞOĞLU tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Ferah-Nameler ve Kemaloğlu'nun Ferah-Namesi (İnceleme-Metin)**" başlıklı tezi kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**Ferah-nâmeler ve Kemâlođlu’nun Ferah-nâmesi (İnceleme-Metin)**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gűsterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

21/04/2014

Raşit AVUŐOđLU

ÖZET

Doktora Tezi

Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu'nun Ferah-nâmesi (İnceleme-Metin)

Raşit ÇAVUŞOğLU

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

“Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu'nun Ferah-nâmesi (İnceleme-Metin)” isimli bu çalışmamız, tez başlığında ifade edildiği gibi, iki ana bölümden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; Türk edebiyatında Ferah-nâme ismiyle telif edilen manzum ve mensur eserlerin tanıtılması ve bu eserlerin bir tür oluşturup oluşturmadığı hususunun değerlendirilmesidir. İkinci kısımda ise; Kemâloğlu'nun Ferah-nâmesi'nin bilinen mevcut iki nüshası karşılaştırılarak yeni bir metin oluşturulmuş ve oluşturulan bu metin esas alınarak tahlil çalışması yapılmıştır.

Bu ilk bölüm üç alt başlığa ayrılmıştır. Birinci bölüm iki ayrı ana başlık şeklinde düzenlenmiştir. İlk ana başlık altında, Ferah-nâme adını alan manzum ve mensur eserler ve müellifleri tanıtılmıştır. İkinci ana başlık içerisinde ise; Kemâloğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve edebî yönünün açıklığa kavuşmasını sağlamak amacıyla kaynakların elverdiği ölçüde bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, eserin dil ve ifade özellikleri, muhtevâsı, şekil özellikleri, Ferah-nâme hikâyesinin yapısı ve Ferah-nâme hikâyesinde geçen sembolik şahsiyetlerin temsil ettikleri ahlâki meziyetler ortaya konmuştur.

İkinci bölümde Kemâloğlu'nun Ferah-nâmesi'nin metni din, tasavvuf, masal unsurları, tarihî ve efsanevî şahsiyetler başlıkları altında incelenmiş ve Ferah-nâme'de öne çıkan kavramlar Kemâloğlu'nun din ve dünya hakkındaki düşünceleri de dikkate alınarak tahlil edilmiştir. Böylece Kemâloğlu'nun dil, üslup ve şiir anlayışı, yaşadığı dönem ile birlikte değerlendirilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Ferah-nâme'nin mevcut nüshaları karşılaştırılarak tenkitli metin oluşturulmuştur. Bu şekilde, müellifin yazdığı metne yakın ve sağlıklı bir metin oluşturmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kemâloğlu, Ferah-nâme, Ferah-nâmeler, Mesnevî, Türk İslâm Edebiyatı, Edisyon Kritik.

ABSTRACT

Doktoral Thesis

Philosophy of Doctorate (PhD)

Ferah-names and Kemalolu's Ferah-name (Edition-Critique)

Raşit AVUŐOĐLU

Dokuz Eylul University

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Islamic History and Arts Program

Our study titled as “Ferah-names and Kemalolu's Ferah-name (Edition- Critique)” constitutes two main sections. In the first section, we tried to introduce the poetic and prosaic works named Ferah-nâme in Turkish litereture; and we investigate whether they can be counted as a new form of the Litereture. In the section two, the Ferah-nâme written by Kemalolu has been studied with its two known copy and a new text of it has been compounded. Then, on this final text the Ferah-nâme was analyzed.

Our theses constitute three chapters. The first chapter were devided into two subtitled. In the first subtitle, all works named Ferah-name in both poetic and prosaic style, has been introduced with their authors. In the other subtitle, the life of Kemalolu, his personality and his literature skills has been presented as much as the sources allow us. In this subtitle, language features of this work, its contents, forms as much as its structure of the story, symbolic personalities and their moral advances have been clarified.

In the second chapter, Kemalolu's Ferah-name by its text was examined with the consideration of religious views, story elements, historical and mythological persons and while these Kemalolu's religious and universal point of views were taken into consideration too. Thus, Kemalolu's language, style, and poetic understandings were studied with his period of time.

In the third chapter, the copies of Ferah-nâme were compared and a final critical text was made. By this we aimed to form and create the text as close as the original one.

Keywords: Kemalolu, Ferah-name, Ferah-names, Mesnevi, Turkish Islamic Literature, Edition Critique.

FERAĞ-NÂMELER VE KEMÂLOĞLU'NUN FERAĞ-NÂMESİ
(İNCELEME-METİN)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

FERAĞ-NÂMELER VE KEMÂLOĞLU'NUN FERAĞ-NÂMESİ

1.1. FERAĞ-NÂMELER	4
1.1.1. Hatiboğlu ve Ferah-nâmesi	7
1.1.2. İbn-i İsâ-yı Saruhânî ve Ferah-nâmesi	10
1.1.3. Hekim Mehmed Aşkî ve Ferah-nâmesi	12
1.2. KEMÂLOĞLU VE FERAĞ-NÂMESİ	14
1.2.1. Hayatı	14
1.2.2. Şahsiyeti ve Edebî Kişiliği	17
1.2.3. Eseri : Ferah-nâme	20
1.2.4. Ferah-nâme Hakkında Yapılan Çalışmalar	24
1.2.5. Ferah-nâme'nin Dil ve İfade Özellikleri	26
1.2.5.1. Sade Türkçe	27
1.2.5.2. Arapça ve Farsça Unsurlar	29
1.2.5.3. Deyimler, Atasözleri ve Özlü Sözler	31
1.2.6. Ferah-nâme'nin Muhtevâ Özellikleri	35
1.2.7. Ferah-nâme'nin Şekil Özellikleri	37
1.2.8. Ferah-nâme Hikâyesinin Yapısı	40
1.2.9. Ferah-nâme'de Geçen Sembolik Şahsiyetler ve Temsil Ettikleri Ahlakî Meziyetler	67

İKİNCİ BÖLÜM
KEMÂLOĞLU'NUN FERAH-NÂMESİ - İNCELEME

2.1. DİN	71
2.1.1. İtikad	71
2.1.1.1. Allah	71
2.1.1.2. Melekler	75
2.1.1.3. Kitaplar	76
2.1.1.4. Peygamberler	77
2.1.1.4.1. Hz. Âdem	78
2.1.1.4.2. Hz. Yûsuf	78
2.1.1.4.3. Hz. Mûsâ	79
2.1.1.4.2. Hz. Dâvûd	79
2.1.1.4.2. Hz. Süleyman	79
2.1.1.4.2. Hz. Îsâ	82
2.1.1.4.2. Hz. Muhammed	83
2.1.1.5. Âhiret İle İlgili Kavramlar	85
2.1.1.5.1. Âhiret	85
2.1.1.5.2. Kıyâmet	86
2.1.1.5.1. Cennet ve Cehennem	86
2.1.1.5. Hayır, Şer, Kaza ve Kader	87
2.1.2. İbâdetler	87
2.1.3. Âyet ve Hadîsler	88
2.1.3.1. Âyetler	88
2.1.3.2. Hadîsler	89
2.1.4. Diğer Dinî Kavramlar	90
2.1.4.1. İslam ve Diğer Dinler İle İlgili Kavramlar	90
2.1.4.1.1. İslam	90
2.1.3.1.2. Diğer Dinler İle İlgili Kavramlar	91
2.1.4.2. İmân	93
2.1.4.3. Küfür	94
2.1.4.4. Tevhîd	95

2.1.4.5. Şirk	96
2.1.4.6. Nifak	96
2.1.4.7. Hayat ve Ölüm	97
2.1.4.8. Şeytan	100
2.1.4.9. Günah	101
2.1.4.10. Cin	102
2.2. TASAVVUF	103
2.2.1. Tasavvufi Kavramlar	104
2.2.1.1. Aşk	104
2.2.1.2. Sıdk	105
2.2.1.3. Tevekkül	106
2.2.1.4. Hayâ	107
2.2.1.5. Edep	107
2.2.1.6. Sabır	108
2.2.1.7. Tevbe	109
2.2.1.8. Kanaat	109
2.2.1.9. İnâyet	111
2.3. FERAH-NÂME'DE GEÇEN DİĞER UNSURLAR	112
2.3.1. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler	112
2.3.1.1. Hz. Havvâ	112
2.3.1.2. Nemrûd	112
2.3.1.3. Âsaf	113
2.3.1.4. Şeddâd	113
2.3.1.5. Kâvus	114
2.3.1.6. İskender	115
2.3.1.7. Abdülmelik b. Mervân	116
2.3.1.8. Mesleme (Müslim) b. Abdülmelik	117
2.3.1.9. Sultan Seyyid Gâzi (Battal Gâzi)	118
2.3.1.10. Sehloğlu Tâlip	119
2.3.1.11. Nasroğlu Melik Mûsâ	120
2.3.1.12. Şeyh Abdüssamed	122
2.3.1.13. Cezîre Padişahı	122

2.3.2. Yerler	123
2.3.2.1. İstanbul	123
2.3.2.2. Şam (Dimeşk)	124
2.3.2.3. Mısır	125
2.3.2.4. Rûm	126
2.3.2.5. Mağrib	126
2.3.2.6. Bakır Şehri	127
2.3.3. Tipler	129
2.3.3.1. Âkil	129
2.3.3.2. Ahmak	130
2.3.3.3. Epsem	131
2.3.3.4. Gâfil	132
2.3.3.5. Cömert ve Cimri	133
2.3.4. Masal Unsurları	134
2.3.4.1. Kaf Dağı	134
2.3.4.2. Dîv	135
2.3.4.3. İfrît	148
2.3.4.4. Ejderhâ	140
2.3.4.5. Dimiryâd	140
2.3.4.6. Gerger Denizi	141
2.3.4.7. Kumkuma	142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ	144
3.1.1. Ferah-nâme Nüshalarının Tavsifi	144
3.1.2. Ferah-nâme'nin Müstensihleri	148
3.2. METNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YÖNTEM	148
3.3. KEMÂLOĞLU'NUN FERAH-NÂMESİ'NİN TENKİTLİ METNİ	153
SONUÇ	422
KAYNAKÇA	429

KISALTMALAR

AKÜ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
b.	bin, (oğlu)
bkz.	bakınız
CÜİFDE	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	çeviren
DEÜİFD	Dokuz Eylül üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
haz.	hazırlayan
IRCICA	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
Ktp.	Kütüphane
MO	Le Monde Oriental
Nr.	numara
s.	sayfa no
ss.	sayfadan sayfaya
TALİD	Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	tercüme eden
TM	Türkiyat Mecmuası
vr.	varak

GİRİŞ

XIV. yüzyılda telif ve tercüme eserlerin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmaya başlamıştır. Bu yüzyılda hem Anadolu hem de Memlük-Kıpçak sahasında Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı alanında birçok eser telif edilmiştir. Memlük-Kıpçak Edebiyatı sahası içerisinde eser telif ettiği kabul edilen müelliflerden biri de XIV. yüzyıl şâiri Kemâloğlu'dur.¹

Kemâloğlu'nun hayatı hakkında eserinde yer alan bilgiler dışında kaynaklarda herhangi bir bilginin bulunmaması ve bilinen tek eseri olan *Ferah-nâme*'nin sadece iki nüshasının varlığı müellifin hayatı ve eserinin diğer nüshalarının varlığına dair kapsamlı bir araştırmayı gerekli hale getirmektedir.

Bazı kaynaklarda Kemâloğlu'nun adı Kemâloğlu İsmail şeklinde geçmekte ve müellifin eserini Trablusşam'da Mısır-Memlükleri adına hüküm süren Mîr Gâzi'ye takdim ettiği bilgisi yer almaktadır. Kemâloğlu hakkında bilgi veren kaynaklardan bazılarında ise müellifin ismi eserinde geçtiği gibi sadece Kemâloğlu şeklinde yer almakta ve müellifin eserini kime sunduğuna dair bilgi de yer almamaktadır. Başta adı olmak üzere müellifin, hayatı ve eserini nerede ve kimin adına yazdığı konularında farklı ve çelişkili bilgilerin varlığı çözüme kavuşturulması gereken önemli problemlerdendir.

Kemâloğlu tarafından telif edilen *Ferah-nâme*'nin konusu, eserinde yer verdiği hikâyenin anlatımında hangi kaynak ve kültürlerden faydalandığı hususları ile müellifin eserinde tasavvufî anlatıma yer vermeyip kelâmî ve felsefî bir dil kullanmasının sebepleri de açıklığa kavuşturulması gereken hususlardan biridir.

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâme* mesnevîsini telif ettiği yıllarda henüz dünyaya gelmiş olan Hatiboğlu Muhammed de Kemâloğlu'ndan yaklaşık 40 yıl sonra *Ferah-nâme* adıyla farklı konulu manzum bir mesnevî telif etmiştir. XIV. ve XV.

¹ XIV. yüzyıl şâiri Kemâloğlu'nun kaynaklarda hayatı hakkında herhangi bir bilgi yer almadığından bilinen tek eseri *Ferah-nâmesi*'nin hangi edebî sahaya dâhil edilmesi gerektiği konusunda herhangi bir mutabakat yoktur. Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi* ile ilgili ilk bilgileri veren M. Fuad Köprülü, Kemâloğlu'nun eserini Mısır-Memlükleri döneminde Trablusşam'da tamamladığını ileri sürerek *Ferah-nâme*'yi Memlük-Kıpçak Edebiyatı sahası içinde değerlendirmektedir. Köprülü, bu bilgilere bugün elde mevcut olmayan, özel kütüphanesinde bulunduğu bilgisini verdiği, bir *Ferah-nâme* nüshasından ulaştığını ifade eder. Diğer yandan konu ile ilgilenen araştırmacılar, Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin Eski Anadolu Türkçesi devrinin özelliklerini taşıdığını ve Anadolu'da nazım dilinin gelişimine katkı sağladığı tespitinde bulunurlar.

yüzyıllarda telif edilen bu iki manzum *Ferah-nâme* dışında İbn-i İsâ-yı Saruhânî ve Hekim Mehmed Aşkî tarafından yine *Ferah-nâme* adıyla ancak farklı konularda ve mensur birer eser verilmiştir. *Ferah-nâme* adını taşıyan bu eserlerin benzer ve farklı yönlerinin olup olmadığı hususu da çözüme kavuşması gereken problemlerdendir. Ayrıca, *Ferah-nâme* adını taşıyan bu eserlerin bir tür olarak ele alınıp alınamayacağı ile ilgili hususların bilimsel bir şekilde tartışılarak değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki problem ve ihtiyaçlardan hareketle, çalışmamızın ana konuları *Ferah-nâmeler* ve Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* olacaktır. “*Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu'nun Ferah-nâmesi (İnceleme-Metin)*” adlı çalışmamızda amacımız; *Ferah-nâme* adını taşıyan eserler ile hayatı ve eseri hakkında derinlemesine çalışma yaptığımız Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'ni birlikte ele alarak *Ferah-nâmelerin* bir tür olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hakkında sonuca varmaya çalışmaktır.

Çalışmamızın birinci bölümü iki ayrı ana başlık şeklinde düzenlenecektir. İlk ana başlık altında, *Ferah-nâme* adını alan manzum ve mensur eserler ve müelliflerine kısaca değinilmeye çalışılacaktır. İkinci ana başlık içerisinde ise Kemâloğlu'nun hayatı ve *Ferah-nâmesi* hakkında kaynakların elverdiği ölçüde bilgi verilecektir. Buradaki amacımız; Kemâloğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve edebî yönünün açıklığa kavuşmasını sağlamaktır. Diğer yandan müellifin eserinin dil ve ifade özellikleri, muhtevâsı, şekil özellikleri, *Ferah-nâme* hikâyesinin yapısı ve *Ferah-nâme* hikâyesinde geçen sembolik şahsiyetlerin temsil ettikleri ahlâki ilkelere değinmeye çalışacağız. Aynı başlık altında müellifin eseri hakkında yapılan çalışmalara kısaca değindikten sonra *Ferah-nâme* hikâyesinde geçen sembolik şahsiyetlerin temsil ettikleri ahlâki vasıfları ortaya çıkarmak da bir diğer amacımızdır.

Üçüncü amacımız; Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin elde bulunan mevcut nüshalarını karşılaştırarak “edisyon kritik” yöntemiyle müellifin yazdığı metne en yakın ve sağlıklı bir metni oluşturmaya çalışmaktır. Nüshalar arasındaki farklılıklar metinde gösterilecek ve tenkitli metin oluşturmada belirlenen kıstaslar da nüshaların tavsifi başlığı altında değerlendirilecektir.

Dördüncü amacımız; *Ferah-nâme* mesnevîsinin metnini “*Din-Tasavvuf ve Diğer Unsurlar*” ana başlığı altında incelemek ve *Ferah-nâme*'de öne çıkan

kavramları belli başlıklar altında tahlil etmektir. Bu şekilde Kemâloğlu'nu ve eserinden bize yansıdığı kadarıyla dil, üslup ve şiir anlayışını da açığa kavuşturmuş olacağız.

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* üzerinde iki yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki Kenan Özbostancı'nın, Afyon ve Konya nüshalarına dayanarak *Ferah-nâme*'nin dil ve şekil özellikleri üzerine hazırladığı yüksek lisans tezidir. Diğer bir çalışma ise Tijen Çalışkanman'ın (Dursun) *Ferah-nâme*'nin Afyon nüshasının ilk otuz beş varlığını transkribe ettiği yüksek lisans tezidir.² Söz konusu çalışmalarda Kemâloğlu hakkında az da olsa verilen yanlış bilgilerin, eserin edisyon kritikli ve transkripsiyonlu metnlerinin oluşturulmasında yapılan okuyuş hatalarının düzeltilmeye ihtiyacı vardır.

Ferah-nâme üzerine yapılan bu çalışmalarda eserin mevcut iki nüshasından birinde bulunmadığı gerekçesiyle bazı beyitlerin edisyon kritikli metne dâhil edilmediği görülmektedir. Diğer yandan mesnevî nazım biçiminde telif edilen eserde yer alan az sayıdaki gazel formundaki manzume fark edilmeyerek söz konusu manzumelerin kâfiye düzeninde mesnevî nazım şekli dışına çıkıldığı düşünülerek müellif veya müstensih'in kâfiye hatası yaptığı yorumunda bulunulmuştur. Eserin içeriği ile ilgili yapılan bu tür hataların düzeltilmesi konusunda da hassasiyet gösterdik. Yaptığımız çalışma ile birlikte Kemâloğlu'nun hayatı, mevcut kaynakların el verdiği ölçüde, ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca *Ferah-nâme*'nin edisyon kritikli metninin oluşturulmasında okuyuştan kaynaklanan hatalar düzeltilerek daha sağlıklı bir metin ortaya konulmaya çalışılacaktır.

“*Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu'nun Ferah-nâmesi*” adlı çalışmamız boyunca tezkireler, biyografik eserler, basılı ve elektronik kataloglar, tarih ve edebiyat tarihi kitapları, yüksek lisans ve doktora tezleri, kütüphane katalogları, tebliğler, ansiklopediler ve tezkirelerin muhtevaları hakkında bilgi veren kaynak eserler incelenmiş ve çalışmamız ile ilgili bilgilere son ana kadar ulaşılmaya çalışılmıştır.

² Kenan Özbostancı, **Kemaloğlu Ferah-name**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991. Tijen Çalışkanman (Dursun), **Ferah-nâme Kemaloğlu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996.

BİRİNCİ BÖLÜM

FERAH-NÂMELER VE KEMÂLOĞLU'NUN FERAH-NÂMESİ

Türk edebiyatında sayıları fazla olmamakla birlikte *Ferah-nâme* adıyla telif edilmiş manzum ve mensur eserlerin varlığı bilinmektedir. *Ferah-nâme* adını alan bu eserlerin bazılarının farklı yönleriyle çalışıldığı, diğer *Ferah-nâmeler* hakkında sınırlı birkaç tanıtım dışında detaylı bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.³

Türk edebiyatında *Ferah-nâme* adını almış eserleri, varlığını tespit edebildiklerimiz kadarıyla, incelediğimizde iki adet manzum iki adet mensur olmak üzere dört adet *Ferah-nâme* bulunmaktadır.

Nevâlî Nasûh b. Abdullah Akhisârî'nin (ö.1003/1595) *Ferruh-nâme* veya *Ahlâk-ı Nevâlî* olarak da bilinen ve Aristo'nun *Kitâbu'r-Riyâset ve's-Siyâset* isimli kitabının tercümesi olan eseri, bazı kaynaklarda yanlışlıkla *Ferah-nâme* şeklinde isimlendirilmiştir. Nitekim, Charles Rieu (ö.1902), Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) de aynı eseri *Ferah-nâme* şeklinde isimlendirdiğini, ancak eserin orijinalinin *Ferruh-nâme* şeklinde okunması gerektiğini ifade eder.⁴ Rieu, Kâtip Çelebi'nin Nevâlî Nasuh b. Abdullah Akhisârî'nin eserini yanlışlıkla *Ferah-nâme* şeklinde yazdığını, eserin orijinal isminin *Ferruh-nâme* olduğunu söylese de, Kâtip Çelebi'nin söz konusu eseri zaten *Ferruh-nâme* şeklinde isimlendirdiği görülmektedir.⁵ Bu karışıklığa فرحنامه *Ferah-nâme* ile فرحنامه *Ferruh-nâme* kelimeleri arasındaki benzerliğin sebep olduğu düşünülmektedir.⁶

Sermet Çifter Kütüphanesinde yer alan ve Tâcizâde Câfer Çelebi'nin (ö. 921/1515) *Heves-nâme* adlı sergüzeştname türüne örnek gösterilen meşhur

³ *Ferah-nâmeler* hakkında yapılan çalışmalara *Ferah-nâmelerin* değerlendirildiği bölümlerde ayrıca değinileceğinden tekrara girmek için burada söz konusu çalışmaları yazmayı uygun bulmuyoruz.

⁴ Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888, s. 118.

⁵ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn an esâmii'l-kütübi ve'l-fünûn*, İstanbul 1971, Cilt:2, s. 1254.

⁶ Bursalı Mehmed Tahir'in "Eski ve Yeni "Ahlâk Kitaplarımız" adıyla Sırat-ı Müstakim'de tefrika edilen daha sonra bazı âlimlerin teşvikiyle ilaveler yapılarak küçük bir kitap şeklinde yayımlanan *Ahlâk Kitaplarımız* adlı eserde de Nevâlî Nasûh b. Abdullah Akhisârî'nin *Ferruh-nâme* (*Ahlâk-ı Nevâlî*) adlı eseri *Ferah-nâme* şeklinde geçmektedir. Geniş bilgi için bkz. Bursalı Mehmed Tahir b. Rif'at, (Sadeleştiren: Saadettin Özdemir), "Ahlâk Kitaplarımız" **SDÜ İlahiyat Fak. Dergisi**, Isparta 2009/1, Sayı:22, s. 165.

mesnevîsinin de *Ferah-nâme* ismiyle kayıtlara geçirildiği anlaşılmaktadır.⁷ Yine aynı şekilde, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde 1532 numarada bir mecmua içerisinde kayıtlı *Ferruh-nâme-i dilberân* adlı küçük bir risâle de yanlışlıkla *Ferah-nâme* şeklinde isimlendirilmiştir. Tasnif ve kataloglama işlemleri sırasında veya değişik sebeplerle *Ferah-nâme* şeklinde isimlendirilen eserleri bir tarafa bıraktığımızda *Ferah-nâme* adıyla telif edilen ve çalışmamıza konu olan manzum ve mensur dört adet *Ferah-nâme* bulunmaktadır.

Hatiboğlu Muhammed (ö.?) ve Kemâloğlu'na ait iki manzum *Ferah-nâme* ile birlikte *Ferah-nâme* adıyla İbn-i İsmâ-yı Saruhânî (ö. 967/1559-60) ve Hekim Mehmed Aşkî (ö.1228/1813) tarafından telif edilen iki mensur eseri de inceledik. İbn-i İsmâ-yı Saruhânî tarafından telif edilen mensur *Ferah-nâme* bazı kaynaklarda *Et-Teshîru'l-ekber fi ilmi'l-harf* şeklinde isimlendirilmektedir.⁸ Aynı şekilde Hekim Mehmed Aşkî'nin karanfil ve karanfil yetiştiriciliği hakkında kaleme aldığı mensur *Ferah-nâmesi*'nin de tam ismi *Risâle-i Aşkî Der-Hakk-ı Zehr-i Karanfil bi-Unvân-ı Ferah-nâme*'dir.⁹ Biz yine de söz konusu iki mensur eserin isimlendirilmesinde *Ferah-nâme* kavramının geçmesi ve bazı kaynaklarda sadece *Ferah-nâme* adıyla tanıtılmaları sebebiyle bahsi geçen iki eseri de incelememize dahil ettik.

Divân edebiyatında manzum ve mensur örnekleri olan türler: “*Divan edebiyatı mahsüllerinin büyük çoğunluğunun manzumelerden oluştuğu bilinmektedir. Bu da müelliflerin hemen her konuyu şiir formunda anlatmalarına yol açmıştır. Özellikle mesnevî nazım şeklinin, konusu uzun olan her tür eser yazmaya elverişli olması nedeniyle, ilmî konulardan felsefeye, mizahtan tarihe kadar pek çok konu mesnevî nazım şekliyle yazılan türe dönüşmüştür. Mesnevî nazım şekliyle telif edilen bu türlere; Mevlidler, Hilyeler, Şehr-engizler ve Sur-nâmeler örnek gösterilebilir. Türk edebiyatında ayrıca manzum veya mensur örnekleri bulunan türler bulunmaktadır. Bunlar; Kırk Hadisler, Kıyâfetnâmeler, Menâkıpnâmeler, Gazavâtnâmeler ve Siyerler'dir. Ayrıca, mensur olarak telif edilen türler de bulunmaktadır. Tezkireler, Münşeâtlar, Letâif-nâmeler, Seyahatnâmeler,*

⁷ Câfer Çelebi, **Heves-nâme**, Yapı Kredi Yayınları Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma No: 937.

⁸ Ali Rıza Karabulut, **İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi**, Kayseri, Akabe Kitapevi, Cilt:1, s. 339; Kâtip Çelebi, Cilt:2, s. 1253.

⁹ Hekim Mehmed Aşkî, **Risâle-i Aşkî Der-Hakkı Zehr-i Karanfil bi-Unvân-ı Ferah-nâme**, Süleymaniye Ktp., Sütlüce Dergahı Elif Efendi Koleksiyonu, nr. 78/2, vr. 43b.

Sefâretnâmeler ve Siyâsetnâmeler de mensur türde yazılan eserlerdir” şeklinde açıklanmaktadır.¹⁰

Yukarıda zikredilen türdeki manzum veya mensur eserlerin ait olduğu türü içeren belli bir konuyu ele aldığı ve o konu etrafında şekillendiği görülür.¹¹ Bu gaye ile telif edilen eserlerin o türün çatısını oluşturan tür ismini aldığı veya bu isimle anıldığı bilinmektedir.

Türk edebiyatı mahsulleri arasında, aynı ismi taşıyan ancak farklı amaçlarla telif edilen ve bir tür oluşturmayan manzum ve mensur eserler de bulunmaktadır. Yaptığımız çalışmada, inceleme imkanı bulduğumuz ve her birine ayrı ayrı değindiğimiz *Ferah-nâme* adını taşıyan eserlerin bir tür olarak değerlendirilemeyeceğini söyleyebiliriz. Çalışmamızın bu bölümünde geniş bir şekilde yer vereceğimiz *Ferah-nâmelerin*, her birinin farklı bir konuyu işlediği görülecektir. Çalışmamızın sonuç bölümünde bu konuyu geniş bir şekilde ele alacağımız için bu bölümde *Ferah-nâmeler* ve müellifleri hakkında bilgi vermekle yetiniyoruz.

¹⁰ H. İbrahim Şener-Alim Yıldız, **Türk İslâm Edebiyatı**, İstanbul 2003, Rağbet Yayınları, ss. 396-397.

¹¹ Divan edebiyatı ve Tekke-Tasavvuf edebiyatı türleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. İlhan Genç, **Edebiyat Bilimi Kuramlar-Yöntemler**, İzmir 2007, ss. 52-53, 76-80; Rıdvan Canım, **Divan Edebiyatında Türler**, Grafiker Yayınları, İstanbul 2012.

1.1. FERAH-NÂMELER

1.1.1. Hatiboğlu ve Ferah-nâmesi

Hatiboğlu Muhammed¹², Germiyan Beyliği devrinde 777/1375 yılında Denizli'nin Honas kasabasında doğmuştur. Hatiboğlu'nun adı ve *Ferah-nâme* adlı mesnevîsini sunduğu devlet adamlarının kimler olduğu hakkında ihtilaf bulunsa da tam adının Tâcüddîn Muhammed b. Hatîb İbrahim olduğu kanaatine ulaşıldığı görülmektedir.¹³ Müellifin bugüne kadar tespit edilebilmiş üç eseri bulunmaktadır.¹⁴ Bunlar *Ferah-nâme*, *Letâyifnâme* ve *Bahru'l-hakâyık*'tır.¹⁵

Hatiboğlu'nun *Ferah-nâmesi*, mesnevî nazım biçiminde yüz hadis ve yüz hikâyenin Arapçadan Türkçeye nazmen yapılmış bir tercümesidir. Müellif eserini yedi yılda tamamlayarak 829/1426 yılında II. Murad'a sunmuştur. Hatiboğlu, eserin II. Murad ile ilgili kısımlarını değiştirerek, bu defa eserini 830/1427'de Karamanoğlu İbrahim Bey'e, ardından yine aynı şekilde, 838/1435 yılında Candaroğlu İsfendiyar

¹² Hatiboğlu Muhammed ve *Ferah-nâmesi* hakkında yapılan belli başlı çalışmalar şunlardır; M. Fuad Köprülü, "İbn Hatîb: Ferah-nâme", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt:2 1928, ss. 489-496; M. Esad Coşan, **Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri**, (Doktora Tezi), Server İletişim, İstanbul 2008; Cemil Öztürk, **Hatiboğlu:Ferahname, egy XV. szazadi Oszman-Török nyelvemlek**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ph. D. diss., Budapest Eötvös Loránd University, 1984; Hatice Şahin, **Hatipoğlu Ferah-nâme (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1993; Hüsamettin Zümrütler, **Hatiboğlu Ferahnâme (Transkribe ve Metin)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994. Ayrıca, Hatiboğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve eserleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Coşan, ss. 127-163.

¹³ Fuad Köprülü ve M. Esad Coşan, Hatiboğlu Muhammed'in Osmanlı Devleti yönetimi altında bulunan İznik'te müderrislik yapmış Tâceddin İbrahim ile aynı kişi olduğu tespitinde bulunmuşlardır. Bu tespitler ve Hatiboğlu Muhammed ve Taceddin Hatiboğlu karşılaştırması ile ilgili geniş bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, **Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar**, ss. 192-203, İstanbul 1934; Coşan, ss. 171-176.

¹⁴ Hatice Şahin hazırladığı doktora tezinde; Fahir İz'in, Hatipoğlu'nun *Letâyifnâme* adlı eserinin varlığından söz ettiğini ancak yaptığı araştırmada Hatiboğlu adına kayıtlı *Letâyifnâme* adında bir esere rastlayamadığını ifade etmektedir. Ancak M. Esad Coşan'ın 1965 yılında hazırladığı Doktora tezinde Hatiboğlu'nun *Letâyifnâme* adlı eserinin varlığından açıkça söz edilmektedir. *Letâyifnâme* ve Hatiboğlu'nun eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Coşan, ss. 25-120. Ayrıca *Letâyifnâme* hakkında geniş bilgi için bkz. Veysi Sevinçli, **Letâyifname (İnceleme-Metin-Sözlük, Tıpkıbasım)**, Töre Yayınları, İstanbul 2007.

¹⁵ Coşan, ss. 23-123. *Bahru'l-Hakâyık*, Hacı Bektâşî Veli'nin *Makâlât-ı erba'in* adlı eserinin manzum tercümesidir. *Bahru'l-Hakâyık* ve *Makâlât* ile ilgili geniş bilgi için bkz. Coşan, 27-53; İ. Hikmet Ertaylan, **Hatiboğlu Bahrü'l-Hakayık**, İstanbul Edebiyat Fakültesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1960; Selen Çifçi, "XIV. Yüzyıl Şairi Hatiboğlu ve Bir Mesnevisi: Bahrü'l-Hakâyık", **AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Afyon 2001, Cilt:2/Sayı:2, ss.187-195.

Bey'e takdim etmiştir.¹⁶ Eser, “*mef' ûlü/fâ'ilâtü/mefâ' ilü/fâ'ilün*” vezninde olan yedi beyitlik gazel formunda bir na't hariç aruzun “*fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün*” kalıbı ile yazılmış 6091 beyitlik büyük bir mesnevîdir.¹⁷

Hatiboğlu ve eserleri hakkında tafsilatlı bir çalışma yapmış olan M. Esad Coşan, mensur *Yüz Hadis Yüz Hikâye'nin* tespit edilebilen 7 farklı nüshasından Ali Emîrî nüshasının tavsifini verirken kitabın kenar yüzüne “Mustafa Darir” yazıldığını ifade eder. M. Esad Coşan, bu kaydın aynı cilt içinde yer alan ve sonraki şiirin son beyitlerinden Darir'e ait olduğu anlaşılan *Mûcize-i Nutk-ı Cemel ve Hikâyet-i Ahû* adlı müstakil risâleden dolayı konulduğu tespitinde bulunmuştur. M. Esad Coşan, yaptığı çalışmada Darir'e izafe edilen *Yüz Hadis Yüz Hikâye'nin* de Hatiboğlu tarafından yazıldığı kanaatine varmıştır.¹⁸ Ancak, *Yüz Hadis Yüz Hikâye* üzerine daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde eserin, Erzurumlu Mustafa Darir'e ait olduğu ortaya konmuştur.¹⁹

Hatiboğlu'nun *Ferah-nâmesi* başlık, besmele ve bazı Arapça dua cümlelerinden sonra söze Allah adıyla başlamanın önemi, sözün özellikle de Peygamber sözünün değerine dair fikirler, 40 beyitlik ilk bölümde işlenmiştir. Ardından 45 beyitlik tevhîd bölümünde kâinattaki düzen, Allah'ın sıfatları ve kudreti anlatılır. Bu bölümden sonra iktibas ve telmihlerle süslenen 41 beyitlik bir na't yer almaktadır. Na'ttan sonra ise 72 beyitlik münâcât mevcuttur. Bu bölümden sonra da kitap hakkında bilgiler ve eserin sunulduğu hükümdarın vasıfları sayılır. Devamında ise eserin yazılışı, ithaf edildiği hükümdarın adı ve sıfatları, dünyanın fâniliği ve

¹⁶ Coşan, ss. 81-95; Mustafa Erkan, “Ferahnâme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1996, Cilt:12 ss. 359-360. Hatice Şahin ise Hatiboğlu'nun *Ferah-nâme* adlı eserini iki ayrı hükümdar için yazdığı bilgisini vermektedir. Ancak Hatice Şahin'in 1993 yılında hazırladığı Doktora tezinden yaklaşık 28 yıl önce aynı eserin üç ayrı hükümdar ve beylere takdim edildiği bilgisi M. Esad Coşan'ın hazırladığı Doktora tezinde ayrıntılı olarak yer almaktadır. Karşılaştırma için bkz. Coşan, ss. 86-96; Şahin, s. 8; Erkan, ss. 359-360.

¹⁷ Coşan, ss. 82-83; Erkan, s.360.

¹⁸ Bkz. Coşan, ss. 105-120.

¹⁹ Mustafa Erkan, TDV İslam Ansiklopedisi “*Ferah-nâme*” maddesinde; Hatiboğlu'nun *Ferah-nâmesi'nin Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı eserin nazmen tercümesinden meydana geldiğini ve bu mensur eserin müellifinin Erzurumlu Darir olduğunu ifade eder. M. Esad Coşan'ın tespitine göre ise mensur *Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı eser Hatiboğlu tarafından yazılmış ve manzum *Ferah-nâme'nin* yazılmasını sağlamıştır. Mensur *Yüz Hadis Yüz Hikâye* ile *Ferah-nâme'nin* ilişkisi ve müelliflerinin tespiti ile ilgili geniş bilgi için bkz. Coşan, ss. 105-120. Ayrıca bkz. Süleyman Efendioğlu-Yusuf Ziya Sümbüllü, “Erzurumlu Mustafa Darîr, Yüz Hadis Yüz Hikâye'si ve Yeni Nüshaları”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 32, Güz 2012, ss.15-35; Necdet Yılmaz-Selahattin Yıldırım, **Yüz Hadis Yüz Hikâye Darir Mustafa Efendi**, Darulhadis Yayınları, İstanbul 2007.

dünya hayatında yapılması gereken iyi işler hakkında nasihatler yer alır. *Ferah-nâme*'nin sunulduğu hükümdarın vezirlerinin övüldüğü kırk beyitlik bir bölümü Hz. Peygamber'i öven yedi-sekiz beyitlik bir giriş takip eder. Bu girişten itibaren eserin asıl mevzusu başlamaktadır. Eserin asıl kısmını teşkil eden bu bölümde önce bir hadisin Arapça metni, sonra manzum geniş bir tercümesi ve bu tercümeyi izah mahiyetinde uygun bir hikâye anlatılarak, toplam yüz hadis ve yüz hikâyeyi muhtevi olan eserin asıl bölümü nihayete erer. Eserin telif tarihini ihtiva eden 46 beyitlik bir hâtîme bölümü, Allah'a hamd, eserin konusu ve eserde geçen konunun okuyanların istifadesi için Arapçadan tercüme edildiği anlatıldıktan sonra okuyuculardan hayır dua dileğiyle eser sona ermektedir.²⁰

Hatiboğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde anlatılan hikâyeler, Kur'ân-ı Kerim'den, tarihî olaylardan, İslam büyüklerinin hayatlarından, bazen de gerçek hayattan alınan hikâyelerden oluşmaktadır. Her hikâyeden sonra öğüt ve nasihat verilir. Bazı bölümlerde birden fazla hadis verildiği gibi, bazı hadislerden sonra hikâye anlatılmadan doğrudan öğüt verilir. Eski Anadolu Türkçesi devrinin özelliklerini yansıtan, sanat endişesi taşımayan Hatiboğlu'nun *Ferah-nâmesi*, sade ve oldukça külfetsiz bir karakter taşımaktadır. Hatiboğlu'nun diğer eserlerine nazaran biraz daha gelişmiş bir nazım tekniğine sahip olan *Ferah-nâmesi*, dil ve edebiyat tarihi açısından olduğu kadar Anadolu'nun din ve kültür tarihi bakımından da önemli bir eser olarak görülmektedir.²¹

M. Esad Coşan'ın tespitine göre eserin bilinen sekiz nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar M. Esad Coşan tarafından tafsilatlı olarak tanıtılmaktadır.²² Mustafa Erkan ise TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "Ferah-nâme" maddesinde, *Ferah-nâme*'nin tespit edilebilen altı nüshası hakkında bilgi vermektedir.²³ Hatice Şahin tarafından hazırlanan doktora tezinde yedi farklı *Ferah-nâme* nüshasından bahsedilmektedir. Hatice Şahin, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi 1074 numarada kayıtlı nüshayı asıl nüsha, Karamanoğlu İbrahim Bey'e sunulan nüshalardan olan ve

²⁰ Coşan, ss. 85-86.

²¹ Emine Yeniterzi, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", **TALİD**, Cilt:5, Sayı:10, 2007, ss. 441-442; Erkan, s. 360.

²² Coşan, ss. 96-104.

²³ Erkan, s. 360.

İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde 4881 numarada kayıtlı nüshayı da ikincil nüsha olarak ele alıp bu iki nüshaya dayanarak doktora tezi hazırlamıştır.²⁴

1.1.2. İbn-i İîsâ-yı Saruhânî ve Ferah-nâmesi

902/1496-97 yılında Aydın vilâyetinin Saruhan sancağına bağı Akhisar kazasında dünyaya gelen İbn-i İîsâ'nın asıl adı İlyas'tır.²⁵ Babası Bayramiyye tarikatı şeyhlerinden Mecdüddin İîsâ Efendi'dir. İbn-i İîsâ, vahdet-i vücûd düşüncesini işlediğı tasavvufî muhtevalı şiirleri yanı sıra cifr, havâs, vefk ve nücûm bilimleri ile de uğraşmıştır.²⁶ Mutasavvıf bir şâir olan İlyas b. İîsâ'nın manzum ve mensur birçok eseri bulunmaktadır.²⁷

İbn-i İîsâ-yı Saruhânî'nin telif ettiği tespit edilen 14 eserinden biri olan *Ferah-nâmesi* harflerden mana çıkarma amacıyla yazılmış mensur bir eserdir. İbn-i İîsâ'nın *Ferah-nâmesi*, *et-Teshîru 'l-ekber fi ilmi 'l-harf* adıyla da bilinmektedir.²⁸

İbn-i İîsâ-yı Saruhânî, mensur eserlerinden olan *Ferah-nâmesi*'nde doğum yerini, yılını, eserinin ismini ve eserini telif sebebini zikretmektedir. Besmele, hamdele ve salveleden sonra hayatı ve *Ferah-nâmesi* hakkında bilgiler veren İbn-i

²⁴ Bkz. Şahin, ss. 8-11.

²⁵ İbn-i İîsâ için bkz. İbn-i İîsâ, **Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddîn**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Böl., nr. 323; Kâtib Çelebi, **Keşfu'z-zunûn**, İstanbul 1971, Cilt:1, s. 913; Cilt:2, s. 1253; a.mlf., **Süllemü'l-Vusûl ilâ Tabakâti'l-fuhûl**, Süleymaniye Ktp.,Şehid Ali Paşa Böl., nr. 1877, vr. 174b, 293b; Müstakimzâde, **Mecelletü'n-Nisâb**, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Böl., nr. 628, vr. 40b, 110a; Ömer Rıza Kehhâle, **Mu'cemu'l-Müellifin**, Cilt: 2, s. 315; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*, Cilt:2, s. 467; Bursalı Mehmed Tâhir b. Rif'at, **Aydın Vilayetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli**, İzmir 1324, ss. 6-8; Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyetü'l-Arifin Esmâü'l-Müellifin Âsâru'l-Musannifin**, (haz. Mahmud Kemal İnal-Avni Aktunç), İstanbul 1955, Cilt:1, s. 226.

²⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Meral Yayınevi, İstanbul 1972, Cilt:1, ss. 115-116; Sadık Erdem, "XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri", **Türk Bilig**, Sayı:8, Ankara 2004, ss. 84-85; Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Cilt:5, Ankara 2004, s.121.

²⁷ İlyas b. İîsâ'nın hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Yılmaz, "Esmâ-i Hüsnâ Şârihi İbn-i İîsâ-yı Saruhânî" **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt:30, Sayı:2, Nisan-Mayıs-Haziran 1994 Ankara, ss. 19-29; a.mlf., "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İîsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı", **CÜİFD**, Sayı:2, Sivas 1998, ss. 1-34; Numan Külekçi, **İbni İîsâ Saruhânî Esmâ-i Hüsnâ Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara; Sezai Küçük-Ramazan Muslu, **Akhisarlı Şeyh İîsâ Menâkıbnâmesi (XVI.Yüzyıl)**, Aşiyân Yayınları, İstanbul 2003; Sadık Erdem, "XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı:145, İstanbul 2003, ss. 191-215; Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, "İbn İîsâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:20, İstanbul 1999, ss. 91-92; Cemal-Kurnaz-Mustafa Tatçı, "İlyas İbn İîsâ'nın Şiirleri", **Journal of Turkish Studies**, vol. 21 (1997), Cambridge MA (Hasibe Mazioğlu Armağanı I), ss. 187-220.

²⁸ Kâtib Çelebi, Cilt:2, s. 1253; Karabulut, s. 339; Kurnaz-Tatçı, s. 92.

Îsâ; “*Hâzret-i Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem hicretten toköz yüz on toközünde ben ki Şeyh İbn-i ‘İsâyım. Mevlûdim Şaruhân. Ve kasaba-i Akhîşârda olurum. Bu kitâbı te’lif idüp Ferah-nâme diyü ad virdüm. Tâ ki tâlibler bu kitâba nazâr idüp cemî’-i ğamdan ħalâş olalar. Ve beni ħayır du‘âdan ferâmûş buyurmayalar...*” şeklinde bir girişten sonra asıl konuya başlar.²⁹

Ferah-nâme’nin diğeri bir nüshasında ise; “*her kim işbu İbn-i İsâ’nın kifâyetine nazâr eyleye. Ve dağı mefhûmuna göre ‘amel ide ğamdan emîn ola ve mülâzemetten emîn ola. Ferahıyyet ğalip ola.*”³⁰ şeklindeki girişten de anlaşılacağı üzere müellifin eserini *Ferah-nâme* şeklinde isimlendirmesinin tesâdüfi olmadığı görülür.

İbn-i Îsâ-yı Saruhânî’nin, *Ferah-nâmesi* vefk ve teshîr için yazılmış mensur bir risâledir. Eserde, esmâ-i hüsnâda yer alan yirmi esmânın belirli bir hesaba göre ve belirli sayıda tekrar edilerek belâ ve şerlerden korunma, rızık ve matlûba ulaşmanın yolları gösterilmektedir. Talip olunan ve murâd edilene ulaşmak için bu esmânın bir günde kaç kez tekrar edileceği ayrıntılı olarak anlatılan eserde ayrıca vefk cetvelleri bulunmaktadır.

Ferah-nâme’de tâlibin matlûbuna ulaşması için sayılan ve esmâ-i hüsnâ içerisinde yer alan Allah’ın en güzel isimleri ise şunlardır: el-Câmî‘, el-Vedûd, el-Ķâbîd, el-Muşavvir, er-Râfî‘, el-Vekîl, el-Mubdi’, el-Ķavî, el-MuĶtedir, el-Velî, el-Ķafîz, el-Cebbâr, el-Ķahhâr, el-MuntaĶim, el-Mumît, el-Kerîm, el-Metîn, el-BâsiĶ, el-Vehhâb, el-MuĶnî.³¹ İbn-i Îsâ, eserinde yer verdiği yirmi esmâdan en başta yer alan on esmânın teshîr, sonraki beş esmânın tefrîk ve kahriyye ve son beş esmânın ise teshîr-i dünya için okunması gerektiğini ifade eder.

İbn-i Îsâ-yı Saruhânî’nin *Ferah-nâmesi*’nin, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, nr. 4615; Carullah Bölümü, nr. 1539; Tercüman Gazetesi Türkçe Yazmaları Bölümü, nr. Y-212/3; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 895; Bağdatlı Vehbi Bölümü nr. 1334; Millî Kütüphane, nr. 169, 33a- 51a; Millî Kütüphane, nr. A4085; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2996/2; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. 5291/2; Bayezid, 1380/3 nüshaları mevcuttur.

²⁹ İbn-i Îsâ-yı Saruhânî, **Ferah-nâme**, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Bölm., nr. 4615, vr. 19a.

³⁰ İbn-i Îsâ-yı Saruhânî, **Ferah-nâme**, Milli Kütüphane, nr. A 4085, vr. 1b.

³¹ İbn-i Îsâ-yı Saruhânî, **Ferah-nâme**, Milli Kütüphane, nr. A4085, vr. 7b-8a; İbn-i Îsâ-yı Saruhânî, **Ferah-nâme**, Süleymaniye Ktp., Carullah Bölm, nr. 1539, vr. 12a.

1.1.3. Hekim Mehmed Aşkî ve *Ferah-nâmesi*

III. Selim devrinde tabiplik ve çiçek yetiştirmekle uğraşan hekim Mehmed Aşkî 1228/1813 yılında vefat etmiştir. Osmanlı padişahı III. Selim'e ithaf ettiği *Ferah-nâme* adlı eseri botanik ile ilgili küçük bir risâledir.³² Hekim Mehmed Aşkî'nin *Ferah-nâmesi* iki makale ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Karanfiller ve karanfil yetiştiriciliği hakkında geniş bilgiler yer alan eserde, karanfil çeşitlerinden bahsedilir.³³

Hekim Mehmed Aşkî tarafından *Risâle-i Aşkî Der-Hakkı Zehr-i Karanfil bi-Unvân-ı Ferah-nâme* şeklinde isimlendirilen risâlede hamdele ve salveden sonra çiçekler arasında mühim bir yere sahip olan karanfil hakkında bilgilendirme mahiyetinde kısa bir giriş yer alır. Giriş bölümünde risâlenin III. Selim'e ithaf edildiği bilgisi yer almaktadır. Sultan III. Selim'e ayrılan övgü cümleleri ve ona yapılan duâdan sonra risâlenin telif sebebinin zikreden Hekim Mehmed Aşkî eserine *Ferah-nâme* ismini verdiğini belirtir ve eserinin iki makâle ve bir hâtimeden oluştuğu bilgisini verir.³⁴

Ferah-nâme'de yer alan birinci makalede 11 bâbda karanfil çiçeği hakkında amelî ve nazarî bilgilere yer verilir. İkinci makale ise karanfilin yetişmesi için gerekli olan saksı, gübre ve ilaç gibi dış unsurların anlatıldığı "dört lâzime" adı verilen dört bölümden oluşmaktadır.³⁵ Eser, 1203/1788-89 tarihinden itibaren yetiştirilen çiçek ve karanfiller hakkında detaylı malumatları içeren hâtime-i risâle ile sona ermektedir.

Hekim Mehmed Aşkî'nin *Ferah-nâmesi*'nin, Süleymaniye Kütüphanesi, Sütlüce Dergâhı Elif Efendi Koleksiyonu, nr. 78/2, 43b-49b; Ahmed Vefik Paşa Kütüphanesi, nr. 1092 ve Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emirî Bölümü, nr. 135 olmak üzere bilinen üç nüshası bulunmaktadır.

Çalışmamızın ana konusu olan Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi* bir sonraki bölümlerde detaylı olarak ele alınacağından burada ayrıca Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi* konusuna girilmemiştir.

³² Ekmeleddin İhsanoğlu ve diğerleri, **Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi**, IRCICA, İstanbul 2006, s. 145.

³³ Süheyl Ünver, "Çiçek Tarihimizde Türk Karanfilleri", **Türk Etnografya Dergisi**, Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara 1967, Sayı:9, ss. 6-7.

³⁴ Aşkî, vr. 43b.

³⁵ Ünver, s. 6.

Ebî Muhtar Hacı Muhammed'e ait *Ferah-nâme* isimli İran Edebiyatı ile ilgili olduğu bilgisi verilen 0013742 numaralı Farsça eserin bir adet yazma nüshasının Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunması gereken rafta yer almadığını tespit ettik. Her ne kadar eserin İran Edebiyatı ile ilgili olduğu bilgisi verilmiş olsa da bu bilgiyi teyit etmek için yaptığımız araştırmada söz konusu eserin bulunması gereken yerde olmadığı görülmüştür.

1.2. KEMÂLOĞLU ve FERAH-NÂMESİ

1.2.1. Hayatı

Hayatı hakkında kaynaklarda pek fazla malumat bulunmayan Kemâloğlu'nun adının İsmail olduğu, Trablusşam'da yaşadığı ve bilinen tek eseri *Ferah-nâme* adlı mesnevîsini Trablusşam'da Mısır Memlûkleri adına hüküm süren Mîr Gâzi'ye ithaf ettiği bilgileri, Kemâloğlu ve eseri hakkında yapılan çalışmalarda ifade edilmektedir.³⁶

Kemâloğlu'nun, hangi tarihlerde yaşadığı da tam olarak tespit edilememektedir. Bilinen tek eseri olan *Ferah-nâme* mesnevîsinin 789/1387 yılının Ramazan ayının son haftasında tamamladığı bilgisinden onun, XIV. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır.³⁷ Bu bilgi dışında *Ferah-nâme*'de hayatı hakkında başka bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Kemâloğlu'nun, adı ve yaşadığı yer ile ilgili bilgilerin doğrudan doğruya eserinden anlaşıldığı ifade edilmekte³⁸ ise de bilinen tek eseri olan *Ferah-nâme* adlı

³⁶ Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi* hakkında bilgi veren belli başlı çalışmalar şunlardır; M. Fuad Köprülü, "İbn Hatîb: Ferah-nâme", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt:2 1928, ss. 489-496; Vasfi Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1964, Edebiyat Yayınevi, ss. 131-133; Âgah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1973, Cilt:1 s.126; Hasibe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatı, Eski", **Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 32, Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 93; Turgut Karabey, "Kemâloğlu", **TDEA**, Cilt:5, İstanbul 1982, Dergah Yayınları, s.275; Amil Çelebioğlu, **Türk Mesnevî Edebiyatı (Sultan II. Murad Devri)**, İstanbul 1999, Kitapevi Yayınları, ss. 65-67; Fahir İz-Günay Kut, "Kemâloğlu", **Büyük Türk Klasikleri**, Cilt: 1, İstanbul 1985, ss. 321-325; İlhan Genç, **Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan XVI. yüzyıla kadar)**, İzmir 2007, ss. 270-271; Mustafa Özkan, "Ferah-nâme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1996, Cilt:12, ss. 358-359; Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 2000, Akçağ Yayınları, s.92; Kenan Özbostancı, **Kemaloğlu Ferah-name**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991; Tijen Çalışkanman (Dursun), **Ferahnâme Kemaloğlu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996; Elias John Wilkinson Gibb, **Osmanlı Şiir Tarihi**, (terc. Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 1999, Cilt:1 ss. 169-170; Ali Rıza Karabulut, **İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi**, Kayseri, Akabe Kitapevi, Cilt:1, s. 333.

³⁷ Kemâloğlu, **Ferah-nâme**, Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmet Paşa, Yazma no. 18349, vr. 206b.

³⁸ Kemâloğlu'nun adının İsmail olduğu ve Trablusşam'da Mısır Memlûkleri adına hüküm süren Mîr Gâzi zamanında yaşadığı bilgisi Kemâloğlu'na ait eldeki mevcut ve bilinen iki farklı *Ferah-nâme* nüshalarında yer almamaktadır. Kemâloğlu ile ilgili verilen bu bilgilerin, Köprülü'nün hususî kütüphanesinde bulunduğu bilgisini verdiği bir başka *Ferah-nâme* nüshasında olabileceğini akla getirmektedir. Bugüne kadar Köprülü'nün hususî kütüphanesinde bulunduğu söylenen *Ferah-nâme* nüshasına ulaşamamıştır. Mustafa Özkan'ın, TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki *Ferah-nâme* maddesinde; Kemâloğlu'nun adının İsmail olduğu ve

mesnevîsinde bu bilgiler yer almamaktadır.³⁹ Bu bilgiler ilk olarak M. Fuad Köprülü'nün 1928 yılında yayımlanan “*İbn Hatib:Ferah-nâme*” adlı makalesinde geçer.⁴⁰ Köprülü; hususî kütüphanesinde bulunduğunu söylediği ve bugün elde mevcut olmayan Kemâloğlu'na ait bir *Ferah-nâme* nüshasına dayanarak⁴¹ bu bilgileri vermektedir.⁴²

Ali Rıza Karabulut'un hazırladığı *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*'nde ise Kemâloğlu'nun adının İsmail olduğu, eserini Memlükler adına Şam'da naib olan Mîr Gazi'ye ithaf ettiği bilgileri yer alır. Ancak bu bilgiler ile ilgili herhangi bir kaynak gösterilmemiştir.⁴³

Kemâloğlu hakkında Köprülü tarafından verilen bilgiler⁴⁴ kesinlik kazanmamakla birlikte, yine de bu bilgiler bize Köprülü'nün elinde bulunduğunu söylediği bugün elde mevcut olmayan bir *Ferah-nâme* nüshasından naklen Köprülü'ye ait bir makale yardımıyla ulaşmaktadır.⁴⁵ Dolayısıyla Kemâloğlu'nun adı ve yaşadığı yer hakkında Köprülü'nün naklettiği bilgileri göz ardı etmemekle birlikte bundan sonraki isimlendirmelerde müellifin adını *Ferah-nâme*'de geçtiği gibi *Kemâloğlu* şeklinde yazmayı uygun bulduk.⁴⁶

Trablusşam'da yaşadığı bilgileri Fuad Köprülü'nün yukarıda zikredilen makalesinde geçtiği şekilde tekrar eder. Mustafa Özkan'a ait söz konusu *Ferah-nâme* maddesinde; Kemâloğlu'nun adı ve yaşadığı yer hakkındaki bilgilerin doğrudan doğruya Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nden öğrenildiği bilgisi yer alır. Hâlbuki Köprülü'nün özel kütüphanesinde yer aldığı söylenen *Ferah-nâme* nüshası bugüne kadar elde edilip incelenebilmiş değildir.

³⁹ Bkz. Kemâloğlu, **Ferah-nâme**, Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmet Paşa, nr. 18349, vr. 101a-206b; Kemâloğlu, **Ferah-nâme**, İzzet Koyunoğlu Yazma Eserler Koleksiyonu, nr. 14671.

⁴⁰ Bkz. Köprülü, ss. 489-496. Aynı yazı bazı ilaveler ile birlikte ayrıca Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, ss. 357-358'de yayımlanmıştır.

⁴¹ Fuad Köprülü'nün hususî kütüphanesinde bulunduğu bilgisini verdiği Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin bir nüshasının bugün nerede olduğu bilinmemektedir. Bu nüshanın Yapı Kredi Yayınları Sermet Çifter Kütüphanesinde tasnif edilememiş eserler bölümünde yer aldığı söylene de adı geçen kütüphanede Tacizâde Cafer Çelebi'ye ait bir *Ferah-nâme*'nin varlığı bilgisi yer almaktadır. Yaptığımız çalışmada Cafer Çelebi'nin *Ferah-nâmesi* olarak tanıtılan bu eserin aynı müellife ait “*Heves-nâme*” adlı başka bir eser olduğu anlaşılmıştır. Diğer yandan aynı kütüphanede Fuad Köprülü'nün hususî kütüphanesinden devredilen bazı eserler de bulunmakta ise de bugüne kadar Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'ne dair herhangi bir kayıt veya bilgiye rastlanmamıştır.

⁴² Bkz. Köprülü, s. 493.

⁴³ Bkz. Karabulut, s. 333.

⁴⁴ M. Fuad Köprülü de, Kemâloğlu'nun hayatı ve yaşadığı dönem hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadığını “*İbn Hatib: Ferah-nâme*” adlı makalesinde dile getirmiştir. Bkz. Köprülü, s. 493.

⁴⁵ Bkz. Köprülü, ss. 489-496.

⁴⁶ Kemâloğlu hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında; İsmâil ismini taşıdığı tespit edilemediği için müellifin adı bazı çalışmalarda eserinde geçtiği gibi sadece *Kemâloğlu* şeklinde yazılmıştır. Bkz. Kocatürk, s. 131; İz-Kut, s. 321 ; Genç, s. 270.

Kemâloğlu ve eseri hakkında günümüze kadar yapılan çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde; Kemâloğlu ve yaşadığı yer hakkındaki bilgilerin ana kaynağının Köprülü'nün *Türkiyât Mecmuası*'nda yayımlanan “*İbn Hatib:Ferah-nâme*” adlı makalesi olduğunu söyleyebiliriz. Kemâloğlu hakkında yapılan sonraki çalışmalarda Köprülü'nün verdiği bilgiler tekrar edilmiştir.

M. Fuad Köprülü, söz konusu makalesinde, hususî kütüphanesinde bulunduğunu söylediği ancak bugün elde mevcut olmayan bir *Ferah-nâme* nüshasına dayanarak, Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi* ile ilgili bilgiler verdikten sonra “*eser ve mevzûuna âid daha etraflı tafsilât Kemâloğlu hakkında hazırladığımız makededir*” diyerek daha sonra yayımlanacak başka bir makaleye işaret etmektedir.⁴⁷ Ancak Köprülü'nün, Kemâloğlu hakkında hazırladığını söylediği söz konusu makaleye kayıtlarda rastlayamadık.

Kemâloğlu'nun XIV. yüzyılda yaşamış bir şair olduğu, eserinin telif tarihi olan 789/1387 yılında henüz hayatta olduğu bilinmekle birlikte şairin nerede doğup büyüdüğü, ailesi, vefat tarihi ve hayatıyla ilgili diğer hususlar bilinmemektedir.

Kemâloğlu, bazı eserlerde XIV. yüzyıl mesnevî şairlerinden olan Şeyhoğlu (ö. 817/1414 [?]) ile karıştırılmaktadır.⁴⁸ Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* ile Şeyhoğlu'nun *Hurşid-nâmesi*'nin (*Hurşid ü Ferahşâd*) aynı tarihlerde 789/1387'de⁴⁹ telif edilmiş olması ve eser isimlerindeki benzerliğinin bu karışıklığa yol açtığı söylenebilir.

Şeyhoğlu'nun *Hurşid ü Ferahşâd* adlı eserinin *Ferah-nâme* adıyla anılması bu karışıklığı daha da belirginleştirmiştir. Mustafa Özkan, M. Fuad Köprülü'den naklen bu konuya temas ederek, Aşık Çelebi ile Kâtip Çelebi'nin *Ferah-nâme*'yi Şeyhoğlu'na, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin de aynı eseri Ahmed-i Dâî'ye mâl ettiğini ancak Şeyhoğlu'na ait gösterilen “*Eğer dilden gelen elden geleydi / Gedâlar*

⁴⁷ Bkz. Köprülü, s. 493.

⁴⁸ Kâtip Çelebi, Cilt:2, s. 1253; Aşık Çelebi, **Meşâirü'ş-şuarâ**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih Bölüm., nr. 772, vr. 23a; Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kühü'l-Ahbâr ve Levâkihü'l-efkâr**, (Hazırlayan: Mustafa İsen, Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Ankara 1994, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını- Sayı:93, Tezkireler Dizisi-Sayı: 2; ss. 106-107); Gibb, s. 169.

⁴⁹ Bkz. Hüseyin Ayan, **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-nâme (Hurşid ü Ferahşâd) İnceleme-metin-sözlük-konu dizini**, Atatürk Üniv. Yayınları, Erzurum 1979, s. 5; Çelebioğlu, ss. 64-65; İz-Kut, s. 326.

kalmayup sultan olaydı”⁵⁰ beytinin Kemâloğlu’nun eserinde aynen yer aldığını söyleyerek *Ferah-nâme*’nin Kemâloğlu’na ait olduğunu ifade etmiştir.⁵¹

XIV. yüzyılda yaşadığı, eserinin telif tarihinden anlaşılan, ancak hayatı hakkında, eserinde yer alan bilgiler dışında, herhangi bir bilgi bulunamayan Kemâloğlu’nun ismi tezkireler, biyografik eserler, ansiklopediler ve tezkirelerin muhtevaları hakkında bilgi veren kaynak eserlerde taranmış ancak Kemâloğlu ve hayatı hakkında, eserinde yer alan mevcut bilgiler dışında, herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

1.2.2. Şahsiyeti ve Edebî Kişiliği

Kemâloğlu’nun şahsiyeti ve edebi kişiliği ile ilgili bilgileri, bilinen tek eseri olan *Ferah-nâmesi*’nden öğrenmekteyiz. *Ferah-nâme*’nin sebep-i telif bölümünde Kemâloğlu’nun kültür seviyesi, aldığı eğitimi ve edebî yönü gibi özellikleri ile ilgili az da olsa bazı bilgiler yer almaktadır.

Müellifin eserini telif etme sebeplerini anlattığı bölümlerde verdiği bilgilerden kitap tercüme edecek kadar Arapçaya vâkıf olduğu, Farsçayı çok iyi bildiği, aynı zamanda medrese tahsilinin vereceği seviyede bir kültüre sahip bulunduğu anlaşılmaktadır.⁵² Yine eserinden hareketle Kemâloğlu’nun, vezin ve kâfiye konusunda titiz davrandığı, yaşadığı dönemde gelişen hadiseleri takip ettiği, ve içinde yaşadığı toplumun tarih, kültür ve medeniyet birikimine vâkıf olduğu söylenebilir.

Eserinden bize yansıdığı kadarıyla Kemâloğlu, dinî terim ve ıstıhlara iyi derecede vâkıf bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Diğer yandan Kemâloğlu’nun

⁵⁰ Bugün elde bulunan Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi*’ne ait iki farklı nüshadan Afyon nüshasında bu beyit “*Eger dilden gelen elden geleydi / Gedâlar cümlesi sultân olaydı*” şeklinde geçmektedir. Konya nüshasından son üç varak kopuk olduğundan söz konusu beytin bu nüshada nasıl yer aldığı bilinmemektedir. Ayrıca Köprülü’nün makalesinde örnek verilen beyitteki ifade “*gedâlar kalmayup*” şeklinde iken Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi*’ndeki beyitte “*gedâlar cümlesi*” şeklinde geçmektedir. Aşık Çelebi’nin *Meşâirü’ş-şuarâsı*’nda ise “*kalmaya*” şeklindedir. Bu ifade, Kemâloğlu’na ait bir başka *Ferah-nâme* nüshasında yer almış olabileceği gibi birkaç yaprağı kopuk olan elde mevcut bulunan Konya nüshasında da bulunuyor olabilir. Bir başka ihtimale göre de söz konusu beytin dilden dile dolaşan meşhur bir söz olarak birçok eserde yer almış olmasıdır. Ancak Şeyhoğlu’nun *Hurşid-nâme (Hurşid ü Ferahşâd)* adlı eserinde bu şekilde bir beyit bulunmamaktadır. Bkz. Hüseyin Ayan, **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-nâme (Hurşid ü Ferahşâd) İnceleme-metin-sözlük-konu dizini**, Atatürk Ün. Yayınları, Erzurum 1979.

⁵¹ Özkan, s. 358.

⁵² Özkan, ss. 358-359.

mutasavvıf-şâir yönünün bulunmadığını söyleyebiliriz. Kemâloğlu, din ve dünyaya dair öğütler içeren sözlerini Kur'ân ve sünnet ışığında ibretlik kıssa ve hikâyeleri yorumlayarak okuyucuya öğüt vermeyi amaçlar.

Kemâloğlu, eserinde basit olmayan sade Türkçe kullanmış, eserini deyimler ve atasözleri ile zenginleştirmiştir. Kemâloğlu'nun kullandığı sade Türkçe oldukça zengindir. Eserinde tabiat sahneleri, hayvanları ve diğer canlıları konuşurma, canlı tasvirler ağır basar. Lafız sanatına çok önem vermeyen şairin ifadesi şahsi bir karakter taşımaktadır. Vasfi Mahir Kocatürk'ün tespitine göre; tarz ve konuda kendini gösteren İran tesiri, zevk ve ifadede görülmemektedir.⁵³

Kemâloğlu'nun eserin giriş bölümünde dile getirdiği şiir ve nesir ile ilgili düşünceleri, eserin telif tarihinin 789/1387 olduğu göz önüne alındığında, bir şairin doğrudan sanat görüş ve düşüncelerini yansıtması bakımından son derece mühimdir. Kemâloğlu'nun özellikle anlam ve şekil bütünlüğüne verdiği önem halen günümüz edebiyatının gündeminde olan bir konudur. Kemâloğlu söz konusu bölümde, bir bakıma şiir ve nesrin karşılaştırmasını yapmıştır. Şiirin nesre göre daha tesirli olduğunu savunan Kemâloğlu, şiirin vezin ve kâfiye özellikleri üzerinde durarak ses ve şekle önem verdiğini gösterir. Kemâloğlu, şiirde şekil ve anlam bütünlüğünü savunur:⁵⁴

Sözi ben söylerem sen hoş işitgil
Ki cânũñ şem' ini bu sözden ışıtgıl (79)⁵⁵

Nite kim her kumaşuñ ziyeti var
Meger ol ziyet-ile kıymeti var (81)

Sözi bes giru söz-ile bezerler
Ki dürr-i kıymetî gibi dizerler (82)

Ķumāşı vardur ilũñ niçe biñ yüz
Bizüm dağı kumāşumuz durur söz (83)

⁵³ Kocatürk, s. 133.

⁵⁴ Özbostancı, ss. 31-33.

⁵⁵ Beyitlerin sonunda parantez içerisinde yer alan rakamlar, hazırladığımız edisyon kritikli metindeki beyit numaralarını göstermektedir.

Egerçi māl-ı dünyā dutmadı yüz
Söz-ile eglenürüz gice gündüz (84)

Sözün ma' nîsi hûb elfâzı şîrîn
Şanasın gülbe-şekerdür ki virin (576)

Kemâloğlu'nun, kullandığı dil ve üslûpta estetik bir amaç gözettiği görülür. Kemâloğlu vezin ve kafiyyeye, dolayısıyla estetiğe önem verdiğini, eserin sebep-i telif bölümünde ifade eder. Kemâloğlu, “Âğâz-ı Hikâyet-i Ferah-nâme” bölümünde; sözün üzerindeki peçeyi, örtüyü vezin ile açarak bu güzel ve üstün ifadeleri dinleyenlerin gönüllerine huzur dolacağını ifade eder.

Sözün çün purça' ını vezn el-ile
Açuban eydevüz cân u dil-ile (193)

Velî siz müstemi' oluñ bize hoş
Dilüm depredüben kirâm söz uş (194)

Dil ü cāna irişe gele rāhat
Tene şihhat ire dile feşāhat (195)

Kemâloğlu, Türk-İslâm toplumunun benimsediği bazı davranış, gelenek ve görenekleri zikrederek örnek bir insan modeli oluşturmaya çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile Kemâloğlu, eserinde kâmil bir insan modeli çizmektedir. Müellifin çizdiği kâmil insan modeli, soyut bir insan modelidir. Eser bu yönüyle ve tarz olarak örnek bir insan modeli oluşturma gayesi güden *Kutadgu Bilig*'e benzetilebilir. Kemâloğlu'nun dil ve üslûbunda, az da olsa Türk masalları ve Dede Korkut ifadesinin bazı özellikleri göze çarpar. Kemâloğlu'nun, dinî halk destanlarından divan şiirine geçişe doğru giden, biraz daha olgun ve üstün bir dil ve üslup kullandığı belirtilmektedir.⁵⁶ Kemâloğlu'nun kullandığı dil ve üslûbun, Anadolu'da nazım dilinin gelişmesine katkı sağladığı da ifade edilir.⁵⁷

⁵⁶ Kocatürk, s. 113.

⁵⁷ Karabey, s. 275.

1.2.3. Eseri: Ferah-nâme

Ferah-nâme, XIV. yüzyıl şairi Kemâloğlu'nun bilinen tek eseridir. Mesnevî nazım şekliyle yazılan eserin bilinen iki nüshası vardır. Yaptığımız yurt içi yurt dışı kütüphane katalog taramalarında Kemâloğlu'nun *Ferah-nâme* adlı eserinin bugüne kadar tespit edilmiş iki nüshası dışında başka bir nüshaya rastlanmamıştır.

M. Fuad Köprülü'nün kendi özel kütüphanesinde bulunduğunu söylediği⁵⁸ üçüncü ve tartışmalı bir *Ferah-nâme* nüshasının Sermet Çifter Kütüphanesinde henüz istifadeye sunulmamış yazma eserler arasında bulunabileceği ileri sürülmüştür.⁵⁹ Ancak Sermet Çifter Kütüphanesinde bugüne kadar Köprülü'nün hususî kütüphanesinden intikal eden Kemâloğlu'na ait bir *Ferah-nâme* nüshası tespit edilememiştir. Sermet Çifter Kütüphanesinde Tâcizâde Câfer Çelebi'ye atfedilen ve *Ferah-nâme* olarak kaydedilen başı ve sonu eksik bir mesnevî bulunmaktadır. Ancak tarafımızca incelenen eserin, Câfer Çelebi'nin *Heves-nâme* adlı sergüzeştname türüne örnek gösterilen meşhur mesnevîsi olduğu anlaşılmıştır. Bu yanlışlığa “*Bu fikr-ile elüme hâmeyi ben / Alup yazdum bu Ferah-nâmeyi ben. Ne şâh u ne vezîr adına yazdum / Perî-ruhsâreler yâdına yazdum. Heves bir-le urup bünyâdın anuñ / Heves-nâme kodum hem adın anuñ.*” beyitlerinde *Ferah-nâme* isminin geçmesinin sebep olduğu düşünülmektedir.⁶⁰

Ferah-nâme'nin bilinen iki nüshasından biri Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmed Paşa 18349 numarada kayıtlıdır. Afyon nüshası hâlihazırda Ankara Milli Kütüphane'de muhafaza edilmektedir. Bu nüsha beş kitaptan meydana gelen 214x140 (180x110mm) ebadında 337 varaktan ibaret bir mecmuanın ikinci eseri olarak (101a-207b) varakları arasında yer alır. Eserin mikrofilm Süleymaniye Kütüphanesi mikrofilm arşivi 2114 numarada kayıtlıdır. İkinci nüsha ise İzzet

⁵⁸ Köprülü, s. 493.

⁵⁹ Köprülü'nün hususî kütüphanesinde bulunduğu düşünülen bir *Ferah-nâme* nüshasının Sermet Çifter Kütüphanesine gönderildiği ancak henüz istifadeye sunulmayan yazma eserler arasında bulunduğu hususu Mustafa Özkan tarafından TDV İslam Ansiklopedisi “*Ferah-nâme*” maddesinde ifade edilmiştir. Bkz. Özkan, s. 359.

⁶⁰ Câfer Çelebi, **Heves-nâme**, Yapı Kredi Yayınları Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma No: 937 vr. 97.

Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesi'nde 14671 numarada kayıtlıdır.⁶¹ Bu nüsha ise müstakil bir kitap içerisinde yer alır.

A nüshası olarak isimlendirdiğimiz Afyon nüshası, 866/1461 tarihinde Hasan b. İlyâs en-Nakkaş el-Amâsî tarafından istinsah edilmiştir. Eserin hâtime kısmından hemen sonra istinsah kaydı bulunmaktadır.⁶² A nüshasının ilk iki varağı ile 105. varağı kopuktur. Tespit edilebilen söz konusu kopuk üç varak haricinde A nüshası 3034 beyittir. Ancak Kemâloğlu eserinde, yazdığı manzumenin 3030 beyit olduğunu ifade etmektedir.

Bu şi' rûñ şağışı üç biñ otuzdur

Kim eksük olmaya bu deñlü sözdür (3246)

Eserdeki beyit sayısındaki bu artış istinsahtan kaynaklanmış olmalıdır. Bu düşünceyi teyit edebilecek bir bilgiye A nüshasında ulaşmaktayız. A nüshası 223. ve devamındaki birkaç beyitte Fatih'in İstanbul'u fethettiği bilgisi yer almaktadır. *Ferah-nâme*'nin 789/1387 yılında yazıldığı düşünüldüğünde 857/1453 yılında gerçekleşen İstanbul'un fethinin bilinmesi tarihsel olarak mümkün değildir. Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân'ın oğlu Mesleme (Müslim) b. Abdülmelik'in İstanbul kuşatmasının anlatıldığı beyitlerin hemen ardından gelen Fatih'in İstanbul'u fethettiği bilgisini veren beyit müstensih tarafından esere eklenmiş olmalıdır. Nitekim A nüshasının 866/1461 tarihinde istinsah edilmiş olması ve bu tarihin İstanbul'un fethedildiği tarihe çok yakın olması bu bilgiyi kuvvetlendirmektedir. Diğer yandan eserin henüz giriş kısmında yer alan bu beyitler K nüshası olarak isimlendirdiğimiz Konya nüshasında yer almamaktadır. Dolayısıyla Kemâloğlu'nun 3030 beyit olarak telif ettiğini belirttiği eseri, yapılan istinsahlar esnasında eklemelerle şimdiki beyit sayısına ulaşmış olmalıdır.

Son üç varağı kopuk olan ve müstensihi belli olmayan K nüshası ise 2986 beyittir. K nüshası Kenan Özbostancı'ya göre ise 2788 beyittir.⁶³ K nüshasında bazı

⁶¹ Bundan sonraki nüsha isimlendirmelerinde Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmed Paşa nüshası A; Konya Büyükşehir Belediyesi İzzet Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesi nüshası ise K şeklinde ifade edilecektir.

⁶² Kenan Özbostancı Yüksek Lisans tezinde A nüshasının kim tarafından istinsah edildiğinin bilinmediğini ifade etmektedir. A nüshasının sonunda yer alan istinsah kaydı muhtemelen yazarın gözünden kaçmış olmalıdır. Bkz. Özbostancı, s. 20.

⁶³ Bkz. Özbostancı, s. 21.

varaklar kopuktur. Ancak K nüshasında kopuk varaklar dikkate alınmadan sayfa numaralandırması yapılmıştır.⁶⁴

K nüshasında yer alan Türkçe kelimelerin değişik imlâ ile yazılması ve ünlülerin çoğunlukla hareke ile gösterilmesi, Arapça ve Farsça imlâ şekillerinin bulunması K nüshasının da A nüshası gibi XV. yüzyılda istinsah edildiği izlenimini vermektedir.⁶⁵ K nüshasının zahriye kısmına fâidât cinsinden bazı alışveriş ve borçlarla ilgili notlar düşüldüğü görülmektedir. Yine zahriye kısmında “*Hâzâ Kitâbu Ferah-nâme-i Kemâloğlu*” şeklinde diğer notlardan farklı karakter ve tonda eserin ismi ve müellifi yazılıdır.

İki nüsha arasında çok belirgin farklar olmamakla birlikte, bir nüshada bulunan bazı beyitlerin diğer nüshada yer almadığı görülür. Ancak bu farklılık eserin bütünlüğünü bozmaz. Eserin akışı iki nüshada da bozulmadan devam etmiş olsa da başlık kısımları bakımından K nüshası daha düzenlidir. K nüshasında, eseri on üç bölüme ayıran meclis kısımları düzenli bir sırayı takip eder. A nüshasında düzenli bir başlık sıralaması olmadığı gibi meclislerin başında yer alan giriş beyitlerinin de bulunmadığı görülür.⁶⁶

Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerini taşıyan ve Anadolu’da nazım dilinin gelişmesine katkı sağladığı ifade edilen Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi*, dinî halk destanlarından dîvan şiirine geçişe doğru giden yolda telif edilen önemli eserler arasında sayılır.⁶⁷ *Ferah-nâme*, Türk edebiyatında aynı adı taşıyan eserlerden zamanımıza gelebilmiş olanlarının en eskisi olarak bilinir.⁶⁸

Eser, Hz. Süleyman’ın kendisine isyan eden devleri cezalandırışı vak’ası etrafında gelişen olağanüstü mâceraları hikâye eden bir mesnevî olmakla birlikte⁶⁹ öğüt ve nasihat verme gayesiyle yazılmış bir ibret-nâmedir. Kemâloğlu, eserinde bu konuyu önemle vurgular:

⁶⁴ Yazma eserlerde sayfa sırasını belirtmek amacıyla, bir sonraki sayfanın ilk harf veya kelimesi, bir önceki sayfanın alt köşesine yazılmaktadır. K nüshası, ayak, müşîr, müşîre veya pâyende adı verilen sayfa altlarındaki bu yazı dikkate alınmadan sanki arada kopuk varak yokmuş gibi numaralandırılmıştır.

⁶⁵ Özbostancı, s. 20.

⁶⁶ Özbostancı, ss. 20-22.

⁶⁷ Karabey, s. 275; Kocatürk, s. 131.

⁶⁸ Özkan, s. 358.

⁶⁹ Özkan, ss. 358-359.

Ferahdur bu sözü 'ākiller-içün
Dağı tenbih durur gāfiller-içün (177)

Ferah-nâme didüm gerçi bunı ben
Bu 'ibret-nâmedür diñle bunı sen (179)

Ferah-nâme, içinde barındırdığı arkaik kelimeler, özlü sözler, ifade gücü ve edebî yönü açısından, telif edildiği dönemin öne çıkan eserlerinden geri sayılamayacak vasıfta bir eserdir. Nitekim konu ile ilgili V. Mahir Kocatürk ve Turgut Karabey Kemâloğlu'nun, dinî halk destanlarından dîvan şiirine geçişe doğru giden, biraz daha olgun ve üstün bir dil ve üslup kullandığı ve müellifin kullandığı dil ve üslûbun Anadolu'da nazım dilinin gelişmesine katkı sağladığı tespitinde bulunmuşlardır. Bunlara rağmen Kemâloğlu'nun eseri üzerinde bugüne kadar çokça durulmamasının sebepleri birden fazla olabilir. Eski Anadolu Türkçesi karakteristik özelliğini taşımasına rağmen, tespit edilmemekle birlikte eserin, Mısır Memlûkleri döneminde Anadolu'ya nisbeten uzak bir coğrafya olan Trablusşam'da telif edilmiş olması, belli bir tasavvufî görüş ve düşüncüyü yansıtmadığı ve bu sebeple geniş kitlelere ulaşamamış olması gibi sebeplerle eserin gereği kadar önem görmesine engel teşkil etmiş olabilir.

Kemâloğlu'nun, eserini "Halil" isminde bir kişinin elinde bulunan Arapça mensur bir hikâyeye dayanarak yazdığı ifade edilse de elimizde bu bilgiyi teyit edecek herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁷⁰ Daha önce de ifade edildiği gibi Kemâloğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve edebî yönü ile ilgili bilgileri, bilinen tek eseri olan *Ferah-nâmesi*'nden öğrenmekteyiz. Kemâloğlu eserinde, kendisinin de dinlediği ve daha sonra nazmedilmiş halini de okuduğunu anladığımız bu kıssa ve hikâyelerin birçok dilde söylendiğini ifade eder. Bu konuyu anlattığı beyitlerin birinde söz konusu hikâyelerin Arapça, Farsça ve Türkçe olarak anlatıldığını belirtmekte ise de *Ferah-nâme*'de geçen ve Vasfi Mahir Kocatürk'ün ifadesiyle üç ana epizoda bölünen hikâyenin Kemâloğlu'nun nazım anlayışı ile yeniden yazıldığını söyleyebiliriz.

⁷⁰ Bu konu ile ilgili yorum Fuad Köprülü'nün "İbn Hatîb : Farah-nâme" adlı makalesi kaynak gösterilerek Kenan Özbostancı'nın hazırladığı "Kemaloglı Ferah-name" adlı Yüksek Lisans tezinde ileri sürülmüştür. Ancak Köprülü'nün hususî kütüphanesinde bulunduğunu söylediği ve buradan Kemâloğlu hakkında bazı bilgiler verdiği *Ferah-nâme* nüshasının bugün nerede bulunduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla, Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'ni yazdığı sırada "Halil" isminde bir kişinin elinde bulunan Arapça mensur bir eserden yararlandığı bilgisi kesinlik kazanmamaktadır. Bkz. Özbostancı, s. 16.

Kemâloğlu eserinde, gördüğü manzum bir hikâyeyi beğenmeyip ondan daha üstün bir manzume yazmaya koyulduğunu ifade etse de *Ferah-nâmesi*'nde yer verdiği hikâyelerin, aynı zamanda birçok dil ve kültürde dilden dile aktarıldığını da açıkça belirtmektedir.

Meger bir kimse hem bunu işitmiş
Düşüben gönline key teşviş itmiş (167)

‘ Aceb nazm-ıla bunu söylemişdür
Haşâlar bi-nihâyet eylemişdür (168)

Kemâloğlu'nun, eserini sadece bir kaynaktan yararlanarak yazdığı veya eserinin tercüme bir eser olduğu görüşü, Kemâloğlu'nun eserini telif etme sebebini anlattığı beyitlerle karşılaştırıldığında çok isabetli gözükmemektedir.

Nite kim bu sözi ya‘ni bilürem
Ki nazm itmeklige meşğül oluram (165)

Hikâyetdür işidürlerdi ilde
Tamâmi söylenürdi niçe dilde (166)

Çıkardum ben bunu üç dürlü dilden
Tanışuqcum dağı yoğ-ıdı ilden (175)

1.2.4. Ferah-nâme Hakkında Yapılan Çalışmalar

A ve K nüshalarına dayanılarak Kenan Özbostancı tarafından *Ferah-nâme*'nin dil ve şekil özellikleri üzerine Yüksek Lisans Tezi hazırlanmıştır.⁷¹ Kenan Özbostancı tarafından hazırlanan Yüksek Lisans tezinde eserin bilinen iki nüshasının edisyon kritikli metni verildikten sonra eser dil özellikleri bakımından incelenmiştir. A ve K nüshaları arasında yer alan imlâ ve fonetik farklar ayrıntılı olarak işlenmiş morfolojik farklılıklar da ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Ayrıca, Deyimler İndeksi ile Atasözü ve Atasözü Karakterindeki Özlü Sözler çıkarılarak tez sonuçlandırılmıştır.⁷²

⁷¹ Bkz. Kenan Özbostancı, **Kemaloglı Ferah-name**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

⁷² Bkz. Özbostancı, ss. 20-77.

Tijen Çalışkanman (Dursun) ise *Ferah-nâme*'nin A nüshasının ilk otuz beş varağını transkribe ederek bir Yüksek Lisans tezi hazırlamıştır.⁷³ 1996 yılında hazırlanan bu tezde, *Ferah-nâme*'nin bilinen ve kayıtlara geçen iki nüshası bulunduğu halde eserin sadece A nüshasından bahsedilmiş ve başka bir nüshasının bulunmadığı bilgisi verilmiştir.⁷⁴ Tijen Çalışkanman (Dursun), yaptığı çalışmada kendisinden beş yıl önce 1991 yılında Kenan Özbostancı tarafından Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* üzerine A ve K nüshalarına dayanılarak hazırlanan Yüksek Lisans tezine atıf yapmadığı gibi söz konusu tezdin hiç söz etmemektedir.

Âmil Çelebioğlu, hazırladığı *Türk Mesnevî Edebiyatı (Sultan II. Murad Devri-15. yy. kadar)* Doçentlik tezinde Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi*'nden kısaca söz etmiş ve eserde anlatılan hikâyenin özetini vermiştir.⁷⁵ Fahir İz ve Günay Kut tarafından hazırlanan ve *Büyük Türk Klasikleri Ansiklopedisi*'nde yer alan Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi* hakkındaki yazıda; eser ve yazarına dair mevcut bilgiler verildikten sonra eserin bilinen tek nüshası olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra eserin konusu hakkında özet bilgi verilerek eserin giriş ve hâtîme kısmında yer alan 83 beyit ve bu beyitlerin karşılarında açıklamaları verilmiştir.⁷⁶

Bu çalışmaların yanında Türk Edebiyatı Tarihi kitaplarında da Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nden bahsedilmektedir. Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında; Kemâloğlu ve eseri hakkında bilgi vermektedir. *Ferah-nâme*'nin dil ve ifade özellikleri hakkında detaylı bilgiler veren Kocatürk, eserde anlatılan hikâyeyi üç ana bölümde değerlendirerek özetini vermektedir.⁷⁷

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* hakkında Mustafa Özkan tarafından Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde "*Ferah-nâme*" maddesi yayımlanmıştır. Mustafa Özkan, *Ferah-nâme*'nin bilinen iki nüshasını tanıttıktan sonra eser ve muhtevâsı hakkında bilgiler verir. *Ferah-nâme*'de geçen hikâyenin kısa bir özetini sunan Mustafa Özkan, eserin şekil özellikleri ve önemine değinir. Mustafa Özkan; "*Kaynaklarda hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmayan Kemaloğlu'nun bir adının İsmail olduğu ve eserini yazdığı sıralarda Trablusşam'da yaşadığı doğrudan*

⁷³ Tijen Çalışkanman (Dursun), **Ferahnâme Kemaloğlu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996.

⁷⁴ Bkz. Çalışkanman (Dursun), s. 26.

⁷⁵ Bkz. Çelebioğlu, ss. 65-67.

⁷⁶ Fahir İz-Günay Kut, "Kemâloğlu", **Büyük Türk Klasikleri**, Cilt: 1, İstanbul 1985, ss. 321-325.

⁷⁷ Bkz. Kocatürk, ss. 131-133.

doğruya eserinden öğrenilmektedir” şeklinde bir ifade kullanmış olsa da *Ferah-nâme*’nin eldeki mevcut iki nüshasında Kemâloğlu’nun, adının İsmail olduğu ve Trablusşam’da yaşadığı bilgileri yer almamaktadır.⁷⁸ Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*’nde Turgut Karabey tarafından da tanıtılır. Turgut Karabey, Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi*’nin Anadolu’da nazım dilinin gelişmesine katkı sağladığı tespitinde bulunur.⁷⁹

1.2.5. Ferah-nâme’nin Dil ve İfade Özellikleri

Ferah-nâme, devrinin dinî destanları arasında masalımsı esrarlı ve harika vak’alarına yer vermekle kendine özgü bir yer edinmiştir. Eserin bu yönüyle, eski Yunan edebiyatında altın postu bulmak için yaşanan olağanüstü mâceraları anlatan Argonotlar seferini hatırlattığı ifade edilir. *Ferah-nâme*’de az da olsa Türk masalları ve Dede Korkut hikâyesinin bazı özelliklerinin izleri de görülebilir.⁸⁰

Ferah-nâme, kelime zenginliği hayat ve tabiat sahneleri bakımından geniştir. Şairin ifadesi şahsî ve kendine özgü bir ruh taşır. Lafız sanatı pek görülmeyen eserde dil, Eski Anadolu Türkçesi devrinin özelliklerini taşır.⁸¹

Kemâloğlu, eserinde vezin ve kâfiyeye önem verdiğini belirtir. Eserini telif etme sebeplerini anlattığı bölümlerde, kendisinden önce dilden dile dolaşan ibretlik hikâyelerin manzum hale getirildiğini ancak bu manzumenin vezin ve kâfiye açısından hatalar barındırdığını ifade eder. Şekil yönünden hatalar barındırdığını söylediği kendisinden önce yazıldığı tahmin edilen ancak bugün elde mevcut olmayan bu manzumenin, ifade yönünden de kusurları olduğunu bu yüzden okuyana güçlükler çıkardığını belirten Kemâloğlu, eserini okuyanın kolayca anlayacağı şekilde yazdığını söyler:

Ḥikâyetdür işidürlerdi ilde
Tamâmı söylenürdi niçe dilde (166)

Meger bir kimse hem bunu işitmiş
Düşüben gönline key teşviş itmiş (167)

⁷⁸ Bkz. Özkan, ss.358-359.

⁷⁹ Bkz. Karabey, s. 275.

⁸⁰ Kocatürk, s. 133.

⁸¹ Kocatürk, s. 133; Özkan, s. 359.

‘ Aceb nazm-ıla bunı söylemişdür
Haḫālar bī-nihāyet eylemişdür (168)

Meger bilmezdi vezn ü kâfiye hîç
Oḫunsa lafza hem vezne düşer giç (169)

1.2.5.1. Sâde Türkçe

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* tamamen Eski Anadolu Türkçesi devrinin özelliklerini taşımaktadır. M. Fuad Köprülü'nün tespitiyle⁸² Memlük-Kıpçak Edebiyatı sahasına dâhil edilen *Ferah-nâme* basit olmayan ancak sade bir dil ve devrin deyimlerini yansıtan bir Türkçe ile yazılmıştır.⁸³ Kemâloğlu *Ferah-nâmesi*'nde, yaşadığı devrin özelliklerine göre oldukça akıcı ve anlaşılır bir Türkçe ifade ve deyimler kullanır. Eski Türkçenin zengin ve renkli örneklerinin verildiği manzumede günümüz Türkçesinde kullanılmayan pek çok arkaik kelime bulunur.⁸⁴

Ḳapudan girmeyen ḫonuk başılır
Gerekse uğrı şanuban aşılır (100)

Ḳoşın yirinde ḫatı yügüren at
Yorılır çün ayağından alup at (104)

Geñümce gider-idüm yolca arḫun
İrişdüm bir feraḫ şahrāya bir gün (111)

Ferah-nâme'de geçen arkaik kelimelerden bazıları şunlardır: **Uzluk:** (*yumuşaklık-ustalık-uyuşma*), **uḡru:** (*hırsız*), **yügürmek:** (*koşmak, hızla gitmek*), **geñümce:** (*istenildiği gibi, rahat rahat*), **yatlu:** (*kötü, uğursuz, fena*), **tañlamak:** (*hayret etmek, şaşmak, şaşırtmak*), **urınmak :** (*giyinmek, takınmak, konulmak*),

⁸² Bkz. Köprülü, s. 493.

⁸³ Genç, s. 271. Ayrıca Memlük-Kıpçak Türkçesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1981, ss. 310-316; Janos Eckmann, “Memlük Kıpçakçasının Oğuzçalaşmasına Dair”, **TDAY-Belleten**, Ankara 1964, ss. 35-41; J. Eckmann, “Memlük-Kıpçak Edebiyatı”, **TDAY Belleten**, 1982-1983, Ankara 1986, ss.85-99 (Bu makale Central Asitic Journal, Vol. 8/4, 1963'teki “The Memluk-Kıpcak Literature” başlıklı İngilizce aslından Günay Karaağaç tarafından tercüme edilmiştir); Ali Fehmi Karamanlıoğlu, **Kıpçak Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 1994.

⁸⁴ Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul 1995, s. 170.

eydürmek: (meylettirmek, çevirmek, döndürmek), **depretmek:** (kımlatmak, sarsmak, harekete getirmek), **kaçan:** (ne zaman, nasıl, ne suretle), **nöker:** (maiyet memuru, hizmetçi, kuma), **dürişmek:** (çalışmak, sebat etmek, karşı karşıya gelmek), **uşanmak:** (kırılmak, parçalanmak, dağılmak), **tapu:** (huzur, nezd, makam, görev, hizmet), **koçmak:** (kucaklamak, sarılmak, bağına basmak), **ancılayın:** (onun gibi, o kadar, öyle), **biti:** (mektup, senet, belge), **iltmek:** (iletmek), **Çalap:** (Tanrı, Allah), **us:** (akıl, fikir), **bayık:** (açık, belli, aşikar, gerçek), **aruk:** (zayıf, cılız), **gönilmek:** (yönelmek), **koşınmak:** (katılmak, iştirak etmek), **kığırmaq:** (çağırmaq, davet etmek, haykırmak), **kanda:** (nerede, nereye), **kiçi:** (küçük), **isüz [ısız]:** (boş, tenha), **iñen:** (çok, pek, daha), **ayruk:** (başka, diğer, gayri, artık), **sağış:** (sayı, adet, miktar), **ıssı:** (sıcaklık, hararet), **irgürmek:** (ulaştırmak, eriştirmek), **bigi:** (gibi), **sanu:** (fikir, düşünce, tasavvur, giz), **çokal[çukal]:** (atlara giydirilen zirhli örtü), **soylamak:** (tahkik etmek, araştırmak, ululamak), **yortmak:** (koşmak, sürekli yol yürümek), **uş[üş]:** (işte, şimdi, çünkü, ancak), **giyürmek:** (giydirmek), **çağşamak:** (sarsılıp gevşemek), **süñü:** (süngü, mızrak), **şaylık:** (şeref, sağlık, mutluluk), **kıvanmak:** (sevinmek, güzenmek, övünmek, haz duymak), **kankı:** (hangi), **yağı:** (düşman), **ivmek:** (acele etmek), **ılduz[ıldız]:** (yıldız), **sıdmak:** (korkmak), **ulalmak:** (büyümek, yetişmek, sıralanmak), **çavlanmak:** (ün almak, şöhret kazanmak, yayılmak), **oñad:** (doğru, uygun, iyi), **çapınmak:** (hızlı hareket etmek, atılmak, saldırmak), **assı:** (yarar, kazanç, çıkar, kâr), **uşda[üşde]:** (işte), **sımak:** (kırmak, bozmak), **kakımak:** (öfkelenmek, kızmak, itiraz etmek, azarlamak), **deglügeç[devlengeç]:** (çaylak türünden bir alıcı kuş), **kirkıt:** (halıcılıkta düğümleri ve atkılarını sıkıştıran tarak), **aşaklık:** (alçakgönüllülük, tevazu), **gökçek:** (güzel, sevimli, hoş), **yavlık:** (pek, çok, gayet), **ilkı:** (hayvan, at sürüsü), **çegzinmek[çizginmek]:** (dönmek, dolaşmak), **kakımak:** (öfkelenmek, kızmak, azarlamak), **koşun:** (saf, asker dizisi, koşu, yarış), **arkun:** (aheste, yavaş, sakin), **añramak:** (homurtulu ses çıkarmak, bağırmaq, haykırmak), **geñsüz[geñsiz]:** (isteği olmayarak, istemeyerek), **geñez:** (kolay), **öküş:** (çok, fazla), **arğun:** (yorgunluk, yorgun), **göynemek[göyünmek]:** (yanmak), **yörenmek:** (dolaşmak, yaklaşmak, hatıra gelmek), **sağınç:** (emel, istek, arzu), **karsalamak:** (yakmak, kavurmak), **sehel:** (az, azıcık, pek basit), **yacanmak:** (çekinmek, kaçınmak), **söykenmek:** (dayanmak, yaslanmak), **sayru:** (hasta), **eslemek:** (dinlemek, kabul etmek), **kırnak:** (cariye, halayık), **soğulmak:** (suyu

çekilmek, kaynağı kurumak, solmak), **illik** : (musalaha, dostluk, itaat, memleket malı, beylik), **uğunmak**: (bayılacak hale gelmek, bayılmak, akli başından gitmek), **sançış**: (savaş), **saçu**: (bazı düğün ve şenliklerde ortaya saçılması âdet olan inci, maden para, şeker, hububat gibi şeyler), **buncılayın**: (bunun gibi, böyle), **toylamak**: (ziyafet vermek, ağırlamak).

1.2.5.2. Arapça ve Farsça Unsurlar

Türkler, İslâmiyetin kabulünden sonraki dönemlerde Kur'ân-ı Kerîm ve onu açıklayan dilin Arapça olması sebebiyle Arapça'dan etkilenmişlerdir. Özellikle dinî alandaki birçok kelime ve kavram Müslüman Türklerin kendi kültür ve medeniyetinin bir parçası haline gelmiştir. Hayatın her alanına hitap eden inancın ortak dili olan Arapçada yer alan bazı temel kavramlar, bir müddet sonra Osmanlı Türkçesi içerisinde de yoğrularak, hayatın her alanında sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Dinî ve tasavvufî hakikatleri anlatma gayesi güden müellifler de eserlerinde Arapça âyet, hadis, ve bunları açıklayan kavram ve kelimelere sıkça yer verdiklerinden bu kavramlar edebiyatımızın bir parçası haline gelmiştir.

Diğer yandan edebiyatta İran tesiri altında gelişimini sürdüren Türk Edebiyatı uzun süre İran şiiri tesiri altında kalmıştır.⁸⁵ Anadolu'da yaşayıp burada eser telif ettiği halde eserlerini Farsça yazan dîvan şâirlerimiz de bulunmaktadır. Bunun yanında sadece Türkçe eser veren müellifler de eserlerinde Farsça kelime ve kavramlara yer vermişlerdir. Dolayısıyla Arapça ve Farsça kavram ve terkipler edebiyatımızın ortak kullanım alanına girmiştir.⁸⁶

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi'nde* Arapça ve Farsça unsurlar da yer almaktadır. Kemâloğlu, sebep-i telif bölümünde eserini üç türlü dilden çıkardığını ifade etmektedir. *Ferah-nâme*'de geçen, içinde birçok ibretler barındıran hikâyenin birçok dilde farklı şekillerde anlatıldığını belirten Kemâloğlu eserini Arapça, Farsça ve Türkçeden oluşturduğunu ifade eder:

⁸⁵ Alim Yıldız, "Süleyman Nazif'e Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", **CÜİFD**, Cilt:7, ss. 159-201, Sivas Haziran-2004.

⁸⁶ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Agah Sırrı Levend, "Eski Edebiyatımızın Dili", **Türk Dili**, Ağustos 1952, S. 1, ss. 609-611; M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçağ Yayınları, 2003; Agah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TDK Yayınları, Ankara 1972;

Çıkardum ben bunu üç dürlü dilden
Tanışuğcum dağı yoğ-ıdı ilden (175)

Kimisi Parsî kimisi ‘ Arabca
Kimi Türki-y-ıdı kimi ‘ Acemce (176)

Kemâloğlu din ve dünyaya dair öğütler verdiği bölümlerde âyet ve hadislerden de faydalanır. Allah’ın varlık ve birliğinden bahsedilen bölümler ile Hz. Peygamber’i öven beyitlerde Arapça unsurlar daha çok göze çarpar.

Bizüm kıldıgumuz nisyân u ‘ işyân
Müdâm ol kılduğı gufrân u ‘ ihsân (03)

Çü “*ud’ unî*” diyübdür luğfila ol
Du’ â kıлмаğ gerek kim ide mağbül (16)

Aña hamd ü şenâlar bî-nihâyet
Rasûline dağı dâyim tağıyyet (1955)

Dünyanın geçiciliği, tevekkül, hırs, kanaat, sabır ve buna benzer dinî hakikatleri anlattığı beyitlerde Arapça kelime ve terkipler yoğunlaşmaktadır. Diğer yandan dinî içeriği olan, hayret, dilek, temennî, duâ ve bunun gibi hususiyetleri ihtiva eden kelime ve terkiplerinde sıkça kullanıldığı görülür:

Sevinürem velî fî tahti yusrin
Fağât câe ‘ aleykum ba’ de ‘ usrin (58)

Didi v’ allâh melîh v’ allâh zihî yüz
Zihî şüret zihî kaç u zihî göz (1821)

Didi “*innâ ileyhi rāci’ un*” uş
Ölüm oğına Tâlib de olur tuş (1906)

Bazen bir beytin bütünüyle Arapça yazıldığı da görülür:

Lein kâne sebîlün fi’l-vişâli
Fe-ercu’ t-tayyibe li’l-evkâti hâli (76)

Kemâloğlu’nun sebep-i telif bölümündeki ifadelerinden Arapça ve Farsçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Farsça kelime ve terkiplerin eserin bütününe yayıldığı söylenebilir. Ayrıca eserde tamamıyla Farsça beyitler de bulunmaktadır:

Menem dīrīne çün yār-ı vefādār
Ferāmuşam mekūn ḥācet devādār (53)

Kesi ki ender cihān bī-yār bāşed
Zecān-ı ḥod menem bī-zār bāşed (65)

1.2.5.3. Deyimler, Atasözleri ve Özlü Sözler

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde göze çarpan en önemli özelliklerden birisi de oldukça fazla kullanılan atasözü ve deyimlerdir. Günlük konuşma dilinde yer alan bir çok özlü söz ve özdeyişler de müellifin eserinde yer bulmaktadır. Günümüzde de dilden dile dolaşan bu atasözleri eserde öğüt verilmek istenen bölümlerde beyitler içerisine ustaca yerleştirilmiştir. Eserde Türk masalları ve Dede Korkut hikâyesinin bazı özellikleri de görülür.⁸⁷

Kemâloğlu öğüt verme gayesiyle telif ettiği eserinin “Nasihat-i Pendnâme” adlı bölümde yoğun olmak üzere her meclisin sonunda araya girerek anlatılan hikâyeden çıkarılması gereken derse vurgu yapmaktadır. Özellikle bu bölümlerde şâir, deyim ve atasözlerini manzumenin içerisine yerleştirerek, vermek istediği mesajı daha da güçlendirmektedir.

Kenan Özbostancı hazırladığı Yüksek Lisans tezinde, *Ferah-nâme*'de yer alan deyim ve atasözlerine geniş bir şekilde değinmiştir. Özbostancı, tezinde müstakil birer başlık altında “Deyimler İndeksi ve Atasözü ve Atasözü Karakterindeki Özlü Sözleri” çıkartıp *Ferah-nâme*'de yer alan deyimleri anlamları ile birlikte vermiştir. Atasözü ve özlü sözlerin geçtiği beyitler de tespit edilerek ayrı bir başlık altında toplanmıştır. Burada belli başlı deyim ve atasözlerinden bazısını vermeyi uygun bulduk.⁸⁸ *Ferah-nâme*'de geçen deyim, atasözü ve özlü sözlerden bazıları şunlardır:

Gussayı yumak: Ferahlamak, huzura ermek

Didüm bāri bunı nazma getürem
Gönülden *guşşayı yuyup* götürem (164)

⁸⁷ Kocatürk, s. 133 ; Özbostancı, ss.33-34.

⁸⁸ *Ferah-nâme*'de geçen deyim, atasözü ve atasözü karakterindeki özlü sözlerin tamamı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Özbostancı, ss. 40-74.

Benizde kan kalmamak: Korkuya kapılmak

Ꞑatı ʒalga belürdi hem deñizde
Bu Ꞑorku ğod *Ꞑomadı Ꞑan beñizde* (269)

İş tutmak: Çalışmak

Kişi añladuğı ger öñ olaydı
Ne *iş dutar* olursa ol olaydı (570)

Boyun vermek: Kabul etmek, itaat etmek

Ölüm çün beñzemezdür ayruğına
Boyun virdüm Çalabuñ buyruğına (763)

Başı gitmek: Ölmek

Uyanmadın işin bir yaña gitdi
Anuñ da uyꞐu-y-ıla *başı gitdi* (1965)

El vermek: Yardım etmek, desteklemek

Aña *el virdi* bir gün çünki fırsat
Murādınca bulur yār-ıla vuşlat

Câna safâ, gönle şifâ olmak: Sevinç kaynağı

Temâşâ bu durur *câna şafâdur*
Gönüller derdine ‘ayn-ı şifâdur (1898)

İl dutmak: Fethetmek

Kimesne zılm-ıla *il dutmadı* bil
Velikin ‘adl-ile dutıldı çok il (2777)

Meyvesi olmayan ağaç kesilir:

Ayağda menfa‘atsuz ot başılır
Yimişi olmayan ağaç kesilür (471)

Kılavuzu karga olanın burnu pislikten kurtulmaz:

Ḳulavuz idiben ḳarḳayı her bār
Gerek kim menzili bes ola murdār (1087)

Ak akçe kara gün içindir:

Meşeldür dilde bu ḳara gün için
Ki aḳ aḳça meded bulına ol gün (2292)

Ölenle ölümez:

Ölen ardınça ölmege yaramaz
Bu işe hiç yaradılmış iremez (2397)

Dostun evine sık gidersen seni her gördüğünde sevinmez:

Öküş varma saḳın dostuñ evine
Ki dāyim şanmağıl göre sevine (149)

Egerçi varasın sen anı şına
Velī çok baḳmağ-ıla ol uşana (150)

Çok gezen, çok bilir:

Egerçi çok görenler çok bilürmiş
Velī bilmedüğüne bileme diş (1980)

Emeksiz yemek olmaz:

Emek bir olıcaḳ yire yimek yiñ
Naşihat mü'mine bārī dimek biñ (3228)

Kemâloğlu, nasihat ve öğüt verme kaygısıyla telif ettiğini söylediği *Ferah-nâmesi'nde* on üç meclisten oluşan ve birbirine bağlı şekilde gelişen her hikâyenin sonunda ve başında, başta Hz. Peygamber'in hadîs-i şerifleri olmak üzere topluma mâl olmuş kelâm-ı kibârdan sayılan özlü sözleri de sıkça kullanır. Dinî ve ahlakî değerlerden sayılan adalet, doğruluk, dürüstlük, kanaat, tevekkül, haya ve sabır gibi kavramlar ile ilgili hususlarda meâlen hadîs-i şerifler ve kelâm-ı kibâr kabilinden özlü sözler oldukça geniş bir yer tutar. Kemâloğlu eserinde bu konuya sıkça değinir

ve öğüt içeren beyitlerinin bir anlamda uluların sözlerinden ilham alınarak yazıldığını ifade eder:

Naşîhat sen ululardan işitgil
Kulağında bu sözi halka itgil (2511)

Uyku ölümün kardeşidir: ⁸⁹

Ölümün uyku bilkim kardeşidir
İrip niçelerün rahtın dişüpdür (1960)

Cihânı uşlular beñzetdi düşe
Aña ‘âkil olan hod nite düşe (645)

Dilini tutan kurtulur: ⁹⁰

Bu sözi Muştafâ didi işitgil
Dilerseñ kırtılasın anı itgil (655.)

Kişi epsem olursa kırtıla hoş
Veyâhud yüzi gözi sürtile hoş (656.)

Ya hayır söyle, ya sus: ⁹¹

Eyâ dil eyü söyle bul ğanîmet
Ya dınma kırtılasın zihî ni‘ met (658)

Hayâ (utanma duygusu) ve îman birbirinden ayrılmaz: ⁹²

Kimün îmânı vardur şermi vardur
Hayâ ehli gibi bes er mi vardur (1233)

Cehâlet belâdır:

Cehâlet bir belâdur her yañadın
İşün şarpın gözedür kıor oñadın (2797)

⁸⁹ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, I, 282, Hadis No: 919; VIII, 342, Hadis No: 8816.

⁹⁰ Tirmizi, *Sünen / el-Câmiu’s-Sahîh*, IV, 660, Hadis No:2501.

⁹¹ Buharî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, V, 2240, Edeb, 31, Hadis No:5672

⁹² Buharî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, I, 17, Hadis No: 24.

Kılavuzu ve yol göstericisi olmayan işlerin sonu belirsizdir:

Seferde ger h azarda olsa bir iş
Ki  st ad olmasa çok ola teŐv Ő (2798)

Cahille dost olunmaz:

Get rme c hili hergiz yak n sen
Ne aŐŐ kim ziy nı var saŐ n sen (3051)

Su üstüne bina, yapı yapılmaz

De iz mevcine b ny d urulur mı
Ki puldan  ayme hergiz  arılır mı (3225)

1.2.6. Ferah-n me'nin Muhtev  Özellikleri

Ferah-n me, XIV. yüzyıl Şairi Kem loğlu'nun, Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırışı etrafında gelişen olağanüstü m ceraları anlatan mesnev sidir. *Ferah-n me*, diğer yandan din ve dünyaya dair oğ t ve nasihatlerin verildiği bir eserdir. Kem loğlu'nun nitelendirmesiyle oğ t alacaklar için bir *ibret-n medir*:

Ferah-n me didüm gerçi bunı ben
Bu 'ibret-n med r di le bunı sen (179)

Ferah-n me, tevh d, na't (medh-i Muhammed Mustaf  ve dört halifeye ovg ) ile başlar. Klasik mesnev  yapısı korunmakla birlikte eserde m nac t yer almaz. "Nasihat-i Pendn me" bölümünde müellif, sözün fazilet ve tesiri, nazmın nesre olan üstünlüğü üzerinde durduktan sonra eserini nasıl meydana getirdiğini açıklar.⁹³

 ıkarıdum ben bunı    dürlü dilden
ŐamıŐukcum dağı yoğ-ıdı ilden (175)

Kimisi Pars  kimisi 'Arabca
Kimi T rk -y-idi kimi 'Acemce (176)

⁹³ Bkz.  zkan, s. 385. Eserin muhtev  incelemesi çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak iŐlenecektir.

Ferahdur bu sözüm ‘ âkıller-içün
Dağı tenbih durur ğâfiller-içün (177)

Dünyanın geçiciliği ve dünya hayatının insana kurduğu tuzakların anlatıldığı bölümden sonra eserin isminin *Ferah-nâme* olarak belirlenmesinin sebeplerinden söz eden Kemâloğlu, bütün mü’minler için dua edilmesini ve Hz. Peygamber’in ruhuna salavât okunmasını ister ve “Âğâz-ı Hikâyet-i *Ferah-nâme*” başlığı ile asıl konuya girer. Bu bölüm 192. beyitten itibaren başlar.

Kemâloğlu’nun “meclis” adını verdiği on üç bölümden oluşan asıl bölümün ilk iki bölüm başlığı müstakil birer başlık şeklinde eserde yer almaz. Ancak söz konusu ilk iki bölümün birinci başlığı, beyitler içerisinde yer almakta ve bu başlık “meclis” yerine “bâb” şeklinde isimlendirilmektedir. On üç meclisin ikinci meclisi ile ilgili ise eserde belirgin bir başlık veya bu başlığı çağrıştıran bir işaret bulunmamakla birlikte eserde anlatılan hikâye kesintisiz devam eder.

Budur *evvelki bâbu* kışşanuñ hem
Diyem Hâk yardımıyla olmaya kem (196)

On üç meclisten oluşan asıl bölümün isimlendirilmeyen ilk iki bölümünden sonra başlıklar Farsça olarak “*meclis-i sevvum*”, “*meclis-i çehârum*” şeklinde devam eder. Beşinci ve altıncı meclisler de ara başlık olarak eserde yer alır. Yedinci meclis ise müstakil bir ara başlık olarak konulmadığı halde eser içerisinde zikredilir. Sekizinci meclisten on üçüncü meclise kadar devam eden meclisler ise müstakil birer ara başlık olarak eserde yer alır.

Yedinci meclise ikdâm idelüm
Size ol kışşadan i’ lâm idelüm (1730)

On üçüncü meclisin sonunda dünyanın geçiciliği ve âhiret yurdunun bâkî oluşu tekrar edilir. Beyan-ı özür mahiyetindeki beyitler ile birlikte beyit sayısı verilir. Müellife dua edilmesi istedikten sonra telif tarihi verilerek eser sona erer.

Eserde meclislerin arasında, hikâye örgüsü içerisinde gelişen hâdiseler için de ayrı ara başlıklar kullanılmıştır. Bazen de hikâye içerisinde verilmek istenen öğüt ve mesaja uygun âyet veya hadisler, iktibas yoluyla ara başlık olarak kullanılmıştır. *Ferah-nâme* içerisinde yer alan başlıkların çoğunluğu Farsça bir kısmı ise Arapçadır.

Eserin asıl kısmını oluşturan ve Kemâloğlu tarafından on üç meclise ayrılan bölümde her meclisin başında ve sonunda; Allah’ın isim ve sıfatları anılarak

Allah'tan af ve bağışlanma dlenir. Hz. Peygamber'i öven ve ona salât ü selâm getirilmesi tavsiye edilen beyitlerin ardından dünya hayatı ve canlıların yaşamını düzenleyen ilâhî yasalardan söz edilir. Bütün meclislerin başında ve sonunda tekrar eden bu anma, ta'zîm ve duâlardan sonra “*Âğâz-ı Hikâyet-i Ferah-nâme*” başlığından itibaren anlatılagelen hikâye kaldığı yerden devam eder.

Ferah-nâme'de, hemen her mecliste, detaylandırılan hikâyede geçen kahramanlar veya gelişen önemli hadiseler ile ilgili ayrı bir alt başlık açılmıştır. Bu alt başlıklarda bazen hikâyede geçen kahramanların dilinden onların karşılaştıkları olağanüstü hadiseleri tasvir amaçlı gazel formunda ve farklı vezinlerde kısa manzumeler de yer alır. Ancak gazel formundaki bu manzumeler eserin konu bütünlüğünü ve hikâye örgüsünü etkilemez.

Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân'ın, Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri hapsedtiği bakır kumkumaların bulunması isteği sonucu yapılan mâceralı yolculuk ve bu yolculuk sırasında gelişen olağanüstü hadiseler eserin ana konusunu teşkil etmektedir. Bu konu eserde; 1) Hz. Süleyman'ın, tahtı üzerinde havada uçarak, hayvanlar ve devler de dahil olmak üzere, ordusuyla Cezîre ülkesi hükümdarı ile savaşması, 2) Bakır şehri hikâyesi, 3) Gerger ülkesinde Hz. Süleyman'ın bakır kumkumalara hapsedtiği devlerin bulunuşu şeklinde üç ana epizoda bölünmektedir.⁹⁴

1.2.7. Ferah-nâme'nin Şekil Özellikleri

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*, eserin içine serpiştirilmiş gazel formunda ve farklı aruz kalıplarında olan az sayıdaki manzumeler dışında mesnevî nazım biçiminde ve aruzun “*mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün*” kalıbıyla yazılmış tek vezinli büyük bir mesnevîdir. Eserin adı Kemâloğlu tarafından *Ferah-nâme*'deki beyitlerde açıkça belirtildiği gibi ayrıca eserin K nüshasının zahriye kısmında “*Hâzâ Kitâbu Ferah-nâme-i Kemâloğlu*” şeklinde bir ibare yer almaktadır.⁹⁵

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde vezin hatalarına pek rastlanmaz. *Ferah-nâme*'nin eldeki mevcut A ve K nüshalarından A nüshasının müstensihî ve istinsah tarihi bilinmekte iken; K nüshasının müstensihî ve istinsah tarihi nüshanın son

⁹⁴ Kocatürk, s. 132.

⁹⁵ Kemâloğlu, vr. 3a.

varaklarının kopuk olması sebebiyle bilinmemektedir. Ancak K nüshasının A nüshası gibi XV. yüzyılda istinsah edildiği nüshanın imlâ özelliklerinden anlaşılmaktadır.

K nüshasının da müellif hattı olmama ihtimali düşünüldüğünde A ve K nüshalarında yer alan vezin hatalarının müstensihlerden kaynaklandığı ihtimâli kuvvetlenmektedir.⁹⁶ Kemâloğlu'nun vezin ve kâfiye hususunda titizlik gösterdiği, vezin ve kâfiye açısından kusurlu olan manzumenin okuyucuya güçlük çıkaracağı görüşü bizzat eserinden anlaşılmaktadır. Kemâloğlu, eserini telif etmeden önce manzum olarak Türkçeye başka dillerden tercüme edilmiş *Ferah-nâme*'de geçen hikâyeleri barındıran bir eseri gördüğünü ve bu manzumenin vezin ve kâfiye bakımından kusurlu olduğu için okuyana güçlük çıkardığını vurgular. Kemâloğlu, vezin ve kâfiyenin okuyucu için önemli olduğunu *Ferah-nâmesi*'nde sebab-i telif bölümünde ifade etmektedir:

Sözün neşrinden-ise nazmı hoşdur
Ki zihne zevk u şevk anda öküştür (164)

Nite kim bu sözi ya' ni bilürem
Ki nazm itmeklige meşgûl oluram (165)

Hikâyetdür işidürlerdi ilde
Tamâmı söylenürdi niçe dilde (166)

Meger bir kimse hem bunu işitmiş
Düşüben gönline key teşviş itmiş (167)

‘ Aceb nazm-ıla bunu söylemişdür
Haşâlar bi-nihâyet eylemişdür (168)

Meger bilmezdi vezn ü kâfiye hiç
Oğunsa lafza hem vezne düşer giç (169)

⁹⁶ Bir yazma eserin istinsâhında müstensihden kaynaklabilecek hatalar ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Ateş, “Metin Tenkidi Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt:7-8, 1942, ss.253-267; Ali Yıldırım, “Metin Tenkidi ile İlgili Hususlar ve Kâmî Divânı Örneği”, *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer 2007.

Kemâloğlu'nun eserinde şekil, estetik ve ahenge önem verdiği görülür. Müellif eserin sebab-i telif ve hâtime bölümlerinde bu hassasiyetini belli eder.

Sözün sermāyesi vezn ü me'ānī
Olıcağ diñlemekdür aşıl anı (187)

Eger vezni ħarāb ider okıyan
Ki şanma anı ol vezne didüm ben (3243)

Ferah-nâme'de Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin yer aldığı beyitlerde de genel olarak vezin hatalarına rastlanmamakla birlikte eserde yer alan tamamı veya bir kısmı Farsça ve Arapça beyitlerde vezin hatalarına rastlamaktayız. Söz konusu beyitlerdeki vezin hatalarının Arapça bir kelime veya özel bir ismin beyit içerisine yerleştirilmesindeki zorluktan kaynaklandığı görülür:

Ne-dārem ez sefer kerden gem ü tākāt
Ne-dānem şabr çāre cenıyyet-i melāmet (75)

Lein kāne sebīlun fi'l-vişāli
Fe-ercu'ṭ-ṭayyibe li'l-evķāti ḫāli (76)

Şu ' Abdü'l-ķuds oğlı şırīn erdür
Adı ' Abdü'ş-şamed ehl-i hünerdür (421)

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde medd ve vasıl gibi ahenk unsurlarına sıkça rastlanır. Eserde zihaf ve imâle gibi vezin kusurlarının sayısı azdır. Kemâloğlu'nun aruz veznini başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir. Farklı dillerde manzum ve mensur olarak anlatılagelen hikâyelerin, din ve dünyaya dair nasihat verme kaygısıyla telif edilen *Ferah-nâme*'de edebî bir çehreye büründüğü görülür. Eserin; vezin, kâfiye, dil ve ifade özellikleri yönüyle Anadolu'da nazım dilinin oluşumuna katkı sağladığı da ifade edilir.⁹⁷

Çıkardum ben bunı üç dürlü dilden
Ṭamışuķcum daḫı yoğ-ıdı ilden (175)

Kimisi Parsī kimisi ' Arabca
Kimi Türķī-y-idi kimi ' Acemce (176)

⁹⁷ Karabey, s. 275.

Ferahdur bu sözüm ‘ākiller-içün
Dağı tenbih durur gāfiller-içün (177)

Kişi bir yirde bahça resmin ursa
Revādur bahçanuñ adını kıosa (178)

Feraḥ-nāme didüm gerçi bunu ben
Bu ‘ibret-nāmedür diñle bunu sen (179)

Kemâloğlu’nun, *Ferah-nāmesi’nde* yarım kâfiye, tam kâfiye, zengin kâfiye, tunç kâfiye ve cinaslı kâfiye örgülerini kullanır. Eserde özellikle cinaslı kâfiye ve tunç kâfiye örneklerinin hünerli bir şekilde ve sıklıkla kullanıldığı görülür:

Cihānuñ i‘tibarı yok *bilindi*
İnanğıl sözüme böyle *bil indi* (139)

Göñül oynarcu durmaz bir *ķarāra*
Didüm kim olmasun ğamdan *ķarara* (160)

İletdi bizi ol yıl bir *araya*
Ki yakın irmişüz anda *ķaraya* (271)

Bağ u bahça durur güller *açılmış*
Kızıl aķ gül çemen üzre *şaçılmış* (275)

1.2.8. Ferah-nāme Hikāyesinin Yapısı

Kemâloğlu’nun *Ferah-nāmesi* klasik mesnevî yapısında telif edilmiş büyük bir mesnevîdir. Eserine tevḥîd ile başlayan Kemâloğlu, münacât bölümünü kullanmamıştır. Mesnevî türü eserlerde genel olarak ilk beytin besmele veya besmeleyi çağrıştıran kavramlarla başladığı bilinmektedir. Ancak Kemâloğlu eserine istiāzeyi⁹⁸ çağrıştıran bir beyit ile başlamıştır.⁹⁹

⁹⁸ Terim olarak her türlü kötülükten korunabilmek için sözle Allah’ın yardım ve himayesini isteme anlamına gelen istiāze hakkında geniş bilgi için bkz. Muhsin Demirci, “İstiāze”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, Cilt:23, ss. 318-319.

⁹⁹ Kemâloğlu’nun *Ferah-nāmesi’nin* baş tarafında Arapça orijinal besmele yer almaktadır. Ancak bu besmele hemen hemen bütün eserlerde bulunan yerleşmiş bir uygulamadır.

Kemâloğlu, *Ferah-nâme*'nin giriş bölümüne istiâze ile başlayıp eserinin asıl bölümü “Âğâz-ı Hikâyet-i Ferah-nâme” başlığından sonra besmele beyti ile devam etmektedir. Kemâloğlu, giriş ve asıl bölümden oluşan mesnevîsinin giriş bölümünde istiâzeyi, asıl bölümün başında ise besmeleyi kullanmıştır. Müellifin bu şekildeki tertibi, İslam fıkında Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlarken ve namazın girişinde uygulandığı şekliyle önce istiâze ve sonrasında besmele okunması uygulamasını akla getirmektedir. Bu bakımdan Kemâloğlu'nun eserinin başında istiâze ve devamında besmele ile devam etme uygulamasını bilinçli bir şekilde tercih ettiği düşünülmektedir.

Sıgınuram aña kim mişli yoğdur
Ululuk ıssıdur ihsanı çoğdur (01)

Çalap adın añuban eydürem söz
Beru bendin yaña dut kulağ u göz (192)

Mesnevî türü eserlerin giriş bölümü genel planında yer almamakla birlikte bazı mesnevîlerin giriş bölümlerinde öğüt verme veya başka bir amaçla yazılmış başlık veya parçalar da bulunabilmektedir.¹⁰⁰ *Ferah-nâme* mesnevîsinin giriş bölümünde klasik mesnevîlerin giriş bölümlerinde yer almayan bazı başlıklar olmakla birlikte genel itibariyle klasik mesnevîlerin giriş bölümlerinde yer alan başlıklar bulunmaktadır. *Ferah-nâme* mesnevîsinin giriş bölümünde yer alan bu başlıklar şu şekildedir:

Tevhîd:

Kemâloğlu, mesnevînin giriş bölümünde diğer başlıklara nazaran daha az beyti ihtiva eden “tevhîd” bölümüne her türlü şer ve kötülükten Allah'a sığınarak başlar. Allah'ın ululuğu, azameti, ezeli ve ebediliğine vurgu yapan müellif, Allah'ın varlık ve birliğine değinir. Allah'ın, kullarının isyanına rağmen onları bağışladığını ve onlara ikramda bulunduğunu belirtir. Allah'ın gece ve gündüzü bir amaca yönelik olarak yarattığına değinen Kemâloğlu, Allah'ın, kullarına her zaman merhamet ettiğini ifade eder. Kıyametin apaçık bir gerçek olduğunu vurgulayan Kemâloğlu,

¹⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. İsmail Ünver, “Mesnevî”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, Ankara 1986, Sayı: 415-417, ss.432-438.

Allah'ın günahkâr kullarını bağışlayacağı ümidini taşıdığını ifade ederek tevhîd bölümünü sonlandırır.

Çalap mesken yaratdı bize düni
Ki bildürdi bu günden dağı düni (09)

Ümîd oldur kamu suçlu kılına
Ki ol demde niçe rahmet kılına (15)

Tevhîd bölümünde daha çok Allah'ın rahmet ve şefkati ile kullarını rızıklandırması ön plana çıkarılmıştır. Kemâloğlu, dünya hayatında birçok belâ ve musibetlerden kurtulan kâfirlerin varlığına işaret ederek, Allah'tan kıyamet gününde mü'minleri bağışlamasını diler. Kemâloğlu'nun tevhîd bölümünde zikrettiği ve öne çıkardığı hususların ana kaynağı ise Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerde geçen temel unsurlar olarak göze çarpar. Bu bölümde Allah'ın zât ve sıfatlarını anlatan bütün kavramların Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça vurgulanan kavramlar olduğu görülür.

Anuñ adı durur Allāhu kıayyūm
Diridür ölmegi yok rahmetin um (02)

Bulutdan yağmur yağdurdı yire
Ki tā ni' met bite vaqt-ıla ire (08)

Görür kim suçumuza yok sağışlar
Giru luşf-eyleyüp anı bağışlar (12)

Na't:

Ferah-nâme'de tevhîd bölümünden sonra “Medh-i Muhammed Mustafâ”¹⁰¹ başlığı altında “na't” bölümü yer almaktadır.¹⁰² Hz. Peygamber ve dört halîfenin üstün vasıflarının anlatıldığı bu bölümde Kemâloğlu, Hz. Peygamber'in insanlara kılavuz ve yol gösterici olarak gönderildiğini ifade eder:

¹⁰¹ *Ferah-nâme*'nin K nüshasında yer alan bu na't başlığı müstensih tarafından sehven “Meth-i Muhammed Mustafâ” şeklinde yazılmıştır. Bu farklılık edisyon kritikli metinde gösterilecektir.

¹⁰² Na't ve Türk Edebiyatında Na'tlar ile ilgili geniş bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993; ayn.mlf., “Na't”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, Cilt: 32, ss. 436-437.

Nebî viribidi bize kılavuz
Ki doğru yol-ıla anı bulavuz (18)

Niçe zulmet içinde kalmışa ol
Ki nûr-ı şu'lesıyla gösterdi yol (20)

Allah'ın, önce Hz. Peygamber'in nurunu yarattığını vurgulayan Kemâloğlu, Hz. Peygamber'in sünnetine uyan kişilerin cennete kavuşacağı müjdesini verir. Hz. Peygamber'in gösterdiği mucizelere de değinen müellif, dört halifenin üstün vasıflarını da ayrı ayrı zikrederek na't bölümünü sonlandırır.

Anuñ aşhâbını añmak revâdur
Ki zikri anlaruñ derde devâdur (27)

Ebû Bekr'uñ bu durur bâr-ı şanı
İrişür 'arşa nûrınuñ nişanı (28)

'Ömer yir güneşi 'adlûñ emîri
Münâfıklara iderdi dilîri (30)

Emîru'l-mü'minîdür biri 'Osmân
Hayâ ıssı dağı cem' itdi Qur'an (32)

Biri mü'minleruñ şâhı 'Alîdür
Şahîler serveri a' lā velîdür (35)

Nasîhat-i Pendnâme:

Ferah-nâme, tevhîd ve na't bölümlerinden sonra 41. beyitten itibaren "Nasîhat-i Pendnâme" bölümü ile devam etmektedir.¹⁰³ Söz konusu bölüm 41. beyit ile 87. beyitler arasında yer alır. Ayrıca arada konuya ilişkin bir hadîs-i şerif ve devamındaki birkaç beyitte hadislerin açıklamaları da verilmiştir. Din ve dünyaya dair nasîhat ve öğütleri içeren bu bölümde Kemâloğlu, özlü sözleri ustaca kullanır:

¹⁰³ Mesnevî türü eserlerin giriş bölümü genel planında yer almamakla birlikte bazı mesnevîlerin giriş bölümlerinde öğüt verme veya başka bir amaçla yazılmış başlık veya parçalar da bulunabilmektedir. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Ünver, "Mesnevî", **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, Ankara 1986, Sayı: 415-417, ss.432-438.

Ꞑamu nesne eger beñzer olaydı
Şaru birinc gerek kim zer olaydı (43)

Kişi var mı ata cānın yabana
Ağuya barmağın ura ya bana (55)

Kemâloğlu, aşk kavramının üç harften oluştuğunu ve her harfinde ayrı bir anlam gizlendiğini ifade eder. Burada aşk ve aşkın tezahürleri hakkında Türkçe, Farsça ve Arapça beyitleri sıralayan Kemâloğlu, aşkın kişiye devâ ve safâ verdiğinden, ayrılık ve gurbetin ise belâ ve musîbetlere yol açtığından söz eder. Arapça olarak yazdığı 76. beytinde müellif; “vuslata erişmek için bir yol olsaydı, her hâlükârda güzel olanı tercih ederim” demektedir:

Şafâdur ‘ışk velî ğurbet belâdur
Devâ durur âhîr furkat belâdur (72)

Bu ‘ışk üç harf-ile oldu mürekkeb
Ki her harfinde ma‘nî var müretteb (73)

Ya ‘ayn ola ya şabra kâdir ola
Veyâ müştak oluban sâfir ola (74)

Ne-dârem ez sefer kerden gem ü tākāt
Ne-dānem şabr çāre ceniiyet-i melāmet (75)

Lein kâne sebîlun fi’l-vişāli
Fe-ercu’ṭ-ṭayyibe li’l-evkāti ḥāli (76)

Kemâloğlu, “Nasîhat-i Pendnâme” bölümünün sonlarına doğru sözün önem ve tesirine değinir. Sözün kıymetli bir inci gibi dizildiğini ifade eden Kemâloğlu, her ilin ve her yörenin kendini gösteren bir güzelliği ve vasfı olduğunu, kendisinin ise söze önem verdiğini, söz ile kendisini ifade ettiğini vurgular. Dünya malına değer vermediğini imâ eden Kemâloğlu, devamlı surette söz ile meşgul olduğunu dile getirir:

Nite kim her kumaşuñ ziyneti var
Meger ol ziynet-ile kıymeti var (81)

Sözi bes giru söz-ile bezerler
Ki dürr-i kıymetî gibi dizerler (82)

Ûumâşî vardur ilüñ niçe biñ yüz
Bizüm dağı ñumâşumuz durur söz (83)

Egerçi māl-ı dünyā dutmadı yüz
Söz-ile eglenürüz gice gündüz (84)

Beyit sayısı olarak fazla bir yekün tutmayan “Nasîhat-i Pendnâme” bölümü, edebiyatın temelini oluşturan sözün gücü ile tesirini anlatması ve vermek istediği mesajlar bakımından son derece mühim bir yere sahiptir. Kemâloğlu, parçanın sonunda eserini yazma gayelerinin en başında gelen dünyanın fâniliği hakkında da özlü sözleri ve deyişleri andıran ve basit olmayan ancak sade bir dil ile görüş ve düşüncelerini ortaya koyar.

Eserini akıl sahipleri ile gafillerin ibret alması için telif ettiğini başka bir yerde ifade eden Kemâloğlu “Nasîhat-i Pendnâme” bölümünün son üç beytinde bir bakıma *Ferah-nâmesi*'nde geçen konuyu özetlemiş olmaktadır. Dünyanın fâniliğini, melik-peygamber olan Hz. Süleyman'ın bile bu dünyada kalıcı olmadığı fikri çerçevesinde işlemeye çalışan Kemâloğlu, bu beyitlerde bir bakıma eserinin yazılış amacını ortaya koyar:

Bu dünyā gölgedür zāyil olıcı
Zevāle gölgenüñ tiz varur ucı (85)

Şuñna beñzer ki düşde zer bulasın
Uyanıcağ ne oldı ne bilesin (86)

Süleymāna vefā kılmadı ‘ālem
Kıyāş it bākisin v'allāhu a'lem (87)

Vasf-ı Hâl (Hâlin Vasıfları):

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde, genel itibariyle klasik mesnevîlerin giriş bölümlerinde bulunmayan ve sebep-i telifi zikrettiği parçadan önce yer alan “vasf-i hâl” ve “sıfat-ı mekr-i dünyâ” başlıkları da yer almaktadır. Kemâloğlu, bu başlıklar

altında sözün yüceliği ve dünyanın fâniliği konularını işlemektedir. “Fî-zikr-i Vasfî'l-Hâli” başlığı altında, dünyanın faniliği ve ölümün apaçık bir hakikat oluşu üzerinde duran Kemâloğlu, insanın fâniliği hakkında hissettiği ve gönül gözüyle gördüğü hakikatleri gereği gibi ifade etmiş olsa buna dair sözleri işitenlerin kendisini mecnun sayacaklarını belirtir (89-90).

Göñülden söz kopar hem dile varur
Murāduñ sen dile şıdķ-ıla virür (106)

Söz ehli işidüp añlar kelāmı
Ziyānı yok eger ıa'n ide 'āmı (107)

Sıfat-ı Meker-i Dünyâ (Dünyanın Aldatıcılığı):

Ferah-nâme'nin giriş bölümünde yer alan “Sıfat-ı Meker-i Dünyâ” başlığı altında ise dünyanın fâniliği ve aldatıcılığı hakkında bilgiler veren Kemâloğlu, dünyayı şekli ve şemâli düzgün güzel bir sevgiliye benzetir. Müellif, bütün güzelliklerini sergileyen ve insanı kendine çeken dünyanın, geçici olduğu halde bu fâniliğini unutturarak insanı tuzağa düşürdüğünü belirtir. Kemâloğlu, bu başlık altında insanı, dünyanın aldatıcı ve geçici güzelliklerine karşı uyarmakta, ebedî âlemin varlığına ve önemine dikkat çekmektedir:

Bu dünyā dürlü dürlü şekle girür
Maħabbet şerbetini ħalkā virür (118)

Düzer çün kendüye naķş-ı nigārı
Görenler terk ider nāmūs u 'ārı (119)

Çeker kendüye ħalkı pür-'ileldür
Anuñ ħabzına düşmek bes ħaleldür (120)

Urnur bir güzel şekli ki vardur
Düşer dāma niçeler bî-ħaberdür (121)

Kemâloğlu, aynı başlığın devamında “*Kesratu'l-Müşâhedeti Killetü'l-Hurmeti*” ara başlığı altında ise; eserinin telif sebebini, eserine *Ferah-nâme* ismini

vermesinin sebeplerini ve eserin kendisine aidiyetini zikrederek giriş bölümüne son verir. Bu ara başlık altında da öğüt ve nasihatlerine devam eden Kemâloğlu'nun, kâmil bir insan modeli oluşturma çabasına örnek olarak şu beyitleri gösterebiliriz:

Dünyada var olan bütün güzellikler gelip geçicidir:

Cihānîñ bu kıamu naķş-ı nigāri
Fenādur kim göresin cümle varı (140)

Kişi öncelikle kendine güvenmelidir, kimseye aldanmamalıdır:

Elinden ger gele 'āķil kişi ol
Gönülde virmeye her şaşıa bir yol (147)

Dostun evine çok gidersen onu usandırırısın:

Öküş varma řaķın dostuñ evine
Ki dāyim şanmağıl göre sevine (149)

Egerçi varasın sen anı şına
Velī çok baķmađ-ıla ol uşana (150)

İnatçı ve dik kafalı kişilerle tartışma:

Senüñ ser-keşilerle key erişme
Ziyānı çok çün aşşı yok dürişme (153)

Latife olsun diye söz söylemek kişinin aleyhine olur:

Laťife řanuban söz dime řaķın
Ėaķarlar kiřinüñ lu' b-ıla řaķın (154)

Toplum içerisinde hürmet görmek kişinin kendi elindedir:

Eger Ėurbetdedür eger ilinde
Kiřinüñ Ėürmeti kendü elinde (156)

Kişi kend'özine kılduğı işi
Ėılımaz cümle 'ālemdeđi kişi (157)

Kemâloğlu, eserinin telif sebebini anlattığı pasajlarda insanın bu dünyadaki hâli hakkında derin düşüncelere daldığını, gönlünde oluşan gam ve kederden sıyrılmak için *Ferah-nâme* mesnevîsinde hikâye ettiği Hz. Süleyman kıssası etrafında gelişen hadiseleri manzum olarak yazdığını ifade eder:

Bu teşvîşi başuban yiñmek-içün
Bilürem hâliyen bu kışşa-içün (161)

Didüm bāri bunı nazma getürem
Göñülden ğuşşayı yuyup götürem (163)

Nazmın, nesre göre daha hoş ve akıcı olduğunu savunan Kemâloğlu, eserinde nazmettiği hikâyenin daha önce manzum hale getirildiğini, ancak manzum hale getirilen bu hikâyenin vezin ve kâfiye açısından yeterli düzeyde olmadığını ve birçok hatalar içerdiğini ifade eder:

Sözün neşrinden-ise nazmı hoşdur
Ki zihne zevk u şevk anda öküşdür (164)

Nite kim bu sözi ya‘ ni bilürem
Ki nazm itmeklige meşğül oluram (165)

Hikâyetdür işidürlerdi ilde
Tamāmı söylenürdi niçe dilde (166)

Meger bir kimse hem bunı işitmiş
Düşüben göñline key teşvîş itmiş (167)

‘ Aceb nazm-ıla bunı söylemişdür
Hataılar bî-nihâyet eylemişdür (168)

Meger bilmezdi vezn ü kâfiye hiç
Oķunsa lafza hem vezne düşer giç (169)

Eserini, okuyanların ibret alması için üç türlü dilden, Arapça, Farsça ve Türkçeden çıkardığını ifade eden Kemâloğlu, bu konuda kimseden yardım olmadığını da vurgular (175-176). *Ferah-nâme*’nin bir bakıma “ibretnâme” olduğunu belirten şâir, bu bölümün sonunda kendi adını ve eserinin adını verir (177-180).

Baştan itibaren sözün tesir ve önemi hakkındaki düşüncelerini aktaran Kemâloğlu, sözün sermayesinin vezin ve anlam olduğunu ancak onun değerinin, okuyucunun dikkati ve dinlemesi ile ortaya çıkacağını savunur (187-188). Eserinin yazımında Allah'tan yardım dileyen Kemâloğlu, Hz. Peygamber'e salât u selâm getirilmesi ve bütün mü'minler için duâ edilmesi talebiyle giriş bölümüne 191. beyit ile son verir:

Kemâloğlu düzetti bunça bahça
Ki bir işçi dutup virmedi aqça (184)

Münâsibdür bu kışşa çün görürem
Ferah-nâme diyüben ad ururam (185)

Tevhîd, na't, nasihat-i pend-nâme, vâf-ı hâl, sıfat-ı mekr-i dünyâ ve sebeb-i te'lif başlıklarından oluşan giriş bölümünden sonra, “Âgâz-ı Hikâyet-i Ferah-nâme” başlığı ile asıl bölüm başlamaktadır. Eserin asıl bölümünü oluşturan bu bölüm 192. beyitten başlar ve hâtîme kısmına kadar devam eder. Eserin konusunu teşkil eden efsaneler, kendisinden önce yazılmış muhtelif kitaplardan, başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere, kısmen dinî eserlerden, Emevî fütuhâtının meydana getirdiği destanlardan ve özellikle Bakır şehri hikâyesinden alınmıştır.¹⁰⁴

Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân'ın, Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri hapsedtiği bakır kumkumaların bulunması isteği sonucu yapılan mâceralı yolculuk ve bu yolculuk sırasında gelişen olağanüstü hâdiseler, eserin ana konusunu teşkil eder.

Vasfî Mahir Kocatürk, bu konunun üç epizoda bölündüğünü ifade eder. Hikâyenin esas vak'asını teşkil eden bu konu; Hz. Süleyman'ın tahtı üzerinde havada uçarak, hayvanlar ve devler de dahil olmak üzere, ordusuyla Cezire ülkesi hükümdarı ile savaşıması, Bakır şehri hikâyesi ve Gerger ülkesinde Hz. Süleyman'ın bakır kumkumalara hapsedtiği devlerin bulunuşu şeklinde üç ana epizoda bölünmektedir.¹⁰⁵

Ferah-nâme'de, “Âgâz-ı Hikâyet-i Ferah-nâme” başlığı altında 192. beyitten başlayan ve 13 mecliste anlatılan birbirine bağlantılı olaylar örgüsü eserin sonuna kadar devam etmektedir. *Ferah-nâme*'de anlatılan hikâyenin kısa özetleri Vasfî

¹⁰⁴ Kocatürk, s. 132.

¹⁰⁵ Kocatürk, s. 132.

Mahir Kocatürk ve Âmil Çelebioğlu tarafından verilmiştir.¹⁰⁶ Biz de, *Ferah-nâme*'de geçen hikâyenin, Kemâloğlu'nun eserinde 13 meclise ayırdığı şekilde, olaylar örgüsü ve hikâyede adı geçen sembolik şahsiyetlerin temsil ettikleri ahlakî vasıfları da belirterek on üç meclisten oluşan daha geniş bir özetini sunuyoruz:

1. Meclis:

Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân'ın İstanbul seferinden dönen oğlu Mesleme b. Abdülmelik ve ülkenin ileri gelenleri ile Şam'da bir mecliste toplandıkları esnada önceki melik ve padişahlardan söz açılır. Halîfenin meclisinde söz Hz. Süleyman'a geldiğinde, onun hem peygamber hem de melik olduğu, hayvanlarla birlikte devlere ve bütün canlılara hükmettiğinden söz edilir.

Ḥikāyet bu araya irdi nā-gāh
Ki ʿālemde Süleymān-ıdı key şāh (247)

Cihāna buyruğı ol ḥadde kıldı
Ki dīvler aña bir gün ʿāşī oldı (249)

Bakırdan kumkumaları getürdi
Bu ʿāşī dīvleri zindāna urdı (250)

Sohbette, Hz. Süleyman ve ona isyan eden devlerin cezalandırılmak üzere bakır kumkumalara hapsedildiği, bu kumkumaların deniz ve göllere bırakıldığı ve kumkuma içinde olan devlerin halen mevcudiyetinden bahsedilir. Bu sözleri duyan halîfe Abdülmelik, hayretler içerisinde kalıp taaccüple bu kumkumaların bulunup bulunamayacağını mecliste hazır bulunanlara sorar.

Didiler kim bile ol kumkumalar
Ola kim şimdi daḥı kalmış var (253)

Ḥalīfe bu sözi diñleyü durur
Taʿ accub idüben tañlayu durur (254)

O sırada halîfe Abdülmelik'in sohbet meclisinde bulunan ve bu konuşmaları dinleyen akıllı ve bilge bir kişi olan Sehloğlu Tâlip, atası Sehl'den bu hikâyeyi

¹⁰⁶ Bkz. Çelebioğlu, ss. 66-67; Kocatürk, ss. 132-133.

dinlediğini halîfeye söyler. Sehloğlu Tâlib, atası Sehl ve yanındaki yolcularla, Sakaliya denilen bir yere gemi ile seyahat ettikleri sırada, bindikleri geminin fırtınaya yakalandığını, denizde çıkan fırtına ve tayfunun gemiyi Eynehur denilen manzarası güzel bir yere getirdiğini aktarır.

Varup girdük gemiye çün gidüben
Saķālīyā eline ‘azm idüben (262)

Çatı ıalğa belürdi hem deñizde
Bu kórku ğod kómadı kıan beñizde (269)

Bıraķduķ şuya bir kiçi gemi çün
Yidüp ulu gemiyi çıkduķ ol ğün (272)

ıağuñ hem Eynehurdur adı ma‘ lüm
Deñiz mevci tóķunurđı iy mağdüm (274)

Kendilerini karşılayan yöre halkının dilini bilmeyen yolcular, bu ilin hükümdarının kendileriyle anlaşacak kadar Arapçayı bildiğini öğrenince, hükümdara Müslüman olduklarını ve Şam’dan Sakaliya denilen yere gitmek için yola çıktıklarını anlatırlar.

Meger kim anlaruñ sultānı varmış
‘Arab dilin biraz ol hem tıyarmış (286)

Didük Şām ilüdür bizüm ilümüz
Müslimānuz ‘Arapça’dur dilümüz (291)

Saķālīyā iline-y-idi tedbır
Velı bunda getürdi bizi taķdır (292)

Sehloğlu Tâlib’in atası Sehl’in de aralarında bulunduğu bu yolcular, kendilerini misafir eden Eynehur sultanı ile birlikte bir nehrin kenarında balıkçıların ağlarına bakırdan bir kumkumanın takıldığına şahit olurlar.

Aluban bizi bir ırmağa vardı
Balıkçıları dirdi ne ki vardı (300)

Varuban ol Şuya ağı atarlar
Çeküben ağı balıklar dutarlar (301)

Eynehur meliki balıkçıların ağına takılan kumkumayı eline aldığında, kumkumadan Hz. Süleyman'dan af dileyerek feryat eden kapkara duman Şeklinde bir dev çıkıp, hızla havaya uçup gider. Bu duruma Şahit olan Sehl, Eynehur melikine kumkumadan çıkan devin hikmetini sorar.

Melik ol kumkumayı aldı bağdı
Eliyle kumkumayı yapşıldı kaçdı (304)

İçinden çıkdı bir kapkara dütüñ
Çağırup eyledi katı katı ün (305)

Süleymānı añuban Dāvud oğlı
Ki tevbe dir qoparur āh u veylī (306)

Eynehur meliki de; zamanında Hz. Süleyman'a isyan eden devlerin isyanları sebebiyle Hz. Süleyman tarafından cezalandırılmak üzere bakır kumkumalara hapsedilip deniz ve göllere bırakıldığına, kumkumalarda hapsedilmiş vaziyette duran devlerin, Hz. Süleyman'ı hālen hayatta zannettiklerini anlatır.

Süleymāna ki dīvler 'āşī oldı
Cihāna bu hikāyet Şöyle tıoldı (312)

Qaçan āşī olanı kim tıuyardı
Dutuban kumkumalara qoyardı (313)

Mühürlerdi anuñ azđını muhkem
Bırağurdı deñize anı ol dem (314)

2. Meclis:¹⁰⁷

Bu hikâyeyi Sehloğlu Talip'ten dinleyen halife Abdülmelik b. Mervân, Hz. Süleyman tarafından bakır kumkumalara hapsedilen devlerin varlığı hakkında iyice meraklanır ve onların bulunup bulunamayacağını Sehloğlu Tâlib'e sorar.

Halife hazreti bu sözi diñler
Süleymānuñ işini çatı tañlar (337)

‘ Aceb indi bu iş gerçek ola mı
Anı istesevüz kimse bula mı (340)

Sehloğlu Tâlip, halifeye Mağrib ili hükümdarı Melik Mûsâ'nın bu işin üstesinden gelebileceğini söyler. Halife Abdülmelik, Mağrib sultanı Melik Mûsâ'ya kumkumaları bulması için bir mektup yazar ve mektupla birlikte Sehloğlu Tâlib'i Mağrib iline gönderir.

Ki Naşr oğlı Melik Mûsâ ki vardur
Gelür anuñ elinden ehl-i erdür (343)

Biti gönder aña kim tizde gitsün
Anı bulmaqlığa bir çäre itsün (346)

3. Meclis :

Halife Abdülmelik'in mektubunu Melik Mûsâ'ya ulaştırmak için yola koyulan Sehloğlu Tâlip, Mağrib yolu üzerinde bulunan Mısır'a varır. Tâlib'i güler yüzle karşılayan Mısır sultanı, Tâlib'i sarayında misafir eder ve yanına tecrübeli kılavuzlarını verir. Mısır'dan yola çıkan Tâlip, yanındakilerle birlikte Mağrib'e gelir. Mağrib'te Melik Mûsâ tarafından törenle karşılanan Sehloğlu Tâlip, Mağrib sultanı Melik Mûsâ'ya halife Abdülmelik'in gönderdiği mektubu verir.

¹⁰⁷ Kemâloğlu'nun “*meclis*” adını verdiği on üç bölümden oluşan *Ferah-nâme* hikayesinin ilk iki meclis başlığı müstakil birer başlık şeklinde eserde yer almaz. Söz konusu ilk iki başlığın birinci başlığı, beyitler içerisinde yer almakta ve bu başlık Kemâloğlu tarafından “*meclis*” yerine “*bâb*” şeklinde isimlendirilmektedir. İkinci meclis ile ilgili ise herhangi bir başlık veya bu başlığa işaret eden bir beyit bulunmadığından ikinci meclis başlığı tarafımızca belirlenmiştir. İkinci meclis ile ilgili eserde belirgin bir başlık veya bu başlığı çağrıştıran bir beyit bulunmasa da eserde anlatılan hikaye kesintisiz bir şekilde devam etmektedir.

Dün ü gün sürdi ʒālīb yolı vardı
Ki birkaç gün içinde MıŒra vardı (382)

MıŒır sultānı çün bunu işitdi
Ki ʒālīb geldi çıkdı ‘ izzet itdi (383)

Meger ol nāmeyi ʒālīb ʒuruban
Ki Mağrib Œāhına Œundı virüben (409)

Ḫalīfe nāme içinde buyurmuş
Süleymān ʒumʒumalarını Œormuş (417)

Allah ve Rasûlü’ne itaatini, halīfe Abdülmelik’e de bağılılığını ikrar eden Melik Mûsâ, halīfenin emrini yerine getireceğini belirterek ülkesini oğlu Melik Hârûn’a bırakır. Oğlu Melik Hârûn’u ve ülkesini tecrübeli yöneticilerine emanet eden Mağrib hükümdârı Melik Mûsâ, Sehloğlu Tâlīb ve yanlarında bulunan kılavuz Şeyh Abdussamed ile birlikte iki bin kişilik bir ordu ile yola çıkarlar.

Ḫodı Hârûnı yirinde gidiben
Tevekkül ‘ ālimü’l-ğayba idüben (548)

Melik Mûsâ Œıgınuḫ Ḫālīka çün
Ki Mağribden gönüldi çıkdı ol gün (549)

4. Meclis :

Kılavuz Şeyh Abdüssamed ile birlikte Mağrib ilinden yola çıkan Melik Mûsâ yanındaki ordu ile birlikte yol alırken havanın kapalı olması ve kılavuz Abdüssamed’in yıldızları takip edememesi sebebiyle yollarını kaybederler ve bilmedikleri bu yerde konaklarlar. Bir müddet dinlendikten sonra büyük bir dağın eteğinde yol alan Melik Mûsâ ve beraberindeki iki bin kişilik ordu, altın, zümrüt ve mücevherlerden yapılmış bir sarayla karşılaşır.

Giderken yolu azdurdı bulıma
Kimüñ iklīmidür anı bilimez (594)

Görürler bir yüce ‘ālī serādur
İnen şādı kılabak hoş arādur (609)

Melik Mûsâ, duvarları zümrütten, kubbeleri kurşundan yapılmış içinde her türlü güzellikleri barındıran terk edilmiş bu sarayı ve sarayın sekiz kapısında dünyanın fâniliğine dair yazıları görür. Dünyanın fâniliğinin idrakine varan Melik Mûsâ, sarayda şahit olduğu zenginlik ve güzelliklere sahip olanların hâlihazırda dünyada olmadıkları düşünceleri içerisinde bir kez daha mülkün mutlak anlamda Allah’a ait olduğu bilincine varır. Melik Mûsâ ve beraberindekiler, insanın ölümlü olduğu gerçeği ve dünya nimetlerinin geçici olduğuna teslim olmuş bir şekilde, karşılaştıkları sarayın kapılarına doğru varırlar ve kapılarda dilini bilmedikleri yazıları görürler.

Melik Mûsâ bakup çok nesne añlar
Sarāyuñ ol yapularını tañlar (619)

Melik Mûsâ didi köşke girelüm
Ne resmedür için dağı görelüm (648)

Hemân ol kapuya degin varurlar
Kapuda nesne yazılmış görürler (649)

Sarayın sekiz kapısında bulunan dünyanın fâniliğine dair İmrân dilinde yazılmış ve Yunanca açıklaması yapılmış ibretlik yazıları kılavuz Abdüssamed Arapçaya çevirir. Daha sonra Melik Mûsâ ve beraberindekiler sekizinci ulu kapıdan saraya girerler. Sarayın içinde ne zamandan kaldığını bilmedikleri büyük bir kabir ve yanında da süslü bir taht bulunmaktadır. Tahtın üzerinde onun sahibinin Kâvus olduğu, Kâvus’un hükmündeki ülkelerin dört bin yıl yaşadığı, dünyanın faniliği ve buna benzer şeyler yazılıdır.

Sekizinci ulu kapuya irdi
Şıgınuñ Hâlîka içeru girdi (700)

Ara yirde bir ulu sin görürler
Bularuñ ya‘ni ulusun görürler (702)

Benüm Kâvus durur adum iy ‘âkil
Görüp hâlümü ‘ibret al du‘â kıl (714)

Sarayın kapılarında Kâvus'un, saltanat, zenginlik ve ihtişamına rağmen ölüme çare bulamadığı da yazılıdır. Kâvus, kendinden sonrakilere cömertliği, adaleti tavsiye eder ve ölüme hazırlıklı olunması konusunda uyarılarda bulunur. Kâvus'un bir vasiyet şeklinde yazdırdığı adâlet, cömertlik, kudretli saltanatı ve hükmü altındaki ülkelerin durumları hakkında ibret verici yazıları okuyan Melik Mûsâ ve beraberindekiler sarayın içine doğru yol alırlar.

Çalap kıldı baña anca 'ināyet
Ki hükmümde-y-idi cümle vilāyet (716)

Ölüm çün beñzemezdür ayruğına
Boyun virdüm Çalabuñ buyruğına (763)

Melik Mûsâ ve beraberindekiler, Kâvus'un sarayında ayakları abanoz ağacından yapılmış, iki arşın boyunda, üzerinde altın ve gümüş tabaklarla dolu büyük bir masa görürler. Kâvus'un sarayındaki ihtişamı gören ve bir zamanlar bu sarayda konaklayan sultan ve beylerin dünyadan göçüp gittikleri gerçeğine vakıf olan Melik Mûsâ tefekküre dalar.

Melik Mûsâ dağı içerü girdi
Sarāy içre bir uzun h̄'ān gördi (786)

Melik Mûsâ turup tañladı anı
Didi ol pādişāhlar indi şanı (799)

5. Meclis :

Melik Mûsâ ve beraberindekiler, üç günlük bir yolculuktan sonra, büyük yumru bir hüyüğe rastlarlar. Hüyük içerisinde bulunan bakırdan bir heykelin elinde, bakırdan yapılmış büyük bir çarkı görürler. Heykelin elinde duran bakırdan yapılmış büyük çarkı ordudaki askerler zorlukla çevirirler. Kapı açılıp içeri girdiklerinde, Bakır şehrine geldiklerini düşündükleri bir anda, karşılarında büyük bir mermer direği fark ederler.

Görürler kim turur bir yumru üyük
Velī bir nesne var üstinde büyük (863)

Görürler bir uzun mermer direkdür
Düzetmişler ki şöyle kim gerekdür (902)

Hız. Süleyman'a isyan ettiği için mermer direğe bağlı korkunç bir canavar şeklindeki ifrîti gören Melik Mûsâ ve yanındakiler ifrîte, başından geçenleri sorarlar. İfrît, Hız. Süleyman zamanında devlerin başı olduğunu, Hız. Süleyman'ın Cezîre padişahının kızı ile evlenmek istediğini fakat kendisinin put içine gizlenerek hükümdarı Hız. Süleyman'a karşı savaşması için kışkırttığını anlatır.

Meger şol vağt-ıdı geldi Süleymân
Ki ol vağtın dağı var-ıdı bir hân (961)

Bu kamu dîvlerüñ başı ben-idüm
Ki isteyen bu şavaşı ben-idüm (966)

Cezîre padişahının güzelliği dillere destan bir kızı vardır. Hız. Süleyman bu kız ile evlenmek için Cezîre padişahına mektup yazar. Hız. Süleyman mektubunda, Cezîre padişahının puta tapmamasını, Allah'ın varlık ve birliğine iman etmesini ister.

Süleymâna kızuñ hüsni hayâli
Düşer çün gönline bu söz olalı (1010)

Görür kim hâtırıdan çıkmadı çün
Yazar ol pâdişâha nâme ol gün (1019)

Bize virgil kızuñı dınma ayruğ
Sözümü işidüp ya' ni dime yok (1030)

Padişah, Hız. Süleyman'a vereceği cevabı kararlaştırmadan önce, devlet erkanını toplar ve onlarla istişare eder. Diğer yandan vezirinin de telkinleriyle taptığı puttan da yardım istemeye karar verir. Bu sırada putun içine gizlenen ifrît Cezîre padişahını Hız. Süleyman'a karşı kışkırtır. İfrîtin kendisini aldattığından habersiz putun kendisine yardım edeceği vehmine kapılan padişah, Hız. Süleyman'a meydan okuyan bir cevap yazar ve onun gönderdiği elçiyi de zindana attırır.

Meger ol şâh putına durdı geldi
İşit ' ifrît dîv anda kim ne kıldı (1066)

Bu ‘ifrit̄ put içinden aña söyler
Süleymānuñ sözi dir saña n’eyler (1077)

Saña yardım kııuram hiç bayılma
İçüñ korquduban dört yaña yılma (1080)

6. Meclis :

Cezîre padişahının cevabî mektubunda kendisine meydan okuması ve elçisini zindana attırması üzerine Hz. Süleyman, yırtıcı hayvanların, cinlerin, Rum, Acem, Arap ve Türk kavimlerinin yardımıyla Cezîre padişahına karşı savaş açar.

Âşaf dağı bu deñlü âdemiler
Kimi at binüben kimi gemiler (1115)

Çamu yırtıcı bir kalmadı geldi
Bugün indi bu kuşlar cinsi kaldı (1127)

Savaş hazırlıklarında veziri Âsaf’ı görevlendiren Hz. Süleyman, bütün hayvanları savaşa hazır hale getirmesi için arslanı görevlendirir. Dimiryâd adlı devi de peri, cin ve devlerin başına subaşı yapan Hz. Süleyman, çeşitli varlıklardan oluşan ve sayısı yüz binleri bulan ordusuyla Cezîre padişahına karşı savaşa hazırlanır. Kaf dağında bulunan ve türlü maharetleri olan cinler de Hz. Süleyman’a havada uçup gitmesi için taht hazırlarlar.

Dimiryâd-ıdı bu dīvler veziri
Anuñ olmuş-ıdı dīvler esiri (1158)

Anı hem dīvlere subaşı kıldı
Kim ol varduğı yağılar yıkııldı (1159)

Biri birini cinniler okurlar
Süleymāna meger döşek dokırlar (1177)

Bularuñ kâf tağında yaylağı var
Ki var her birisinüñ düzi tavar (1178)

Hz. Süleyman, yırtıcı hayvanlar, kuşlar, devler, cinler ve insanlardan oluşan ordusu ve onların sığacağı şekilde cinler tarafından Kaf Dağında yapılan tahtı ile rüzgarın yardımıyla havada uçarak Cezîre ülkesine gider. Son bir kez Cezîre padişahına çağrıda bulunan Hz. Süleyman, padişahın kızıyla evlenmesine izin vermesini ister. Padişahın, Allah'ın varlık ve birliğine iman etmesini ve kendisinin de peygamberliğini tasdik etmesini isteyen Hz. Süleyman, kendisine itaat edilmesi durumunda savaşmadan geri döneceğini, aksi halde hazırladığı ordusuyla Cezîre ülkesine saldıracağı uyarısında bulunur.

Buyurdi yile döşegin götüre
Çezîre pâdişâhına yitüre (1333)

Cezîre pâdişâhına haber tîz
Virib-idi ki uşda gelmişüz biz (1343)

Çıkuban bu belâyı indi ırğıl
Veyâ mü'min olup kızuñı virgil (1344)

Bu vak'ada Hz. Süleyman'ın tahtı üzerinde havada uçup gidişi, rüzgarın emrine verilmesi, her türden hayvan ve devlerin onunla savaşa katılımı ve devlerin bulunduğu Kaf Dağı canlı ve renkli bir şekilde tasvir edilmektedir.

Zebercedden yaşıl bir ulu tağdur
Kuşayupdur cihâni şanki bağdur (1181)

Musahhar eylemişdi yili aña
Varur-ıdı dise herkankı yaña (1252)

Halâyık yirlü yirine oturdı
Gelüben yil bu döşegi götürdi (1334)

7. Meclis :

Cezîre padişahı ile savaşan Hz. Süleyman ve ordusu şiddetli bir savaşın sonunda galip gelir ve padişahın kızını alır. Hz. Süleyman'ın ordusunda devlerin başında komutan olan Demiryad adlı dev, Cezîre padişahını Hz. Süleyman'a karşı kışkırtan ifrîti yener ve onu Hz. Süleyman'ın huzuruna çıkarır.

Temāmet ādemīler ḥamle kıldı
Bu kāfir leşkeri şındı yıkıldı (1464)

Götürdi gövdeyi kan yüridi key
Süleymāñ ol arada didi kim hey (1480)

Bu mel' ūnı dutuñ didi işitdüm
Çaçuban bir yaña ben daḥı gitdüm (1481)

Beni bu arada maḥbūs ol itdi
Maḥāmına alup ol kıızı gitdi (1505)

Hz. Süleyman'a isyan eden ifrît, kıyamete kadar kalmak üzere mermer direğe bağlandığını ve Hz. Süleyman'a isyan eden diğer devlerin de bakır kumkumalara konulup onun tarafından denize atıldığını Melik Mûsâ'ya ve beraberindekilere anlatır. İfrît, bakırdan kumkumalara hapsedilen devleri Gerger denizinde bulacaklarını Melik Mûsâ ve beraberindekilere haber verir.

‘Azāb-ıla beni urdı bu bende
Nişānı tā kıyāmet ḳala bende (1510)

Dutup ḳumḳumalara ḳoydı aldı
Deñizlere vü hem göllere şaldı (1535)

Bakır şehrine ne yirden gider iz
Ne resme varavuz ya' ni aña biz (1544)

Bakır şehrinin yolunu da ifrîttten öğrenen Melik Mûsâ ve beraberindekiler, ıssız dağları ve ovaları aştıktan sonra, uzaktan burçları ateş şeklinde görünen Bakır şehrine varırlar. Şehrin iki yanında, güneş vurduğunda uzaktan ateş gibi parlayan bakırdan yüksek iki burç vardır. Şehrin kapıları tılsımlı olduğu için burçlarına merdiven dayayıp içeri girmek isterler. Melik Mûsâ ve beraberindekiler, Bakır şehrinin tılsımlı kapılarından içeri girebilmek için aralarında müzakere ederler.

Bakır şehrüñ iki yanında yüksek
Bakırdan iki burcı vardı gökcek (1566)

Sebep ol iki burcı öldürurlar
Baķır Şehri diyüben ad ururlar (1574)

Tılsımıyla düzilmiş-idi andan
Bilinmez hić birinüñ derzi ķandan (1577)

8. Meclis :

Bakır Őehrine yaptıkları uzun yolculuk sonrası yorulan Melik Mûsâ ve beraberindeki ordu üç gün boyunca istirahat ettikten sonra Őehre girmenin planlarını yapar. İki gün boyunca Bakır Őehrinin giriŐ kapısını arayan askerler, boydan boya inşa edilen Őehrin duvarlarında giriŐ kapısını bulamazlar. Őeyh Abdüssamed'in kılavuzluğunda Bakır Őehrine yakın bir tepenin üzerinden bakan askerler, Őehrin içerisinde bu zamana kadar görmedikleri güzellikleri görürler. Őehrin içindeki eşsiz ve sağlam yapılar, Őehri baştan başa kaplayan meyvesi bol ağaćlar, görenleri kendisine hayran bırakır.

Kalurlar üç gün anda Şehre ķarŐu
Ķapusın yörenürler-idi ķarŐu (1666)

Bakup Şehri görenler didiler çok
Bu resme Şehri biz gördüğümüz yok (1694)

Bakır Őehrine nazır bir yamaćta Őehre girmek için ćare arayan Melik Mûsâ ve yanındakiler, üzerinde ibretlik yazılar bulunan yedi adet mermer levhaya rastlarlar. Őeyh Abdüssamed'in okuduğ u mermer levhalarda, dünyanın fâniliğ i, hırs ve tamahın insana verdiğ i zararlar, âhret yurduna hazırlık yapılması gerektiğ i ve nefsin isteklerine uymamayı öğütleyen yazılar yazılıdır.

Yazılmış her birinde bir niće söz
Velî nâzük yazılmış-ıdı düp-düz (1709)

NaŐihatdur ķamu uŐlu ķiŐi-ćün
Gereklüdür dağ ı cümle iŐ-ićün (1713)

Melik Mûsâ ve beraberindekiler, Bakır Őehrinin kapıları tılsımlı olduğ u için burćlarına merdiven dayayıp içeri girmek isterler. Merdivenlerden yukarı çıkanlar “aman ne güzel” deyip kıs kıs gülererek aŐağ ı düşüp ölmektedirler. Dördüncü olarak

Sehloğlu Tâlib merdivenlere tırmanır o da kendinden geçip düşmek üzereyken aklı başına gelir. Üzerine çıktığı burçtan şehrin içinin cennet gibi güzel olduğunu görür. Orada bulunan güzel kızların “aşağıya atla seni tutalım” dediklerini Melik Mûsâ’ya anlatır.

Gerek bir uşlu kişi burca çıka
Çapuyı aç a ya bir yiri yıka (1810)

Benüm çün burca çıkdüğüm görürler
Çamusı baña karşı yügürürler (1930)

Çılısmı var-ımış uşda bozuldı
Ki irdi va‘desi güci üzüldi (1941)

9. Meclis :

Sehloğlu Tâlib’in burçlardan aşağı atlamayıp kurtulmasıyla tılsım bozulur. Sehloğlu Tâlib, şehrin burçlarında pirinçten yapılmış bir kapı ve kapıda bir heykel görür. Heykelin kolunda bulunan çarkı sağ tarafa doğru çeviren Sehloğlu Talip, kapıyı açar ve burcun içine girer. İndiği dehlizde yerde ölmüş halde yatan birçok insan ve silahlar görür. Dehlizdeki silah ve zırhlar arasında Sehloğlu Tâlib tarafından bulunan büyükçe bir anahtar ile Bakır şehrinin kapısı büyük bir gürültüyle açılır.

Yürür iki bakır burca varuban
Çalır anda dağı nesne görüben (1984)

Çodı miftâhı bismi’llâhi didi
Ki el urdığı dem açdı kilidi (2014)

Tedbir için ordunun yarısı dışarıda bekletilir. Melik Mûsâ, Talip ve kılavuz Abdüssamed ordunun yarısıyla şehrin içine girer. Şehirde bulunan herkes ölmüştür. Melik Mûsâ, tedbiren herhangi bir şey alınmasını yasaklar. Eşya ve mücevher dolu bir çarşıdan geçerler. Daha sonra oldukça güzel döşenmiş görkemli bir saraya girerler. Sarayda bulunanlar ne haldeyse, o şekilde ölüp kalmıştır.

Melik Mûsâ vü Tâlib Şeyh Şamed hem
Binerler leşkerüñ yarsıyla ol dem (2029)

Girürler ol sarāyuñ çün içine
Görenüñ sevgüsü düşer içine (2119)

Sarayın odalarının birinde mücevherlerle bezenmiş bir taht ve tahtın üzerinde âdeta canlı gibi oturan ve hükümdarları olan çok güzel bir kızla karşılaşırlar. Bir levhada bu şehre gelenlerin mücevherlerden istediklerini almaları ancak kızın elbisesine dokunmamaları tavsiyesi yazılıdır.

Birisinde ulu bir taht urulmuş
Ne bozılmış yirinden ne ırılmış (2135)

Ṭura üstümde ṭonum almayalar
Ki el urmağa çāre bulmayalar (2191)

Ḥazīne ḵapularına urup el
Ne deñlü māl u cevher dileseñ al (2192)

10. Meclis :

Sarayda bulunan levhada kızın ağzından şehir halkının hikâyesi, yedi yıl boyunca kıtlık çektikleri, açlıktan halkın birbirini yediği, durumları belli olmasın diye şehrin kapılarını kapattıkları yazılıdır. Levhadaki ikaza ve Melik Mûsâ'nın uyarılarına rağmen Sehloğlu Tâlip, halîfeye güzel hediyeler götürmek arzusuyla tamahkârlık göstererek kızın üzerindeki kıymetli elbiseleri almaya teşebbüs edince kızın yanında duran tılsımlı kılıç tarafından başı kesilerek ölür.

Yidi yıl yağmadı ilümde yağmur
Ḥalāyık dirliginden cümle el yur (2277)

Vezīr ol tāca kim almağa şundı
Ayağı başduğı çarḥ-ıdı döndi (2354)

Süñü dutan süñüle döndi urdı
Ḷılıç-ıla biri başın düşürdi (2355)

Sehloğlu Tâlib'in tamahkarlığı sonucu tılsımlı kılıçla öldürülmesine üzülen Melik Mûsâ ve yanındakiler, Bakır şehrinde bulunan değerli altın, gümüş ve çeşitli

mücevherleri develere yükleyip Bakır şehrinden ayrılarak yollarına devam ederler. Melik Mûsa ve beraberindekiler, bir aylık bir yolculuktan sonra bağık bahçelik bir deniz kıyısına ve halkı kapkara olan ve mağaralarda yaşayan bir şehre gelirler. Kılavuzları olan Abdüssamed geldikleri bu güzel yerin Gerger denizi olduğunu ve kumkumaların burada bulunduğunu söyler.

Vezîri ol arada terk iderler
Çıkuban şehriñ içinden giderler (2383)

Budur Gerger deñizi didügi hem
Ki bunda şādılık ola gide ğam (2447)

Gerek ol kumkumalar bunda ola
Bulınması bulardan hāşıl ola (2448)

11. Meclis :

Hz. Süleyman'ın bakır kumkumalara hapsettiği devleri bulmak için Gerger denizine gelen Melik Mûsâ ve yanındakiler, Karalar padişahı ile karşılaşır. Karalar padişahı denilen bu şehrin hükümdarı, gelen kişilerin düşman olmadıklarını anlayınca onları misafir eder. Gerger sultanı Melik Mûsâ'ya sofrada içki ikram eder. Melik Mûsâ, içkinin dinlerinde yasak olduğunu söyler ve Gerger sultanına içki içmemesini öğütler. Gerger sultanı, Hıristiyan olduklarını ve Hz. İsa'ya inandıklarını söyleyince Melik Mûsâ ile aralarında tevhid ekseni konuşmalar geçer.

Buyurdi şāh-ı Gerger dökdiler aş
Ki aşdan tıoldı ol gün tağ-ılan taş (2544)

Melik Mûsâ didi ' İsa nebîdür
Nite kim Ahmed ü Mûsâ nebîdür (2568)

Cemî-'i enbiyānuñ dîni hağdur
Velî sizüñ kâmusından ırağdur (2569)

Melik Mûsâ, Gerger denizine gelme sebeplerini Gerger şahına anlatınca, sultan dalgıçlarına emir vererek denizin dibindeki kumkumaları getirtir. Dalgıçların denizden çıkardığı on bir kumkumadan birini merak edip kırarlar. Kumkumadan, Hz.

Süleyman'ı hâlen hayatta zannederek suçunu ikrar eden ve aynı zamanda Hz. Süleyman'dan başışlanma dileyen, minare kadar boyu olan kapkara duman şeklinde bir dev uçup gider. Melik Mûsâ ve yanındakiler kumkumalar ile birlikte Mağrib iline doğru yola çıkarlar ve iki yıl sonra Mağrib iline varırlar.

Birin ol kumkumanuñ bilmek-içün
Şıdılar kaçıbanıñ ağzını çün (2656)

Diri şandı Süleymānı meger ol
Bu resme āh-ile feryād ider bol (2663)

12. Meclis :

Melik Mûsâ Mağrib ilinde bir müddet kalıp oğlu Melik Hârûn ile görüştükten sonra Mısır'a doğru yola çıkar. Mısır sultanı ile görüşen Melik Mûsâ bir müddet orada kaldıktan sonra halife Abdülmelik b. Mervân'a görevini tamamladığını söylemek ve beraberindeki kumkumaları sunmak için Şam'a gelir. Melik Mûsâ, halife Abdülmelik b. Mervân tarafından büyük bir törenle karşılanır. Kumkumaları bulmak için çıktıkları yolculukta başlarından geçenleri halifeye anlatan Melik Mûsâ, halifeye kılavuzları Şeyh Abdüssamed'in hünerlerinden de bahseder.

Halife muntazır-ıdı vü gördi
Melik Mûsâ gelüp katına girdi (2980)

Bizi alup giden budur kılavuz
Ki 'ākıldür kamu işlere key uz (3015)

13. Meclis :

Halife, yakın dostlarından Sehloğlu Tâlib'i gelenler arasında göremeyince Melik Mûsâ'ya onun akıbetini sorar. Melik Mûsâ, Talib'in Bakır şehrinde buldukları sırada tamahkârlığı sebebiyle tılsımlı bir kılıç tarafından öldürüldüğü haberini verince halife bu duruma üzülür.

Şoruban didi kim iy şāh-ı Mağrib
Neçündür gelmedi Sehl oğlu Tâlib (3072)

Tılısımlar süñü kılıç üşürdi
Meger kim T̄alibũñ başın düşürdi (3088)

Ḥalīfe bu sözi kim işidür çün
Melül oldu katı Sehl oğlu-içün (3089)

Melik Mûsâ'nın halîfeye takdim ettiği kumkumalardan birisi, bütün şehir halkı ve ileri gelenlerin meraklı bakışları arasında kırılır. Kumkuma içerisinden önce kara bir duman sonra da boyu minare kadar büyük bir dev çıkar. Kumkumadan çıkan dev, Hz. Süleyman'ı hâlen hayatta zannederek suçunu ikrar ile tevbe eder. Hz. Süleyman'dan defalarca bağışlanma dileyen dev Kaf Dağı'na doğru kaçıp gider.

Getürdi ortaya ol kumkumayı
Gelür şehriñ kamu yoħsul u bayı (3101)

Şınayup şıdılar ol birini çün
Çıkar feryād-ıla bir kara tütün (3102)

Didi kim yā Süleymān ibn-i Dāvūd
Ḳatuñda suçlu oldum kuzanup od (3103)

Halîfe'nin takdir ve övgüsünü kazanan Melik Mûsâ, Abdülmelik b. Mervân tarafından kendisine verilen icazet ve hediyeler ile birlikte önce Mısır'a ardından yönetimi altında bulunan Mağrib iline varır.

Ḥalīfe hükmidür bu resme mektüb
Ki her meclisde bu söz ola merğüb (3167)

Melik Mûsâ ki Naşr oğlu durur ol
Anuñ üstine bu söz ola maḳbül (3168)

Emevî halîfesi Abdülmelik ise yaşadığı bu ibretlik hadise karşısında derinden etkilenmiştir. Bu dünyanın, bütün güç, kuvvet ve iktidarına rağmen, Hz. Süleyman'a bile kalmadığını gören ve dünyanın fâniliğinin idrakine varan halîfe, ülkesini ve malını çocukları ile beylerine dağıtarak bundan sonraki ömrünü ebedî âleme hasretmiş bir vaziyette Mekke'ye yerleşir.

Biri ' Abdü'l-melikdür bāri kıldı
Aña hayy u ehad çün yāri kıldı (3218)

Cihānuñ cümle mālın hīçe şaydı
Koyuban tahtını bir hırka giydi (3219)

Yöneldi Ka' bedin yaña gider ol
Beķā buldı fenāyı bes n'ider ol (3220)

Olur bir niçe gün yolda müsāfir
İrüben Ka' beye oldı mücāvır (3221)

1.2.9. Ferah-nâme'deki Sembolik Şahsiyetler ve Temsil Ettikleri Ahlakî Meziyetler

Ferah-nâme hikâyesinde geçen kahramanların her biri farklı bir ahlakî meziyeti temsil etmektedir. Kemâloğlu, eserinde yer verdiği sembolik şahsiyetlerin, adâlet, doğruluk, cömertlik, tamah, sabırsızlık, kanaat, tevekkül gibi olumlu ve olumsuz yönlerini ön plana çıkararak bu şahsiyetler üzerinden öğüt vermeyi amaçlar. Eserinde bir bakıma kâmil bir insan modeli çizen Kemâloğlu, olumlu olumsuz davranış ve ahlakî meziyetleri Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerdeki mevcut ilke ve düsturlarla destekler. Tasavvufî çizgide bir insan modeli çizmeyen Kemâloğlu, eserinde kelâmî ve filozofik bir dil ve üslûp kullanır. Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* bu yönüyle Yûsuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig*¹⁰⁸ adlı eserine benzetilebilir.

Kemâloğlu, Kur'ân ve Hz. Peygamber'in hadisleri ışığında ibretlik kıssa ve hikâyeleri yorumlayarak okuyucuya din ve dünyaya dair öğüt vermeyi amaçlar. Bu hususa eserin sebab-i telif bölümünde değinen müellif, eserini okuyanların ibret alması için yazdığını ifade eder.

Kemâloğlu, iki dünyada da mutluluğa ermek için takip edilmesi gereken yolu ibretlik kıssa ve hikâyelerin birleşiminden oluşturduğu eserinde, hikâyede geçen kahramanlara da olumlu ve olumsuz ahlakî vasıflar yükler. Müellif bu şekilde

¹⁰⁸ Yûsuf Has Hâcib ve *Kutadgu Bilig* adlı eserinde yer alan karakterlerin temsil ettikleri kavramlar ile ilgili geniş bilgi için bkz. İsmail Taş, "Kutadgu Bilig'in Teorik Yapısı", **Turkish Studies**, Volume 5/3, ss. 1880-1897, Summer 2010; Yusuf Has Hacib (Çev. Reşit Rahmeti Arat), **Kutadgu Bilig**, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2008; DİA, "Kutadgu Bilig", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, Cilt: 26, ss. 478-480; Yaşar Çağbayır, **Kutadgu Bilig-Yusuf Has Hacib**, TDV Yayınları, Ankara 2003; M. Cemal Sofuoğlu, "Kur'an ve Hadis Kültürünün Kutadgu Bilig'teki İzleri", **DEÜİFD Dergisi**, V(1989), ss. 127-180.

hikâyede geçen kahramanların âkibetleri ve sergiledikleri ahlâki tavırlar üzerinden okuyucuya mesaj vermeyi amaçlamaktadır.

Ferah-nâme hikâyesi içerisinde adından sıkça söz edilen sembolik şahsiyetlerin başında Mağrib ili hükümdarı Nasroğlu Melik Mûsâ gelmektedir. *Ferah-nâme* hikâyesinde adâlet, kanaat, tevekkül ve sabrı temsil eden Melik Mûsâ, dindar ve cömert bir kişilik olarak vasıflanır. Dünyanın fâniliği, aldaticılığı ve ölümün apaçık bir hakikat olduğunu anlatan beyitlerde adından sıkça söz edilen Melik Mûsâ, kendisine verilen vazifeyi hakkıyla yerine getiren sabırlı ve mütevekkil bir şahsiyet olarak sembolize edilir.

Melik Mûsâ ki Mağrib şâhıdur ol
‘Adâlet çarhınıñ bir mâhıdur ol (395)

Melik Mûsâ tevekkül itdi toydı
Hâlîfe şabr-ıla şâd oldı küydi (3065)

Ferah-nâme’de adından sıkça söz edilen kahramanlardan biri de Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân’ın vezirlerinden Sehloğlu Tâlip’tir. Sehloğlu Tâlip, *Ferah-nâme*’de akıllı, hünerli ve bilge bir kişilik olarak tanıtılır.

Aña Sehloğlu Tâlib dirler-idi
İnen uşlu kişi bilge er-idi (256)

Çok seyahat eden, becerikli ve hünerli bir kişi olan Sehloğlu Tâlip, Bakır şehri hikâyesinde Melik Mûsâ’nın uyarı ve ikazlarını dikkate almayıp kanaatsizlik ve sabırsızlık göstererek tamahkârlığı hayatına mal olmuştur. *Ferah-nâme*’de, âkil kişiliğinin yanında tamahkârlığı ve sabırsızlığı ile ön plana çıkarılan Sehloğlu Tâlip, olumlu vasıfları yanında taşıdığı olumsuz vasıfları ile de sembolize edilir.

Tevekkül kılmadı Sehloğlu n’itdi
Çü şabrı olmadı bes başı gitdi (3066)

Ṭama‘ dur giderür başı vü dîni
Kişinüñ hiç ider fi’l-ḥâl adını (2365)

Vezîre ança didüm dutmadı söz
Bunuñ gibi belāya irdi añsuz (2366)

Ferah-nâme'de hünerli, bilgili, birçok dili bilen ve yol bulmada mahir bir kişi olarak tanıtılan Şeyh Abdüssamed, Melik M s 'nın yanında kılavuz olarak görev yapan sembolik bir Őahsiyettir.

Şu ' Abdü'l-kuds oğlı Ő r n erd r
Adı ' Abdü'Ő-Şamed ehl-i hünerdür (421)

Őulavuzluk idüpdür çok ile ol
Ki yol olmaduğı yirde bulur yol (423)

Hüner-mend  dem  uşlu kişidür
Ne kim dirseň baŐarur ol iŐidür (427)

Ferah-nâme hik yesinde Hz. Süleyman zamanında bir ada ülkesinde hüküm süren padişah olarak tanıtılan Cez re padişahı, güzelliği dillere destan kızını Hz. Süleyman'a vermek istememesi ve puta tapmaktan vazgeçmemesi sebebiyle bir putun içine gizlenen İfr t'in kıŐkırtmasıyla Hz. Süleyman ile savaşır. İnsanlar, hayvanlar, cinler ve diğer mahl k tın katılımıyla büyük bir ordu kuran Hz. Süleyman'ın mağlup ettiği ada ülkesinin padişahı, *Ferah-nâme*'de ahmak ve düşüncesiz bir kişilik olarak sembolize edilir.

Anuň kim gözini ğaflet alıpdur
Ne bilsün yolunu  anda  ılpdur (1086)

Çulavuz idiben  ar ayı her b r
Gerek kim menzili bes ola murd r (1087)

Ad let, cömertlik, kanaat ve tevekkül vasıfları yönüyle  ne  ıkarılan K vus'un, *Ferah-nâme*'de, ibret alınması için mezarının bulunduğu sarayın kapılarına öğüt verici sözler yazdırdığından bahsedilir. K vus, adalet, cömertlik,  alıŐkanlık gibi olumlu vasıfları sembolize eder. K vus'un adaletini anlatan beyitlerde, hükmü altındaki ülkelerde bulunan yırtıcı ve diğer hayvanların dostluk içinde yaşadığı tasvir edilir. K vus, dünyanın geçiciliğinin anlatıldığı beyitlerde de Hz. Süleyman örneğine benzer Şekilde anlatılır.

Benüm K vus durur adum iy '  kil
Görüp h lumı ' ibret al du'    ıl (714)

Kimesne uğruluğı bilmez-idi
Bilen dağı yasağdan kılmaz-ıdı (728)

Geyigüñ arğasın arşlan kaçurdı
Ki iblīs mescide hem şu daşırdı (734)

Çalışmamızın üçüncü bölümünde “*Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler*” başlığı altında *Ferah-nâme* hikâyesinde adı geçen kahramanlar ile ilgili detaylı bilgi verileceğinden bu bölümde sadece hikâyede geçen kahramanlarının temsil ettikleri ahlakî meziyetlere kısaca değindik. *Ferah-nâme* hikâyesi içerisinde geçen kahramanların temsil ettikleri ilke ve meziyetler tabloda şu şekilde gösterilebilir:

Kişiler	Unvan	Temsil Ettiği Vasıflar
Nasroğlu Melik Mûsâ	Hükümdar	Adâlet, kanâat, tevekkül ve sabır
Sehloğlu Tâlip	Vezir	Tamah ve sabırsızlık
Şeyh Abdüssamed	Kılavuz	Âkil, hünerli, bilge
Cezîre (Ada) Padişahı	Padişah	Ebleh ve ahmak
Kâvus	Hükümdar	Adâlet, cömertlik, çalışkanlık

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. DİN

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* din ve dünyaya dair nasihatleri içeren bir eserdir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerin temel kaynak teşkil ettiği eserde, tasavvufî kavramlardan ziyade dinî terim ve kavramlar kullanılmıştır. Dünyanın geçiciliği, âhiret inancı ve ahlakî ilkeleri ön plana çıkaran Kemâloğlu eserinde, tasavvufî düsturları özümsemiş bir insan modelinden ziyade, din ve dünyaya dair hakikatleri Kur'ân ve sünnet çerçevesinde anlayıp yorumlayan ve bu düsturları bizzat yaşayan kâmil bir insan modeli çizmektedir.

Bu bölümde “Din” ana başlığı altında *Ferah-nâme*'de geçen itikad esasları, ibadetler, Kur'ân-ı Kerîm'den lafzen iktibas edilen âyetler ve lafzen iktibas edilen hadisler alt başlıklar halinde işlenmektedir. Yine aynı bölümde, “Diğer Dinî Kavramlar” alt başlığı altında İslâm dini ve diğer dinler ile ilgili kavramlar incelenecektir. Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde yer alan dinî kavramlar şu şekildedir:

2.1.1. İtikad

2.1.1.1. Allah

Allah; lafza-i celâl, ism-i azam, yani Yüce Yaraticının en büyük ve en muazzam ismi. Ma'bûd bi'l-hak, mutlak ilah. Bütün esmâ-i hüsnânın anlamlarını kendinde toplayan hak ilahın ismi. Tüm zat sıfatlarını ve kemal vasıflarını kendinde toplayan, varlığı zorunlu zatın ismi.¹⁰⁹ Allah, Kâinatın yegâne yaratıcısının zat ismidir. İsm-i a'zam, ism-i celâl, lafza-i celâldir.¹¹⁰ İslâm bilginleri bu kelimenin

¹⁰⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2002, ss.38-39.

¹¹⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, s. 50.

tarifini, aynı anlama gelen bazı kelime farklılıklarıyla şu şekilde yapmışlardır: “Allah, varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere lâayık bulunan zâtın adıdır”.¹¹¹

Edebiyatımızda Allah’ın varlık ve birliğini anlatan tevhîdler, O’na yönelik ve duaları konu edinen münâcâtlar önemli bir yer tutmaktadır. İslâmî Türk Edebiyatı sahasında hemen her müellif çeşitli nazım şekilleri ile Allah’ı anlatmıştır. Manzumelerde Kur’ân ve hadislerden iktibaslar yapılarak Allah’ın tecellîlerinden ve sıfatlarından sıkça bahsedilir.¹¹²

Dinî ve tasavvufî şiir geleneğinde mesnevîlerde, şâir ve mutasavvıfların, eserlerine başlarken önce Allah’ın ismini zikrederek veya Allah’a hamd ederek “tahmîd” ile şiire başlamaları gelenek haline gelmiş bir uygulamadır.¹¹³

Kemâloğlu, *Ferah-nâme* adlı eserinin birçok yerinde Allah’ın isim ve sıfatlarına yer vermiştir. Ferah-nâme’nin ilk beyti, İslam inancında kötülüklerden Allah’a sığınıp O’ndan yardım isteme anlamına gelen bir terim olan, “istiâze” ile başlamaktadır. Allah’ın eşi ve benzeri olmadığı ve Allah’ın uluhiyeti gereği ihsanının sonsuz olduğu hatırlatılmaktadır.¹¹⁴

Şıgınuram *aña* kim mişli yoğdur

Ululuk ıssıdır ihsânı çoğdur (01)

Allah, kendisinden başka ilah olmayandır. Diridir, kayyûmdur. Evveli ve sonu olmayan Allah’tan başka kullarına rahmet edecek kimse yoktur. İnsanların hata ve günahlarına karşılık Allah, kullarını bağışlamakta ve onlara ikramda bulunmaktadır:

Anuñ adı durur Allâhu kayyûm

Diridür ölmegi yoğ rahmetin um (02)

¹¹¹ Allah ile ilgili geniş bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, Mustafa Uzun-Nihad M. Çetin, “Allah”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1989, Cilt:2, ss. 471-502; Mustafa İslamoğlu, **Âlemlerin Rabbi Allah, Bilmek-Tanımak-Anlamak**, Denge Yayınları, İstanbul 2006.

¹¹² Bkz. İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul 2000, s. 27-28. Ayrıca edebiyatımızda Allah tasavvuru ile ilgili geniş bilgi için bkz. Amil Çelebioğlu, “Kültür ve Edebiyatımızda Allah”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul 1998, ss. 93-108; Bilal Kemikli, “Türk Tasavvuf Şiirinde Allah Tasavvuru”, **Yeni Türkiye**, Temmuz-Agustos 2000, S. 34, ss. 232-238; Halil İbrahim Şener, **Dünden Bugüne Dilimizde Allah, İlah ve Tanrı Kavramı**, İzmir 1999.

¹¹³ Bkz. İsmail Ünver, “Mesnevî”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, Ankara 1986, S. 415-417, s. 430-564.

¹¹⁴ Kemâloğlu, **Ferah-nâme**, vr. 3b.

Bizüm kıldığımız nisyān u ‘ işyān
Müdām ol kılduğı gufrān u ‘ ihsān (03)

Kemālođlu, “*Āğâz-ı Hikâyet-i Ferah-nâme*” başlığı altında eserine Allah’ın adı ile başlamaktadır. Dinî-tasavvufî şiir geleneğinde şairler, tevhid ile eserlerine başlamaktadırlar. Kemālođlu, “istiāze” ile eserine giriş yapmakla birlikte, tevhid, naat, dört halifeyi övme ve nasihat bölümlerinden sonraki “*âğâz-ı hikâyet-i Ferah-nâme*” bölümüne Allah’ın adını anarak yani “besmele” ile başlamaktadır:

Çalap adın añuban eydürem söz
Beru bendin yaña dut kulağ u göz (192)

Bütün mahlûkat Allah’ı tesbih etmektedir. Yarattığı canlıların rızkını veren de Allah’tır. Allah, latîf sıfatıyla kullarına “*bana dua edin, duanızı icabet edeyim*”¹¹⁵ buyurmaktadır. Dua ve tevbe sayesinde Allah’ı inkar edenler bile bela ve musibetlerden kurtulmuşken; mü’minler de kıyamette günahlarının bağışlanıp gönüllerinin huzur bulması için Allah’tan rahmet ve ihsan beklemektedirler:

Müsebbihdür aña bu cümle mahlûk
Çü rızkı kimse virmez andan artuğ (10)

Çü ud‘ ünî diyübdür luţfıla ol
Du‘ ā kıлмақ gerek kim ide makbul (16)

Niçe kâfir belādan oldı āzād
N’ola mü’minleri ger kılsa dil-şād (17)

Allah’ın ortağı, eşi ve benzeri yoktur. Yaratan, ni’met ve rızık veren, varlığının öncesi olmayan, her şeyi gören, bilen, işiten ve her şeye kâdir olan Allah’tır:

Ġafūr oldur şekūr ol hayy u hâlik
Ezeldür lem yezel subhān-ı rāzık (2760)

Semî‘ oldur başîr oldur habîr ol
Kadîm oldur kebîr oldur kadîr ol (2761)

Allah, insanların kulluğunu unutması ve isyanına rağmen kullarını bağışlar ve onlara ihsanda bulunur(03). Hz. Adem’i topraktan yaratan(04), kâinatı ve yeryüzünü

¹¹⁵ Mü’min, 40/60.

ve yeryüzünde bulunan varlıkları yaratan Allah'tır(06,07,08). Allah geceyi insanların dinlenmesi için bir sığınak olarak yaratmış ve insanlara geçmişle ilgili bilgiler de vermiştir (09). Nemrud'a istediğini veren Allah'tır(13). Allah'ın adıyla başlanan işin sonu mutlulukla biter(588). Allah tektir ve O'ndan başka ilah yoktur. O'nun kullarına ihsanı da çoktur.

Çalâpdur bir ki andan özge yoğdur
Ki ol dâyim durur ihsânı çoğdur (629)

Allah bâkîdir, Allah'tan başka diğer varlıklar fânîdir(630). Her şeyi bilen ve dâim olan Allah'tır(673). Allah, kendisini inkar edenleri cehennemde zelîl eder(1304). Allah birdir ve O'nun benzeri yoktur(1346). Her şeye kâdir olan ve yarattıklarının rızkını veren Allah'tır(1531). İnsanları imtihan eden ve onlara kıyamete kadar mühlet veren Allah'tır(1757). Allah mü'minlere son nefesinde imân ile ölmeyi nasip etsin(2493).

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde; Allâhu ekber, v'allâh melîh, va'llâhu ahkem, takdîr-i Allâh gibi terkipler de çokça yer almaktadır.

Ferah-nâme'de; *Hak, İlâh, Subhân, Hâlik, Hakîm, Kayyûm ve Rezzâk* gibi Arapça, *Hudâ, Pâdişâh* gibi Farsça ve *Tanrı, Çalâp ve Yaradan* gibi Türkçe, Allah'ın isim ve sıfatları oldukça fazla kullanılmıştır. *Ferah-nâme*'de yer alan Allah'ın isim ve sıfatları alfabetik sıraya göre şöyledir:

Allâh (02), (144), (295), (349), (370), (412), (1089), (1223), (1888), (1913), (2193), (2214), (2376), (2466), (2691), (2774), (2990), (2991), (2999), (3094), (3211); **Basîr** (2761), (834); **Celâl** (2692); **Çalâp** (09), (40), (186), (192), (359), (492), (516), (568), (588), (597), (629), (673), (716), (766), (833), (911), (991), (1020), (1092), (1096), (1181), (1509), (1531), (1620), (1649), (1754), (1763), (2374); **Ehâd** (2499), (2501), (2692), (3218); **Ġaffâr** (834), (3028); **Ġâfir** (2995); **Ġafûr** (2760); **Hakîm** (590), (2691); **Hak** (13), (34), (60), (196), (325), (331), (498), (566), (586), (710), (832), (890), (895), (1220), (1243), (1253), (1304), (1319), (1367), (1372), (1484), (1616), (1650), (1756), (1761), (1788), (1883), (1888), (1915), (1939), (1957), (1958), (2063), (2089), (2239), (2317), (2493), (2609), (2649), (2710), (2757), (2851), (2852), (2989), (3001), (3067), (3132), (3170); **Hak Te'âlâ** (2989), (3132); **Hâlik** (494), (549), (700), (802), (1707), (1950), (2208), (2492), (2610), (2689), (2758), (2760), (2998), (3025), (3180); **Hayy** (2211),(2692); **Hudâ** (488),

(1653), (1702), (2468); **İlāh** (338), (783), (1214), (1364), (1366), (1646), (1652), (2319), (2364), (2821), (2825), (2994); **Ḳadīm** (1706), (2500), (2761); **Ḳadīr** (2761); **Ḳādir** (834), (1531), (1646), (2089), (2210), (2690), (2845); **Ḳayyūm** (02), (2691), (2692); **Mennān** (2690); **Pādişāh** (338), (506), (783), (836), (1646), **Raūf** (2692); **Şamed** (2501), (2691); **Semīʿ** (834), (2761); **Subhān** (590), (1763), (2211), (2761); **Settār** (834), (3028); **Taʿnī** 591, (923), (1016), (1063), (1346), (1374), (1644), (1667), (1705), (1873), (1885), (2167), (2306), (2316), (2570), (2850), (3023); **Yaradan** (2773); **Zü'l-Celāl** (2692).

2.1.1.2. Melekler

Nurdan yaratılmış latif varlıklar olan meleklerin erkeklik ve dişilik özellikleri yoktur. Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette özellikleri hakkında bilgi verilen melekler, devamlı Allah'a ibadet ederler ve Allah'ın emirlerini yerine getirirler.¹¹⁶ Melekler, insanlar ve diğer canlılarda olan yeme, içme, uyuma ve günah işleme gibi vasıflardan uzaktırlar. Melekler iman itikad esaslarındandır. Cebrâil, Mikaîl, İsrâfil ve Azrâil büyük melekler olarak bilinir.

Kemâloğlu meleklerin yiyip içmediğine değinmiş (1528) meleklerin Hz. Peygamber'in müridi konumunda olduklarını (22) ve Hz. Süleyman'ın sağ yanında duran bir meleğin her türlü görevi yerine getirdiğine değinmiştir:

Süleymān' uñ şağında bir ferişte
Olurdı ol dağı bir dürlü işde (1300)

Cebrâil, Azrâil, Mikâil ve İsrâfil gibi dört büyük melekten başka Kirâmen Kâtibîn, Münker ve Nekir gibi farklı görevleri olan sayısız melek vardır.¹¹⁷ Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi'nde* dört büyük melekten sadece *İsrâfil*'in adı geçmektedir. Kıyamet günü sûra üfleme görevli olan¹¹⁸ İsrâfil'e sûra üfleyeceği için Sûr meleği de denilmektedir.

Şu resme añsuzın bir na' ra urdı
Kim İsrâfil şanayduñ şûrı urdı (1452)

¹¹⁶ Bkz. Tahrîm, 66/06.

¹¹⁷ Bkz. Ali Erbaş, M. Sait Özervarlı "Melek", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara 2004, Cilt:29, ss. 37-42.

¹¹⁸ Bkz. Zümer, 39/68.

Ferah-nâme'de melek kavramı daha çok, devlerin cezalandırılmak üzere Hz. Süleyman'ın emri ile hapsedildiği ve onların başında muhafız olarak görevlendirildikleri beyitlerde geçmektedir :

Baňa ol bir ferişte hem koyupdur
‘Azābı ĥod anuñ cāna koyupdur (1506)

2.1.1.3. Kitaplar

Allah, insanlığın başlangıcından beri bütün toplumlara kendisine inanıp ibadet etmeleri için değişik dönemlerde Cebrail vasıtasıyla ilahî kitaplar göndermiştir. İlâhî kitaplar Allah'ın peygamberlerine gönderdiği vahiyler toplamından oluşmaktadır. Bu ilahî kitaplar bazı peygamberlere gönderilmiş suhulflar ile Zebûr, Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm dört büyük ilahî kitaptan oluşmaktadır.

Kemâloğlu *Ferah-nâmesi*'nde ilahi kitaplardan sadece Kur'ân-ı Kerîm ve Zebûr'a yer vermektedir. Kemâloğlu *Ferah-nâme*'nin giriş kısmında dört halifenin özelliklerine vurgu yaparken Hz. Osman'ın Kur'ân-ı Kerîm'i cem' ettiğine değinmiştir. Kemâloğlu, Hz. Osman'ın Allah yolunda çaba sarf eden ve Kur'ân-ı Kerîm'i cem' eden bir halife iken şehadetinin Kur'ân-ı Kerim okuduğu sırada vuku bulmasının anlamlı olduğunu, Hz. Osman'ın Kur'ân üzere kurbân olduğunu belirtmiştir:

Emîru'l-mü'minîndür biri ‘Oşmān
Ĥayā ıssı daĥı cem' itdi Ĥur'ān (33)

Ki ‘āşık olduĥı-çün Ĥaĥķa ol cān
Anuñ-çün oldı Ĥur'ān üzere ĥurbān (35)

Kemâloğlu eserinde Kur'ân-ı Kerîme atıf yaptığı yerlerde bazen Kur'ân bazen de Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy yoluyla indirilişine işaret etmek üzere “*tenzil*” kavramını kullanmıştır.

Ĥaber Ĥur'ān-ıla ma' lūm olupdur
Ki cümle ‘āleme nūrı ĥolupdur (1291)

Buyurmuşdur Ĥalap tenzilde buni
Şu kim dutmaz olur nefsüñ zebūnı (516)

Hz. Süleyman'ın insan ve cinlerden oluşan meclisinde bulunan kişiler her gün *Zebûr* okumaktadırlar:

Süleymān ortada olurdu dāyim
Otururdu atında nie ālim (1293)

ıarlar-ıdı ol kürsilere  n
Zeb r oırdı ulu kii her gün (1294)

2.1.1.4. Peygamberler

Dilimizde peygamber, Farsa “peyam” ve “ber” kelimelerinin birlemesiyle “peyam-ber” haber getiren eklinde kullanılan bir kelime olup, Allah'ın kendisine vahyettii bilgileri insanlara tebli etmekle g vlelendirilen kimsedir. Arapada “Resul” eli; “Neb ” haber getiren, haber veren eklinde iki farklı kelime ile ifade edilmektedir.

Peygamberler; dier insanlardan farklı olarak, doruluk, güvenilirlik, tebli, keskin zeka ve günah ilememe gibi vasıflara sahiptirler.¹¹⁹ İlk insan ve ilk peygamber Hz. dem (a.s) ile son peygamber Hz. Muhammed (a.s) arasında, tarihin seyri ierisinde farklı toplumlara birok peygamber g nderilmitir. Ancak Kur' n-ı Kerim'de 25 peygamberin ismi zikredilmektedir.

Ferah-n me'nin konusunun Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırıı etrafında gelimesi sebebiyle eserde daha ok Hz. Süleyman'ın (a.s) ismi gemektedir. *Ferah-n me*'de ayrıca, Hz. Adem, Hz. Y suf, Hz. M s , Hz. D v d, Hz. s  ve Hz. Muhammed'in (a.s) isimleri de zikredilmektedir. Eserde ismi geen peygamberlerin kendilerine özgü özellikleri ile sınıandıkları durumları ön plana ıkarılmıtır.

Neb ler kim gelüp durur cih na
Nai tdur sa  d me g m na (1328)

Kimin balı yudar kimisi mat l
Ne bilür kii andan ola mab l (1329)

¹¹⁹ Ali Yardım, *Peygamberimiz'in em ili*, İstanbul 1997, ss. 1-6.

2.1.1.4.1. Hz. Âdem

Kur'ân-ı Kerim'de ismi geçen ilk peygamber ve ilk insan Hz. Âdem'dir. Kur'ân'da, Hz. Âdem'in ve eşinin yaratılışı, kendisine isimlerin öğretilmesi, cennetten dünyaya yolculuğu, şeytanın kendisine secde etmeyi reddedip Allah'a isyan edişi gibi konular geçmektedir.¹²⁰

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi'nde* Hz. Âdem özel isim olarak iki beyitte geçmektedir. Kemâloğlu Âdem ismini hem Hz. Âdem için hem de “*insanoğlu*” anlamında anlaşılacak üzere âdemoğlu, âdemî veya benî âdem şeklinde kullanmıştır. Bütün insanlığın aslı Hz. Adem'e dayanmaktadır.

Ne deñlü âdemî kim toğdı toğa
Çamunuñ aşlı Âdemdür iy ağa (3137)

Kemâloğlu, Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın birlikteliğinin temelinde aşk olduğunu vurgulamakta ve bu sebeple Hz. Süleyman ile Belkıs'ın evliliğine değinmektedir.

Eyâ 'âkil eger 'ışk olmayaydı
Ki Havvâ'yı bes Âdem almayaydı (999)

2.1.1.4.2. Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden Hz. Ya'kub'un oğludur. Kur'ân-ı Kerim'de kendi adıyla anılan Yûsuf sûresinde çocukluğundan itibaren başından geçen hadiseler anlatılır. Bu sûre Kur'ân-ı Kerim'in en güzel kıssası “ahsenü'l-kasas” olarak vasıflandırılır. Divan edebiyatında adı en çok anılan peygamberlerden biri de Hz. Yûsuf'tur. Ay ve güneşin ona secde etmesi, kuyuya atılması, Zelihâ ile olan maceraları, zindana atılması, rüyâ tabir etmesi ve köle iken Mısır sultanı oluşu kıssaları nedeniyle birçok manzumenin konusunu oluşturur. Yûsuf u Zelihâ mesnevîleri buna en güzel örnektir.¹²¹

Ferah-nâme'de Hz. Yûsuf'un ismi bir yerde Hz. Peygamber'in cemâlinin güzelliği anlatılırken geçmektedir:

¹²⁰ Hz. Âdem ile ilgili olarak bkz. Bakara, 2/31, 33, 34, 35, 37; Âl-i İmrân, 3/33; Mâide, 5/27.

¹²¹ M. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yayınları, ss. 271-300, Ankara 1992; Pala, ss. 418-419.

Muhammed nūridur Yūsuf cemāli
Ebū Bekr'ün dahı şıdķ-ı kemāli (1660)

2.1.1.4.3. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ'nın ismi *Ferah-nâme*'de bir kez geçmektedir. Hz. İsâ'nın, Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğu hususunun tartışıldığı bir beyitte *Ferah-nâme* hikâyesinin kahramanlarından Melik Mûsâ, Hz. İsâ'nın diğer tüm peygamberler gibi bir peygamber olduğunu söyler:

Melik Mûsâ didi 'İsâ nebîdür
Nite kim Aḥmed ü Mûsâ nebîdür (2568)

2.1.1.4.4. Hz. Dâvûd

Hz. Süleyman'ın babası olan Hz. Dâvûd'un ismi *Ferah-nâme*'de Hz. Süleyman'ın babası olarak dört yerde zikredilmekte ayrıca Hz. Dâvûd ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Didi kim yâ Süleymân ibn-i Dâvûd
Ḳatuñda şuçlu oldum ḳazanup od (3103)

2.1.1.4.5. Hz. Süleyman

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden olan Hz. Süleyman, Hz. Dâvûd'un oğludur. On iki yaşında iken Hz. Dâvûd'un yerine geçerek hükümdar oldu. Daha sonra da Allah tarafından kendisine peygamberlik görevi verildi.

Babası Hz. Dâvûd'un vefatından sonra ve onun vasiyeti üzerine Kudüs'teki yarım kalmış olan Mescid-i Aksâ'nın inşasını yedi senede tamamladı. Allah tarafından kendisine birçok mucize verilen Hz. Süleyman, cinlere, hayvanlara ve rüzgâra emretme yetkisine sahip bir peygamberdir.¹²²

¹²² Hz. Süleyman hakkında geniş bilgi için bkz. M. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yayınları, Ankara 2004, ss. 205-225; Abdullah Aydemir, "Hz. Süleyman (a.s.)", **DEÜİFD**, İzmir 1983, Sayı:1, ss. 173-226; Süleyman Gökbulut, "Sûfîlerin Gözünde Hz. Süleyman", **DEÜİFD**, Cilt:1, Sayı:35, ss. 105-130; Ömer Faruk Harman-Hüseyin Akkaya, "Süleyman", **TDV İslam Andiklopedisi**, İstanbul 2010, Cilt:38, ss. 56-62;

Edebiyatta Hz. Süleyman; veziri Âsaf, Hüdhüd kuşu, yüzük, Belkıs ve karınca kavramları ile birlikte anılır. Karınca aczin; Süleyman ise iktidar ve gücün örneği olarak tezat içerisinde işlenir. Hz. Süleyman'ın M.Ö. X. Yy.'da yaşadığı sanılmaktadır. 40 yıl büyük bir ihtişam ile devlet sürmüştür.¹²³

Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın başından geçen hadiseler ile kendisine ilim ve hikmet verildiğine dair âyetler bulunmaktadır.¹²⁴ Edebiyatımızda Hz. Süleyman'ın mucizevî hayatını ve kıssalarını konu alan *Süleyman-nâmeler* de bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁵

Hz. Süleyman, *Ferah-nâme*'de, *Süleymân*, *Süleymân-ı nebî*, *Dâvûd oğlu* ve *ibn-i Dâvûd* gibi isim ve terkiplerle anılmaktadır.

Süleymân-ı nebî dîvleri dutdı
Koyuban kumkumaya şuya itdi (2594)

Ferah-nâme, Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırışı kıssası etrafında gelişen olağanüstü maceraların işlendiği bir mesnevidir. Dolayısıyla insanlara örnek olması bakımından eserde Hz. Süleyman'ın hem peygamberlik hem de meliklik yönü ön plana çıkarılmış, dünya ve âhret dengesini anlatmak için çeşitli örnekler verilmiştir.

Hikâyet bu araya irdi nâ-gâh
Ki ' âlemde Süleymân-ıdı key şâh (247)

Süleymân-ı nebî ger hüküm iderdi
Varup ol kürsî üstüne giderdi (1278)

Allah tarafından kendisine verilen mucizeler sayesinde kuşlarla ve hayvanlarla konuşan, cinlere ve rüzgâra emretme yetkisine sahip bir peygamber olan

¹²³ Pala, s. 360.

¹²⁴ Bkz. Bakara, 02/102; Enbiyâ, 21/78; Naml, 27/15-44; Sebe, 34/12-14; Sâd, 38/30-38.

¹²⁵ *Süleyman-nâmeler*, bir tür olarak hem Hz. Süleyman'ın mucizevi hayatını ve kıssalarını ele alan hem de Kânûnî Sultan Süleyman'ın yaptığı savaşları ve elde ettiği zaferleri konu edinen eserlerdir. Hz. Süleyman'ı konu edinen *Süleyman-nâmeler* ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Karataş, "Süleymannâmeler", *Yağmur Dergisi*, Sayı: 42, Ocak-Mart 2009, ss. 45-46; Hüseyin Akkaya, *Şemseddin Sivasî'nin Süleymaniyyesi*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayına Hzl. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin), *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivasî'nin Süleymaniyyesi*, I-II, Harvard University 1997; Hüseyin Akkaya-İsmail Kara, "Süleymannâme", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, Cilt: 8, ss. 72-74; Hamdi Güleç, "Süleymannâme'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar Dil-Üslûp ve Motifler", *TDSBD (Bilig)*, Kış/2006, Sayı:36, ss. 243-260; Mustafa Aksoy, *Uzun Firdevsî'nin Süleyman-nâme'sinde Destan Unsurları (2 cilt)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2000.

Hz. Süleyman hem peygamber hem de padişaktır. Yemen Sebe Melikesi Belkıs ile karşılaşan Hz. Süleyman, Belkıs'ı imana davet etmiş ve onunla evlenmiştir.

Ne ikl̄ime çerisiyle giderdi
Ki ol dem yile bir kez hük̄m-iderdi (1315)

Hz. Süleyman bütün mahlukatı ve bütün ülkeleri emri altına almıştır (2667). Hz. Süleyman, rüzgarı binit olarak kullanır (1330), cin ve diğer varlıklar arasında onun hükümü geçer (1292) ve kuşların dilini bilirdi.

Çamu kuşuñ dilini ol bilürdi
Ki her birisine ' adli kııurdu (1290)

Hz. Süleyman Allah'ın kulu ve rasûlüdür (1023). Hz. Süleyman bütün varlıkları hükümü altına aldığı halde bu fani âlemden göçtü gitti (335). Kemâloğlu, dünyanın geçiciliği, insanoglunun sahip olduğunu zannettiği güç, iktidar ve zenginliğin bir gün sona ereceği ve mülkün Allah'a ait olduğu gibi dinî hakikatleri, peygamber-melik olarak yaşayan Hz. Süleyman'ı bütün insanlığa örnek olarak göstermektedir:

Süleymāni işitdūñ imdi n'itdi
Ki bunça mülk ü mālī qodı gitdi (335)

Didi ger memleket aşsı kııaydı
Süleymāna gerek bākī qalaydı (3188)

Kemâloğlu'na göre, dünya hayatında olağanüstü güç, iktidar ve zenginliğe sahip olan Hz. Süleyman'a vefa kılmayan dünya kimseye kalmayacaktır.

Süleymāna vefā kııladı ' ālem
Çıyāş it bākisin v'allāhu a' lem (27)

Hz. Süleyman'ın öyle güçlü bir iktidarı ve zenginliği vardı ki, bu dünyada hiç kimse onun güç ve iktidarına sahip olamadı:

Çikāyet bu araya irdi nā-gāh
Ki ' ālemdē Süleymān-ıdı key şāh (247)

Müyesser kim aña oldı bu ' ālem
Anuñ bir rub' ma irmedi ādem (248)

Hız. Süleyman, emrine itaat etmeyen ve kendisine isyan eden devleri *bakır kumkumalara* koyarak cezalandırdı (305-307). *Ferah-nâme* mesnevîsinde adı çokça geçen ve iz sürmekte mahir bir kişi olan Sehloğlu Tâlip, Emevî halîfesine Hız. Süleyman'a isyan eden devin, yüzyıllar sonra hapsedildiği bakır kumkumadan çıkarıldığında, Hız. Süleyman'ı hâlâ hayatta zannederek korktuğunu ve oradan hızla uzaklaştığını anlatmaktadır (312-318).

Bu ol 'aşî olan dîvüñ biridür
Süleymānı henüz şanur diridür (316)

Bu dîv gördü ki kumkuma uşandı
Süleymānı diri şanup üşendi (317)

2.1.1.4.6. Hız. İsa

Hız. İsa'nın ismi ise *Ferah-nâme* mesnevîsinde Melik Mûsâ ile Gerger sultanı arasında geçen konuşmada geçer.¹²⁶ Melik Mûsâ, Gerger şahına Hız. İsa'nın tanrı olmadığını, Allah'ın gönderdiği bir peygamber olduğunu ve Allah'ın doğmadığını ve çocuk sahibi olmadığını söyleyerek bütün peygamberlerin getirdiği dinlerin hak din olduğunu söyler.

Mesîhuñ olmaya bu resme adın
Ki zîrâ bir durur tañrı dağı dîn (2570.)

Ne toğdı ne anuñ oğlı kıızı var
Ki mişli yok direm kimüñ sözi var (2571)

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde, Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân tarafından Hız. Süleyman'ın *bakır kumkumalara* hapsettiği devleri bulmak için görevlendirilen Mağrib hükümdarı Melik Mûsâ, Gerger ülkesine vardıda, Gerger şahı ile aralarında çeşitli diyaloglar geçer. Gerger şahı, Hız. İsa tarafından kendilerine tebliğ edilen dine inandıklarını söyledikten sonra Hız. İsa'nın kendilerine

¹²⁶ Hız. İsa ile ilgili geniş bilgi için bkz. John Hick (Çev. Şaban Ali Düzgün), "Hıristiyanların İsa'yı Anlama Biçimi ve Bunun İslam'ın Anlayışıyla Karşılaştırılması", **İslâmiyât Dergisi**, Ankara 2000, Cilt: 3, Sayı: 4, ss. 75-85; Niyazi Öktem, "Kur'an'da Hız. İsa", **İslâmiyât Dergisi**, Ankara 2000, Cilt: 3, Sayı: 4, ss. 169-180; Remzi Kaya, "İnciller ve Kur'an'da Hız. İsa'nın İnsan ve Peygamber Oluşu", **UÜİFD**, Bursa 2004, Cilt:13, Sayı: 2, ss. 37-58; Ömer Faruk Harman, "İsa", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, Cilt:22, ss. 465-472.

göründüğünü ve bütün cihanın nurla dolduğunu ifade eder. Hz. İsa'nın kendilerini irşad ettikten sonra kaybolup gittiğinden söz eder. Daha sonra aralarında tevhîd eksikli konuşmalar sürüp gider. Hıristiyan olan Gerger şahı bu pasajlarda Hz. İsa'nın gayubeti, ref'i, yani göğe yükselmesi konuları ile ilgili bilgiler vermektedir.¹²⁷

Didi bir gün bize 'İsâ görünür
Ki 'âlem taldı yüzinden girü nür (2565)

Bize bu resm-ile irşadı itdi
Velî gâyb oluban girü gitdi (2566)

Niçe yıldan berü aña tparuz
Niçe evler anuñ-içün yaparuz (2567)

2.1.1.4.7. Hz. Muhammed

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi'nde* Hz. Peygamber'i (s.a.v) çokça zikretmektedir.¹²⁸ Kemâloğlu, Allah'a sığınarak ve O'nu tesbih ederek tevhîd ile eserine başlamış ve ardından "*Medh-i Muhammed Mustafâ*" ara başlığı altında Hz. Peygamber'i (a.s) öven ve onu anlatan beyitlerle eserine devam etmiştir.

Eserde *Ahmed, Mahmûd ve Mustafâ* gibi Hz. Peygamber'in diğer isimleri de zikredilmektedir (655). Kemâloğlu eserinde meclislerin sonunda Hz. Peygamber'den (a.s) bahsetmiş ve onun ruhuna salât ve selam okunmasını tavsiye etmiştir (587).

Muhammed kim bir adı Muştafâdur
Sözi dertlülere 'ayn-ı şifâdur (19)

Velî siz idesiz bes iy cemâ'at
Rasûlüñ rûhına yahşî şalavât (190)

¹²⁷ Hz. İsa'nın Ref'i ve Nüzûlü ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Ünal, "Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzûlü Meselesi", **İslâmiyât Dergisi**, Ankara 2000, Cilt: 3, Sayı: 4, ss. 133-146.

¹²⁸ Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, (terc. Salih Tuğ), İstanbul 1993. Cilt: 1-2; Ali Öztürk, "Klasik Edebiyatımızda Hz. Peygamber Sevgisi", **Örnek İnsan Hz. Muhammed**, Çağrı Eğitim Vakfı Yayınları, ss. 229-237, Çorum 2006; Mustafa Fayda, "Muhammed", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2005, Cilt:30, ss. 408-423; Zülfikar Güngör, "Edebiyatımızda Hz. Peygamber Sevgisi", **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı:161, Mayıs 2004, ss.56-57.

Hız. Peygamber (a.s), edebiyatımızda Ahmed, Ahmed-i Muhtâr, Fahr-ı Cihân, Habîbullah, İki Cihan Serveri, Mahmûd, Mustafâ, Rasûl, Rasûlullah gibi ad ve sıfatlarla anılmıştır. Dinî ve tasavvufî edebiyatımızda¹²⁹ manzum eserlerde tevhîd ve münacâtlardan sonra Hız. Peygamber (a.s) ile ilgili na'tlar; mensur eserlerde de besmele ve hamdeleden sonra salvele ile konuya girilmesi âdet haline gelmiş bir uygulamadır.¹³⁰

Hız. Muhammed (a.s) mü'minler için bir kılavuzdur ve mü'minler onun kılavuzluğu ile doğru yolu bulur (18). Kemâloğlu *Ferah-nâmesi'nde* her ne kadar tasavvufî kavram ve konuları işlememiş olsa da tasavvufta “*Nûr-ı Muhammedî veya Hakikat-i Muhammediye*” şeklinde nitelenen ve Hız. Peygamber'in (a.s), “*Biz ilkleriz ve sonlarız*”¹³¹ şeklinde rivayet edilen sözüne vurgu yaparak ilk yaratılanın Hız. Peygamber'in nuru olduğunu belirtmektedir.¹³²

Henûz hüd yoğ-ıdı bu cümle ‘ âlem
Ne cinn ü peri vü Havvâ vü Âdem (23)

Hakîkat var-ıdı nûr-ı Muhammed
Beşîr u şâhid-i Maḥmûd u Aḥmed (24)

Hız. Peygamber'e ümmet olan ve onun yolunu seçenler cennete girer. Onu inkar edenlerin ise gideceği yer cehennemdir (25). Bütün övgüler kıyamet günü günahlara şefaet edecek olan Hız. Peygamber'e olsun (2214). Allah'ın gönderdiği dini tamamlayan ve kemâle erdiren son peygamber Hız. Muhammed'dir (2765). Hız. Peygamber insanlık için ve âlemlere rahmet için yaratılmıştır (3032-33).

Anuñ dergâhınadur şükr-i bî-ḥadd
Yaradıldı bizüm-çün ol Muhammed (3032)

¹²⁹ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Kara, “*Hız. Peygamber'in Tasavvufî Düşüncedeki Yeri*”, **Diyanet Dergisi**, Cilt:25, Sayı:4, Ekim-Kasım-Aralık, 1989, s. 221-237.

¹³⁰ Geniş bilgi için bkz. H. İbrahim Şener-Alim Yıldız, **Türk İslâm Edebiyatı**, İstanbul 2003, ss. 159-161; Necla Pekolcay ve diğerleri, **İslamî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, İstanbul 1996, s. 157-159; Na'tler ve yazılış sebepleri ile ilgili geniş bilgi için bkz: Emine Yeniterzi, **Türk Edebiyatında Na'tler**, TDV Yay., Ankara 1993.

¹³¹ Abdürrezzak Kâşânî (terc. Ekrem Demirli), **Tasavvuf Sözlüğü (Letâifü'l-A'lâm fî İşârâtı Ehli'l-İlhâm)**, İstanbul 2004, s. 217-218.

¹³² Nûr-ı Muhammedî ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmed Demirci, “*Nûr-ı Muhammedî*”, **DEÜİFD**, İzmir 1983, I, 239-258; Mehmet Demirci, “*Hakikat-i Muhammediyye*” **DİA**, İstanbul 1997, Cilt: 15, s. 179-180.

Kemâloğlu eserinde bazı meclisleri Hz. Peygamber'in hadîs-i şerifleri ile başlatmaktadır. Konu ile ilgili bir hadîs-i şerifi orijinal metni ile verdikten sonra bir sonraki beyitte söz konusu hadîs-i şerifin açıklamasını yapmaktadır:

Çāle Rasūlu'llāhi şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem “ men şamete feċad necā”

Kişi ebsem olursa ċurtıla ĥoř
Veyāĥud yüzi gözi sürtile ĥoř (656)

2.1.1.5. Âhîret ile İlgili Kavramlar

2.1.1.5.1. Âhîret

Âhîret, dünya hayatının sona ermesiyle başlayacak olan ebedî hayatın karşılığı olarak kullanılmaktadır. İnsanın ölümünden sonra başlayıp mahşerdeki dirilişten sonra ebedî olarak devam edecek olan hayattır. İslam dininde âhîret gününe iman etmek itikad esaslarındandır.

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi'nde* bu dünyanın *âhîret* hayatı yanında bir hiç mesabesinde kaldığını belirtmektedir. Kemâloğlu'na göre dünya hayatı rüzgar gibi gelip geçer, insan ömrü de bir yel gibi hemen sonra erer (3205).

Bu dünyā āĥîret ċatında hîċdür
Çara boncuċa dek ola mı hîċdür (3203)

Yiter āĥîr nařîĥat saña bu söz
Düzerseñ āĥîretdin yanın düz (3229)

Kemâloğlu, dünya ile âhîret hayatını kıyaslamakta ve dünya hayatının gelip geçici olduğunu ifade ettikten sonra Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân'ın tahtını ve diğer bütün dünyalıkları bırakarak Ka'be'ye mücavir olduğunu ve onun henüz ölmeden terk-i dünya eylediğini yani fâni olan her şeyden vazgeçtiğini ve âhîrete yöneldiğini belirtir.

Çılursa terk-i dünyā ol ċılur hem
İşitdüh nite kim ċılmış ad hem (3217)

2.1.1.5.2. Kıyâmet

Kalkmak, dirilmek, ayaklanmak ve doğrulmak anlamlarına gelen kıyâmet, İsrâfil'in sûra üflemesiyle birlikte dünya hayatının son bulup âhiret hayatının başlayacağı gündür. *Ferah-nâme*'de kıyâmet kavramı *kıyâmet* (14) ve *devr-i kıyâmet* (2312) şeklinde geçmektedir.

Kemâloğlu, kıyâmetin hak olduğu ve bir gün kıyâmetin gerçekleşeceği uyarısını yapar. O gün, kimilerinin ağlayıp kimilerinin güleceğini belirterek Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâmet gününü anlatan âyetlere telmihte bulunmaktadır.¹³³

Qıyâmet hâk durur zîrâ geliser
Kimi ağlayuban kimi güliser (14)

2.1.1.5.3. Cennet ve Cehennem

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi'nde* cennet kavramı, cennet ve onun çoğulu *cinân*, *naîm cenneti* ve *uçmak* şeklinde geçmektedir. Cehennem kavramı da *tamu* ve *cahîm* gibi kavramlarla anlatılırken *nâr-ı cehennem* şeklindeki terkiplerde de geçmektedir.

Kemaloğlu, Hz. Peygamber'in (a.s) yolunda gidenlerin cennete gireceğini ve orada kevserden içeceklerini, inanmayanların ise cehennemde ebediyen kalacaklarını vurgular:

Aña uyan içer cennetde kevşer
İnanmayan qalur şamuda epter (21)

Allah'ın vahyettiği sözlere yani Kur'ân-ı Kerîm'e inanmayanlar cehennemde zelîl olur (1304). Hz. Peygamber'e ve onun getirdiği esaslara inananların yeri naîm cennetidir. İnkarcıların yeri ise cehennemdir (25). Allah adalet için cehennemi, rahmet için de cenneti yaratmıştır:

Yaratdı 'adl-içün nâr-ı cehennem
Yaratdı rahmet-içün cennetini hem (2212)

Kemâloğlu, *Ferah-nâme* hikâyesi içerisinde geçen bir kadını Sehloğlu Tâlib'in ağzıyla vasfederken kadının yüzünü cennete benzetmektedir:

¹³³ Bkz. Âl-i İmrân, 03/106-107.

Ki her birisi tūṭī sözi şekker
Yüzi uçmağ ağızı yār-ı kevşer (1924)

2.1.1.6. Hayır ve Şer, Kaza ve Kader

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi'nde* Hz. Peygamber'in (a.s) “*kaza geldiğinde göz kapanır*”¹³⁴ meâlindeki hadîs-i şerifini nakletmiştir. Allah'ın tekvin sıfatı ile ezelde takdir etmiş olduğu fiiller zamanı geldiğinde gerçekleşecek olsa da Kemâloğlu'na göre insan akıyla doğru fiili gerçekleştirmek için gayret ve çaba sarf etmeli sonucunu ise Allah'a havale etmelidir:

Ḥadîsidür Nebînüñ diñle gör bir
“*İzā cā'e'l-każā 'umiye'l-başar*” dir (1380)

Kaçan gelse każā göz yumılır dir
Velī cehd eyle aklıñ başıña dir (1381)

2.1.2. İbâdetler

İslam dört temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar, itikâd, ahlâk, ibâdât ve muâmelâtıdır. İbadet, itikâd ve ahlâktan sonra gelmektedir. Allah Kur'ân-ı Kerîm'de “*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*”¹³⁵ buyurmuştur. İbadetlerin ise nasıl yapılacağı yine Kur'ân-ı Kerîm'de insanlara bildirilmiş ve Hz. Peygamber'in uyguladığı şekilde günümüze kadar uygulana gelmiştir. Bu ibadetler, Hz. Peygamber'in hadisinde beş temel esas olarak belirtilen; kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac ve zekât olmak üzere İslam'ın beş temel şartı olarak bilinmektedir.¹³⁶

Kemâloğlu, İslam'ın şartları olan beş temel esasa ayrıntılı olarak girmemiştir. Kişinin bildiği ile amel etmediği takdirde bilgisinin o kişiye ve orada yaşayanlara fayda vermeyeceğini ifade eder:

‘Amel kılmasa ya ‘ilm-ile fâzıl
Bes olur ol ilüñ İslâmı bâtıl (2273)

¹³⁴ Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, II, 440, Hadis No: 3525.

¹³⁵ *Zâriyât*, 51/56.

¹³⁶ Buhârî, *İmân*, 2; Müslim, *İmân*, 19, 22; Tirmîzî, *İmân*, 3.

Ancak Allah'ı zikretmek, O'na niyazda bulunmak ve dua etmek gibi hususlara değinmiştir:

Şenā kıl Hāliķuña iy eyü kıl
Şalavāt Muşţafā'ya vir şafā bul (2208)

Rasūli Hālıkı ańsań zi-‘ ādet
Ki dāyim yār ola size sa‘ ādet (3025)

2.1.3. Âyet ve Hadîsler

Ferah-nâme'nin konusunun Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırışı etrafında gelişmesi ve olağanüstü maceraları anlatan masalımsı bir mesnevî olması sebebiyle eserde çokça âyet ve hadise rastlanmaz. Âyet ve hadis iktibası veya telmih yoluyla Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerden alıntı yapılmasına daha çok tasavvuf şiirinde rastlanmaktadır.

Kemâloğlu'nun eseri her ne kadar tasavvufî esasları anlatan bir manzume olmasa da eserin okuyucuya öğüt verme amacı ile yazılmış olması sebebiyle az da olsa Kur'ân ve hadislerden iktibasların yapıldığını görmekteyiz.

Diğer yandan Kemâloğlu'nun *Ferah-nâme* manzumesinde öğüt verme amacı taşıyan bazı beyitlerde de âyet ve hadislere telmihler yapıldığı görülmektedir. Ancak âyet ve hadislere yapılan telmihlerin eserde öğüt verme amacı taşıyan birçok beyitte yer alması ve doğrudan veya dolaylı olarak âyetlere atıf yapılması dolayısıyla sadece lafzen iktibas yapılan âyet ve hadislerin geçtiği beyitlerin tafsilatlı açıklamasını yapmaya çalışacağız.

Ferah-nâme'de meclislerin bitiminde yer alan âyetlerin anlam ve âyet numaralarını ise edisyon kritikli metinde vermeyi uygun bulduk.

2.1.3.1. Âyetler

Duâ, kulun bütün benliğiyle Allah'a yönelerek ondan istek ve dilekte bulunmasıdır. Duâ, aynı zamanda bir ibadet şeklidir.¹³⁷ Allah, lutuf ve keremiyle

¹³⁷ Selahattin Parladır-Mustafa Çağrıcı, "Duâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, Cilt:9, ss. 530-539.

kullarına “*Bana duâ edin, duânıza cevap vereyim.*”¹³⁸ buyurmuştur. Allah, duâ edenin duâsına icabet eder ve çeşitli şekillerde bu duâyaya cevap verir. İnsan her ne hâl üzere olursa olsun duâ etmelidir. İnsan gereği gibi duâ ederse Allah yapılan duâyı kabul eder.

Çü “*ud‘ūnī*” diyübdür luḫfıla ol
Du‘ ā kıлмақ gerek kim ide maḫbūl (16)

Halîfe, hayret ve şaşkınlıkla “*Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır.*”¹³⁹ diyerek Allah’tan başka bir ilah bulunmadığını, Allah’ın mutlak surette hükümran olduğunu ifade etmiştir.

Ta‘ accubden didi bes “*lā ilāhe*”
Ki “*illa‘llāhu*” vāḫid pādişāha (338)

Hız. Peygamber’e Allah tarafından, “*Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik.*”¹⁴⁰ şeklinde rüzgârın Hız. Süleyman’ın emrine verildiği bilgisi vahyedilmiştir.

Rasūle nite kim Ḥaḫdan inipdür
“*Fasaḫḫarnā lehu‘r-rîḫa*” diyipdür (1253)

Sehloğlu Tâlip, “*Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz*”¹⁴¹ dedi ve Allah’a tam bir teslimiyet gösterdi.

Didi “*innā ileyhi rāci‘ūn*” uş
Ölüm oḫına Ṭâlib de olur tuş (1906)

2.1.3.2. Hadîsler

Hız. Peygamber’in söz, fiil, takrirleri ile ahlakî ve beşerî vasıflarından oluşan sünnetinin söz veya yazı ile ifade edilmiş şekli olan hadis zamanla Hız. Peygamber’den rivayet edilen haberlerin genel adı olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴²

Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi’nde* hadis kavramı iki yerde geçmektedir. Kemâloğlu eserinde bazı meclislerde Hız. Peygamber’den rivayet edilen hadislerin

¹³⁸ Mü’min, 40/60.

¹³⁹ Âl-i İmrân, 03/02.

¹⁴⁰ Sâd, 36/38.

¹⁴¹ Bakara, 02/156.

¹⁴² Geniş bilgi için bkz. Talat Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1997, ss. 9-10.

orijinal metinlerini vermiş ve o meclisin girişinde hadisin açıklamasını yapmıştır. *Ferah-nâme*'de söz konusu meclislerin başında orijinal lafızlarıyla geçen hadislerin anlam ve kaynakları edisyon kritikli metinde gösterilecektir.

Eser içerisinde lâfzen iktibas edilen bir adet hadis bulunmakta ve sonraki beyitte bu hadisin açıklaması yapılmaktadır. Kemâloğlu, “*kaza geldiğinde göz kapanır*”¹⁴³ hadisini nakletmiş ve Allah’ın ezelde takdir etmiş olduğu fiillerin zamanı geldiğinde gerçekleşeceğini ancak insanın işin başında gereken çaba ve gayreti göstermesini tavsiye etmiştir.

Ḥadīsidür Nebīnūñ diñle gör bir
“*İzā cā’e’l-każā ‘umiye’l-başar*” dir (1380)

Kaçan gelse każā göz yumılır dir
Velī cehd eyle aklıñ başña dir (1381)

2.1.4. Diğer Dinî Kavramlar

2.1.4.1. İslam, Diğer Dinler ve İlgili Kavramlar

2.1.4.1.1. İslâm

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi*'nde İslâm kavramını çokça kullanmaktadır. İslâm kavramını tek başına kullandığı gibi *İslam dîni*, *İslâm ehli* şeklinde terkip halinde de kullanmıştır. Kemâloğlu'nun eserinde ayrıca Müslüman kavramı da bir yerde *Müslimân* şekliyle geçmektedir. Diğer dinler ile ilgili *Yahûdi*, *Cühûd*, *Nasrânî*, *Mesîh'in dini* gibi isim ve terkipler ile *tersâ* ve *put* gibi diğer dinler ile ilgili kavramları görmekteyiz.

Eğer Allah’ın dinini inkâr eden kâfirler Hz. Peygamber’den utanmış olsalardı hepsi İslâm dinine girerlerdi.

Eger kâfir nebīden utanaydı
Gelüben cümle İslâma döneydi (1234)

Kemâloğlu, İslâm kavramı ile birlikte *İslâm dîni* ve *İslâm ehli* kavramlarını da kullanmaktadır (225). Kemâloğlu İslâm kavramını özel isim olarak kullandığı gibi

¹⁴³ Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, II, 440, Hadis No: 3525.

bir yerde inanç anlamında da kullanmıştır. Alimlerin sahip oldukları ilim ile amel etmemelerinin bir yerde bulunan bütün insanları etkileyeceğine ve o coğrafyada bulunan kişilerin dininin batıl hale geleceğine değinmektedir.

‘ Amel kılmasa ya ‘ ilm-ile fâzıl
Bes olur ol ilüñ İslâmı bâtıl (2273)

2.1.4.1.2. Diğer Dinler ve İlgili Kavramlar

Ferah-nâme'de diğer dinler ile ilgili *Yahûdi*, *Cühûd*, *Nasrânî*, *Mesîh'in dini* gibi isimler ve *tersâ*, *put* gibi diğer dinler ile ilgili kavramları görmekteyiz. *Yahûdilik* ve *Hristiyanlık* kavramları sadece bir beyitte geçmekte ve mesnevîde anlatılan hikâye içerisinde bütün ırk ve dinlere mensup kişilerin bir yerde toplandığı ve bu mecliste Yahûdi ve Nasrânîlerin (Hristiyanlar) bulunduğu ifade edilmektedir.

Cühûd u İrmenî her bir Yahûdî
Dağı Naşrânîler hep bile geldi (1151)

Ferah-nâme'de ismi çokça geçen kahramanlardan Melik Mûsâ ile Gerger şahı arasında geçen diyalogda Melik Mûsâ, Gerger şahının kendilerine ikram ettiği içkiyi, inançları gereği içemeyeceklerini söylemesi üzerine Gerger şahı, Hz. Mesîh'in dinine mensup olduklarını söyler.

Mesîhuñ dînidür tapduğumuz dîn
Çomazuz dilimizden dağı adın (2560)

Melik Mûsâ hikâyenin devamında Gerger şahına, Hz. İsâ'nın tebliğ ettiği dinin tevhdî dini olduğunu, Allah'ın doğmadığını ve çocuk sahibi olmadığını ve Hz. İsâ'nın da Allah'ın oğlu olmadığını belirtir (2565-2572). Melik Mûsâ daha sonra Gerger şahına, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği dinin hak din olduğunu, ancak teslise sapan Gerger halkının Hz. İsâ'nın da tebliğ ettiği tevhid dininden uzak olduğunu ifade eder.

Cemî-'i enbiyānuñ dîni hağdur
Velî sizüñ çamusından ırağdur (2569)

Doğruluğunu bildiği halde hakikati gizleme ve inkar anlamına gelen ve Kur'ân-ı Kerîm'de bazı âyetlerde geçen *Cühûd* kavramı da daha çok inkarcı

Yahûdiler için kullanılmıştır.¹⁴⁴ Ancak Kemâloğlu, eserinde cühûd kavramını Yahûdi ve Hristiyanlardan ayrı bir kavram olarak kullanır.

Cühûd u İrmenî her bir Yahûdî
Dağı Naşrânîler hep bile geldi (1151)

Put, Allah'tan başka tapılan ve medet beklenen her türlü şeye verilen isimdir. Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde put kavramı bazen *but* bazen de *put* şeklinde çokça geçmektedir. Kemaloğlu, eserinde put kavramını daha çok heykel şeklinde yapılmış ve tapınılan nesnelere için kullanmaktadır:

Putu olmaya kim ayruğ tapasın
Utağıl âhîr taşdan ne tapasın (1024)

Ferah-nâme'de, cinlerin en şerlilerinden olan İfrît'in, bir *putun* içine girerek Cezîre padişahının hoşuna gidecek şekilde konuştuğu, o kişinin de puta olan hürmetinin arttığı ve puta tapmaya devam ettiği anlatılır:

Ṭurup cāhilligümden dir varuram
Putuñ içine ol görmez girürem (1069)

Hız. Süleyman, Cezîre padişahının kızına talip olduğunu bildirdiği mektubunda, önce kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu bildirmiş, tek bir Allah'a ibadet etmesini tavsiye etmiş ve mektubunda padişahın *puta* tapmaktan vazgeçerek taptığı putu kırmasını istemiştir.

Putu olmaya kim ayruğ tapasın
Utağıl âhîr taşdan ne tapasın (1024)

Ḳoğıl fāsîd işi uşat butı sen
Dağı çok ilüñe il katayın ben (1027)

Tersâ, Hristiyan anlamında kullanılmıştır. Kemâloğlu, inanan ve inanmayan bütün insanların Allah'ın merhameti ve rızkı ile hayatlarına devam ettiğini, mü'min, kâfir, Hristiyan ve diğer dinlere mensup herkesin Allah'ın rahmetine muhtaç olduklarını belirtmiştir.

Ḥudāyâ ḳullaruña sen meded ḳıl
Muṭî' u ' āşīye nādān u ' āḳil (1653)

¹⁴⁴ Bkz. Neml, 27/14; Bakara, 02/89.

Eger mü'min eger tersā vü kāfir
Muķīm u yā ġarīb u yā musāfir (1654)

2.1.4.2. İmân

Güvenme, mutlak tasdik, kalpten inanma, bir şeye tereddütsüz inanma anlamlarına gelen imân kelimesi ıstılahta, Hz. Peygamber'in Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen İslâmî esasların, hükümlerin ve haberlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmaktır.¹⁴⁵

Kemâloğlu, imân ile ilgili olarak imân ve mü'min kavramlarını kullanmıştır. Kemâloğlu, iman kavramı ile birlikte akıl ve din mefhumlarını aynı beyitte birlikte kullanarak akıl ile iman arasındaki ilişki ve bağlantıya da dikkat çekmektedir.

Cihānı yaraduban cānı viren
Ki ' aql u fehm ü ol ĩmānı viren (1951)

Direm ol hāyy u subhānuñ adını
Ki virdi cānı vü ĩmān u dīni (2211)

Kemâloğlu'na göre son nefeste imân son derece önemlidir. Allah'ın takdir ettiği ecel geldiğinde imanın kişiye son nefeste yoldaş olması gerekir.

Ecelden Hāķ vire size emānı
Ki yoldaş eylesün şoñ-dem ĩmānı (2493)

Kemâloğlu bir yerde de Hz. Peygamber'in “*Hayâ imandandır*”¹⁴⁶ hadıs-i şerifinden ilham alarak mü'minde imanın hayâ ile birlikte bulunacağını belirtir. Büyüklük taslamanın imanın zayıflığına işaret ettiğine değinen Kemâloğlu, imanın tadını ve lezzetini alamayan kişilerin büyükleme duygusuna kapıldığını bunun da hayâ duygusunun zayıflığından kaynaklandığını vurgular.

Kimüñ ĩmānı vardur şermi vardur
Hāyā ehli gibi bes er mi vardur (1233)

Tekebbür bes hāyā olmaduğdur
Ki ĩmānuñ tadın bulmaduğdur (1235)

¹⁴⁵ Cebecioğlu, ss. 308-309.

¹⁴⁶ Buhārî, **İmân**, 3; Müslim, **İmân**, 57,58.

2.1.4.3. Küfür

Küfür îmanın zıddıdır. Örtmek, inkâr etmektir. *Ferah-nâme*'de küfür kavramı ile ilgili *erkân-ı küfür* terkibi yer almaktadır:

Velî eyyâm-ıla yine alurlar
Yine erkân-ı küfr anda kılurlar (219)

Ferah-nâme'de küfür ile birlikte inkâr ve kâfir kavramları da yer almaktadır. İnkâr eden anlamında kullanılan kâfir kavramı mü'min kavramının zıddı olarak kullanılmıştır. Hz. Ömer'in öne çıkan belirgin vasıfları anlatılırken mü'minlerin Hz. Ömer'i gördüklerinde sevinç hisleriyle dolduklarını kâfirlerin ise çok korktukları tasvir edilerek bir bakıma mü'min ile kâfir kavramları arasındaki zıtlığa vurgu yapılır:

Anı mü'min görürse şâd olurdu
Velî kâfir ödi şıdup ölürdi (31)

İnkâr kavramı ise bir yerde inanılması gereken esaslara inanmama anlamında kullanılmış Hz. Peygamber'e ve onun getirdiği esaslara îman etmeyenlerin cehenneme gireceği, inananların ise cennete gireceği belirtilmiştir:

Aña ümmet olan ola na'îmî
Şuña inkâr idenedür cahîmi (25)

Allah'ı inkâr eden kâfirler eğer Hz. Peygamber'den utansalardı hepsi de îman ederdi.

Eger kâfir nebîden utanaydı
Gelüben cümle İslâma döneydi (1234)

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi'nde* insanlar ile çeşitli türdeki canavarlar arasında meydana gelen savaşı tasvir ederken Âdemoğlu ile savaşı hayvanları kâfire benzetmektedir.

Temâmet âdemîler hamle kıldı
Bu kâfir leşkeri şındı yıkıldı (1464)

Ğırîler kopdı kâfirler içinden
Kimi ürür kimi sürür şaçından (1465)

Allah ve Hz. Peygamber'in emirlerini işitmeyen veya duymazdan gelenler işledikleri bu fiilleri ile kâfir olmuşlardır. İnkâr edenler Allah'ın rahmetinden ve mağfiretinden uzak olur:

İşitmeyen Rasûl'i vü İlâh'ı
Mu' ayyendür nedür anuñ günâhı (2994)

Bu fi' li işleyenler oldı kâfir
Meger ol rahmetinden ola ğâfir (2995)

2.1.4.4. Tevhîd

Allah'ın varlığını, birliğini, eşi ve benzeri bulunmadığını bilmek ve buna inanmaktır. Allah'ın ortağı, eşi ve benzeri yoktur. Allah tek bir ilahdır.

Anuñ birliğine şükri kılıram
Şeriki yoq mişâli yoq bilürem (2759)

Yaluñuz ol yaraşur kim eħaddur
Kamu maħlûka fazlı bî-‘ adeddür (2499)

Kemâloğlu, *tevhîd* kavramını bir yerde *kelime-i tevhîd* anlamında kullanmıştır. Kelime-i tevhîdi söylemek ve tekbîr olarak nitelendirilen Allahu ekber demek Allah'ı zikretmektir.

Şalavât Muştafânuñ rûhına vir
Getürgil Hâlika tevħîd ü tekbîr (2492)

Oqurdi söz-ile tesbîh u temcîd
İderdi Hâliki tefrîd ü tevħîd (2689)

Kemâloğlu, Hz. İsâ'nın tanrı olmadığını, Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğunu belirtir. Allah'ın doğmadığını ve çocuk sahibi olmadığını da söyleyerek Allah'ın bir tek ilah olduğunu ve Allah tarafından gönderilen dinlerin de temelde tek bir din olduğunu ifade eder ve tevhîd kavramının önemini vurgular (2571).

Mesîħuñ olmaya bu resme adın
Ki zîrâ bir durur tañrı daħı dîn (2570)

2.1.4.5. Şirk

Şirk; Allah'a zatında, sıfatlarında ve fiillerinde eş ve ortak koşma anlamına gelmektedir. Zıddı tevhîddir. Müşrik ise, Allah'a inanmakla birlikte, Allah'a zatında, sıfatlarında ya da fiillerinde ortaklar isnat eden, Allah'ın ulûhiyetini belli alanlara tahsis eden kimsedir.¹⁴⁷ Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi'nde* şirk ile bağlantılı olarak *şerîk* kavramını kullanmıştır. Allah'ın birliğine şükrederek O'nun ortağı ve benzerinin bulunmadığını belirtmektedir.

Anuñ birligine şükri kılruram
Şerîki yoq mişâli yoq bilürem (2759)

Kemâloğlu, puta tapmanın batıl bir yol olduğunu (1204), asıl tapılması gerekenin insanı ve bütün mahlukâtı yaratan Allah olduğunu belirterek (1025) Allah'tan başka tapılan şeylerin batıl olduğunu vurgulamaktadır (1062).

Aña tañrım diyüp dün gün taparsın
Anuñ-içün ' imâretler yaparsın (1063)

Kemâloğlu eserinde Allah'ın bir tek İlah olduğunu vurgulamak için bir beyit içerisinde Allah'ın birliği ve tekliği anlamında *ehad*, *ferd* ve *vâhid* kavramlarını kullanmıştır. Allah'ın tasarrufunda yardımcısı yoktur ve bütün güç ve kudret Allah'a mahsustur:

Şameddür ol eħaddür ferd ü vâhid
Vezîr yoq melikdür ħayy u mâcid (2501)

2.1.4.6. Nifak

Gerçek anlamda iman etmediği halde dıştan Müslüman görünüp kalben küfür üzere bulunmayı sürdürme haline nifak, bu hâl üzere olan kimseye de münafik denilmektedir.¹⁴⁸ Kemâloğlu eserinde *nifak* kavramını bir yerde birlik ve beraberliğin zıttı olarak *münafik* kavramını da dört yerde kullanmıştır.

Naşîhat virdi her birisine ol
Nifâkı koñ didi uzak durur yol (844)

¹⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 375.

¹⁴⁸ Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul 2006, s. 37.

Kemâloğlu, Hz. Ömer'in cesaretiyle münafıklara korku saldığını ifade etmektedir (30). İki insan bir olup aralarında bir ittifak oluşursa bu ittifakı bozmaya yüz bin münafığın bile gücü yetmez (1594-1595). Münafık ile yoldaş olmak insana sıkıntı ve üzüntü verirken dürüst bir kişiyle birlikte olmak insana huzur ve mutluluk verir:

Şekâvetdür münâfık ola oldaş
Sa' âdetdür muvâfık ola yoldaş (1088)

2.1.4.7. Hayat ve Ölüm

Kemâloğlu, nasihat maksadıyla yazdığı eserinde ölümden ve hayatın geçiciliğinden çokça bahsetmektedir. Ölüm kavramı; *ölmek* (336), *ölüm yeli* (669), *ölüm eli* (708), *ölüm acısı* (1738), *ölüm tohumu* (1881), *ölüm oku* (1906), *ölüm tuzağı* (2396) gibi tamlama ve kavramlar şeklinde geçmektedir.

Şair beyitlerde bu dünyanın bir gölge hükmünde olup ömrün çok çabuk geçip gittiğinden (85), ölüm yeli estiğinde kendini beğenmiş kimselerin ölüme çare bulamadığından bahsetmektedir (669). Ölüm karşısında bir fil ile karınca aynı seviyededir. Ölüm herkesi yakalar (708). Ölüm, bir bakıma Allah'ın emrine boyun eğmektir.

Ölüm çün beñzemezdür ayruğına
Boyun virdüm Çalabuñ buyruğına (763)

Bu dünyada hüküm süren padişahların hepsi ölüp gitti ancak isimleri kaldı. Bu dünyadan göçüp gidenler şimdi sanki hiç yaşamamış gibiler. Birçok ülkeye ve insanlara hükmeden padişahlar bile ölüm acısından kutulamadı. Hiçbirisinde de dünya hevesi kalmadı.

anı şindi birisi almadı hiç
Şanasın kim cihāna gelmedi hiç (1737)

Göreliden ölüm acısın amusı
Birinde almadı dünyā umusı (1738)

Kemaloğlu'na göre insan dünyaya geldiğinde ne kadar çaresiz ve muhtaç olduğunu düşünerek gücü ve kuvveti yerinde iken kulluk bilinci ile yaşamalı ve sorumluluğunu yerine getirmelidir. Ölüm gelip çatmadan hazırlığını yapmalıdır.

Gözün açık iki eller dutarken
Özüne çare kıl gücün yiterken (1766)

Elin ölüm dutmadın gözetgil
Yarağın eyleyüp azık düzetgil (1767)

Hiçbir insan kendi kendine ölümü ayağına çağırılmaz ve ölüm tohumunu ekmez. Yani kendisini ölüme götürecek işlere kalkışmaz.

Kerem kıl varma iy Tâlib gerekmez
Eliyle kimse ölüm tohumun ekmez (1881)

Ferah-nâme'de adından sıkça söz edilen kahramanlardan Sehloğlu Tâlib, “*Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz*”¹⁴⁹ âyetini okuyarak ölümden hiç kimsenin kurtulamayacağı bilinci ile Allah'a olan teslimiyetini tekrarladı.

Didi “*innâ ileyhi râci‘ün*” uş
Ölüm oğına Tâlib de olur tuş (1906)

Ölüm ile uyku kardeştir. Ölüm herkesin başına gelecektir. Uykunun insana eriştiği gibi ölüm de bir gün insanı bulacak ve nicelerinin rahatını bozacaktır.

Ölümüñ uyku bilkim kardeşidir
İrip niçelerün rahtın dişüpdür (1960)

Kaçan her başa kim uyku irişe
Gerekdür ölüm anuñ-ıla irişe (1961)

Ölenin ardından ölünmez. Hiçbir yaratılmış ölümün sırrını çözemez:

Ölen ardınca ölmege yaramaz
Bu işe hîç yaradılmış iremez (2397)

Kemâloğlu, eserinde Hz. Süleyman kıssası etrafında gelişen hadiseleri hikâye ederken Hz. Süleyman'ın hükümranlılığına, güç ve kudretine değindiği hemen her yerde dünyanın faniliğini ve dünyada bulunan her şeyin Allah'a ait olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Şair, nasihat maksadıyla yazdığı eserinde Hz. Süleyman'ın iktidar ve gücünün bile ölüm karşısında çaresiz kaldığını belirterek ölümün

¹⁴⁹ Bakara, 02/156.

kaçınılmaz olduğunu ve bu dünyanın bir ibret diyarı olduğunu vurgulamaktadır. Zengin olsun fakir olsun her nefis ölümü tatmaktadır:

Süleymānı işitdūñ imdi n'itdi
Ki bunça mülk ü mālī ḳodı gitdi (335)

Cihān 'ibret evidür gözūñi aç
Soñı ölmek durur ger ṭoḳ u ger aç (336.)

Şair, bu dünya hayatının sona ermesi ve Allah tarafından kişiye verilen vâdenin dolması anlamında *ecel* kavramını da kullanmaktadır (643). Akıllı kişilere göre bu dünya düşe benzemektedir. Onlara göre dünya hayatı ebedi âleme nispetle rüyada geçen süre kadar kısadır.

Şanasın bu maḳāmı düşde gördi
Ya bu düşi kim-idi böyle yordı (644)

Cihānı uşlular beñzetdi düşe
Aña 'āḳil olan ḳod nite düşe (645)

Canlı olma, dirilik ve sağ olma anlamlarına gelen *hayat* kavramı da *Ferah-nâme*'de iki yerde geçmektedir.

Ḫayātuñ şükr-içün gel indi 'āḳil
Geçen mü'minler-içün bir du'ā ḳıl (1651)

Eserde hayat kavramı ile ilgili, *cân*, *hayy* gibi kavramlar geçmekle birlikte *cân* kavramı hayat, ruh, gönül, dostluk, dirilik gibi anlamlarda zikredilmektedir:

Bu ḳullar kim sefer ḳahrını çekdi
Saña irüp ḳamu şād oldı cānı (327)

Bütün yaratılmışlar Allah'tan gayrı varlıklardır. Onların hayatı, izâfî hayattır ve bu yüzden ölümlü ve fânîdirler. *Hayy* isminin sahibi olan Allah'ın hayatı mahlûkâta göre tam hayattır.¹⁵⁰ Hiçbir şeye muhtaç olmayan ve bir tek ilah olan Allah diridir ve sonsuz şan-şeref ve yücelik sahibidir.

Şameddür ol eḫaddür ferd ü vāḫid
Veẓir yoḳ melikdür ḫayy u mācid (2501)

Cân, gönül anlamına gelen *dil* kavramı ile birlikte çokça kullanılmaktadır:

¹⁵⁰ Cebecioğlu, ss. 258.

Dil ü cāna irişe gele rāhat
Tene şihhat ire dile feŝāhat (195)

2.1.4.8 Şeytan

Allah'ın emrine isyan ederek Hz. Âdem'e secde etmeyen ve ona tazimde bulunmayan Şeytan, ateşten yaratılmış bir varlıktır.¹⁵¹ Kur'ân-ı Kerim'de Şeytanın ateşten yaratıldığı ve cinlerden olduğu belirtilmektedir.¹⁵² Şeytan, Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığını kendisinin ise yaratılıŝ itibariyle daha üstün olduğunu iddia ederek Allah'ın emrine itaat etmemiŝ ve Allah'ın huzurundan kovularak lânetlenmiŝtir.¹⁵³

Ferah-nâme'de Şeytan kavramı, *şeytan*, *iblis*, *şeytanın yolu ve telbīs* gibi kelime ve tamlamalar şeklinde geçmektedir. Kemâloğlu, rahmânî ve Şeytânî duyguların bütün insanlarda bulunduğunu (1001) sadece nebî ve velîlerin Şeytânî duygulardan uzak olduklarını söyler (1002). İnsandaki Şeytânî ve rahmânî duygu beŝeriyet özelliğinden kaynaklanmaktadır (1003). Şeytanın yoluna sapanlar ise küfür ehlidir.

Yoluñuz ol ki Őeytānuñ yolına
Meger kâfir durur ki anda bulna (1004)

İnsanın içindeki, kötülüğu telkin eden, Şeytan ölürse insanı hile ve oyuna getirecek ŝartlar da ortadan kalkar:

Őayurmađıl begüm gör öldi iblīs
Ki zerre ħalmamıŝdur meger telbīs (1914)

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi'nde* adil bir hükümdarın yönettiği huzurlu bir ülkeyi tasvirinde Şeytanın mescide su taşıması örneğini vermiştir. Kötülüğün sembolü olan Şeytanın bu beyitte iyilik timsali olarak gösterilmesi iyilik-kötülük arasındaki zıtlığı vurgulamaktadır.

Geyigüñ arħasın arşlan ħaŝurdı
Ki iblīs mescide hem şu daşırdı (734)

¹⁵¹ Şeytan ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Osman Ateş, **Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan**, İstanbul 1995.

¹⁵² Kehf, 18/50.

¹⁵³ Bakara, 02/34; A'raf, 07/12.

2.1.4.9. Günah

Ferah-nâme'de günah kavramı ile ilgili *günah, isyan, suç, mekr ve zenb* kavramları geçmektedir. Kemâloğlu, insanın Allah'a karşı isyan ve günah içinde olmasına rağmen Allah'ın kullarına merhamet ettiğini ve onları ihsan ve gufran sıfatı gereği bağışladığını ifade eder.

Bizüm kıldığımız nisyân u ' işyân
Müdâm ol kılduğı gufrân u ' ihsân (03)

Günah kavramı *Ferah-nâme*'de tevbe kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. İnsanın işlediği günah ve kusurlarına tevbe etmesi Hz. Süleyman'a isyan eden ve onun sözünden çıkan cinlerin yine Hz. Süleyman'dan bağışlanmayı istemeleri de günah ve tevbe kavramları ile anlatılmıştır.

Melik Mūsā bu sözleri işitdi
Günāhın añıban çok tevbe itdi (1780)

Didi kim yā Süleymān ibn-i Dāvud
Çatuñda suçlu oldum kazanup od (3103)

Egerçi iy nebî ' işyân ki kıldum
Yine tevbe kıluban anı bildüm (3104)

Allah ve O'nun Rasûlü'nün sözünü dinlemeyip isyan edenler günahları sebebiyle Allah'ın rahmetinden uzak olurlar:

İşitmeyen Rasûli vü İlāhı
Mu' ayyendür nedür anuñ günāhı (2994)

Bu fi' li işleyenler oldı kâfir
Meger ol rahmetinden ola ğâfir (2995)

Allah, bütün günahları affeder. Kullarının ayıplarını örter (834). Allah, isyan eden kullarının rızkını verir ve ayıplarını yüzüne vurmaz.

Niçe ' aşîleruñ rızkın virüben
Yüzine ' aybını urmaz görüben (835)

2.1.4.10. Cin

İnsanlar gibi mükellef varlıklar olan cinler; şeytan gibi ateşten yaratılmış latîf varlıklardır.¹⁵⁴ Cinlerin dişilerine peri denilmektedir.¹⁵⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de cinlerden geniş şekilde söz edilmektedir.¹⁵⁶

Ferah-nâme'de cin kavramı *cin* (23), *cinnî* (1173), *cinnî kızları* (1184), *cinnîler ulusu* (1283) gibi kelime ve tamlamalar şeklinde geçmektedir. Kemâloğlu, *cin* kavramını *ins ü cinn* (insanlar ve cinler) şeklinde kullandığı gibi bu kavramı *perî* ve *dîv* kavramları ile beraber de kullanmıştır.

Henüz hüd yoğ-ıdı bu cümle ' âlem
Ne cinn ü peri vü Havvâ vü Âdem (23)

Kemâloğlu'nun Hz. Süleyman'ın devleri cezalandırışı vak'ası etrafında gelişen olağan üstü maceraları anlatan mesnevîsinde *cin* kavramı devler, insanlar ve periler ile birlikte çokça geçmektedir. Cinler, *Ferah-nâme*'de bazen Hz. Süleyman'ın tahtını yaparken (1177) bazen de insanlarla birlikte Hz. Süleyman'ın kürsüsü etrafında otururken hikâye edilir:

İki yaña oturur ins ü cinnî
Ki mışra beñzedüp döşek içini (1292)

Süleymân ortada olurdı dâyim
Otururdı çatında niçe ' âlim (1293)

Ferah-nâme'de geçen hikâyeye göre cinnî kızları bir insan için yapılması çok zor olan olağan üstü vazifeleri yerine getirebilirlerdi (1184). Örneğin kara bir bakırı altın şekline dönüştürebilirlerdi(1185-86). Cinler hem bilgili hem de yumuşak huylu idiler:

Gümiş kürsilere cinnîlerün şol
Uluları otururdı varur yol (1229)

Be-ğâyet hoş bilürler-idi ' ilmi
Çamusınuñ var-ıdı luğf-ı hılmi (1230)

¹⁵⁴ Cinlerle ilgili olarak bkz. Ali Osman Ateş, **Kur'an ve Hadislere Göre Cinler-Büyü**, İstanbul 1995.

¹⁵⁵ Pala,s. 87.

¹⁵⁶ Bkz. En'am, 06/100,128,130; A'raf, 07/38,179; Hud, 11/119; İsrâ, 17/88; Fussilet, 41/25,29; Ahkaf, 46/18; 29-32; Zâriyât, 51/56-58; Rahmân, 55/33,37-39; Cin, 72/1-19; Nas, 114/1-6.

Hız. Süleyman, bir emriyle bütün hayvanları ve cinleri bir araya toplayabiliyordu (1117). Cinler de diğer varlıklar gibi Hız. Süleyman'ın emrine girmişlerdir:

Anuñ kim yardımını Hağdan ola çok
Bu ins ü cinne hem ol ide buyruk (1484)

2.2. TASAVVUF

Tasavvufun kelime anlamı ve mahiyeti ile ilgili pek çok tarif yapılmıştır.¹⁵⁷ Yalnızca Allah'ın rızasını umarak nefsin tezkiye ve terbiyesi ve ahlâkın tasfiyesi ile fâni olan hiçbir şeye gönül bağlamadan Allah'a yönelme şeklinde tarif edilen tasavvuf, "kâl" den çok bir "hâl" ilmi olarak telakki edilmektedir. Tasavvuf, iyi huylara sahip olmak, kötü huylardan kaçınmak şeklinde tarif edildiği gibi güzel ahlâk ve iyi huylarla nefsi arındırmak şeklinde de tarif edilmiştir.¹⁵⁸

Tasavvuf edebiyatı geleneğimizde manzum olarak da yapılan tasavvuf tarifleri bulunmaktadır. Olanlar şeyhi İbrahim Efendi ve Halvetî şeyhi Dede Ömer Rûşenî'nin manzum tasavvuf tarifleri buna örnek gösterilebilir.¹⁵⁹

Kemâloğlu, daha çok din ve dünyaya dair öğütler verme gayesi taşıdığından eserinde tasavvufî kavramlara çokça yer vermemiştir. *Ferah-nâme*'nin din ve dünyaya dair öğüt verme amacıyla telif edildiği bizzat Kemâloğlu'nun sözlerinden anlaşılmaktadır. Eserin baştan sona didaktik bir üslubu barındırması bize *Ferah-nâme*'nin din ve dünyaya dair öğütleri insanlara aktarma gayesi taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla *Ferah-nâme* mesnevîsi tasavvufî esasları anlatma ve açıklama gayesi gütmendiğinden ve eseri de baştan sona bir "ibretnâme" özelliği taşıdığından tasavvufî kavramlara çok az yer verildiği düşünülmektedir.

¹⁵⁷ Tasavvufun çeşitli tanımları için bkz. Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatler**, İstanbul 1981, ss. 15-21; Mehmet Demirci, **Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler**, İstanbul 2001, ss.19-20; İstanbul 1981; Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul 2003, ss. 27-34; Ethem Cebecioğlu, "Prof. Dr. Nicholson'un Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri", **AÜİFD**, Ankara 1987, Cilt: 29, ss. 387-406; Abdülbâki Gölpınarlı, **100 Soruda Tasavvuf**, İstanbul 1985; Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2002, ss. 339-340; Abdürrezzak Kâşânî, **Tasavvuf Sözlüğü Letâifü'l-a'lâm fi işarâtı ehli'l-ilhâm**, (terc. Ekrem Demirli), İstanbul 2004, ss. 135-136; Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul 2005, ss. 629-634;

¹⁵⁸ Kâşânî, s. 135.

¹⁵⁹ Bu şiirler için bkz. Kara, ss. 31-33; Eraydın, ss. 20-21.

Ferah-nâme'de her ne kadar tasavvufî konular işlenmemiş olsa da Kemâloğlu, dinî kavramların yanında az da olsa tasavvufî kavramlara yer vermiştir. *Ferah-nâme*'de az da olsa geçen tasavvufî kavramları şu şekilde sıralayabiliriz.

2.2.1. Tasavvufî Kavramlar

2.2.1.1. Aşk

Sarmaşık anlamına gelen *ışk* kelimesinden alındığı söylenen aşk; sevgi ve muhabbetin sınırı aşma, aşırı sevgi anlamlarına gelmektedir. Aşk, sevenin sevgilide kendisini yok etmesi, aşkın ortadan kalkıp sadece maşukun var olması, her şeyin maşuktan ibaret olması hâlidir. Aşk; muhabbetin hakikati, kendine hiçbir şey bırakmayacak şekilde bütün varlığını sevgiliye hibe etmektir.¹⁶⁰ Aşk, herhangi maddî bir unsura karşı duyulan sevgi dolayısıyla *mecâzî aşk* ve Allah'a karşı duyulan sevgi itibariyle de *hakîkî aşk* olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁶¹

Kemâloğlu, aşk kavramı ile ilgili; *ışk*, *âşık*, *âşıkân*, *ma'sûk*, *sevdâ*, *mahbûb*, *meşveret* ve *yâr* gibi kavramları ve *ışk odu*, *ışk yolu*, *miskîn-i âşık* ve *mahabbet şerbeti* gibi terkipleri kullanmaktadır.

Düşer 'âşıklarun boynuña kanı
Yazukdur ahi bu inşaf kanı (62)

Aşk hem safâdır hem de gönüllere devâdır. Sevgiliden ayrı ve uzakta olma âşık için belâdır. Aşk kelimesi üç harften müteşekkildir ve her harfinde ayrı bir ma'nâ vardır:

Şafâdur 'ışk velî gurbet belâdur
Devâ durur âhir furkat belâdur (72)

Bu 'ışk üç harf-ile oldı mürekkeb
Ki her harfinde ma'nî var müretteb (73)

Hz. Osman Allah'a âşık bir kul olduğu için bu aşkını ispat edercesine Allah yolunda Kur'an-ı Kerîm okurken şehit edilmiş ve aşk yolunda kurban olmuştur:

¹⁶⁰ Kara, s. 86.

¹⁶¹ Cebecioğlu, s. 65.

Ki ‘ âşık olduğı-çün Hakk’a ol cān
Anuñ-çün oldu Kur’ān üzre qurbān (34)

Ma’suktan ayrı olma hali âşığa ezâ ve cefâ verir. Bu durumda ezâ ve cefâ kılıcı âşığın boynuna inmiş gibidir (62-63). Aşk ateşi âşığı yolundan vazgeçirmez sadece âşığa ezâ ve cefâ verir:

Beñüm ‘ ışkuñ odı uş aldı cevre
Taħammül kılmazam ħod ben bu cevre (67)

Eğer aşk olmasaydı Hz. Âdem Hz. Havva ile birleşemezdi:

Eyâ ‘ âkıl eger ‘ ışk olmayaydı
Ki Ĥavvâyı bes Âdem almayaydı (999)

Aşk üç çeşittir. Biri rahmânîdir biri şeytânîdir. Rahmânî aşk nebî ve velîlerde bulunur. Mü’minde ise hem rahmânî hem de şeytânî aşk bulunabilir. Çünkü mü’min beşerdir, hataya düşebilir (1000-1005).

Bu ‘ ışk üç nev-‘ ile tldı cihāna
Ki her birine oldu bir bahāne (1000)

Vefâ çeşmesi sevinç ile akarken cefâ pınarı doğmadan kesilsin. Vuslat eşliğini gören âşığın gözü yüzünü mâşuğun eşğine sürsün (1210-12) Âşık, aşk ateşi ile isterse defalarca yakılsın.

Kişi ‘ ışk odına yana dururken
Diyeler mi ikiledin yakılsun (1213)

2.2.1.2. Sıdk

Doğruluk anlamına gelen sıdk, tasavvufta içte olanla dışta olanın eşit olmasıdır.¹⁶² Sıdk, kişinin aleyhine bile olsa hak olanı söylemesidir. Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde bile doğruluktan ayrılmamaktır. Kişinin itikadından şüphe, halinde leke ve davranışlarında kusur olmaması halidir. Kısacası özün söze uymasındır.¹⁶³

Kemâloğlu, doğruluğun ve sadakatin önemli bir ahlakî vasıf olduğunu, doğru olan kişinin eğriliği sevmeyeceğini vurgular (2850). Sadakatte sebat edenin hak

¹⁶² Cebecioğlu, s.566.

¹⁶³ Uludağ, s. 312.

yolda olduğunu; doğruluk ve sadakatten ayrılan kişinin ise, bâtil bir yolu seçmiş olacağını belirtir (2851).

Aña ‘āşî olanı tañrı sevmez
Ki zîrâ toğru olan egri sevmez (2850)

Kemâloğlu, Hz. Ebû Bekir’in sıdk mertebesinde en yüce makama ulaştığını, insanlar içinde *sıddik* vasfıyla bilinip tanındığını ve bu vasfı sayesinde takvâ bakımından kemâl mertebesine ulaştığını belirtir (1660).

Ebû Bekruñ bu durur bâri şanı
İrişür ‘arşa nûrınıñ nişanı (28)

Çamudan şıdk içinde oldu aqvâ
Tamâm oldu anuñla zühd-i taqvâ (29.)

2.2.1.3. Tevekkül

Güvenme, vekil edinme anlamlarına gelen tevekkül, gerekli tüm gayreti sarf ederek, her türlü tedbiri aldıktan sonra, işi tam bir inanç ve teslimiyetle Allah’a havale etmektir. Tevekkül bir kalp amelidir. Tasavvufa göre tevekkül edenin yaveri Allah’tır.¹⁶⁴

Kemâloğlu, tevekkülü, kulun azmettiği işlerde üzerine düşeni yaptıktan sonra işin sonucunu gaybı bilen Allah’a havale etmesi olarak tanımlamaktadır (548). Kişi, işlerin sonucunu tam bir teslimiyetle Allah’a bıraksa bütün zorlukları aşar (1884). İnsan, tevekkül kapısını sabırla açmalıdır ki Allah o kişiye istediğinden fazlasını versin:

Tevekkül çapusun şabruñ-ıla aç
Ki toysuñ işüğüñde niçe biñ aç (3064)

Ferah-nâme’de adı sıkça geçen kahramanlardan Mağrib sultanı Melik Mûsâ tevekkül etmenin karşılığını alırken; tevekkül etmeyen Sehloğlu Tâlip ise, sabırsızlığının cezasını hayatıyla ödemiştir:

Melik Mûsâ tevekkül itdi toydı
Çalife şabr-ıla şād oldu küydi (3065)

¹⁶⁴ Cebecioğlu, s. 658.

Tevekkül kılmadı Sehl oğlu n'itdi
Çü şabrı olmadı bes başı gitdi(3066)

2.2.1.4. Hayâ

Utanmak anlamına gelen bir kelime olan hayâ, kınama endişesi sebebiyle nefsin bir şeyi yapmaktan sıkılmasıdır. Hayâ iki türdür; tabii hayâ, mahrem yerlerin açılmasından insanın utanmasıdır. Dinî hayâ ise Allah'tan korkan bir mü'minin günah işlemekten utanmasıdır.¹⁶⁵

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi'nde*, Hz. Peygamber'in "hayâ imandandır" hadîs-i şerifinden ilham alarak îman sahibi olanın utanma duygusu taşıdığını, hayâ ehli olanın erlik mertebesinde bulunduğunu ifade eder. Kâfirlerin Hz. Peygamber'den utanmadıkları ve Hz. Peygamber'e karşı büyüklük tasladıkları için îman etmediklerini ifade etmektedir. Tekebbürün yani büyüklemenin hayâ duygusunu ortadan kaldırdığına dikkati çekmektedir.

Kimüñ îmānı vardur şerhi vardur
Hayâ ehli gibi bes er mi vardur (1233)

Eger kâfir nebîden utanaydı
Gelüben cümle İslâma döneydi (1234)

Tekebbür bes hayâ olmadıdır
Ki îmānuñ tadın bulmadıdır (1235)

Dört halîfeden biri olan Hz. Osman da hayâ duygusundaki inceliği ve dikkati ile meşhur olmuştur:

Emîru'l-mü'minîndür biri 'Oşmān
Hayâ ıssı dağı cem' itdi Qur'ân (32)

2.2.1.5. Edep

İyi ahlâk, güzel terbiye, utanma, zarafet, usluluk, insanlara kavlen, fiilen güzel davranışta bulunmaktan ibarettir. Mutasavvıflar, genelde iki türlü edeb kabul ederler. Birincisi şeklî ve zâhirî edeb ki; ameli riyâdan, münafıklıktan korumaktır.

¹⁶⁵ Uludağ, s. 161.

İkincisi de bâtinî edebdir ki; kalpteki şehvet, itiraz, iradede zayıflık gibi olumsuz şeyleri temizlemekten ibarettir.¹⁶⁶

“Edeb” kelimesini oluşturan “*elif*”, “*dal*” ve “*be*” harfleri “*eline, diline, beline*” sahip olmak anlamına geldiği şeklinde de ayrı bir izah yapılmıştır. Bu sebeple, “*Edeb yâ Hû*” ibaresi kültürümüzde ve hat sanatımızda önemli bir yere sahiptir.¹⁶⁷

Kemâloğlu, *edeb* kavramını daha çok kişinin hâl ve tavırlarında ortaya çıkan zerâfet, güzel davranış ve iyi ahlâk anlamlarında kullanırken bazen de edepsizlik anlamına gelen *bî-edeb* kavramını kullanmıştır (2168).

Elin öpdî edebden kıldı ‘izzet
Keremden hem hâlîfe virdi hîl‘at (3148)

2.2.1.6. Sabır

Birini bir şeyden alıkoymak, katlanmak, hapsetmek, tutmak dayanmak, sabretmek gibi anlamlara gelen *sabır*, başa gelen belalara, sıkıntılara dayanmaya dendiği gibi, Allah’a ibadet devam ve isyandan sürekli kaçmaya denir.¹⁶⁸ Sabrın; kulun iradesi ile kazandığı şeylere gösterdiği sabır, iradesi dışında olan şeylere gösterdiği sabır, Allah’ın emirlerini yerine getirmede gösterdiği sabır gibi çeşitli kısımları vardır.¹⁶⁹

Kemâloğlu, tevekkül kapısının sabırla açıldığını, tevekkül ehli olmanın sabırla mümkün olduğunu ifade eder. Sabretmeyip acele eden ve Allah’a tevekkül etmeyen kişinin kaybedeceğini vurgular (3065-3066).

Tevekkül kapusın şabruñ-ıla aç
Ki toysuñ işüğüñde niçe biñ aç (3064)

Kemaloğlu, eserinde daha çok öğüt verme gayesi güttüğünden tasavvufi konulara girmeksizin *sabır* kavramını insanın karşısına çıkan zorluklara göğüs germesi ve bu zorluklara tahammül göstermesi şeklinde açıklamaktadır.

Yidi yıl bu belâ oldı temâmet
Ki hergiz qalmamışdur şabr u tākāt (2302)

¹⁶⁶ Cebecioğlu, ss. 180-181.

¹⁶⁷ Pala, s. 122.

¹⁶⁸ Cebecioğlu, s. 529

¹⁶⁹ Abdülkerim Kuşeyrî, (haz. Süleyman Uludağ), **Kuşeyri Risalesi**, İstanbul 2003, s. 266.

2.2.1.7. Tevbe

Pişmanlık, nedamet, dönme gibi anlamlara gelen *tevbe* tasavvufta, işlenen günah ve kötülüklerden pişman olup Hakk'a dönme, kötü ve günah işlere pişman olup Hakk'a yönelme ve küfürden îmâna yönelme şeklinde tarif edilmiştir. Cehennem korkusuyla yapılan tevbeye *tevbe*, cennete girme ümidiyle yapılan tevbeye *inâbe*, sırf Allah için yapılan tevbeye de *evbe* denilmektedir.¹⁷⁰

Kemâloğlu, *tevbe* kavramını insanın işlediği hata ve günahlar sebebiyle Allah'a yönelerek pişmanlık içinde tevbe ettiği (1780) ve Hz. Süleyman'a isyan eden devlerin isyanlarından dolayı pişman olup, Hz. Süleyman'ı hâlâ hayatta zannederek, ondan bağışlanmayı dilediklerini anlattığı beyitlerde kullanmıştır (3107-3109). Birincisinde *tevbe*, işlenen hata ve kusurdan dolayı Allah'tan bağışlanmayı dilemek için yapılmakta; ikincisinde ise, af dileme ve bağışlanma isteği Allah tarafından yaratılmış iki tür (insan-cin) arasında gerçekleşmektedir.

Melik Mūsā bu sözleri işitti
Günâhın añıban çok tevbe itdi (1780)

Öküz başlu deve ayaklu bir dīv
Toğaldan işi-y-idi mekr-ile dīv (3106)

Çıluram emrüne ikrâr-ı tevbe
Bilürem suçumı zinhâr-ı tevbe (3109)

Kemâloğlu, *günâh* (1780), *suç* (2660) ve *isyan* (3104) kavramlarını *tevbe* kavramıyla birlikte kullanmıştır.

Egerçi iy nebî 'işyân ki kıldum
Yine tevbe çıluban anı bildüm (3104)

2.2.1.8. Kanaat

İkna olmak, yetinmek gibi anlamları ihtiva eden kanaat tasavvufta, yaşamak için zarurî ihtiyaçları dışında kalan bütün nefsî arzu ve hayvanî isteklerden uzak

¹⁷⁰ Uludağ, s. 350.

durmadır.¹⁷¹ Kanaat, tutumlu, gönlü zengin ve gözü tok olma, hırslı ve açgözlü olmama hâlidir.¹⁷²

Kemâloğlu, Allah'ın Rezzâk, Subhân ve Hakîm sıfatları gereği insana bahşettiği nimet ve imkânları hatırlatıp, bu nimet ve imkânlarla sahip olan insanın kanaat ehli olmasını öğütlemektedir (1761-1767). Çünkü insan, dünyaya geldiğinde elinde hiçbir imkân ve gücü yoktu (1764). İnsan bu gerçeğe rağmen, Allah'ın kendisine bahşettiği nimetlerin hakiki sahibiymiş gibi sahiplenmekte ve benlik duygusuna kapılmaktadır (1762).

Anuñ virdüginüñ şükrini bilgil
Kana' at idüben zikrini kılgıl (1765)

İnsanoğlu ihtiyacından fazla mal ve mülke sahip olma arzusuyla yanıp tutuşsa da ömrü sona erdiğinde sahip olduğu mal ve mülkü bu dünyada bırakıp gidecektir. Kemâloğlu, kanaat ehli olmayıp, servet hırsıyla ömrünü heba eden kişiyi *ebleh*, yani ahmak olarak nitelendirmektedir.

Ebleh kişidür kim ol yıgdı mâlı
Ne aşşı ol ki kıoya vü yire gire (2113)

Tamah yani açgözlülük, elindeki ile yetinmeme ve kanaatsizlik insanı hem bu dünyada; hem de ahirette perişan eder (2361). Kanaatsizlik, bir padişahı köle durumuna düşürür. Açgözlülük ve kanaatsizlik, insanın hayatını ve dinini elinden alır (2365).

Ṭama' şerrinden imîn kııl ilâhî
Gedâ eyler ṭama' bir pâdişâhı (2364)

Ferah-nâme'de uzun uzadıya anlatılan hikâyede adından sıkça söz edilen kahramanlardan Sehloğlu Tâlip, Kemâloğlu tarafından kanaatsizlik ve tamaha örnek gösterilmektedir. Sehloğlu Tâlip, elindeki imkânları göz ardı ederek daha çok hazine ve servete sahip olma isteğini dizginleyememiş ve bu kanaatsizliğini canıyla ödemiştir. Kemâloğlu, bu örneği vererek tükenmez ve bitmez hazinenin aslında kanaat olduğunu vurgular.

Ṭama' kııldı kızuñ tonına ol dem
Niçe kim söyledüm olmadı epsem (3085)

¹⁷¹ Cebecioğlu, s. 347.

¹⁷² Uludağ, s. 204.

Tılısımlar süñü kılıç üşürdi
Meger kim T̄alibũñ başın düşürdi (3088)

2.2.1.9. İnâyet

Lütuf, ihsân, kayırma anlamlarına gelen inâyet tasavvufta, Allah'ın kulunu yardım ederek koruması şeklinde tarif edilir.¹⁷³ İnâyet kavramı *Ferah-nâme*'de, *inâyet*, *fazl-ı inâyet* ve *zî-inâyet* şeklinde geçmektedir.

Size Hâğdan ire fazl-ı ' inâyet
Başuñuzda müdâm olsun sa' âdet (832)

Kemâloğlu, *inâyeti* Allah'ın kuluna yardım etmesi ve ona çeşitli nimetleri ihsan etmesi anlamlarında kullandığı gibi (1913), Allah'ın kulunu şer ve kötülüklerden koruması anlamında da kullanmıştır (1364). İnâyet, Allah'ın kuluna ihsanda bulunması anlamı yanında Allah'ın kullarını şer ve kötülüklerden koruması anlamını da içermektedir.

Çalap kıldı baña anca ' inâyet
Ki hükümde-y-idi cümle vilâyet (716)

Muhammed ümmetine yâ ilâhî
' İnâyet kıl ki sebebin pâdişâhı (783)

Allah'tan insana doğru gelen bir yardım olduğu için *inâyet*, yukarıdan aşağıya doğru bir tenezzül şeklinde kabul edilmiştir. İnâyet, Allah'ın kuluna, bir bakıma kulun haberi olmadan yardım etmesidir. Allah'ın *inâyet* kılmadığı kişi gerçek anlamda mutluluk ve saadet bulamaz (2282).

Ne deñlü dürüşürse faydası yok
Hudâdan irmeyince bir ' inâyet (489)

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde; *ihsân* (01), *takvâ* (29), *fenâ-bekâ* (3220), *velî* (1002), *hakikat-şerîat* (1232), *kerâmet* (2649), *melâmet* (46), *kıl ü kâl* (660), *hırka* (3219) ve *nûr-ı Muhammedî* (24) kavramları birer kez veya birkaç kez geçmektedir. Söz konusu tasavvufî kavramların eserde çokça geçmeyip bir veya birkaç kez zikredilmesi sebebiyle ayrı ayrı tahlilleri yapılmamıştır.

¹⁷³ Cebecioğlu, s. 312.

2.3. FERAH-NÂME'DE GEÇEN DİĞER UNSURLAR

2.3.1. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

2.3.1.1. Hz. Havvâ

İlk kadın, Hz. Âdem'in zevcesi ve insan neslinin annesidir. Havvâ ismi, bütün yaşayanların annesi olduğu için “*canlı, yaşayan*” anlamında Hz. Âdem tarafından verilmiştir.¹⁷⁴ Hz. Havva, ümmü'l-beşer yani insanlığın anası lakabıyla anılmaktadır.¹⁷⁵

Hz. Havva, *Ferah-nâme*'de ilk insan Hz. Âdem ile birlikte iki yerde zikredilmektedir.

Henüz hüd yoğ-ıdı bu cümle 'âlem
Ne cinn ü peri vü Havvâ vü Âdem (25)

2.3.1.2. Nemrûd

Bâbil ülkesinin kurucusu sayılan ve Bâbil kulesini yaptıran hükümdar olup Hz. İbrahim'i ateşe attırmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem M.Ö. 2640 yıllarına rastlar. Kelimenin doğru okunuşu *Nimrûd* olup bu adın bütün Bâbil hükümdarlarına verilen bir unvan olduğu da düşünülmektedir. Nemrûd, Hz. İbrahim'i ateşe attırdıktan sonra da îman etmemiştir. Edebiyatta daha çok Hz. İbrahim ile ilişkisi anılır.¹⁷⁶

Nemrûd, *Ferah-nâme*'de Allah tarafından kendisine istediği verilen bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Nemrûd'un muradı yerine getirilmiş olsa da vadesi geldiğinde dönüşü Allah'a olacaktır.

Murâdını viren Nemrûda Hâkdur
Ki âmennâ anuñ mev' üdi Hâkdur (13)

Kemâloğlu, Nemrûd'un Allah'a isyan ettiğini ve bunun neticesinde başına gelen musîbetler ile birlikte Allah'ın gazabına uğrayanlardan olduğunu vurgular:

Çalaba gerçi 'âşî oldı Nemrûd
Hâkâret birle oldı soñra merdûd (968)

¹⁷⁴ Ömer Faruk Harman, “Havvâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, Cilt:16, ss. 542-545.

¹⁷⁵ Pala, s. 179.

¹⁷⁶ Pala, s. 313.

2.3.1.3. Âsaf

Doğu edebiyatında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Hz. Süleyman'ın meşhur veziri ve İsrailoğulları soyundan gelen Âsaf b. Berhiyâ'dan kalmıştır. Âsaf, Hz. Dâvûd'un ashabındandır.¹⁷⁷ Âsaf, Kur'ân-ı Kerîm'de¹⁷⁸ Belkıs'ın tahtını Hz. Süleyman'ın sarayına getiren kişi olarak da kabul edilir.¹⁷⁹ Âsaf, şiirde fazilet, ileri görüşlülük, idare ve tedbîr timsali olarak gösterilir. Âsaf, telmih ve tenâsüp dolayısıyla daima Süleyman ve hatem ile birlikte anılır.¹⁸⁰

Hz. Süleyman'ın veziri olan Âsaf, *Ferah-nâme*'de iş bitirmekte usta bir şahsiyet olarak Hz. Süleyman ile birlikte anılır. Âsaf, Cezîre padişahının kızını vermemesi ve puta tapmaya devam etmesi üzerine, Hz. Süleyman tarafından hayvanlardan, cinlerden ve her türlü kavimden olan insanlardan oluşturduğu ordusunda, insanların başında komutanlık etmek üzere görevlendirilir.

Âşaf bin bu'l-Ĥiyā kim key kişidür
Varuban iş bitürmeklik işidür (1140)

Aña daĥı didi varĥıl durişgil
Dirüben âdemîlerden irişgil (1141)

Âsaf, Hz. Süleyman'ın emir ve talimatıyla üzerine düşen görevleri yerine getirirdi.

Vezîri Âşafa baĥdı Süleymān
Çeriyi yaşamaĥa virdi fermān (1410)

2.3.1.4. Şeddâd

Hz. Hûd zamanında yaşayan Yemen'deki Âd kavminin hükümdarı idi. Kendi zamanında birçok bina ve bentler inşa ettirmiş ve tanrılık iddiasında bulunmuştur. Aden'de İrem adlı bahçe ile köşkü yaptırmıştır.

¹⁷⁷ Ahmet Rıfat, **Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye**, Ankara 2004, Keygar Neşriyat, Cilt:1, s. 184.

¹⁷⁸ Bkz. Neml, 27/38-40

¹⁷⁹ Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mamunlar ve İzahı TDV Yayınları**, Ankara 1993, s. 44.

¹⁸⁰ Pala, s. 38.

Hız. Hûd'un peygamberliğini tasdik etmediklerinden kavmiyle beraber helak olduğu rivayet edilir. Edebiyatımızdaki mazmunlarda İrem bahçesi dolayısıyla anılır.¹⁸¹

Şeddâd ismi *Ferah-nâme*'de bir yerde *Kâvus*'un atası olarak geçmektedir.

Atam Ken'ân-ıdı Şeddâd oğlı
Ki Şeddadı bilürseñ ' Âd oğlı (715)

2.3.1.5. Kâvus

Kâvus, *Ferah-nâme*'de Şeddâdoğlu Kenân soyundan gelen bir şahsiyet olarak tanıtılır. Kâvus, adâlet, cömertlik, kanaat ve tevekkül vasıfları yönüyle öne çıkarılır. Kâvus, ölümünden sonra ibret alınması için mezarının da bulunduğu sarayın kapılarına öğüt verici sözler yazdırır. Hz. Süleyman'ın kumkumalara hapsettiği devleri bulmak için maceraları bir yolculuğa çıkan Melik Mûsâ ve beraberindekilerin yolu bir zamanlar Kâvus'un hükmü altında bulunan yerlere düşer. Kâvus'un mezarının bulunduğu sarayın kapılarında; hükmü altındaki ülkelere adaletle hükmettiği, insanlara cömertçe davrandığı, hünerli bir yönetici olduğu, demir madenini işlediği, dolayısıyla sanat ve zanaatta ileri seviyede olduğu yazılıdır. Bütün güç, kuvvet ve saltanatına rağmen ölümün bir gün kendisini bulduğunu belirten Kâvus, dünyanın fâniliği, ölümün gerçekliği ve dünyada iken iyi ve faydalı fiiller işlenmesi gerektiğini tavsiye eder.

Benüm Kâvus durur adum iy 'âkıł
Görüp hâlumı 'ibret al du'â kıł (714)

Çalap kıldı baña anca 'inâyet
Ki hükmümde-y-idi cümle vilâyet (716)

Ki her bir barmağum mânend-i hıyâr
Demüri mûm ider-idüm ben iy yâr (750)

Kâvus, *Ferah-nâme*'de, hükmü altındaki ülkeleri adaletle yönetmesi, cömertlik ve çalışkanlık gibi olumlu yönleriyle ön plana çıkarılır. Kâvus'un hükmü

¹⁸¹ Onay, s. 393.

altındaki ülkelerde adalet ve huzur o kadar ileri seviyede idi ki hayvanlar arasında bile dostluk vardı.

Kimesne uğruluğı bilmez-idi
Bilen dağı yasağdan kılmaz-ıdı (728)

Geyigüñ arkasın arşlan kaçurdı
Ki iblis mescide hem şu daşırđı (734)

Kâvus, dünyayı bir akarsuya benzetir ve insanın dünyaya aldanmamasını öğütler (712). Ölümüne herhangi bir çare bulunmadığını idrak eden Kâvus, dünyaya aldanmamayı, cömertliğı, adaleti ve doğruluğı tavsiye eder.

Ki mālũñ bunda düriş nũr eyle
Seni her dürlü dartıdan dũr eyle (769)

Cihānuñ varlığına sen inanma
Bu nağşa sen iñen dağı kıvanma (778)

2.3.1.6. İskender

Eski kültürde iki ayrı İskender'den bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi *İskender-i Zülkarneyn*, diğeri de *İskender-i Yunânî* yani Makedonlayı İskender'dir. Kur'an-ı Kerim'de hayatı hakkında bilgi verildiğı belirtilen¹⁸² İskender hakkında birçok rivayet vardır. Edebiyatta ise *İskendernâme* şeklinde müstakil olarak yazılan eserlerin yanında divan şiiri mazmunları içinde tenâsüp ve telmîh sanatları münasebetiyle de İskender, çoğı zaman Zülkarneyn yerine zikredilmiştir.¹⁸³

İskender ismi Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi'nde* iki yerde geçmektedir. *Ferah-nâme'de* adı sıkça zikredilen kahramanlardan *Şeyh Abdüssamed*, İskender'in ordusuyla birlikte Mağrip şehrine yöneldiğı yolda ordusunun su ihtiyacını karşılamak için kuyular kazdırıp sarnıçlar yaptırdığını söyler (815-821). *Abdüssamed*, Bakır şehrine giden bu yolda askerlerinin de bu kuyu ve sarnıçlardan faydalanmalarını istemiştir (822-823).

¹⁸² Kehf Sûresi, 83/99.

¹⁸³ Pala, s. 212.

Bu ol yoldur kim İskender gelüpdür
Heves ol Mağribe turfe kılıpdur (816)

Buyurmuş yolda kıuyular kıazarlar
Ki her menzilde şarnıçlar düzerler (819)

2.3.1.7. Abdülmelik b. Mervân

Emevî devletinin ikinci kurucusu sayılan Abdülmelik 26/647 yılında Medine’de doğmuştur. Mervân b. Hakem’in oğludur. 66/685 yılında hilâfete geçmiştir.¹⁸⁴

Kemâloğlu, *Ferah-nâme*’nin “âğâz-ı dâsitân” başlığı altında, eserinde hikâye ettiği olayların başlangıcını Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân’a dayandırmakta ve hikâyeye halife Abdülmelik’i tanıtarak başlamaktadır.

Kemâloğlu, halife Abdülmelik’i yoksullara yardım eden, adaletle hükmeden ve mü’minlere yardım etmeyi şiar edinmiş bir şahsiyet olarak tanıtır (197-198). *Benî Ümeyye* soyundan gelen Abdülmelik, Şam’daki Ümeyye Camii’ni inşa ettirmiştir.

Adı bellü durur ulu melikdür
Ki Mervân oğlu ol ‘ Abdü’l-melikdür (200)

Cihânı ‘ adl-ile dutmuş-ıdı ol
Eyü himmet kılurdu mü’mine bol (198)

Benî Ümeyye kıavminden kıopupdur
Dımışkıñ mescidini ol yapıpdur (199)

Halife Abdülmelik, dünyanın Hz. Süleyman’a bile kalmadığını ve dünyanın fânîliğini gördüğünden malını-mülkünü ve tahtını geride bırakarak Kâbe’ye doğru yönelir. Hilafeti ve bütün dünyalıkları geride bırakıp Mekke’ye yerleşen halife Abdülmelik, insanoğlunun dünyada bulunan hiçbir şeye aslında sahip olmadığını idrak etmiş bir vaziyette bundan sonraki hayatını ebedî âleme hasretmiştir (3218-3223).

¹⁸⁴ Fatih Erkoçoğlu, **Abdülmelik b. Mervân ve Dönemi (65-86/685-705)**, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, ss. 48, 98; Hakkı Dursun Yıldız, “Abdülmelik b. Mervân”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1988, Cilt:1, ss. 266-270.

Cihānuñ cümle mālın hīçe şaydı
Koyuban tahtını bir hırka giydi (3219)

Yöneldi Ka' bedin yaña gider ol
Beķā buldı fenāyı bes n'ider ol (3220)

2.3.1.8. Mesleme (Müslim) b. Abdümelik

Emevî halifesi Abdümelik b. Mervân'ın oğlu olan *Mesleme*, Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nde *Müslim* şeklinde adlandırılmaktadır (201). Mesleme (Müslim), kardeşi halife Süleyman b. Abdümelik zamanında başında bulunduğu ordu ile birlikte 98/717'de İstanbul'u 30 ay boyunca karadan ve denizden kuşatmıştır.¹⁸⁵ Kardeşi Süleyman b. Abdümelik'in hilâfeti zamanında ordu komutanlığı yapan Mesleme, kardeşi Süleyman'ın vefatından sonra Ömer b. Abdülaziz'in hilâfete geçmesiyle İstanbul kuşatmasını sona erdirmiştir.¹⁸⁶

Kemâloğlu, Emevî halifesi Abdümelik'in oğlu olan Müslim'i ulu ve cesaretli bir kişilik olarak tanıtır (202-203).

Anuñ oğlı var-ıdı adı Müslim
Belā eylerdi düşmen olsa her kim (201)

Müslim, İstanbul'u fethetmek için İslam ordusunu Rumeli tarafına geçirdi ve orada ordunun uzun süre konaklaması için sağlam yapılar inşa ettirdi (204-209).

Bu ol Müslim durur kim Rūma çıķdı
Çıkuban Rūmı başdan başa yıķdı (204)

İrüp İstanbūluñ ilini urdı
Tolanup karşıısına geldi durdı (207)

Aylarca süren bu kuşatma esnasında *Müslim* İstanbul'u fethetmek için çeşitli yollar denemiş olsa da İstanbul'u fethedememiş ve Emevî halifesi Ömer b.

¹⁸⁵ Mesleme b. Abdümelik ve İstanbul kuşatması hakkında geniş bilgi için bkz. Bkz. Ebu Abdullah b. Abdullah b. El-Mus'ab ez-Zübeyr, **Kitâbu Nesebi Kureyş**, Daru'l-maârif, Kahire 1951, s.165; Khanoglan Hacıyev, **Mesleme b. Abdümelik: Hayatı, Siyâsî ve Askerî Faaliyetleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006; Mehmet Azimli, "Emevî Dönemi Komutanı ve Valilerinden Mesleme b. Abdümelik" **Dicle Üniv. İlahiyat Faültesi Dergisi**, Diyarbakır 2007, Cilt: 9 Sayı: 2, ss. 25-39.

¹⁸⁶ Azimli, s. 34.

Abdülaziz'in çağrısı üzerine İstanbul kuşatmasını sona erdirerek ülkesine dönmüştür (210-215).

Çahır şehrin kodı anda 'âlâmet
Giru atasına döndi selâmet (215)

Müslim, Şam'a döndüğünde Emevî hanedanı tarafından büyük bir törenle karşılanır. Emevî halifesinin huzuruna çıkan Müslim, halifenin çeşitli iltifatlarına mazhar olur (228-240).

Çü Müslim geldigin ol gün bilürler
Melikler cümlesi karşı gelürler (234)

Edep birle şunup öpdi dizini
Halife Müslimün öpdi gözünü (237)

2.3.1.9. Sultan Seyyid Gazi (Battal Gazi)

Emevîler devrinde Anadolu'da Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, Müslümanlar ve bilhassa Türkler arasında büyük bir gazi-velî hüviyetiyle yüceltilip destan kahramanı olarak anılan Müslüman komutandır (ö. 122/740 [?]). Tarihî şahsiyetiyle menkıbevî şahsiyeti kaynaklarda ve hafızalarda birbirine karışmış, Endülüs'ten Orta Asya'ya kadar bütün Müslüman milletlerin ortak malı haline gelmiş olan Battal Gazi'nin gerçek kimliğiyle efsanevî hüviyetinin iç içe geçtiği kaydedilmektedir.¹⁸⁷

Asıl adı *Abdullah el-Antakî* olduğu da nakledilen *Seyyid Battal Gazi*'nin Emevî Halifesi Hişam b. Abdümelik zamanında bu ünvanı aldığı, Bizans'a karşı savaştığı ve galip geldiği kaydedilmektedir.¹⁸⁸

Emevî-Bizans savaşları sırasında meşhur olan Seyyid Battal Gazi'nin efsanevi yaşamı ve kahramanlıkları etrafında oluşan ve dilden dile dolaşan destansı hikâyeleri manzum ve mensur *Battalnâme* türünün oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Seyyid Battal Gazi hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Özçelik, **Seyyid Battal Gazi**, Eskişehir 2009; Ahmet Yaşar Ocak, "Battal Gazi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, Cilt:5, ss. 204-205.

¹⁸⁸ Ocak, s. 204.

¹⁸⁹ Seyyid Battal Gazi ve Battalnâmeler ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yağmur Say, **Türk-İslam Tarihinde ve Geleneğinde Seyyid Battal Gazi ve Battalname**, Eskişehir 2009.

Kemâloğlu, Battal Gazi'yi *Sultan Seyyid Gazi* şeklinde zikretmektedir. Seyyid Gazi'nin kahraman bir komutan olduğunu, yiğitlik ve cesaretiyle hem doğuda hem batıda meşhur olduğunu ifade eden Kemâloğlu, onun İstanbul'u Mesleme b. Abdülmelik'ten sonra tekrar kuşattığını, hatta İstanbul'u fethettiğini, ancak Bizans'ın daha sonra İstanbul'u tekrar geri aldığını ifade eder (222).

Bu kez Sulţān Seyyid-i Ğāzi geldi
Ol erlik lu' bınıñ cebbārı geldi (220)

Bu kez ol aldı İstanbūlı bā-ħarb
Tolıydı erligi anuñ şarķ-ıla ğarb (221)

2.3.1.10. Sehloğlu Tâlip

Sehloğlu Tâlip, *Ferah-nâme*'de Abdülmelik b. Mervân'ın vezirlerindedir. Halîfe Abdülmelik b. Mervân'ın sohbet meclisinde bulunduğu bir sırada söz Hz. Süleyman'ın bakırdan kumkumalara hapsettiği devlerden açılır. Sehloğlu Tâlip, babasının vaktiyle yolunun uzak bir ülkeye düştüğünde, oradaki balıkçıların ağına bakır bir kumkumanın takıldığını ve bu kumkumadan Hz Süleyman'ın adını anarak ve ondan af dileyerek kapkara bir dumanın çıktığını babasından duyduğunu halîfeye anlatır.

Halîfe bu kumkumalardan halen kalmış bulunanlar olup olmadığını sorunca; Sehloğlu Tâlip, bunun ancak Mağrib ili hükümdarının yardımıyla bilinebileceğini söyler. Halîfe de Sehloğlu Tâlib'i, yardımcı olmasını dileyen bir mektupla, Mağrib Sultanı Nasroğlu Melik Musa'ya gönderir.

Sehloğlu Tâlib'in, Abdülmelik b. Mervân'ın, sohbet meclisinde bulunduğu bir sırada, başından geçen ve daha sonra *Ferah-nâme*'de gelişip derinleşecek olan hikâyenin başlangıcı mahiyetindeki bu giriş kısmı, 246-360.beyitler arasında yer almaktadır.

Sehloğlu Tâlip, çevresinde akıllı ve bilge bir kişi olarak tanınırdı. Çokça seyahat eden, becerikli ve hünerli bir kişiydi (257).

Aña Sehloğlu Tâlib dirler-idi
İnen uşlu kişi bilge er-idi (256)

Sehloğlu Tâlip, Mağrib ili hükümdarı Melik Mûsâ ile birlikte Bakır şehrine girdiklerinde, beraberindekilerin uyarılarını dinlemeyerek bir taht üzerinde oturtulmuş kızın elbiselerini çıkarıp, heykelin yanında duran düzeneğe eliyle müdahale ettiğinden tılsımlı bir kılıçla öldürölür (3070-3089).

Ayağın basıcağ çarđı çevürdi
Ki añsuzda özin kılıca urdı (3087)

Ŧılsımlar süñü kılıç üşürdi
Meger kim Ŧâlibüñ başın düşürdi (3088)

Sehloğlu Tâlip, hünerli ve akıllı bir kişilik olmasına rağmen, kanaatsizlik ve sabırsızlık göstererek tamahkârlıkta bulunması sebebiyle, *Ferah-nâme*'de hem âkil kişiliği hem de tamah ve sabırsızlığı ile ön plana çıkarılır. Böylece insanın bütün davranış ve meziyetlerin olumlu ya da olumsuz olamayacağı müellif tarafından vurgulanmak istenmiş olabilir.

Ŧama' dur giderür başı vü dîni
Kişinüñ hiç ider fi'l-ğâl adını (2365)

Vezîre ança didüm dutmadı söz
Bunuñ gibi belâya irdi añsuz (2366)

2.3.1.11. Nasroğlu Melik Mûsâ

Nasroğlu Melik Mûsâ, *Ferah-nâme*'de Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân'ın, vaktiyle Hz. Süleyman tarafından bakırdan kumkumalara hapsedilen devler ile ilgili malumat elde edebilmek için Sehloğlu Tâlip aracılığıyla kendisinden yardım istediği kişidir (343-353). Melik Mûsâ, *Ferah-nâme*'de, *şâh-ı Mağrib* (2443), *sultân-ı Mağrib* (2901) ve *Mağrib mâliki* (367) gibi sıfatlarla nitelendirilmektedir.

Becid ışmarladı didi iy Ŧâlib
Ki Mağrib mâlikine anda varıp (367)

Nasroğlu Melik Mûsâ Mağrib ili hükümdarıdır ve adaletiyle ün salmışır. Melik Mûsâ, *Ferah-nâme*'de anlatılan hikâye örgüsü içerisinde ismi en çok zikredilen kişiliklerden biridir. Kemâloğlu'nun, onun dindarlık, adalet ve cömertlik

gibi üstün ahlakî vasıflarını öne çıkararak, bir bakıma Melik Mûsâ örneği üzerinden okuyucuya öğüt vermeyi amaçladığı düşünülmektedir.

Melik Mûsâ ki Mağrib şâhıdur ol
‘ Adâlet çarhınuñ bir mâhıdur ol (395)

Melik Mûsâ bu sözleri işitdi
Günâhın añıban çoğ tevbe itdi (1780)

Mağrib sultanı Melik Mûsâ, tahtını oğlu Melik Harun’a emanet ederek, halîfe Abdülmelik’in isteği üzerine Şam’dan gelen Sehloğlu Tâlip ve iz sürme ve yol bulmakta mahir bir kişi olan Şeyh Abdüssamed ile birlikte iki bin kişilik bir orduyla birlikte Hz. Süleyman tarafından cezalandırılan devlerin içine konulduğu bakırdan kumkumaları bulmak için yola çıkar (421-484).

Didi ‘ Abdu’ş-şamed kim iy melik sen
Buyurgıl her ne dirseñ tutayın ben (448)

Melik ‘ Abdu’ş-şamed sözün işitdi
Ne kim ol dir-ise ol anı itdi (481)

Cemî‘ i beglerin bir yire dirdi
İlini tahtını oğlına virdi (482)

Melik Mûsâ, halîfe Abdülmelik’in isteği üzerine bakır kumkumaları bulmak için iki bin kişilik bir ordu ile birlikte çıktığı mâceralı yolculukta karşılaştığı ibretlik sahneler karşısında dünyanın geçiciliğini bir kez daha idrak ederek zaman zaman derin düşüncelere dalar. Kimi zaman da dünya malına olan arzusunun insana fâniliğini unutturduğunu düşünen melik Mûsâ, gözünden yaşlar dökmektedir (619-648).

Melik Mûsâ döküp başını ağlar
Döküben yaşını cânını tağlar (646)

Bulara kalmadı dünyâ iy ‘ âkıl
Baña hem saña kalmaz olma gâfil (647)

2.3.1.12. Şeyh Abdüssamed

Mağrib sultanı Melik Mûsâ'nın bakır kumkumaları bulmak için beraberinde kılavuz olarak yanında götürdüğü kişidir.

Didi ' Abdü's-şamed kim iy melik sen
Buyurgıl her ne dirseñ tutayın ben (448)

Abdülkuds oğlu Abdüssamed, hünerli, bilgili ve yol bulmada mahir bir kişi olarak tanıtılır (421-427). Şeyh Abdüssamed bu hünerlerinin yanında birçok dil de bilmektedir:

Şu ' Abdü'l-kuds oğlu şirin erdür
Adı ' Abdü's-şamed ehl-i hünerdür (421)

Şeyh Abdüssamed'in ismi *Ferah-nâme*'de *Şeyh Abdüssamed* (554), *Şeyh Samed* (2029), *Abdüssamed* (428) ve *şeyh* (1525) şeklinde dört farklı şekilde geçmektedir.

Bu şeyh ' Abdü's-şamed yolca giderken
Ki dün içi kılavuzluk iderken (554)

2.3.1.13. Cezîre Padişahı

Ferah-nâme hikâyesinde Hz. Süleyman zamanında bir ada ülkesinde hüküm süren padişaktır. Güzelliği dillere destan bir kızı olan Cezîre padişahı, kızının Hz. Süleyman ile evlenmesi ve puta tapmaması isteğine olumsuz yanıt verir. Hz. Süleyman, Cezîre padişahına Allah'ın varlık ve birliğine inanması ve kendisinin peygamberliğini kabul etmesi için mektup gönderir. Mektubunda ayrıca padişahın kızına da talip olduğunu yazar. Hz. Süleyman'ın mektupla birlikte gönderdiği elçiyi hapse attıran Cezîre padişahı, taptığı putun içine gizlenerek kendisini Hz. Süleyman'a karşı kışkırtan İfrît adlı devin dolduruşuna gelerek Hz. Süleyman'a meydan okuyan cevabî bir mektup yazar. Hz. Süleyman'ın Cezîre padişahının kızıyla evlenme isteği *Ferah-nâme*'de “*Şi'r-Güften Ez-şemme-i 'Işk*” başlığı altında işlenir.

Süleymāna kızuñ hüsni hayāli
Düşer çün gönline bu söz olalı (1010)

Bu ‘ifrīt put içinden aña söyler
Süleymānuñ sözi dir saña n’eyler (1077)

Peygamberliğini kabul etmeyen ve kızının da kendisiyle evlenmesine izin vermeyen Cezîre padişahına savaş açan Hz. Süleyman, bütün kavimlerden teşekkül etmiş insanlardan, hayvanlardan ve cinlerden oluşan ordusuyla rüzgarın yardımıyla Cezîre ülkesine ulaşır. Çetin ve sert geçen bir savaşın sonunda Cezîre padişahı Hz. Süleyman’ın ordusuna mağlup olur.

Cezîre pādişāhına haber tîz
Virib-idi ki uşda gelmişüz biz (1341)

Çıkuban bu belāyı indi ırğıl
Veyā mü’min olup kızuñı virgil (1344)

2.3.2. Yerler

2.3.2.1. İstanbul

Emevî halîfesi Abdülmelik’in oğlu Mesleme (Müslim) tarafından kuşatıldığı anlatılan beyitlerde İstanbul şehri *İstanbûl* şeklinde iki yerde ve *Kostantiye* şeklinde de bir yerde geçmektedir.

Kemâloğlu, Mesleme’nin o vakitler Rum diyarı şeklinde isimlendirilen Anadolu’ya geçip İstanbul’u kuşattığından söz etmektedir. Mesleme, İstanbul’u kuşattıktan sonra İstanbul çevresinde askerlerin konaklayacağı yapılar inşa ettirmiş ve bir kale yaptırmıştır (205-209.)

Bu ol Müslim durur kim Rūma çıkdı
Çıkuban Rūmı başdan başa yıkdı (204)

Urundı key erenler birle bindi
Varup Koşantıye üstine indi (205)

Halîfe Abdülmelik’in oğlu Mesleme (Müslim) İstanbul’un bulunduğu adanın önüne gelerek sahili dolaştıktan sonra İstanbul’un karşısına “*Medinetü’l-Kahr*” isminde bir şehir kurdurmuştur. Mesleme, bu şehirden karargah olarak

faydalanmıştır. Bizanslılara zor günler yaşattığı için kurulan karargah şehri “*kahir şehri*” olarak adlandırılmıştır.¹⁹⁰

Kahir şehri kodı anuñ adını
 Turuban āşikāra kıldı dīni (210.)

Kemâloğlu’na göre; İslam ordusu bu karargah şehirde yedi yıl kalmış, Bizanslılarla savaşmış ve ziraatla uğraşmıştır (211-215.)

Yidi yıl turuban anı egirdür
 Çıkuban çevre iline segirdür (211.)

Dürişüp anda bahçalar dikerler
 Daḥīre qurmağa buğday ekerler (212.)

2.3.2.2. Şam (Dimeşk)

En eski yerleşim merkezlerinden olan Şam, Suriye’nin başşehri veya *Dimeşk* şehrinin Suriye bölgesine verilen addır.¹⁹¹ Mekke, Medine ve Kudüs’ten sonra muhterem belde kabul edilir. Bu sebeple “Şâm-ı şerîf” diye de anılmaktadır. Cennetin Şam’ın üstünde veya altında olduğu inancı yaygındır. Bir inanışa göre Mehdî de buradan zuhur edecektir.¹⁹²

Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi’nde* Şam dört, *Dimeşk* ise üç yerde geçmektedir. Kemâloğlu, Mesleme (Müslim) b. Abdümelik’in İstanbul kuşatmasını sona erdirdikten sonra Şam’a dönüşünü anlattığı beyitlerde bazen Şam bazen de *Dimeşk* ismini kullanmıştır (232-233). Bu iki beyitte Şam’ın o bölgeye verilen bir isim olarak, Dimeşk’in ise, bölgenin merkezinde bulunan başşehrini belirtmek üzere kullanıldığı sonucu çıkarılabilir.

Cemî’inden mubâliḡ ni’ met aldı
 Dönüben giru Müslim Şāma geldi (232)

Dimeşka tiz ḥaberler daḥı vardı
 Ki Müslim uşda geldi şehre irdi (233)

¹⁹⁰ Hacıyev, s. 58.

¹⁹¹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu’l-A’lâm*, Ankara 1996, Kaşgar Neşriyat, Cilt: 4, s. 2824

¹⁹² Onay, s. 384.

2.3.2.3. Mısır

Yaklaşık yedi bin yıllık bir geçmişe dayanan Mısır, medeniyetin beşiği olarak kabul edilen Ortadoğu'da yer alan bir ülkedir. Mısır'ın başkenti olan Kahire; memleket ülke anlamına gelmektedir.¹⁹³ Divan şiiri coğrafyası içinde Mısır'dan çokça bahsedilir. Yûsuf ile Züleyhâ'nın maceraları orada geçmiştir. Yine Hz. Yûsuf'un güzelliğini telmihen sevgilinin yüzü Mısır'a, kendisi de sultana benzetilir. Kelimenin "ülke, memleket" anlamıyla da çok zaman tevriye yapılır.¹⁹⁴

Halîfe Abdülmelik'in, Hz. Süleyman tarafından bakırdan kumkumalara hapsedilen devler ile ilgili malumât elde etmesi için görevlendirilen Mağrip sultanı Melik Mûsâ, halîfe Abdülmelik'e bu kumkumaları teslim etmek üzere Şam'a varmadan önce yanındaki ordusuyla birlikte Mısır'da bir müddet konaklamıştır. Melik Mûsâ, Mısır'a vardığında Mısır sultanı tarafından törenle karşılanmış ve kendisine ve yanındakilere izzet ü ikram edilmiştir.

Kişi gönderdi evvel Mışra vardı
Haber sulţân-ı Mışra vardı virdi (2900)

Niçe dürlü ' acâyip gördi vardı
İşidürler ki uşda Mışra geldi (2905)

Melik Mûsâ'nın yanında kılavuzluk görevini yerine getiren Şeyh Abdüssamed, Mısır'da kendilerine gösterilen misafirperverliğe hayran kaldığından Mısır sultanını övmek maksadıyla beş beyitlik gazel formunda bir manzume okur (2931-2935).

İy kân-ı kerem ' azîz-i Mışrî
' Adlûñ bezedi bu şehr-i Mışrı (2931)

Melik Mûsâ, beraberinde götürdüğü bakır kumkumaları halîfe Abdülmelik'e sunduktan bir müddet sonra, Şam'dan Mağrib'e doğru yol alırken, yine Mısır'a uğrar ve Mısır sultanı ile görüşür.

Haberci varıban i' lâmı kıldı
Ki Naşr oğlu bugün uş Mışra geldi (3153)

¹⁹³ Şemsettin Sami, Cilt: 6, s. 4292.

¹⁹⁴ Pala, s. 278.

2.3.2.4. Rûm

Eskiden Doğu Roma imparatorluğunu Anadolu'yu da içine aldığı için Anadolu'ya Rûm, Anadolu'da yaşayanlara da Rûmî denilirdi.¹⁹⁵ Vaktiyle Romalıların idaresi altında bulunup Türkler tarafından fethedilen yerlere bu ad verilmiştir.¹⁹⁶

Kemaloğlu, Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân'ın oğlu komutan Mesleme b. Abdülmelik'in Anadolu'yu geçerek İstanbul kuşatmasını anlattığı beyitlerinde, Anadolu'yu “*Rûm*” diyarı olarak adlandırmaktadır.

Bu ol Müslim durur kim Rûma çıktı
Çıkuban Rûmı başdan başa yıkdı (204)

Kemâloğlu, Mesleme'nin *Rûm* diyarında savaştığından ve burada karşısına çıkan orduları mağlup ettiğinden söz eder:

Ne iklîme ki vardı Rûm ilinde
Melikler cümlesi öldi elinde (230)

İşidürler kaçan Müslîm gelürdi
Çamusı kırkıdan maḥzûn olurdu (231)

2.3.2.5. Mağrib

Kuzeybatı Afrika'daki ülkelerin tamamına genel olarak Mağrib ülkeleri denilmektedir.¹⁹⁷ Mağrib ili, *Ferah-nâme*'de ismi çokça zikredilen ve Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırmak için hapsedtiği bakır kumkumaları bulmak üzere Emevî halîfesi Abdülmelik tarafından görevlendirilen Melik Mûsâ'nın yönetimi altında bulunan ülke olarak geçmektedir. Melik Mûsâ, *Mağrib* ülkesi hükümdarıdır.

Melik Mûsâ ki Mağrib şâhıdur ol
‘Adâlet çarḥınuñ bir mâhıdur ol (395)

¹⁹⁵ Şemsettin Sami, Cilt: 3, s. 2359; Pala, s. 333.

¹⁹⁶ Onay, s. 351.

¹⁹⁷ Şemsettin Sami, Cilt: 6, ss. 4337-4338.

Kemâloğlu, İskender'in vaktiyle *Mağrib* iline ve oradan *Bakır şehrine* doğru yöneldiğinde ordusunun su ihtiyacını karşılamak için yolda kuyu ve sarnıçlar kazdığını ifade eder.

Bu ol yoldur kim İskender gelüpdür
Heves ol Mağribe turfe kılıpdur (816)

2.3.2.6. Bakır Şehri

Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırmak için bakır kumkumalara hapsedip denize attığı kumkumaları bulmak için yapılan mâceralı yolculukta Melik Mûsâ ve beraberindekilerin uğradığı efsanevî şehirdir. Şehrin iki yanında güneş vurduğunda uzaktan ateş gibi parlayan bakırdan yüksek iki burcu vardır. Bakır şehri ismini de uzaktan ateş gibi parlayan bu iki burçtan almıştır.

Bakır şehri iki yanında yüksek
Bakırdan iki burcu vardı gökcek (1566)

Ferah-nâme'de anlatılan hikâyede sıkça adından söz edilen Bakır şehri Kemaloğlu'nun nitelendirmesine göre *Medînetü'n-nühâs*'tır. *Nühâs*, Farsça bakır anlamına geldiğinden Kemâloğlu, bu efsanevî şehre *medînetü'n-nühâs* ismini vermiştir.

Dağı bundan giderler şol hevese
Ki varalar Medînetü'n-nühâse (812)

Bakır şehri dimekdür Türki ma' ni
Eger añlamasañ bil bunı ya' ni (813)

Kemâloğlu'na göre, *İskender* de Bakır şehrine ordusuyla birlikte gelmiştir:

Bu ol yoldur kim İskender gelüpdür
Heves ol Mağribe turfe kılıpdur (816)

Bu yoldan ol Bakır şehrine geçmiş
Varup ol iklîmüñ yağısın açmış (820)

Kemâloğlu, *Bakır şehri* hikâyede geçen kahramanlardan Sehloğlu Talib'in ağzından tafsilatlı olarak anlatır. Bakır şehrinin iki tarafında bakırdan iki burcunun olduğu, uzaktan bakınca kale ile bütünleşmiş şehrin burç ve kapılarının nereden

geldiği bilinmeyen kara taştan olduğu ayrıntılı olarak tasvir edilmektedir (1563-1568).

Bakır şehriñ budur gerçek nişanı
Ki bundan biliserdür gören anı (1563)

Bakır şehriñ iki yanında yüksek
Bakırdan iki burcu vardı gökcek (1568)

Bakır şehrinin iki burcuna güneş vurduğunda şehre uzaktan bakanlar onu ateş sanırdı (1573). Şehrin, üçer kat olmak üzere yirmi beş kapısı vardı. Bu kapıların her biri ayrı bir sanatla inşa edilmiş ve tılsımlı bir şekilde açılıp-kapanmak üzere kurulmuşlardı (1575-1578).

Güneş toqınıcaq ol iki burca
Havāya şu' lesi giderdi urca (1571)

İrağdan od şanurdu gören anı
Ta' accüb ider-idi qatı cānı (1573)

Emevî halifesi Abdülmelik tarafından Hz. Süleyman'ın bakır kumkumalara hapsettiği devleri bulup getirmek üzere görevlendirilen Sehloğlu Talip, söz konusu bakır kumkumaları ararken *Bakır şehrinde* terk edilmiş bir sarayda kurulmuş bir taht üzerinde oturan heykele dokunur ve heykelin yanında bulunan tılsımlı çarkı çevirir. Tılsımlı çarkı çeviren Sehloğlu Talib'in başı esrarlı bir kılıç tarafından kesilir. Mağrib sultanı Melik Mûsâ, bu hadiseyi beraberindekiler ve “*bakır kumkumalar*” ile birlikte Şam'a döndüğünde *Bakır şehrinde* vuku bulan olağanüstü hadiseleri halife Abdülmelik b. Mervân'a anlatır. (3070-3092).

Şoruban didi kim iy şāh-ı Mağrib
Neçündür gelmedi Sehl oğlu Tālib (3072)

Anuñ-ıla Bakır şehrine irdük
Nite oldıysa bārī şehre girdük (3077)

Tılsımlar süñü kılıç üşürdi
Meger kim Tālibün başın düşürdi (3088)

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi'nde* , *Acem* (1736), *Bağdat* (719), *Buhârâ* (718), *Cezîre* (1343), *Deşt* (718), *Haverân* (717), *Hera* (1428), *Hıtay* (1204), *Horasan* (717), *Horuzm* (718), *Irak* (1736), *İsfehan* (717), *Mâzenderan* (717), *Semer kand* (718), *Şiraz* (717), *Tebriz* (719) ve *Yemen* (718) gibi ülke ve şehirler de bir veya birden fazla geçmektedir. Söz konusu ülke ve şehirlerin eserde çokça geçmeyip bir veya birkaç kez zikredilmesi sebebiyle ayrı ayrı tahlilleri yapılmamıştır.

2.3.3. Tipler

2.3.3.1. Âkil

Uslu, düşünceli, mantıklı hareket eden anlamına gelen âkil tasavvufta, dünyevî arzuların tuzağına düşmeyen kişi olarak tarif edilmiştir. Âkil, fânî olanı değil, bâkî olanı tercih eder ve gerektiği kadar konuşur. Emânet, doğruluk, iyi dost ve sır saklama vasıflarını korumasıyla bilinir.¹⁹⁸

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi'nde* bir tip olarak âkil kavramı oldukça fazla yer almaktadır. Kemâloğlu, din ve dünyaya dair öğütler verdiği pasajlarda muhatabını akletmeyi ve âkil kişi olmayı tavsiye etmektedir.

Elinden ger gele ' âkil kişi ol
Gönülde virmeye her şahşa bir yol (147)

Kemâloğlu, *Ferah-nâme* adlı eserini akleden, doğru düşünen, ibret almasını bilen âkiler ile öğüt ve nasihati dikkate alması gereken gâfiller için yazdığını ifade eder:

Ferahdur bu sözüm ' âkiler-içün
Dağı tenbih durur gâfiller-içün (177)

Âkil kavramı akleden, düşünen ve doğruyu yapmaya çalışan anlamında kullanıldığı gibi tecrübeli, görmüş-geçirmiş ve aynı zamanda akıllı kişiler için de kullanılmıştır. *Ferah-nâme*'de adından sıkça söz edilen Şeyh Abdüssamed, akıllı ve hünerli bir kılavuz olarak tanıtılmaktadır.

¹⁹⁸ Uludağ, ss. 34-35.

‘ Aceb uşlu kişi ‘ âkil ulavuz
Bu resme ya‘ ni uz anda bulavuz (416)

Bu dünyanın f niliği ve bir gün yok olacağı gerçeği âkil ve uslu kişilerce bilinmektedir. Âkiler bu dünyayı düşe benzetmektedirler.

Cih nı uşlular be zetti düşe
A na ‘ âkil olan od nite düşe (645)

Âkil,  m r, mal-mülk gibi geçici d nyalıkların peşinde koşmaz, onlara aldanıp ömür ve malıyla  v nmez.

Zih  ‘ âkil birine hiç inanmaz
Ki m lına v  ‘  mrine g nenmez (2132)

Kem loğlu, *âkil* kavramını sıklıkla *g fil* kavramı ile birlikte zıtlık oluşturması için aynı beyitlerde kullanmıştır.

Bulara almadı d ny  iy ‘ âkil
Ba na hem sa na almaz olma g fil (647)

 nsanoğlu, *âkil* olmalı, yolunu şaşırıp gaflete düştüğünde tekrar doğru yola girmeye gayret göstermelidir (1687). Âkil kişiler konuştukları sözlerden g fil değildirler. Sözleri insanlar için nasihattir (1713-1714). Allah’ın yarattığı insanlar içinde hem *âkiler* hem de ahmaklar bulunmaktadır (2239). Adil bir padişahın yanında âkil bir vezir bulunmalıdır (2272). Akıllı kişiler bu dünyanın geçiciliğinin farkında olup dünyaya bel bağlamazlar. F n  olanı değil de b k  olanı tercih eden *âkil* gibi herkes bu dünyanın geçiciliğinin farkında olmalı ve gaflete düşmemelidir.

Cih na bağlamaya gönli ‘ âkil
Eger ‘ alu n ola sen de anı ıl (2118)

2.3.3.2. Ahmak

Ahmak, kılavuzu olmayan, yolunu kaybetmiş ve şaşkın kişiye denilir. Ebleh ise ahmak ve beceriksiz kimseye denilmektedir.¹⁹⁹ Kem loğlu, *ahmak* ve *ebleh* kavramlarını birlikte kullanmıştır.

Meger bir yirde ol ebleh dururdu
Gelen giden anı anda görürdi (2224)

¹⁹⁹ Uludağ, s. 114.

Geçerler-idi iki ‘ ayyār oğlan
Görürler ıurmuş ol açmak çü hayrân (2225)

Ahmak kavramı bazı beyitlerde *âkil* kavramı ile zıtlık içerisinde kullanılmıştır (2239). Kemâloğlu, yağmurlu bir havada yağmurluk almak için hızla koşan kişiye *ahmak* diyerek düşüncesiz ve tedbirsiz hareket etmeyi yermiştir.

Meşeldür bu geçen yağmura açmak
Turup yağmurlık aluban çapınmak (1050)

Ferah-nâme’de, Hz. Süleyman’ın Allah’ın varlığı ve birliğine iman etmesi için mektupla davet gönderdiği Cezire padişahı, Hz. Süleyman’ın bu daveti üzerine kendi taptığı puta secde ederek ondan yardım ister. İçi oyuk putun içine gizlenen İfrît adındaki dev, padişaha Hz. Süleyman’ın çağrısına cevap vermemesini ve kendisini koruyacağını söyleyerek Cezire padişahını kandırır. Gerger şahı bu özgüven ve cesaretle Hz. Süleyman’a meydan okur ve kendi sonunu hazırlar. Kemâloğlu, “*hikâyet kerden ez kâr-ı eblehân*” ara başlığı altında bu hikâyeyi tafsilatlı olarak aktardıktan sonra Cezire padişahının düşüncesizliğini ve ahmaklığını, kargayı kılavuz edinen kişinin durumuna benzetmektedir:

Çulavuz idiben çarkayı her bâr
Gerek kim menzili bes ola murdâr (1087)

2.3.3.3 Epsem

Epsem, ses çıkarmayan, susan kimseye denir.²⁰⁰ Kemâloğlu, Acem kahramanlarından Rüstem’in güç ve kuvveti karşısında herkesin suskun kaldığını vurgulamaktadır (1636). İnsanın değeri az konuşmasıyla ölçülür. İki âlemde en değerli huylardan biri de susmaktır olmaktır. Kişi, başına bir musibet gelmeyince susmanın değerini anlayamaz (2363).

İnanmaya sözüme ya‘ ni açmak
İki ‘ âlemde degri epsem olmak (2361)

Kemâloğlu, Hz. Peygamber’in “*susan kurtuluşa ermiştir*” hadîs-i şerifini örnek vererek akıllı kişinin her bildiğini her yerde söylemeyeceğini, olur olmaz konuşanların başlarına her türlü musibetin gelebileceğini vurgular.

²⁰⁰ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s.83.

Key uşlu bildügin dahı dimez hîç
Ki epsem olur ol kıygu yimez hîç (654)

Kişi epsem olursa kırtıla hoş
Veyâhud yüzi gözi sürtile hoş (656)

2.3.3.4. Gâfil

Gâfil, bir şeyin önem ve değerini kavrayamayan kişidir. Gâfil, işlediği günahattan habersizdir. Gâfil olma hâli derin bir uykuya benzetilir. Tasavvufta buna hâb-ı gaflet denir.²⁰¹

Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi*'nde din ve dünyaya dair öğütler verirken muhatabını dünyanın geçiciliği karşısında uyarmaktadır. Maddî ve manevî anlamda güç ve kuvvet sahibi olan nice insanın bu dünyadan gelip geçtiğini ancak bu kişilerin elde ettikleri servet, makam ve mevkileri dünyada bırakıp gittiklerini belirterek okuyucuyu uyarmakta ve gâfillikten uzak durmasını öğütlemektedir.

Cihânı uşlular beñzetti düşe
Aña 'âkıl olan hod nite düşe (645)

Melik Mūsâ döküp başını ağlar
Döküben yaşını cānını tağlar (646)

Bulara kıalmadı dünyā iy 'âkıl
Baña hem saña kıalmaz olma ğâfil (647)

İnsan aklını başına alıp gâfillerden olmamalıdır. Çünkü insan ölümlü fani bir varlıktır. Bu dünya bir ibret ve gaflet diyarıdır. Gâfil olan gönül de bu dünya ve içindekiler ile avunur.

Başuña 'akluñı dir olma ğâfil
Ölüm elinde bir mürîçe vü fîl (708)

Bu dünyā 'ibret ü ğaflet evidür
Ki ğâfil gönlin anuñla avidur (709)

²⁰¹ Uludağ, s.141.

İnsan bir damla sudan yaratılmıştır. Allah, insana lütuf ve keremiyle nimetler ihsan etmiştir. İnsan, nereden geldiğini bilmeli, şu anki hâlini gözden geçirip şükür vazifesini yerine getirmelidir. Kişi, şükür vazifesini yerine getirmek için öncelikle gâfillikten kurtulmalıdır (2247-2248).

İy âdem oğlu gâfil olmaya gör
İnen fikreyle evvel hâlünü gör (2246)

Kemâloğlu, *Ferahnâme*'sini gâfillere ibret olması için de yazdığını vurgular:

Ferahdur bu sözüm ' âkıller-içün
Dağı tenbih durur gâfiller-içün (177)

2.3.3.5. Cömert ve Cimri

Sahî, cömert ve eli açık kimsedir. Nâkes ise cimri, soysuz ve alçak anlamlarına gelir. Kemâloğlu, *Ferah-nâmesi*'nde, sahî ve nâkesi karşılaştırmakta ve cömertliği överek cimriliği yermektedir. *Ferah-nâme*'de, “*fi zikr-i sahî vü nâkes*” ara başlığı altında cömertliğin erdemliğinden bahsedilirken cimriliğin de kötü bir huy olduğu vurgulanır (2070-2075).

Sehâvet her kime oldısa ' âdet
Ölince gitmez andan ol sa' âdet (2070)

Kiçiden kıldı ' âdet çünkü nâ-kes
Kıomaz huyın gerekse başını kes (2072)

Hisâbından gice evde uyımaz
Belâ budur ki şoñra dağı yimez (2074)

Kemâloğlu, Hz. Ali'nin cömertlikte meşhur olup cömertlerin önderi olduğunu ifade eder:

Biri mü'minlerüñ şâhı ' Alî'dür
Sağ̃iler serveri a' lā velidür (35)

Nâkes kavramı ile birlikte bazen aynı anlama gelen *bahil* kavramı da kullanmıştır:

Elinden geldügin tartınsa âdem
Ki nâ-merd ü bağ̃il nâ-kes ola hem (2599)

Kemâloğlu, cimriliğin kötü bir ahlakî vasıf olduğunu vurgulayıp kişinin sahip olduklarını ihtiyaç sahiplerinden esirgememesi gerektiğini öğütler:

Eyā eyyām-ıla bunda gelen kes
Ki çü merd ol u zinhār olma nā-kes (768)

Dağı kimüñ-ile yirseñ tuz etmek
Budur erlik ola şöñin gözetmek (775)

2.3.4. Masal Unsurları

2.3.4.1. Kaf Dağı

Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkansızlığına inanılan dağlar zinciridir. Efsaneye göre Ye’cûc ile Me’cûc, Anka, cinler, şeytanlar bu dağın arkasındadır. Kaf dağı masallarda çokça geçer. Ejderha melekler tarafından bu dağların arkasına atılmıştır.

Güneş ışıklarının bu dağa vurduğunda yeşile boyandığı ve oradan aksedince de maviye büründüğü anlatılır. Gökyüzündeki maviliğin de bu ışıkların okyanuslardan yansımalarıyla ortaya çıktığından söz edilir. Yüksekliğin, uzaklığın, ihtişamın ve kâinatın sembolü olarak şiirlerde Anka ile birlikte anılır. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen Kaf sûresi “Kaf” harfi ile başladığından bazı müfessirler bu harfi “*Kaf dağı*” olarak tarif etmişlerdir. Müfessirler Kaf dağının yeşil zebercetten olduğunu ve semanın onun üzerinde bulunduğunu söylerler. Tasavvufta Kaf dağı mürşid-i kâmilin vücududur.²⁰² Anka kuşunun mekanı olarak tasavvur edilen Kaf dağının İran’daki Elburz Dağı olduğu da söylenir.²⁰³

Kaf dağı Ferah-nâme’de, Farsça *kûh-ı kâf* (604), Türkçe *kaf ili* (1414) ve *kaf dağı* (1178) terkipleri şeklinde geçmektedir.

Görinmezdi çıkan dîvler giderdi
Kaçuban kûh-ı kâf yolın dutardı (3112)

Kemâloğlu, Kaf sûresinin “kaf” harfi ile başladığı için bu harfin *Kaf dağını* işaret ettiğinden ve bu hususun Kur’ân-ı Kerîm’de geçtiğinden bahseder.

²⁰² Pala, s. 222.

²⁰³ Onay, s. 40.

afa bezer daı  lemede anı
alap tenzilde gp durur anı (1180)

Kaf daı, *Ferah-nme*'de, btn cihamı kuatacak kadar byk ve zebercedten yeil bir ulu da olarak tasvir edilir (1181). *Kaf daımın* byklgyle gk yzne ulatıı ve ıııyla gkyznn mavi rengini aldıı anlatılır (1182). Orada yaylaklar, emenler, usuz bucaksız ba ve baheler yer alır (1183). *Kaf daım*da bulunan cinn kızıları kara bakır altına, balıı da gevhere dntrecek kadar hnerlidirler (1186).

Zebercedden yaıl bir ulu adur
uayupdur cihmı anki badur (1181)

Ulamıdur ana hem daı bu gk
Kim anu u lesinden oldu gmgk (1182)

2.3.4.2. Dv

Dev, ktlkle dolu estir yaratıklar iin kullanılır. İri yarı, korkun, kuvvetli, ve bazen insanı andıran biimlerde dnlr. İnsan gibi yaadıklarına ve diili erkekli olduklarına inanılır. Zerdt dininde ktlk ruhlarına bu ad verilir.²⁰⁴ Dv, halk tarafından dev eklinde vehmedilir. İfrt ve eytan eklinde de tarif edilir.²⁰⁵

Kemlolu'nun *Ferah-nmesi*, Hz. Sleyman'a isyan eden devlerin cezalandırılıı hikyesi etrafında gelien olaanst maceraların ilendii bir mesnev olması sebebiyle eserde *dv* (dev) kavramı oka geer. Peygamberlik vazifesi yanında aynı zamanda hkmdar olan Hz. Sleyman, insanlara, hayvanlara ve tabiata hkmetme gcne sahipti. *Ferah-nme*'de anlatılan hikye ierisinde Hz. Sleyman'ın bu vasıfları ayrıntılı bir ekilde tasvir edilir. *Ferah-nme*'de anlatılan hikyenin ana temasını oluturan *bakır kumkumalara hapsedilen devlerin bulunması* hadisesi bir bakıma, Hz. Sleyman'ın ihtiamlı iktidarının kalıntılarının, vermek istedii mesaj ve dersler bakımından, Emevlere ve oradan da gnmze kadar etkisini kaybetmeden srdgn gstermektedir.

²⁰⁴ Pala, s. 109.

²⁰⁵ Onay, s. 126.

Ḥikāyet bu araya irdi nā-gāh
Ki ‘ālemde Süleymān-ıdı key şāh (247)

Süleymānuñ nişānın ol ḥalīfe
Görüben añladı bunça laṭīfe (3131)

Didi kim Ḥaḡ te‘ālā bu cihānı
Süleymāna ḡomıř bunca mekānı (3132)

Ferah-nāme'de anlatılan hikāyede adından sıkça söz edilen *devler* Hz. Süleyman'ın emri altında çalışan masalımsı varlıklardır. Bir şekilde Hz. Süleyman'a isyan eden ve üzerlerine düşen görevi yerine getirmeyen bu *devler* Hz. Süleyman tarafından cezalandırılmak üzere bakırdan yapılmış kumkumalara hapsedilir.

Cihāna buyruğı ol ḥadde kıldı
Ki dīvler aña bir gün ‘āřı oldı (249)

Bakırdan ḡumḡumaları getürdi
Bu ‘āřı dīvleri zindāna urdı (250)

Hikāyeye göre, Emevî halīfesi Abdülmelik b. Mervān dönemine kadar hapsedildikleri bakır kumkumalarda esir kalan *devler*, yıllar süren maceraları bir yolculuktan sonra çıkarıldıkları Gerger denizinden Emevî devletinin başkenti Şam'a getirilir. Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervān ve Şam halkının meraklı bakışları arasında hapsedildikleri bakır kumkumaların kırılması üzerine kumkumadan çıkan ilk *dev*, Hz. Süleyman'ı hālā hayatta zannedip suçunu kabul ederek ondan affını ve bağışlanmasını isteyerek işlediği isyandan dolayı tevbe eder (3101-3109).

Didi kim yā Süleymān ibn-i Dāvūd
Ḥatuñda řuḡlu oldum ḡazanup od (3103)

Egerçi iy nebī ‘iřyān ki kıldum
Yine tevbe kıluban anı bildüm (3104)

Halīfe Abdülmelik b. Mervān ve Şam halkının huzurunda açılan diğer kumkumalardaki *devler* de Kaf dağına doğru kaçıp giderler.

Ne deñlü ḡumḡuma ağzın açdı
Ki dīvler zāri kıldı çıkdı ḡaçdı (3110)

Süleymānı diri şanup kaçardı
Ki on günlük yolu bir dem geçerde (3111)

Görinmezdi çıkan dīvler giderdi
Kaçuban kūh-ı kâf yolın dutardı (3112)

Ferah-nâme'de *devler*; öküz başlı deve ayaklı, kimi yel gibi hızlıca giden ejderha başlı, kimi deve başlı arslan ayaklı, kimisi eşek kulaklı, kimisi de at kuyruğu gibi sakallı şeklinde tasvirlerle yırtıcı hayvanlara benzetilerek ayrıntılı olarak anlatılır (1165-1172).

Gelen dīvler kamu yaraqlılardır
Öküz başlı deve ayaklılardır (1165)

Kimisi ejdehā başlı kimi fīl
Kaçan kim uçalar şankim eser yil (1166)

Deve başlı kimi arslan ayaklı
Kimisi şol eşek bigi kulaqlı (1167)

Ferah-nâme'de bazı pasajlarda *devler*; insanlar, cinler, periler ve meleklerle birlikte anılmaktadır (1283-1284, 1416).

Perī vü dīv ü cinni qalmanı hıç
Kimi tiz geldi kimisi gelür giç (1164)

Eger dīv ü peridür ademidür
Kaçan da' vī kıllalar kim demidür (1279)

Devler, kimi zaman Hz. Süleyman'ın kürsüsünü inşa eder, kimi zaman Hz. Süleyman'ın insanlar, hayvanlar ve cinlerden oluşan ordusunda görev alırlar.

Bu döşekde Süleymāna dağı hem
Ki dīvler kürsī düzmiş-idi muhkem (1255)

Demiryātuñ dağı dīv leşkerini
Aluban durdı şol yaña erini (1426)

İnsanlar, yırtıcı hayvanlar ve canavarlar ile birlikte Hz. Süleyman'ın ordusunda görev yapan *devlerin* katıldığı savaş ayrıntılı olarak tasvir edilir (1415-1483).

Ꞑamu dīv leşkeri ħamle kıılır çün
Ŗanasın kim kıyāmet kıopdı ol gün (1454)

Depinür yırtıcı ol cānavarlar
Bular daĥı ŝavaŝmaĝa iverler (1455)

Devlerin, Hz. Süleyman'ın ordusu ile birlikte Cezîre padişahına karşı katıldıkları savaşın anlatıldığı bölüm *Ferah-nāme*'de, “*sıfat-ı muhârebe kerden*” ara başlığı altında tafsilatlı olarak işlenir. Bu beyitler, okurun gözünde âdeta şiddetli ve çetin bir savaş sahnesini canlandırarak şekilde tasvir edilmektedir (1455-1483).

Kimisi kükreyüben şıçrar-ıdı
Kimisi añrayuban yırtar-ıdı (1457)

Ĝırılar kıopdı kâfirler içinden
Kimi ürür kimi sürür şaçından (1465)

Götürdi gövdeyi kıan yürüdi key
Süleymāñ ol arada didi kim hey (1480)

2.3.4.3. İfrît

Ferah-nāme'de devlerin başı olarak anlatılan *İfrît*, Cezîre ülkesi padişahını Hz. Süleyman'a karşı kışkırtır. İfrît, işlediĝi bu suç nedeniyle, Hz. Süleyman tarafından yakalanıp cezasını çekmesi için mermerden yapılmış büyük bir direĝe baĝlanır (902-935).

Bu kıamu dīvlerüñ başı ben-idüm
Ki isteyen bu şavaşı ben-idüm (966)

Eyitdi ger beni şorup durursız
Adum ‘ ifrît div şeklümi görürsüz (930)

Devler içinde yer alan *İfrît* taifesinin adı dünŝahtır (931). Bir zamanlar devlerin başı olan *İfrît*, Hz. Süleyman'ın, tevhîd dinine yönelmesi ve puta tapmaması için, mektup gönderdiği Cezîre padişahının taptığı putunun içine girerek Cezîre padişahını Hz. Süleyman'a karşı kışkırtır (930-935).

Bu ben ‘ ifrīt dīvi de pehlevāndum
Ki dīvler içre bir şāhib-ķırandum (1434)

Süleymāna iṭā‘ at ķılmadum ben
Sözini hīç hisāba almadum ben (1435)

Cezîre padişahı puta secde edip Hz. Süleyman’dan korunmak için puttan yardım istediğinde putun içerisinde gizlenen *İfrît*, sanki put konuşuyormuş gibi Cezîre padişahını Hz. Süleyman’a karşı cesaretlendirir. Cezîre padişahı put içine gizlenen *İfrît*’in sözlerine inandığından Hz. Süleyman’ın gönderdiği elçiyi hapse attırır (1019-1084).

Ṭurup cāhilligümden dir varuram
Putuñ içine ol görmez girürem (1069)

Bu ‘ ifrīt put içinden aña söyler
Süleymānuñ sözi dir saña n’eyler (1077)

Ferah-nāme’de *İfrît*, “*hikāyet-i ifrīt*” ve devamında “*hikāyet kerden ez kār-i eblehân*” ara başlıkları altında ayrıntılı olarak hikāye edilir. *İfrît*, Melik Mûsâ ve yanındakiler ile birlikte, Hz. Süleyman tarafından bağladığı mermer direkte halen cezasını çeker halde bulunduğu başından geçenleri ve Hz. Süleyman döneminde yaşanan bazı hadiseleri, detaylı olarak, Melik Mûsâ ve beraberindekilere anlatır (936-1085).

Melik Mûsâ anı işitdi ṭurdı
Varup ‘ ifrīt dive bunı vü şordı (936)

Eyā ‘ ifrīt dīv ne-y-idi günāhuñ
Seni böyle ķınadı pādişāhuñ (937)

Hz. Süleyman’a itaat etmeyen *İfrît*, kıyamete kadar kalmak üzere mermer direğe bağlanmıştır. *İfrît*’in başına da, bağlı bulunduğu yerden diğer devler tarafından kaçırılmaması için, muhafız olarak Hz. Süleyman tarafından bir melek görevlendirilmiştir (1497-1510).

Baña ol bir ferişte hem ķoyupdur
‘ Azābı ḥod anuñ cāna ķoyupdur (1506)

Bu zindāna esīrem tā ölinçe
Çalap emri ki ya' ni tā olinça (1509)

2.3.4.4. Ejderhâ

Ejderhâ veya ejdehâ denilen kanatlı, dört ayaklı ve yedi başlı bir mahlûk olarak tahayyül edilir. Mezacî olarak bahâdır, cesur, gazaplı ve gaddar anlamlarında kullanılır.²⁰⁶ *Ferah-nâme*'de Ejderhâ,vezin gereği bazen *ejderhâ* (264) çoğu zaman da *ejdehâ* (1276) şeklinde geçmektedir.

Ferah-nâme'de ejderhâdan bir mahlûk olarak bahsedildiği gibi devlerin fiziki özelliklerinin detaylı olarak tasvir edildiği beyitlerde de bazı devlerin başının ejderhaya benzetildiği görülmektedir.

Yoluñ öñince kaçır yıl irişmez
Öñine niçe ejderhâ girişmez (264)

Kimisi ejdehâ başlu kimi fîl
Kaçır kim uçalar şankim eser yıl (1166)

2.3.4.5. Dimiryâd

Hız. Süleyman'ın ordusunda dev ve perilerin veziri olarak görev yapan ve diğer mahluklarla birlikte savaşa katılan devdir. Dev ve periler, *Dimiryâd* adlı devin sözünden dışarı çıkmazlar ve onun sözüne tabi olurlardı. *Dimiryâd*, Kaf ilinde devlerin sultanı idi.

Dimiryâd-ıdı bu dîvler vezîri
Anuñ olmış-ıdı dîvler esîri (1158)

Dimiryâd-ıdı Kaf ilinde sulţân
Cemî-^ç i dîvlere şâh-ıdı iy cân (1414)

Devlerin veziri *Dimiryâd*, Hız. Süleyman'ın insanlar, hayvanlar ve diğer mahluklardan oluşan ordusunda Hız. Süleyman'a itaat etmeyen ve elçisini hapse attıran Cezîre padişahına karşı savaşır. Bu savaşın sonunda *Dimiryâd*, Cezîre

²⁰⁶ Onay, s. 139.

padişahını Hz. Süleyman’a karşı kıskırtan *İfrît* ile mücadele eder ve onu esir alıp Hz. Süleyman’ın huzuruna çıkarır (1415-1500).

Turubanın Dimiryâta çağırdum
Ki meydâna şavaşmağa kığırdum (1441)

Dimiryâtuñ güci artuğ-ıdı hem
Dutuban ol beni bağladı muhkem (1492)

2.3.4.6. Gerger Denizi

Hz. Süleyman’ın kendisine isyan eden devleri cezalandırmak üzere hapsettiği on bir adet bakır kumkumayı attığı denizdir. *Ferah-nâme*’de geçen hikâyede *Gerger* adıyla anılan bu denizin yanında aynı adı almış bir il-ülke bulunmaktadır. Hikâyede bu ülkenin hükümdarının ismi açıkça geçmez ve kendisinden “*Gerger şahı*” veya “*Gerger sultanı*” şeklinde bahsedilir.

Dutup kumkumalara koydı aldı
Deñizlere vü hem göllere şaldı (1535)

Anı Gerger deñizinde bulursız
Eger üşenmeyüp varı bilürsüz (1538)

Gerger denizinde bulunan bakır kumkumaların çıkarılışı sırasında dalgıçlar Gerger denizinde türlü canavarlarla karşılaşır.

Deñizde niçe dürlü cānavar var
Ki bundağı gibi ança tavar var (2642)

Dalgıçların Gerger denizinden çıkardığı on bir adet kumkumadan birisinin ağzı açıldığında kumkumadan minare kadar boyu olan ve koyu kıvamda bir duman çıkar. Kumkumadan çıkan bu dev, Hz. Süleyman’ı hâlâ hayatta zannederek ondan bağışlanmayı diler (2650-2663).

Deñizüñ dibine inüp yürürler
Niçe dürlü ‘ acāyipden görürler (2650)

Girüp ol baħriler taldı çıkuban
Ki on bir kumkuma aldı çıkuban (2651)

2.3.4.7. Kumkuma

Hz. Süleyman'ın, cezalandırmak üzere kendisine isyan eden devleri içine koyup hapsettiği küçük bakır kap veya küçük testidir. *Ferah-nâme*'de, Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân'ın hilafeti döneminde emri ile kendine bağlı kişilerden oluşturulan bir birliğin, Hz. Süleyman tarafından cezalandırılmak üzere bakır kumkumalara konulduğu rivayet edilen devlerin bulunup Şam'a getiriliş serüveni anlatılır.

Didiler kim bile ol kumkumalar
Ola kim şimdi dağı kalmış var (253)

Halîfe bu sözi diñleyü durur
Ta' accub idüben tañlayu durur (254)

Hz. Süleyman'a isyan eden devler on iki adet bakır kumkumaya konulup ağızları mühürlenerek deniz ve göllere bırakılır. Bakır kumkumaların biri bir ırmakta balıkçıların ağına takılır. Diğer on bir kumkuma ise uzun ve mâceralı bir yolculuğun sonunda Gerger denizinden çıkarılır ve Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân'a gösterilmek üzere Şam'a getirilir.

Yine bir def' a kim ağı atar hoş
Meger bir kumkuma ağı gelür tuş (302)

Girüp ol bañriler taldı çıkuban
Ki on bir kumkuma aldı çıkuban (2651)

Ferah-nâme'de, Hz. Süleyman tarafından cezalandırılan devlerin içine konulduğu bakır kumkumaların aranıp bulunmasını anlatan hikâye kısaca şu şekildedir. Halîfe Abdülmelik zamanında yaşadığı rivayet edilen bilge bir kişi olan Sehloğlu Tâlip, Sakaliya'ya doğru çıktığı deniz yolculuğu sırasında fırtına yüzünden rotasını kaybeden ve bilinmez bir yerde kıyıya vuran gemiden beraberindekiler ile birlikte inerek Eynehur dağının bulunduğu yerde konaklar. Dilini bilmedikleri bu yerde oradaki melik tarafından misafir edilen Sehloğlu Tâlip ve yanındakiler bir ırmakta balık tutarken ağlarına bakırdan bir kumkuma takılır. Kumkumanın ağzı açıldığında içinden bağıarak ve Hz. Süleyman'ı hâlâ hayatta zannederek ondan af

dileyen kapkara bir duman çıkar. Bu kara dumanın Hz. Süleyman'a isyan eden bir dev olduğu anlaşılır (300-318).

Diğer on bir kumkuma ise, Mağrib ili hükümdarı Melik Mûsâ önderliğinde iki bin kişilik bir ordu ile yapılan maceralı bir yolculuğun sonunda, Gerger denizinden dalgıçların yardımıyla çıkarılıp, halife Abdülmelik'e sunulmak üzere Şam'a getirilir. Şam'a getirilen bakır kumkumalardan biri, halife Abdülmelik ve Şam halkının meraklı bakışları arasında açılır. Kumkumadan feryat ederek kapkara bir duman çıkar. Minare boylu, öküz başlı ve deve ayaklı şeklinde tasvir edilen bu dev, Hz. Süleyman'ı hayatta sanıp ondan af dileyerek oradan kaçarcasına uzaklaşır. Daha sonra açılan diğer kumkumalardan çıkan devler de aynı şekilde Hz. Süleyman'dan af dileyerek oradan hızla uzaklaşarak Kaf dağına doğru kaçarlar (3101-3112).

Şınayup şıdılar ol birini çün
Çıkar feryād-ıla bir qara tütün (3102)

Didi kim yā Süleymān ibn-i Dāvūd
Çatuñda şuçlu oldum qazanup od (3103)

Süleymānı diri şanup qaçardı
Ki on günlük yolu bir dem geçerdı (3111)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TENKİTLİ METİN

3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ

Araştırmacılar tarafından incelenen elyazması bir eserin yegâne bir nüshası olabileceği gibi aynı eserin farklı tarihlerde ve farklı müstensihler tarafından istinsah edilen birçok nüshası bulunabilir. Metin tenkidi yöntemi ile müellif veya müstensihler tarafından çoğaltılan bir eserin nüshaları karşılaştırılarak müellif hattı olan asıl nüshanın bir benzeri belirli bilimsel yöntemler vasıtasıyla ortaya konulmaya çalışılır. Özellikle elde müellif nüshasının bulunmadığı durumlarda bu nüshaya en yakın olan müstensih nüshası tespit edilmeye çalışılarak en doğru metnin oluşturulması amaçlanır. Bu çalışma esnasında eserin mevcut yazmaları bilimsel yöntemlerle karşılaştırılır ve müellif nüshasına en yakın metin oluşturulmaya çalışılır. Kemâloğlu'nun *Ferah-nâme* mesnevîsinin tenkitli metni de bu tür bir gayretin neticesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Ferah-nâme Nüshalarının Tavsifi

Yaptığımız çalışmada Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin iki nüshası tespit edilebilmiştir. Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmed Paşa bölümünde bulunan nüsha daha sonra Ankara Milli Kütüphaneye taşınmıştır. Diğer nüsha ise Konya İzzet Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Nüshaların isimlendirilmesinde yer aldıkları şehrin ilk harfleri dikkate alınarak kısaltmaya gidilmiş ve Afyon Gedik Ahmed Paşa nüshası A, Konya'da bulunan nüsha da K şeklinde isimlendirilmiştir. *Ferah-nâme*'nin nüshalarının ayrıntılı olarak tanıtımı şu şekilde yapılabilir:

1. A Nüshası

Bulunduğu Yer : Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmed Paşa Bölümü Yazma No: 18349. (Bu nüsha Ankara Milli kütüphaneye taşınmıştır.)

İstinsah Tarihi : 866/1461

Müstensih	: Hasan b. İlyâs en-Nakkaş el-Amâsî
Ölçü	: Dış: 214x140; İç: 180x110 mm
Yaprak	:106
Satır	:14
Hat	:Nesih
Beyit Sayısı	:3034
Kağıt	:-
Cilt	:Ebru kaplamalı, kahverengi, miklebli
Başı	: <i>Emîru'l-mü'minîndür biri 'Osmân</i> <i>Hayâ ıssı daḥı cem' itdi Qur'ân</i>
Sonu	: <i>Oruç ayınıñ āḥir haftası hem</i> <i>Tamâm oldı bu söz va'llāhu a'lem</i>

Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmed Paşa bölümünde iken Ankara Milli Kütüphaneye taşınan nüshanın baştan iki varağı kopuktur. Bu nüsha beş kitaptan meydana gelen 337 varaktan ibaret bir mecmuanın ikinci eseri olarak (101a-207b) varakları arasında yer alır. Kitabın zahriyesinde “*Sahibu hâze'l-kitâb Aynî Kadın*” şeklinde temellük kaydı yer alır. Bu ibare yazma eserin iç kısımlarında derkenarda ara ara geçmektedir. Kitabın zahriyesinde söz konusu mecmuanın yer aldığı Afyon İl Halk Kütüphanesi ile mikrofilm arşiv numarası kaşeleri mevcuttur. Zahriye kısmında “...*Vemâ tevfikî illâ billâh..*” şeklinde bir âyeti kerîme ve devamında okunamayan yazılar ihtiva eden bir mühür vuruludur.

Genellikle temiz ve okunaklı olan A nüshası yaprak numarası sistemine göre numaralandırılmıştır. Ancak kopuk olan 105. varak dikkate alınmadan yaprak numaralandırılması devam ettiğinden eserin son sayfası 207b'de bitmesi gerekirken bir yaprak eksikle 206b'de bitirilmiştir. A nüshasının 106. varağı tamir görmüştür. Ortadan yırtıldığı anlaşılan yaprak yerine yapıştırılmıştır. A nüshasında dikkati çeken bir diğer husus ise sayfa kenarına yazılan beyitlerdir. 110b, 124b, 125a, 171a, 187b, ve 202a yapraklarında çoğu kez bir bazen de birkaç beyit yazılı olduğu görülür. Sayfa kenarlarına yazılan bu beyitlerin sayfa içerisinde bulunması gerektiği yer de bazen bir çizgi ile gösterilmiştir. A nüshasında bir kelime dışında üstü çizili veya değiştirilmiş mısra bulunmamaktadır. Ancak birkaç yerde metnin okunurluğunu etkilemeyecek şekilde mürekkebin akması sonucu oluşan karalamalar bulunur.

A nüshasının sonunda eserin 866/1461 tarihinde Hasan b. İlyâs en-Nakkaş el-Amâsî tarafından istinsah edildiği bilgisi yer alır. Nüshanın son sayfası olan 207b’de son beyitten hemen sonra “*Sâhibuhû ve mâlikuhû Hasan b. İlyâs en-Nakkâş el-Amâsî tahrîran fî yevmi işrîne Safer fî târîhi sene sitte ve sittîne ve semânimi’eti el-hicreti [âlî ?] ‘aleyhi’s-selâm*” ifadesi yazılıdır. Bu ifade tesâhüp veya temellük kaydı olarak anlaşılabilir. Nitekim tesahüp kaydı gibi gözükürken bu cümlede önce müstensih’in ismi zikredilmekte ve ardından eserin istinsah edildiği tarih gün, ay ve yıl olarak ayrıntılı şekilde verilmektedir.

İstinsah kaydının devamında eserin müstensihi Hasan b. İlyâs tarafından yazıldığı düşünülen üç beyitlik Farsça bir şiir yer alır:

Nüviştem haţ nedānem tā ki h̄āndem
Haķīķat men nemāned haţ bemāned

Her ān ‘āşık ki ĩn haţţ- aĥvend
Yaķĩn dāned cihān berkes nemāned

Yā rabbi tu devādār-ı günāhān-ı ān kesĩ
Haţţı çü men be h̄āned ü ber-men du‘ ā kūned

2. K Nüshası

Bulunduğu Yer	: Konya İzzet Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesi,
Yazma No: 14671	
İstinsah Tarihi	: -
Müstensih	: -
Ölçü	: Dış:150x205; İç:200x130 mm
Yaprak	:111
Satır	:14
Hat	:Harekeli Nesih
Beyit Sayısı	:2986
Kağıt	:-
Cilt	:Deri şemseli kahverengi, miklebi kopuk

Başı	<i>:Hikāyet-i Feraḥ-nāme</i> <i>Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm</i> <i>Şıgınuram aña kim mişli yoḡdur</i> <i>Ululuk ıssıdur iḥsāni çoḡdur</i>
Sonu	<i>:Görinmez memleket ġavġa gözine</i> <i>Ferāġat iḥtiyār eyler özine</i>

Konya İzzet Koyunoġlu Şehir Müze ve Kütüphanesinde bulunan nüsha müstakil bir kitap içerisinde yer alır. K harfi ile kodladığımız bu nüshanın son üç yaprağı kopuktur. Bu itibarla, nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi hakkında herhangi bir bilgi edinememekteyiz. Kitabın zahriye kısımlarında Koyunoġlu Şehir Müze ve Kütüphanesi mührü bulunur. Aynı yerde eserin Koyunoġlu Müzesi Kitaplığı'na aidiyetini gösterir resmî kaşe mevcuttur. Yine zahriye kısmında “*Bu kitâb Hoca Pervez Efendiniñdir. Cândır, cânândır ġarıftır. İlm âşıkıdır. Fudâlâniñ oġludur.*” şeklinde temellük kaydı bulunur.

Eserin zahriye kısmına sonradan fâidât cinsinden bazı alışveriş ve borçlarla ilgili notlar düşülmüştür. Arapça bir duanın da yer aldığı bu bölümlerde zahriyenin 1a yüzünde “*Hâzâ Kitâbu Feraḥ-nāme-i Kemâloġlı*” şeklinde eserin Kemâloġlu tarafından telif edildiğini gösterir bir cümle yer alır. Yine bu sayfada ilgili Kütüphanenin mührü ve kaşesi bulunmaktadır.

K nüshasında sondan üç varak ile birlikte 41, 44, 49, 83, 90. yapraklar kopuktur. Eserde sayfa numaralandırması söz konusu kopuk yapraklar dikkate alınmadan yapılmıştır. Harekeli, temiz ve okunaklı olan nüshanın sayfa kenarlarında herhangi bir beyit veya yazı bulunmamaktadır. Konu başlıkları kırmızı kalemle yazılan nüshanın bazı sayfalarında bulunduğu kütüphanenin mührü yer alır. K nüshasında üstü çizili veya değiştirilmiş bir mısra bulunmamaktadır. K nüshasında, eseri on üç bölüme ayıran meclis kısımları düzenli bir sırayı takip eder. A nüshasında bulunmayan bazı başlıklar K nüshasında daha düzenli şekilde yer alır.

K nüshası 110b'de sona ermektedir. 110b'nin sayfa sonunda sonradan eklenmiş “aşağısı eksiktir” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Eserin kopuk olan üç yaprağını takip eden kısımda bir adet boş yaprak daha bulunur. 111a olarak numaralandırdığımız boş yaprağın a yüzünde “aded-i varak-102”, b yüzünde ise kütüphane mührü ile birlikte “yalnız yüz üç yaprak” ifadesi yazılıdır.

3.1.2. Ferah-nâme'nin Müstensihleri

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin mevcut iki nüshasından sadece A nüshasında istinsah kaydı bulunmaktadır. K nüshasında bulunması gereken istinsah kaydının kopuk olan son üç yaprak içerisinde yer aldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla *Ferah-nâme*'nin A ve K nüshalarından sadece A nüshasının müstensih belirlenebilmiş durumdadır. A nüshasının müstensihisi Hasan b. İlyâs en-Nakkaş el-Amâsî'dir.

3.2. METNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YÖNTEM

Ferah-nâme'nin tespit edebildiğimiz iki nüshası arasında müellif nüshası bulunmamaktadır. Diğer yandan eldeki mevcut iki nüshadan sadece A nüshasının istinsah tarihi bilinmektedir. K nüshasının istinsah tarihi son üç yaprağının kopuk olması sebebiyle bilinmemektedir. Ancak K nüshasında yer alan Türkçe kelimelerin değişik imlâ ile yazılması ve ünlülerin çoğunlukla hareke ile gösterilmesi, Arapça ve Farsça imlâ şekillerinin bulunması K nüshasının da A nüshası gibi XV. yüzyılda istinsah edildiği izlenimini vermektedir.²⁰⁷ Dolayısıyla iki nüshanın da XV. yüzyılda istinsah edildiği dikkate alındığında K nüshasının başlık kısımları bakımından daha düzenli olması ve eseri on üç bölüme ayıran meclis kısımlarının düzenli bir sırayı takip etmesi gerekçeleriyle söz konusu nüshayı esas aldık. *Ferah-nâme* mesnevîsinin edisyon kritikli metnini oluştururken izlediğimiz yöntemleri şu şekilde gösterebiliriz:

1. *Ferah-nâme*'nin iki nüshası arasındaki farklar dipnot kısmında gösterilmiştir. Dipnotta sol başta verilen rakam hazırladığımız edisyon kritikli metindeki beyit numarasını, parantez içerisindeki (a) harfi birinci mısraı, (b) harfi de ikinci mısraı göstermektedir. Mısraları gösteren (a) ve (b) harflerinden sonra yer alan ibare edisyona alınan kısım, iki nokta (:) işareti ile ayrılan kısımdan sonra ise edisyona alınmayan diğer nüshadaki ibare yer almakta ve ibarenin sonundaki büyük harf de (A) veya (K) edisyona alınmayan nüshayı göstermektedir.

“32 (a) mü'minîndür biri : mü'minîn birisi K.” örneğinde görüldüğü gibi, 32: beyit numarasını, (a) o beytin ilk mısrasını, mü'minîndür biri : edisyon kritikli

²⁰⁷ Özbostancı, s. 20.

metne alınan parçayı, mü'min̄in birisi : edisyon kritikli metne alınmayan ibareyi, K. : Konya nüshası, metne dahil edilmeyen nüshayı göstermektedir.

2. Farsça ve Arapça başlıklar transkribe edilerek yazılmıştır. Aynı başlık iki nüshada farklı şekillerde yer aldığında bu farklılık dipnotta gösterilmiştir. Arapça olarak başlıklarda yer alan âyet, hadis, kelâm-ı kibâr ve duâ gibi parçalar transkribe edilerek yazılmıştır. Başlıklarda yer alan âyetlerin meâlleri verilmiş sûre ve âyet numarası da dipnotta gösterilmiştir. Başlıklarda yer alan hadislerin anlamları ile birlikte kaynakları da dipnotta verilmiştir. Âyet ve hadislerin dışında metinde yer alan Farsça ve Arapça başlıkların anlamları dipnotta (*) işareti ile gösterilmiştir.

3. Metinde yer alan Arapça ve Farsça beyit ve parçalar olduğu gibi transkribe edilmiştir. Söz konusu beyitlerde âyet ve hadislerden yapılan lafzî iktibaslar “*İnceleme Bölümü-Âyet ve Hadîsler*” başlığı altında kaynaklarıyla gösterilip detaylı şekilde işlenmiştir.

4. Başlık veya metinde yer alan ve müstensih tarafından sehven yanlış yazıldığını düşündüğümüz özellikle Arapça ibareler metinde geçtiği şekilde yazılmış doğrusu dipnotta (*) şeklinde bir işaretle gösterilmiştir. Aynı şekilde Arapça, Farsça başlıklar ve başlıklarda yer alan âyet ve hadisler dipnotta (*) işareti ile gösterilmiştir.

5. Asıl metinde bulunmayan ancak vezin gereği metinde bulunması gerektiği düşünülen harf, hece ve kelimeler ile müstensih tarafından sehven yanlış harekelendirme yapılmış kelimenin doğru okunuşları [] içerisinde gösterilmiştir.

6. Metinde geçen silik, yırtık kısımlar ile gereği gibi okunamayan harf, hece ve kelimeler [?] soru işareti ile gösterilmiştir. Ayrıca başlık veya metinde okunamayan kelime ile ilgili açıklama dipnotta gösterilmiştir.

7. İki nüsha arasında karşılaştırma yapılırken vezin, anlam ve metnin bağlamına uygunluk bakımından daha doğru olan kelime asıl metne alınmaya çalışılmıştır. Metne daha uygun düşüğünü düşündüğümüz kelime asıl metinde gösterilirken edisyona alınmayan diğer kelime fark olarak gösterilmiştir. Aynı beyitte birden fazla kelimedede farklılık gösterilmiş ise bu kelimeler “*122 (a) olmuşdu : irmişdi A. ; vaḳti : vaḳt A*” örneğinde olduğu gibi noktalı virgül ile ayrılmıştır.

8. Metinde yer alan farklar dipnotta gösterildiği gibi iki nüshanın başlıkları arasındaki farklar da aynı şekilde dipnotta gösterilmiştir.

9. Bazı Farsça kelimelerde arkaik imla şekli olarak (ﺀ) yerine (ﺀ) kullanılmıştır. Metinde bu şekilde geçen kelimelerin yazılışında (ﺀ) harfi tercih edilmiştir. Örneğin; *pādişāhlar, şād, ümīd* gibi.

10. Eski Anadolu Türkçesi'nde –p şeklinde olan zarf-fiil eki kendisinden önce gelen yardımcı ünlüyü de bünyesine katarak –up, üp şeklinde geçmektedir. Daha sonraki metinlerde ise düz şekillerde görülmeye başlanmıştır. Örneğin; *sevinüp-sevinip, işidüp-işidip, idüp-idip, geçüp-geçip* gibi iki kelime arasındaki fark dipnotta gösterilmiştir. Aynı şekilde özellikle ikinci tekil şahıs zamiri iki nüshada farklı şekilde geçmektedir. Örneğin; *senden-sinden, seni-sini* gibi. Aynı şekilde; *nerges-nergis, begler-bigler, encür-incir, erişdi-irişdi* gibi i/e farkları dipnotta gösterilmiştir.

11. Ünlü düzleşmesinden kaynaklanan aynı kelimenin farklı okunuşu da dipnotta gösterilmiştir. Örneğin; *yavuzluk-yavuzluk, okuyuban-okuyuban, soruldi, sorıldı, ilerki-ilerki, dokurlar-dokurlar, aluban-alıban* gibi. Bu tür örneklerde genel olarak birinci kelimeler tercih edilmiştir.

12. İlgili hali eki, şart çekimi ve iyelik ekleri arasındaki farklar da dipnotta gösterilmiştir. Örneğin; *cihānuñ-cihāniñ, geminüñ-geminiñ, yağınuiñ-yağınıñ, kamusınıñ-kamusınıñ* gibi. Şart çekimi ve iyelik ekleri arasında iki nüshada yer alan farklılıklar da gösterilmiştir. Örneğin; *yolumuz-yolumuz, vaktumuz-vaktumuz, elimüz-elimiz, bulursañuz-bulursañuz, sorarsañuz-sorarsañuz, eyleñüz-eyleñiz* gibi.

13. Bir nüshada ilk seste y- düşmesin uğrayan kelime diğer nüshada y- düşmesi yapılmadan yazılmıştır. Örneğin; *ılduz-yılduz, ılduraduğı-yılduraduğı* gibi. Bu tür örneklerde birinci kelime tercih edilmiştir.

14. İlk seste b- yerine p- ile yazılan kelimelerde b- sesi ile başlayanlar tercih edilmiştir. Örneğin; *başa-paşa, başarmaya-paşarmaya, balıklar-palıklar* gibi.

15. Metinde yer alan Farsça kelimelerin ikili tekrarlarında, tekrarlanan kelimenin arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir: *dem-â-dem, çap-â-çap, şap-â-şap, ser-te-ser, ber-â-ber* gibi.

16. *Niçe-nice, niçün-neçün* gibi kelimelerin ilk şekilleri kullanılmıştır.

17. “nâ-“, “bî-“, “ser-“, “pür-“, “ber-, hem-, lâ-, ze-” gibi Arapça ve Farsça ön ve son ek alan bütün kelimelerde ek ile kelime arasına (-) işareti konulmuştur: *nâ-*

kes, nâ-merd, nâ-gâh, bî-nihâyet, bî-haber, bî-zâr, ser-keş, pür-nûr, ber-devâm, hem-râz, lâ-cerem, ze-cân gibi.

18. İki kelimededen oluşan birleşik isim ve sıfatlarda iki kelime arasına (-) işareti konularak iki farklı kelime gösterilmeye çalışılmıştır: *dil-şâd, sâde-dil, hünermend, dil-güşâd, dil-âbâd, yik-pâre* gibi.

19. Özel isimlerin ilk harfleri büyük harfle yazılmış ancak, özel isme eklenen ekler apostrofla ayrılmamıştır.

20. “İle-ıla”, “çün-içün”, “ise-istem”, “idi-idüm” kelimeleri kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılmış ise birleştiği kelime ile arasına (-) işareti konulmuştur: *adl-ile, resm-ile, dâd-ıla, ad-ıla, anuñ-içün, ışk-içün, söyleristem, gider-idüm* gibi.

21. İki kelimededen oluşan eser isimleri (-) ile ayrılmıştır: *Ferah-nâme, ibret-nâme* gibi.

22. Farsçadaki vâv-ı ma’düleler (h̄ân) örneğinde olduğu gibi (˘) işaretiyle gösterilmiştir.

23. Metinde yer alan lafzî âyet ve hadisler italik yazı ile gösterilerek “...” tırnak işareti arasına alınmıştır. Metinde yer alan âyet ve hadisler çalışmamızın üçüncü bölümünde “Âyet ve Hadîsler” başlığı altında değerlendirildiğinden ayrıca metnin dipnot kısmında gösterilmemiştir. Başlıklarda yer alan âyet ve hadisler ise metin kısmında dipnotta (*) işareti ile gösterilmiş âyetlerin meâlleri âyet numaraları ile birlikte verilmiştir. Başlıklarda yer alan hadislerin de kaynağı dipnotta verilmiştir.

24. Metinde “*dün ü gün, âh u mâtem, dün ü gündüz*” gibi kelimeleri birbirine bağlayan atıf vavının (vav-ı atıf) nadiren bulunmadığı yerlerde vezne uyulmuştur. Bu gibi durumlar ile vezin, anlam gibi hususlar göz önüne alınarak tamir edilmeye çalışılan ya da sehven yanlış hareke konulduğu düşünülen kelimeler [] köşeli paranteze alınarak gösterilmiştir: *dün [ü] gün, âh [u] mâtem, il[i], si[ö]z* gibi.

25. (y) ile yazılan bazı hemzeli kelimeler benzer kelimeler ile bütünlüğü sağlamak açısından dâyim-dâim, kâyim-kâim, gibi kelimeler ilk şekilleri ile yazılmıştır.

26. *Hükmüde-y-idi, hükmüde-idi, ne-y-idünüz, neidünüz, kişi-y-ile, kişi-ile, bu-y-ıdı, bu-ıdı, ne-y-çün, neçün* gibi kelimeler metinde geçtiği şekilde ilk şekilleri ile yazılmıştır.

27. Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

آ : Ā, ā

و : Ū, ū

ى : Ī, ī

28. Osmanlı Türkçesinde kullanılıp da bugünkü alfabede bulunmayan harfler için aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

ء : ʾ

ث : Ṡ, ṡ

ح : Ḥ, ḥ

خ : Ḫ, ḫ

ذ : Ḍ, ḏ

ص : Ṣ, ṣ

ض : Ḍ, ḏ, Ḑ, ḑ

ط : Ṭ, ṭ

ظ : Ḍ, ḏ

ع : ʿ

غ : Ğ, ğ

ق : Ḳ, ḳ

ك : Ḳ, ḳ

3.3. KEMÂLOĞLU'NUN *FERAĦ-NÂMESİ'*NİN TENKİTLİ METNİ

Ħikāyet-i FeraĦ-nāme

Bismi'llāhi'r-raĦmāni'r-raĦīm

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ūlün

- K3b. 1. ŞıĦınuram aña kim mişli yoĦdur
Ululuk ıssıdur iĦsānı çoĦdur
- Anuñ adı durur Allāhu Ħayyūm
Diridür ölmegi yoĦ raĦmetin um
- Bizüm ĦıldıĦumuz nisyān u' işyān
Müdām ol ĦıldıĦı Ħufrān u' iĦsān
- Bir avuç topraĦı ādem yaradan
Ħaraz söz bu Ħamu' ālem yaradan
5. Ta'aĦĦul ĦılmaĦa virdi cinānı
'Amel Ħıl iĦsān-ı bābu Ħunānı
- Döşedi altumuza yiri ol dem
Bu taĦları aña mīĦ itdi muĦkem
- Düzetdi üstümüze yidi gögi
Ne baĦlıdur ne vardur yirde köki
- Bulutdan yaĦmur yaĦdurdı yire
Ki tā ni' met bite vaĦt-ıla ire
- Çalap mesken yaratdı bize dūni
Ki bildürdi bu günden daĦı dūni
10. MüsebbiĦdür aña bu cümle maĦlūk
Çü rızĦı kimse virmez andan artuĦ
- Şuçumuza göre virmez cezâyı
Egerçi var durur ĦılmaĦ sezâyı
- K4a Görür kim suçumuza yoĦ saĦışlar
Giru luĦ-eyleyüp anı baĦışlar

1-12. beyitler A'da yok. A nüshasında ilk iki varak kopuktur.

* Metinde Ħunānı şeklinde geĦen kelime Ħannān veya Ħanān olarak da okunabilir.

Murādını viren Nemrūda Hāḫdur
Ki āmennā anuñ mev' ūdı Hāḫdur

Ḳıyāmet ḫaḫ durur zīrā geliser
Kimi ağlayuban kimi güliser

15. Ümīd oldur ḫamu şuḫlu ḫulına
Ki ol demde niḫe raḫmet ḫılına

Çü “ud' ūnī” diyübdür luḫfila ol
Du' ā ḫılmaḫ gerek kim ide maḫbūl

Niḫe kāfir belādan oldı āzād
N'ola mü'minleri ger ḫılsa dil-ḫād

Meth-i Muḫammed Muḫtafā *

Nebī viribidi bize ḫulavuz
Ki ḫoḫrı yol-ıla anı bulavuz

Muḫammed kim bir adı Muḫtafādur
Sözi dertlülere ' ayn-ı ḫifādur

20. Niḫe zulumet içinde ḫalmıḫa ol
Ki nūr-ı ḫu' lesiyle gösterdi yol

Aña uyan iḫer cennetde kevḫer
İnanmayan ḫalır ḫamuda epter

Feriḫtehler anuñ cümle mürīdi
İḫāret eyledi ḫaḫa yürīdi

Henūz ḫod yoḫ-ıdı bu cümle ' ālem
Ne cinn ü peri vü ḫavvā vü Ādem

Hāḫīḫat var-ıdı nūr-ı Muḫammed
Beḫīr u ḫāhid-i Maḫmūd u Aḫmed

- K4b 25. Aña ümmet olan ola na' imī
ḫuña inkār idenedür caḫīmi

Yazuḫlu ümmetinden rūḫına hem
Selām olsun teḫāyā birle her dem

12-26. beyitler A'da yok.

* “Medḫ” şeklinde yazılması gereken kelime müstensih tarafından sehven “meth” şeklinde yazılmıştır.

Anuñ aşhâbını añmak revâdur
Ki zikri anlaruñ derde devâdur

Ebū Bekr'ũñ bu durur bār-ı şānı
İrişür ' arşa nūrınuñ nişānı

Ḳamudan şıdḳ içinde oldı aḳvā
Tamām oldı anuñla zühd-i taḳvā

30. 'Ömer yir güneşi ' adlũñ em̄iri
Münāfiḳlara iderdi dil̄iri

Anı mü'min görürse şād olurdu
Velī kāfir ödi şıdup ölürdi

A101a

Em̄iru'l-mü'min̄indür biri ' Oşmān
Ḥayā ıssı daḣı cem' itdi Ḳur'ān

Naẓar ol d̄in yolında ança ḳıldı
Ki nefsinde ṭamarlar ança ḳıldı

Ki ' aşıḳ olduḣı-çün Ḥaḳḳa ol cān
Anuñ-çün oldı Ḳur'ān üzre ḳurbān

35. Biri mü'minlerũñ şāhı ' Al̄idür
Saḣ̄iler serveri a' lā vel̄idür

İşidürsin anı bir adı Ḥaydar
Ki ḍarbından yıḳıldı bāb-ı Ḥayber

Silāḣı zü'l-fekāru atı düldül
Virip Selmāna bir deste ḳızıl gül

Ki ḳışın zemher̄ir içinde ol şāh
El urup ḳoynına ḳıḳardı nā-gāh

Niçe anuñ gibi işler ḳılıpdur
Ki dillerde anuñ adı ḳalıpdur

27-31. beyitler A'da yok.

32 (a) mü'min̄indür biri : mü'min̄in birisi K.

33 (b). ki nefsinde: vücūdında A.

34. beyit K'da yok.

36 (b) ḍarbından yıḳıldı bāb-ı Ḥayber : Ki yıḳıldı [?] anı Ḥayber K.

37. beyit K'da yok.

38. beyit K'da yok.

39 (a) ḳılıpdur : ḳılıpdur A.

40. Cemîc̄ inden Çalap çün hoşnūd olsun
Nite kim var hem dađı hem mevdūd olsun

Naşihat-i Pend-nāme *

K 5a Eyü ad söylenür bil iy qarındaş
Egerçi olur-ısa bir kıru taş

Niçe taşuñ yüzi var kıanda beñzer
Velî datluluğı ĥod kıanda beñzer

Kıamu nesne eger beñzer olaydı
Şaru birinc gerek kim zer olaydı

A101b Velî kışı özin teşbîhe itse
Ki bir kıavme anuñ yolınça gitse

45. Seçilmez ol kıavümden tā ölince
Bulardan şayılır her ne olinca

Men Teşebbehe bi-Kıavmin Fehuve Minhum *

Söz-ile dağı olurlar selāmet
Söz-ile olur kışı hem melāmet

Tabîc̄ at künd olur yatlu söz-ile
Sevinür cān u dil datlu söz-ile

Eyā mü'min söziñi datlu söyle
Ki şol datlu dil-ile bizi toyla

Sözüñ yüzüñleyin ger ĥüb olaydı
Muvāfiķ oluban mergüb olaydı

40. beyit A'da yok.

* Bu başlık A'da yoktur.

43 (a) olaydı : oladı K.

43 (b) olaydı : oladı K.

44 (a) velî : ve ille A, teşbîhe : teşbîh A

45 (b) bulardan : olardan A.

*Bu başlık K'da yoktur.“Kim bir kavme benzemeye çalışırsa onlardandır.” Hadîs-i şerif (Ebû Dâvûd, Libâs,4).

46 (b) olur kışı hem : hem olur kışı A.

47 (b) datlu : tatlu A.

48 (a) datlu : tatlu A.

48 (b) datlu : tatlu A.

49 (b) oluban : oluban A.

50. Sözüni hüsnuñe düzgil yirince
Bizi andan ki sen dāyim yirince
- Meseldür yügrügüñ başına urma
Ki toğrı gider-iken anı ırma
- Şaķın kim bulmayasın toğrı yāri
Ola kim kılmayalar toğrı yāri
- Menem dīrine çün yār-ı vefādār
Ferāmuşam mekün hācet devādār
- Kime kim bir nefes hoş döne bu çarĥ
Ki biñ taş ağu içüre budur narĥ
55. Kişi var mı ata cānın yabana
Ağuya barmağın ura ya bana
- K 5b Yidüm bu çarĥ elinden niçe sille
Elüm varmadı kim başımı sile
- A102a Sevinürem velī fī taĥti yusrin
Faķāt cāe ‘ aleykum ba‘ de ‘ usrin
- Nite kim sāde-dil miskīn-i ‘ āşık
Sözün eydürdi derdine muvāfik
- Bu birkaç sözi eydür añlayuban
Ne dimiş ola añla diñleyüben
60. Firāk-ı yār ola ‘ ayn-ı muşībet
Vişāl-i yār ola Ĥaķķa ġanīmet
- Şahā ‘ ışķuñ n’idem toğ cāna kıydı
Seni fitne gözüñdür ķana kıydı

51 (a) yügrügüñ başına : çapar atuñ başın A.
51 (b) toğrı : toğru A.
52 (a) kim bulmayasın toğrı : bulmayıarsın toğru A.
52 (b) toğrı : toğru A.
53. beyit K’da yok.
54 (b) içüre budur : içüp durur K.
55 (a) cānın : cānı K.
55 (b) ura : vara A.
56 (b) kim : ki A.
58 (a) sāde-dil : sāze-dil K.
61 (a) kıydı : kıoydı A.
61 (b) seni : sini A.

Düſer ‘āſıqlaruñ boynuña qanı
Yazuğdur aḡī bu inſāf qanı

Cefālar qılıcı kim ola sence
Ki cevri qılıcına bizi ſanca

Mürüvvet olmaya erlig ü yāri
Qoyuban yıqalar üstine yarı

65. Kesi ki ender cihān bī-yār bāſed
Ze-cān-ı ḡod menem bīzār bāſed

Beni ſirin sözüñdür kıldı bende
Eſir oldum ſahā zülfüñe ben de

Beñüm ‘ıſıkuñ odı uſ aldı cevre
Taḡammül kılmazam ḡod ben bu cevre

N’ola ‘āſıqlaruñ göñlini yapğıl
Cefā qapularını daḡı yapğıl

Bu resme senden ayru olur-ısam
‘Aceb midür eger ben ölür-ısem

70. Ne-dānem ez firāqat çün bāſem
Mekün‘ aybem eger mecnūn bāſem

A102b Garībem ‘ıſk-ıla yoldaſ oldum
Qav-ıla bī-ḡaber quldaſ oldum

K6a ſafādur ‘ıſk velī ḡurbet belādur
Devā durur aḡir furqat belādur

62 (b) aḡī bu inſāf : aḡir bu inſāfuñ K.

63 (b) ſanca : sence A.

64 (a) erlig ü : ol ki ola A.

64 (b) qoyuban : qazıban A.

65. beyit K’da yok.

66 (a) sözüñdür : müzüñdür K.

66 (b) oldum ſahā zülfüñe : itdi ſahā zülfüñde K.

67 (a) beñüm ‘ıſkuñ odı uſ aldı : beni ‘ıſkuñ kim odı kim ſaldı A.

67 (b) kılmazam ḡod ben : kılmazan ben A.

68 (b) daḡı : aḡī A.

69 (a) senden : sendin A.

70. beyit K’da yok.

71 (a) ‘ıſk-ıla : ‘ıſkuña A.

71 (b) qav-ıla bī-ḡaber : qav-ıla mı ḡaberde K.

72 (b) devā durur aḡir : devādur yār hem A.

Bu ʿ ışk üç harf-ile oldı mürekkeb
Ki her harfinde maʿ nî var müretteb

Ya ʿ ayn ola ya şabra kâdir ola
Veyâ müştak oluban sâfir ola

75. Ne-dârem ez sefer kerden gem ü tākāt
Ne-dānem şabr çāre ceniiyet-i melāmet

Lein kâne sebīlun fiʿl-viṣālī
Fe-ercuʿt-ṭayyibe liʿl-evkāti ḥālī

افندی ذ نثرس ایسی امینین
کذتلابس بنائید واکینین

Anuñ tek faqr-ıla belgüç yarmaq
Minim tek ʿ ışk-içün ölgüç barmaq

Sözi ben söylerem sen hoş ışıtgil
Ki cānuñ şemʿ ini bu sözden ışıtgıl

80. Taʿ accub kıлмаğıl bu resme sözi
Bu sözlerdür sözüñ bir dürlü tozı

Nite kim her kumaşuñ ziyneti var
Meger ol ziynet-ile kıymeti var

Sözi bes giru söz-ile bezerler
Ki dürr-i kıymetī gibi dizerler

Ḳumāşı vardır ilüñ niçe biñ yüz
Bizüm daḥı kumāşumuz durur söz

Egerçi māl-ı dünyā dutmadı yüz
Söz-ile eglenürüz gice gündüz

74 (b) sâfir : mâfir K.

75. beyit Kʼda yok.

76. beyit Kʼda yok.

77. Bir önceki beyit Arapça ve 75. beyit ise Farsçadır. 77. beytin ise hangi dilde yazıldığı anlaşılamamıştır. Dolayısıyla okunamayan bu beyti olduğu gibi yazmayı uygun bulduk.

78. beyit Kʼda yok.

79 (b) canuñ şemʿ ini bu sözden ışıtgıl : ki cānuñ şemʿ ini sözüme itgil K.

80 (b) sözlerdür: sözler ḥu K.

81 (a) ziyneti : ineti K.

83 (a) vadur ilüñ niçe biñ : var ilüñ bunca niçe K.

84 (a) māl-ı dünyā : māl u dünyā A.

- A103a 85. Bu dünyā gölgedür zāyil olıcı
Zevāle gölgenüñ tîz varur ucı
- Şuña beñzer ki düşde zer bulasın
Uyanıcağ ne oldı ne bilesin
- Süleymāna vefā kılmadı ‘ālem
Kıyāş it bākisin v’allāhu a’ lem
- Fî-Zikri Vaşfi’l-Hāli ***
- Şınadum ben bunı gördüm yiñile
Niçe ‘ākil bu bağş üzre yiñile
- K6b Eger ben gördüğümü söyler-istem
Uzağ düşe düşüben şoylar-ısam
90. İşidenler diye mecnūn olupdur
Cünūniyyet bunuñ ‘aqlın alupdur
- ‘İlāc itmek gerek sevdā tağıla
Vegerni bu azar işbu tağıla
- Anı kim görmiş-idüm ben bilürem
‘Aceb midür iy kardaş ger delürem
- Gözüm gördüğünü söylerse bu dil
Nite tākāt getüre cān-ıla dil
- Dil-ile bu sözüñ olmaz beyānı
Şu yanın dir-iseñ qalır bu yanı
95. Ne deñlü sözi ki itmām ideler
Ki ħalka ma’nisin i’lām ideler
- Velī her şahşa ħaddince diye söz
Ki andan artuğ olur derd-ile söz
- Gelince yazıda serçe kim uçar
Toğānı göricek tîz cānı uçar

* “Hâlin vasıfları hakkında.” Bu başlık K’da yoktur.

89 (b) düşüben : duruban A.

90 (b) alupdur : alıpdur A.

93 (b) nite : niçe A.

96 (a) şahşa : şahış K.

97 (a) kim : ki K.

97 (b) göricek tîz : gördüğünde A.

- A103b Ne qarğa bülbül öñinde añıla
İlerki ötdügin dağı yañıla
- Yañılma indi sen gitme ırağa
İrişgil giru öñdüñki turağa
100. Qapudan girmeyen qonuç başılır
Gerekse uğrı şanuban aşıllur
- Gerekdür nerdübān bir bir çıqıla
Ne hācet uçuban başdan çıqıla
- İveklig-ile di kim başa yitdi
Velī ivmeklig-ile paşı yitdi
- K 7a Bahadurlar dülek olsa iş ide
Ki uzluğ-ıla şem^ç-i nām işide
- Qoşın yirinde qatı yügüren at
Yorılır çün ayağından alup at
105. Añul añul giren vezn-ile söze
Ki ma^ç nī^ñ gevherin resmi-le düze
- Göñüldeñ söz qopar hem dile varur
Murāduñ sen dile şıdğ-ıla virür
- Söz ehli işidüp añlar kelāmı
Ziyānı yoq eger ta^ç n ide ^çāmı
- Uğurluq sözi qatmadum sözüme
Ki bir vaqt uralar anı yüzüme
- Bu sözden ger işidürlerse size
Ki bundan diñleyen bir nesne size

98 (a) ne : ya K.

99 (a) indi : imdi A.

100 (b) şanuban : şanıllup A.

101 (b) uçuban : uçıban A.

102 (b) velī ivmeklig-ile paşı : ki belki ivmek-ile A.

103 (b) ki : kim A.

104 (a) qoşın yirinde : qoşın güninde A

104 (b) alup : alıp A.

105 (a) añul añul : añıl añıl K.

105 (b) resm-ile düze : vezn-ile dize A.

106 (b) sen dile şıdğ-ıla virür : şıdğ-ıla sen dile varur A.

107 (a) işidüp : işidip A.

109 (a) işidürlerse : işidilürse A.

110. Cihānuñ naqş-ı mevcinde ciger-hūn
Niçe aḥvāle uğradum çü bir gün
Geñümce gider-idüm yolca arğun
İrişdüm bir feraḥ şahrāya bir gün
- A104a Zeberced rengini dutmuş qara yir
Çü bād-ı hoş irişmişdür qara yir
Qaruñ aqlıgını azraq boyadı
Şu resme qalsa-dı ‘ālem boyadı
Götürdi zülmeti raḥmet saçıldı
Ki vaqtüñ yatlusı gitdi seçildi
115. Bu levni ‘ālemüñ cennet görindi
Benüm aḥvālümü diñle gör indi
Egerçi sergüzeştüm söylerem ben
Velî niçe görüben bu işi sen
İşidüben bunı çün añlayasın
Isırıp parmağunuñ tañlayasın
- Şıfat-ı Meker-i Dünyā ***
- K7b Bu dünyā dürlü dürlü şekle girür
Maḥabbet şerbetini ḥalka virür
Düzer çün kendüye naqş-ı nigārı
Görenler terk ider nāmūs u ‘ārı
120. Çeker kendüye ḥalkı pür-‘ileldür
Anuñ qabzına düşmek bes ḥaleldür
Urınur bir güzel şekli ki vardur
Düşer dāma niçeler bi-ḥaberdür

110 (b) uğradum : uğrar ādem K.

111 (b) bir gün : arğun A.

116. beyit K’da yok.

117. beyit K’da yok.

* şıfat-ı meker-i dünyā : şıfat-ı mekeri’-d-dünyā K. (Dünyanın Aldatıcılığı Hakkında)

118 (a) dünyā : dünye A.

118 (b) maḥabbet : muḥabbet K.

119 (a) nigārı : nigārın K.

119 (b) nāmūs u ārı : nāmūs-ı ārın K.

120 (b) qabzına düşmek bes : bes qabzına düşmek A.

Şabāḥ olmışdı ol dem vaḳti irdi
Ki bir ḥūri şıfat-mehrūya irdi

Leb-i renginden almış la^ç le alı
Görenler öğrenür sāḫirle alı

Gözüm dīdārına baḳdı sevinüp
Göñülden ğuşşalar gitdi avınup

125. Ne bilem baña ne efsün oḳıdı
Ki bu resme adı baña o ḳodı

Didi ben senden ayru nite olam
Meger taḳdīr ide kim ya^ç ni ölem

A104b ^ç Aceb ḳışşa durur bu diñle aḡa
Revān bir söz-ile dutuldum aḡa

İrādet dizginin virdüm eline
Ḥaber olmadı kim düşdüm eline

Niçeler el-ile düşer belāya
Daḫi bundan biter nedür belāya

130. Kimüñ kim ^ç ışḳ-ıla bāzārı ola
Gerek āh-ile ol bāzārı ola

Eger bir sā^ç at içinde ola şād
Gerek şoñra ḳıla biñ āh u feryād

K8a Anuñ-ıla velī ḫaylī ḳaluram
Maḫabbet nite kim vardur ḳıluram

Dünümüz ḳadr-idi gündüzi bayrām
Bu resme biz geçürdük niçe eyyām

122 (a) olmışdı : irmişdi A. ; vaḳti : vaḳt A

122 (b) ḥūri : ḥūrī-yi A.

123 (a) renginden : la^ç linden A.

123 (b) görenler öğrenür : gözinden görünür A.

124 (a) sevinüp : sevinip A.

125 (b) adı baña o ḳodı : odı baña oḳ-ıdı A.

126 (a) senden : sinden A.

126 (b) ide : ola A.

127 (b) dutuldum : dutıldum A.

130 (b) āh-ile : ehl-ile K.

132 (b) maḫabbet : muḫabbet K.; ḳıluram : ḳaluram K.

133 (a) dünümüz : dünümüz A.

Sevinürem sanuban baña kıala
Bu ĥod başladı ōñra kıl ü kıāle

135. Ne söz kim söylerem aña yaramaz
Eşer idüben ayrukıdan yaramaz

Bu ĥālũñ ĥoşluđın ol eyle şandı
Görüben ayruğı benden uşandı

Meger ma‘nī budur tekışir-i ru‘yet
Aradan götürür ol ‘ızz ü ĥurmet

Keşratu’l-Muşāhedeti Kılletu’l-ĥurmeti *

İşidüp añladuñsa iş bu ĥāli
Bilürsin bes budur dünyā mişāli

Cihānuñ i‘tibarı yok bilindi
İnanđıl sözüme böyle bil indi

140. Cihānıñ bu kıamu naķş-ı nigāri
Fenādur kim göresin cümle varı

Gehī kış olur geh çün olur yaz
Bu ‘ömrümüz dağı gider az u az

Ne ĥāldür uş görüben rüzigāri
Şebātı yok durur olmaz kıararı

Bu ‘ālem kıavmi hem dağı biterdür
Ki tuz etmek yidüđi bir nażardur

Ĥaķıķī şanma ol dağı ‘arazdur
Degül Allāh-içün lik ĥarazdur

145. Bulınmaz ĥaķ yolu-çün ādemī ĥiç
Arasañ bulmayasın ‘ālemi ĥiç

K8b

Bu derd-ile yürekde oldı yāre
Ki hergiz irmedüm bir toğrı yāre

Elinden ger gele ‘āķil kışı ol
Göñülde virmeye her şaĥşa bir yol

* (Çok Görüşmenin Ĥurmeti-Saygıyı Azaltacağı Hakkında)

138 (a) işidüp : işidip A.

140. beyit K’da yok.

141-147. beyitler A’da yok. A’da 105. varak kopuktur.

Gereklüdür bu mezheb dağı key bil
Elüñden ger gele anı becid kı

Öküş varma şağın dostuñ evine
Ki dāyim şanmağıl göre sevine

150. Egerçi varasın sen anı şına
Velī çok bağmağ-ıla ol uşana

Ola ger varasın bir gün çü bir vaqt
Saña taşra gele gönü ola saht

Kişi kim bir yire vara bicid tiz
Gidüp hürmet olur bir adı ditüz

Senüñ ser-keşilerle key erişme
Ziyānı çok çün aşsı yok durişme

Lañife şanuban söz dime şağın
Çakarlar kişinüñ lu‘b-ıla şağın

155. Hālāyık şindi ayak alıcıdur
Kişi aşına ağı şalıcıdur

Eger ğurbetdedür eger ilinde
Kişinüñ hürmeti kendü elinde

Kişi kend’özine kılduğı işi
Kılılmaz cümle ‘ālemdeği kişi

Bu ahvāle bağuban fikr idervan
Delürüp kend’özümnden ğod gidervan

Bu sevdā çünki gördüm hiç yinilmez
Ağuban gözümüñ yaşı diñilmez

K9a 160. Gönül oynarcu durmaz bir qarāra
Didüm kim olmasun ğamdan qarara

Bu teşvişi başuban yinmek-içün
Bilürem hāliyen bu kışsa-içün

Görürem niçe dürlü bunda şerbet
Kıluram ben dağı bes buña rağbet

148-162. beyitler A’da yok.

Didüm bāri bunı nazma getürem
Göñülden guşşayı yuyup götürem

Sözüñ neşrinden-ise nazmı hoşdur
Ki zihne zevk u şevk anda öküşdür

165. Nite kim bu sözi ya‘ ni bilürem
Ki nazm itmeklige meşgül oluram

Hikāyetdür işidürlerdi ilde
Tamāmı söylenürdi niçe dilde

Meger bir kimse hem bunı işitmiş
Düşüben göñline key teşviş itmiş

‘ Aceb nazm-ıla bunı söylemişdür
Haṭālar bī-nihāyet eylemişdür

A106a* Meger bilmezdi vezn ü kâfiye hiç
Oķunsa lafza hem vezne düşer giç

170. Döşedür dāne ger hakkāk eline
Eger cüst-ise bes aña iline

Eger süftide eli yoksa kıoya
Ne hācet bir kıumāşı bāri yuya

Sütüde çün dutamazsın zi-her sū
Kıoğıl yirinde dursun zülf-i gīsū

K9b Muķayyed olmasuñ kıānūna resme
Metā‘ ın kimsenüñ beyhüde kesme

Sözüñ resmin bilürseñ uşda işit
İderseñ sen dağı bu resme iş it

163-168. beyitler A’da yok.

* A nüshasında bir varak (105a-b) kopuk olduğundan 104b’den sonraki sayfa 106a’dan başlatılmıştır.

169 (a) vezn ü kâfiye : vezn-i kâfiye K.

169 (b) oķunsa : oķınsa A.

170 (b) cüst-ise : süft-ise A.

171 (a) eger süftide eli yoksa : işinde süst-i ħod anı K.

171 (b) bāri : duta A.

173 (a) olmasuñ kıānūna : olmasañ kıākuna K.

173 (b) kimseniñ beyhüde : kimsenüñ hiç bāri K.

174 (a) uşda : uşta K.

174 (b) resme iş : resm-ile A.

175. Çıkardum ben bunı üç dürlü dilden
Tanışuqcum dağı yog-ıdı ilden

Kimisi Parsi kimisi ' Arabca
Kimi Türki-y-idi kimi ' Acemce

Ferahdur bu sözüm ' akilller-içün
Dağı tenbih durur gâfiller-içün

Kişi bir yirde bahça resmin ursa
Revâdur bahçanuñ adını kıosa

Ferah-nâme didüm gerçi bunı ben
Bu ' ibret-nâmedür diñle bunı sen

180. Oğı tã göresin ' ibret alasin
Ta' accub idesin ' ibret alasin

Döküben mâlinı harceyleye bol
Ki bu ' âlemde bir bahça dike ol

Ola kim uğrayan şunup alursa
Yiter bir hoş du' â bari kılursa

Bu dağı bahçadur dürlü yimiş var
Bulasın isteyüp her küşede var

A106b

Kemâloğlı düzetdi bunça bahça
Ki bir işçi dutup virmedi aqça

185. Münâsibdür bu kışşa çün görürem
Ferah-nâme diyüben ad ururam

Çalap ger baña kılursa ' inâyet
Diyem yarın size bir hoş hikâyet

175 (b) tanışuqcum : tanışuğum A.

176 (b) kimi ' Acemce : düzdüm ' Acabca K.

177 (b) tenbih durur : tenbihdür A.

179-180. beyitler K'da yok.

182 (a) ola kim uğrayan şunup : şu kim bir dâne yimişin A.

182 (b) bari : dağı A.

183 (b) isteyüp : isteyip A.

186 (a) Çalap ger baña kılursa : eger Hâkdan olur-ısa A.

186 (b) diyem yarın size hoş : ne resmedür işidile A.

Sözün sermāyesi vezn ü me‘ānī
Olıcağ diñlemekdür aşıl anı

Eger diñlense añlana bu sözden
Şafālar hāşıl ola cümle yüzden

Çü bir zerre şafā tevfiķ ola
Ser-ā-ser kışşa bes taḥķiķ ola

190. Velī siz idesiz bes iy cemā‘ at
Rasūlün rūḥına yaḥşı şalavāt

K10a

Ḳamu mü‘minlere hem fātiḥa siz
Şevāb ıssı oluban oḳuyasız

Āğāz-ı Hikāyet-i Ferah-nāme *

Çalap adın añuban eydürem söz
Beru bendin yaña dut ḳulağ u göz

Sözün çün purḳa‘ ını vezn el-ile
Açuban eydevüz cān u dil-ile

Velī siz müstemi‘ oluñ bize hoş
Dilüm depredüben kirām söz uş

195. Dil ü cāna irişe gele rāḥat
Tene şıḥḥat ire dile feşāḥat

Budur evvelki bābu kışşanuñ hem
Diyem Ḥaḳ yardımıyla olmaya kem

Meger ki var-ıdı bir hoş ḥalīfe
İderdi yardımını niçe za‘īfe

Cihānı ‘adl-ile dutmuş-ıdı ol
Eyü himmet ḳılurdu mü‘mine bol

187-189. beyitler K’da yok.

190-191. beyitler A’da yok.

* Āğāz-ı Hikāyet-i Ferah-nāme : Āğāz-ı Dāsītān K. (Ferah-nāme Hikāyesinin Başlangıcı)

192 (a) ādın : adın K. ; eydürem : eydelüm K.

193 (a) purḳa‘ ını : burḳa‘ ını A.

194. beyit A’da yok.

195. beyit K’da yok.

196 (a) bābu kışşanuñ hem : bābı kışşa kim var A.

196 (b) diyem ḥaḳ yardımıyla olmaya kem : işitgil kışşada sen gör ki kim var A.

197 (a) ki var-ıdı bir hoş : var-ıdı bir ulu A.

197 (b) iderdi : olurdu A.

Benī Ümeyye kavminden kopupdur
Dımıŝkuñ mescidini ol yapupdur

200. Adı bellü durur ulu melikdür
Ki Mervān oğlı ol ‘ Abdü’l-melikdür

Anuñ oğlı var-ıdı adı Müslim
Belā eylerdi düşmen olsa her kim

A107a Kaçan bir yağı iline varaydı
Özin yüz biñ ere varup uraydı

Çılcı ılduradığı yire ĥod
Kimüñ gözi doğundı öldi bī-ĥod

K10b Bu ol Müslim durur kim Rūma çıđdı
Çıķuban Rūmı başdan başa yıķdı

205. Urundı key erenler birle bindi
Varup Košťantiye üstine indi

Niçe kim da‘ vet itdi gelmediler
Anı hiç i‘ tibāra almadılar

İrüp İstanbūluñ ilini urdı
Tolanup karşıısına geldi durdı

Buyurdı kavmine kim tiz tıruñuz
Çolay arada bir bünyād uruñuz

Dirilüp urdılar bir ħal‘ a bünyād
Ki İšťanbül içinde kopdı feryād

-
- 199 (a) Ümeyye : Ümmiye K.
199 (b) yapupdur : yapıpdur A.
200 (a) adı bellü durur ulu melikdür : tölup durur ciĥāna anuñ adı K.
200 (b) ol ‘ Abdü’l-melikdür : ‘ Abdü’l-melik-idi K.
202 (b) özin yüz biñ ere varup : özini yüz biñ ere olsa A.
203 (a) ılduradığı : yıldıradığı A.
203 (b) doğundu : doğındı A.
205 (b) varup Košťantiye : varıp İšťanbuluñ A
207 (a) irüp İstanbūluñ : bes ol da A.
207 (b) tolanup : tölayu A. ; durdı : tırdı A.
208 (a) tiz tıruñuz : tā tıralar A.
208 (b) arada : yirlerde A. ; uruñuz : uralar A.
209 (a) dirilüp urdılar : ururlar anda A. ; ħal‘ a : ħal‘ aya A.
209 (b) ki İšťanbül : bes İšťanbül A.

210. ahır Şehri odı anuñ adını
uruban āŐikāra ıldı dīni
- Yidi yıl uruban anı egirdür
ıuban evre iline segirdür
- DürüŐüp anda bahalar dikerler
Daire urmaa buday ekerler
- Yiyüben hāŐılı bekler nökerler
Dün ü gün kāfirüñ anın dökerler
- DürüŐdi dīn yolında ol atı o
azā Őartını ıldı haddi hi yo
215. ahır Şehrin odı anda  ālāmet
Giru atasına döndi selāmet
- Döñe döñe alur İstanbulı ün
 İnāyet ıldı n'ire aı bi-ün
- A107b ırar kāfirlerini pāki eyler
Döküben anlarını ber-hāk eyler
- Müezzin or imām u āı nāyib
Oradan diler özi ola āyib
- Velī eyyām-ıla yine alurlar
Yine erkān-ı küfr anda ılurlar
220. Bu kez Sulān Seyyid Ĝāzi geldi
Ol erlik lu binuñ cebbārı geldi
- Bu kez ol aldı İstanbūlı bā-arb
olıydı erligi anuñ Őar-ıla arb
- Bes andan Őoñra yine aldı kāfir
O vatdan beru cem olmişdı vāfir

212 (b) urmaa : yımaa A.

213 (a) hāŐılı : hāŐılın

214 (a) ol atı o : orada ol A.

214 (b) haddi hi yo : varuban yol A.

215. beyit A'da yok.

216-222. beyitler K'da yok.

Ki tā bu devre dek Sultān Muḥammed
Bunuñdı bu naşib ez-cedd-i bā-cedd

Aluban kāfirin kırdı o server
Ki şark u ğarb anuñ-çün anı söyler

225. İçine tıldı İslām ehli yine
Kamusı anda meşgūl oldı yine

Ki meşhid medrese kādī müderris
İderler dün ü günü anda tedris

Du‘ā kıılurlar anda şehir-i yāre
Tolar İslām dīni evvel diyāre

Sözümüz bu meger Müslim ḫalīfe
Yine döner gelür budur laḫīfe

Gelip atasına yitür o server
Kanı anuñ gibi bir key diler er

230. Ne iḫlīme ki vardı Rūm ilinde
Melikler cümlesi oldı elinde

K11a
A108a

İşidürler kaçan Müslīm gelürdi
Kamusı korkudan maḫzūn olurdu

Cemī‘inden mubālig ni‘ met aldı
Dönüben giru Müslim Şāma geldi

Dımeşka tiz ḫaberler daḫı vardı
Ki Müslim uşda geldi şehre irdi

Çü Müslim geldigin ol gün bilürler
Melikler cümlesi karşı gelürler

235. Alup i‘ zāz-ile şehir girürler
ḫalīfe ḫazretine de varurlar

223-229. beyitler K’da yok. Fatih’in İstanbul’un fethini anlatan 223-227. beyitler sonradan eklenmiş olmalıdır.

231 (b) kamusı : ne şayrak A. ; maḫzūn olurdu : külli ölürdi A.

232 (a) cemī‘inden mubālig : kamusunda iñen çok A.

233 (a) tiz ḫaberler daḫı vardı : bu ḫaberler çünkim irdi A.

233 (b) irdi : girdi A.

235 (a) alup : alıp A.

Ƙılur anı kim övilmişdi ta' līm
Ki ya' ni atasına ' izz ü ta' zīm

Edep birle şunup öpdı dizini
Ĥalife Müslimüñ öpdı gözini

Didi kim iy ciger-küşem aĥir ben
Ĥaĥıĥat oldı mıydı gelmeseñ sen

Şi' r-Güften-i Ĥalife Berāy-ı Püser-i Ĥod *

Gözümüñ aydını göñlüm şafāsı
Bu cümle derdümüñ sensin devāsı

240. Yüzüñi görüben dil-şād oluram
Belürmez ' ālemüñ cevr ü cefāsı

Benüm Ya' ĥūba dönmiş-idi ĥālüm
Ki Yūsuf şüreti oldı şifāsı

Erüñ varlığı öñinde şoñunda
Ki bir oĥlı ola budur devāsı

K11b Kişinüñ çün ola maĥbül ' ayāli
İki ' ālemde var anuñ şafāsı

A108b Buyurdı bir yire Müslīm oturdı
Ki ol dem ĥ' ān-sālārı ĥ' ān getürdi

245. Yiyüp ĥ' ānı aradan çün götürdi
Melikler çün araya söz getürdi

İderlerdi söz içinde ĥikāyet
İlerkü pādışehlerden rivāyet

236 (a) Ƙılur anı kim övilmişdi : Ƙılurlar anı kim olmışdı A.

236 (b) ki ya' ni atasına : yirine gele ya' ni A.

238 (a) aĥir : aĥī A.

* Şi' r güften-i Ĥalife Berāy-ı Püser-i Ĥod : Şi' r A. (Halifenin Kendi Çocuĥu İçin Şiir Söylemesi)

239 (b) devāsı : şafāsı K.

240 (a) görüben : görüben A.

243 (a) maĥbül : muĥbil A.

244 (a) buyurdı bir yire Müslīm : işāret oldı Müslīm çün A.

244 (b) ki : bes A.

245 (a) yiyüp : yiyip A. ; aradan çün götürdi : götürdiler aradan A.

245 (b) çün araya söz getürdi : söz açarlar bir aradan A.

246 (b) ilerkü : ilerki A.

Hikāyet bu araya irdi nā-gāh
Ki ʿālemde Süleymān-ıdı key şāh

Müyesser kim aña oldu bu ʿālem
Anuñ bir rubʿına irmedi ādem

Cihāna buyruğı ol ḥadde kıldı
Ki dīvler aña bir gün ʿāşī oldu

250. Bağırdan kumkumaları getürdi
Bu ʿāşī dīvleri zindāna urdı

Dutup kurşun-ıla ağzın mühürler
ʿAzāb eylerdi kılmazdı mihirler

Deñizler içine göller içine
Koyardı tā bile ol dīv suçı ne

Didiler kim bile ol kumkumalar
Ola kim şimdi dağı kalmışı var

Ḥalīfe bu sözi diñleyü durur
Taʿaccub idüben tañlayu durur

255. Bu meclisde revān bir kişi tırdı
Ḥaberler bir niçe sultāna virdi

K12a Aña Sehloğı Tālib dirler-idi
İñen uşlu kişi bilge er-idi

Seferler çok idüp çok okumışdı
Hüner birle cihāna ad kımışdı

A109a Didi şāhā atam Sehlüñ sözinden
İştüdüm bu sözi kendü özinden

248 (a) kim : ki K.

248 (b) bir rubʿına irmedi : rubʿına irişmedi K.

250 (b) bu ʿāşī : ki anda K.

252 (a) içine : içreye A.

252 (b) koyardı : şalar A. ; dīv : dīvler A.

253 (b) kim şimdi : ki şimdi K.

255 (a) bu meclisde : o meclise A. ; tırdı : girdi A.

255 (b) sultāna : ol şāha A.

256 (b) iñen uşlu kişi bilge : bilülü kişi key uşlu A.

257 (a) idüp : idip A.

257 (b) birle cihāna ad kımışdı : ʿilmü cihāna o kımışdı A.

Hikāyet eyledi bir iklime varduğ
Ki çok tācir dirilūp anda durduđ

260. Dirildūk bir niçe ādem anıřup
Gemiye girevūz deryāyı ařup

Kimi rāzı oluban kimi aldı
Sözümüz işidenler bile geldi

Varup girdūk gemiye çün gidūben
Sağālīyā iline azm idūben

Sefer erkān-içün nevbet uruldı
Açuban yelkeni çünkim urıldı

Yoluñ öñince aar yıl irişmez
Öñine niçe ejderhā girişmez

265. Özi ara anadı ağ ulu çuş
anad aup uçar iniş ü yoğuş

aan ol heybet-ile çünkim uçdı
Niçe biñ lājiverd tağları gecdi

Yilümüz esdügine çatı azdı
Geminūñ iplerini kesdi üzdi

Velī azrak abağ içinde alduğ
Mededsüz aluban çatı buñalduđ

K12b

atı alğa belürdi hem deñizde
Bu orđu ğod omadı an beñizde

259 (a) eyledi : itdi A.

259 (b) dirilūp : dirilip A. ; durduđ : urduđ A.

260 (a) dirildūk : dirüldik A. ; anıřup : anıřıp A.

260 (b) gemiye : deñize A. ; aşup : aşıp A.

261 (b) sözümüz : sözümüz A.

262 (a) varup girdūk gemiye çün : gemi içine girdūk dir A.

263 (b) auban yelkeni çünkim : geminūñ yelkeni derĥāl A.

265 (b) anad : anat A.

266 (a) aan ol : şu resme A.

267 (a) yilümüz : yilümüz A.

267 (b) kesdi üzdi : külli üzdi A.

268 (a) velī : ii A.

269 (a) hem : ol A.

269 (b) bu orđu ğod : ki orđudan A.

270. Gelen mevcũñ aralarında vara
Ki yüz biñ kũh-ı kãf tek yavı vara
- İletdi bizi ol yıl bir araya
Ki yakın irmişüz anda qaraya
- Bırakduğ şuya bir kiçi gemi çün
Yidüp ulu gemiyi çıkduğ ol gün
- A109b Bu resme zaħmeti çekdük dürişdük
Ki bir tađuñ kenarına irüşdük
- Tađuñ hem Eynehurdur adı ma' lüm
Deñiz mevci toğunurdu iy maħdũm
275. Bağ u baħça durur güller açılmış
Kızıl ağ gül çemen üzre şaçılmış
- Benefşe nerges u reyhãn u lãle
İder her kũşede kuşlar 'alãle
- Bunuñ bigi makãm içre velĩkin
Biraz qavm indi turfa birin ikin
- Bizi bir niçe adem anda gördi
Gelüben qamusı qarşu yügürdi
- Selãm itdük bulara bilmediler
Selãmuñ bize reddini kılmadılar

270 (a) gelen : qopan A. ; vara : yara
270 (b) ki yüz biñ kũh-ı kãf tek : cihãn tağları belkim A.
271 (a) ol yıl : yıl hem K.
271 (b) yakın irmişüz : yakın gelmişüz K.
272 (a) bir kiçi gemi : kiçi gemiyi K.
272 (b) yidüp : yidip A.
273 (a) dürişdük : dürüşdük K.
273 (b) irüşdük : erişdük K.
274 (a) tađuñ hem : o tađuñ A.
274 (b) toğunurdu : toğanurdu A.
275 (a) bağ : bãđ K.
276 (a) nerges : nergis A.
276 (b) kũşede : kũşeden A.
277 (a) bigi : gibi A.
278 (b) qamusı : küllisi A.
279 (b) bize reddini : reddini hiç K.

280. Ne anlaruñ dili bize bilindi
Ne bizden anlara i' lām olındı
- Bağışduķ birbirümüz tañlayuban
Cevābı kimse virmez aňlayuban
- K13a Deñizden bu ' azāb oldı bize çok
Dilümüzden bilür bir ādemī yok
- Birisi beñzemez bize ' acebdür
Ne bellü Rūm u ne Türk ü ' Arabdur
- Kişi kim olmasa bir dilde muhtāc
Ne iqlīme varursa qalmaya aç
285. Ğarib oldur ki bir iqlīme vara
Dilin başarmaya ola āvāre
- Meger kim anlaruñ sultānı varmış
' Arab dilin biraz ol hem tıyarmış
- Ṭuruban ol sā' at aña varurlar
Ḥaberler tiz aña bizden virürler
- A110a Gelüben ol melik anda irişdi
Bizüm-ile kuça kuça görüşdi
- Didi kim size beñzer ādemī biz
Bu ilde görmedük hiç dağı hergiz
290. Bize şordı ki siz kıandan gelürsüz
Ya bu ' azm- i sefer kıanča kıılursız

280 (b) i' lām : i' lam K.

281 (a) tañlayuban : dañlayuban

282. beyit A'da yok.

283 (b) ne Türk ü ' Arapdur : Türk ü ne ' Arapdur A.

285 (b) başarmaya : paşarmaya K.

286 (a) meger kim anlaruñ sultānı : bularuñ bir melīk-i pārrı varmış K.

286 (b) ol hem : hem K.

287 (a) ṭuruban ol sā' at : gidip bizden o kıavme A.

288 (a) gelüben : hemān-dem A.

289 (a) ādemī : görmedük A.

289 (b) bu ilde görmedük hiç dağı hergiz : diñiz bes indi ne kıavm olasız siz A.

Didük Şām ilüdür bizüm ilümüz
Müslimānuz ʿArapçadur dilümüz

Saḳālīyā iline-y-idi tedbīr
Velī bunda getürdi bizi taḳdīr

Egerçi ilümüz bundan ırāḳdı
Gemümüzi bu yıl bunda bıraḳdı

Didi hoş geldügüz hiç ḳorḳuñuz yok
Gelüben olduñuz çün bize ḳonuḳ

295. Bizüm-ile oluñ şindi gidince
Size Allāh yine bir luḳf idince

K13b

Belüre çünki bir ḳutlu ʿalāmet
Sizi gönderevüz ḡīy u selāmet

Bizi ol beg aluban şehre vardı
Giru kendü sarāyın bize virdi

Nemüz var-ısa key saḳladı muḳkem
Gelüp göñlümüzi şorardı her dem

Bizi ḳonuḳladı üç gün ḳomadı
Ḳumāşa kimse hiç el yuḳamadı

300. Aluban bizi bir ırmaḡa vardı
Balıḳçıları dirdi ne ki vardı

Varuban ol şuya aḡı atarlar
Çeküben aḡı balıḳlar dutarlar

Yine bir def a kim aḡı atar hoş
Meger bir ḳumḳuma aḡa gelür tuş

291 (a) ilümüz : ilümüz A.

291 (b) dilümüz : dilümüz A.

293 (b) gemümüzi bu yıl : velī taḳdīr-i Ḥaḳ A.

294 (b) çün : uş K.

297 (a) ol beg aluban : ol aluban hem K.

298 (a) nemüz var-ısa key : nemiz kim var-ıdı A.

298 (b) gelüp göñlümüzi : gelip göñlümüzü A.

300 (b) balıḳçıları dirdi ne ki vardı : balıḳ avcılarını ḳamu dirdi K.

301 (a) varuban ol şuya aḡı : dirilip ol şuya çün aḡ A.

301 (b) balıḳlar : palıḳlar K.

302 (a) yine bir def a kim aḡı atar : ikinci def a kim aḡ atdılar A.

A110b Çekerler ol ağı dağı yürürler
Bile bir kumkuma çıkmış görürler

Melik ol kumkumayı aldı bağıdı
Eliyle kumkumayı yapıdı kağıdı

305. İçinden çığıdı bir kapkara düdüün
Çağırup eyledi katı katı ün

Süleymanı añuban Dāvud oğı
Ki tevbe dir kıparur āh u veyli

Yavuzluk itmeyem hiç dağı eyle
‘Azābı bu suçuma göre eyle

Bunı didi havāya uçdı gitdi
İşidenler ta‘ accub dağı itdi

Atam eydürdi şordum ol bege ben
Ki bunı bize bildürgil diyüben

K14a 310. Kažiyye nitedür bu ne sebedür
Ki bu düdüün çıkar söyler ‘acebdür

Didi üşte Süleymanıñ nişanı
Diyem saña ki bunda n’itmiş anı

Süleymana ki dīvler ‘āşī oldı
Cihāna bu hikāyet şöyle tıoldı

Kaçan āşī olanı kim tıyardı
Dutuban kumkumalara kıoyardı

Mühürlerdi anuñ ağızını muhkem
Bırağırdı deñize anı ol dem

304 (b) kumkumayı yapıdı : kumkuma boynını A.

305 (a) düdüün : tütün A.

305 (b) çağırıp : çağırıp A.

306 (a) añuban : añıp dir A.

307 (a) yavuzluk : yavuzluk A.

308 (a) gitdi : ol dem A.

308 (b) işidenler ta‘ accub dağı itdi : niçenüñ cānına bes geçdi o dem A.

309 (a) eydürdi : eydür ki K.

310 (a) nitedür : niçedür A.

310 (b) düdüün çıkar : tütün çıkıp A.

311 (a) üşte : üşte A.

313 (a) olanı kim : olanları A.

314 (b) bırağırdı : bırağırdı A.

315. Divûñ haqqından ol eyle çıkardı
Biri hâşâ ki hükünden çıkardı

Bu ol ‘ âşî olan dîvûñ biridür
Süleymânı henüz şanur diridür

Bu dîv gördü ki kumkuma uşandı
Süleymânı diri şanup üşendi

Sebep ol-ıdı kim feryād itdi
Havāya ol belürsüz oldı gitti

Bu işi tañladuğ anda görüben
Giru ol aradan gitdük turuban

A111a 320. Bizi ol beg odamıza getürdi
Ne kim maşşūdumuz-ıdı yetürdi

Niçe luţf-ı kerem kıldı bize ol
‘ Atālar dağı kıldı hem giru ol

Anuñ katındadır çünkim irādet
Varuban diledük bir gün icāzet

Didük şāha yidük ni‘ met katuñda
Geleden hālümüz hoşdur tapuñda

Şi‘ r-Güften-i Tüccār Berāy-ı Melik-i Eynehur *

K14b Tapuñ kıldığı bize mihribānı
Atālar oğlına kılmaya anı

325. Saña bunuñ ‘ ivazın Hağ vire kim
Bu eylük oldı ‘ arşuñ nerdübānı

Bu vîrān göñlümüzi ma‘ mūr kılduñ
İki ‘ ālemde bulğıl şādumānı

316 (b) henüz şanur : şanur dağı A.

317 (b) şanup : şanıp A.

320 (a) bizi ol beg odamıza : odamıza degin bizi K.

320 (b) ne kim : ne ki K.

321 (b) dağı kıldı hem giru ol : bî-nihāyet eyledi bol A.

322 (a) katında çünkim : katında olıcağ A.

* Eynehur : Eyhevir K. (Eynehur Meliki İçin Tacirlerin Şiir Söylemesi)

324 (b) oğlına : oğula A.

325 (a) saña bunuñ ‘ ivazın : ‘ ivaz bunda saña ol A.

Bu ullar kim sefer ahrını ekdi
Saa irüp amu ād oldu cānı

Melikler ire sen kān-ı keremsin
Eyā sen bu cihānu pehlivānı

Kerem it bizi gōnder sen esen al
Ki bunda ‘ōmr-i devlet birle sen al

330. Didi kim iy yigitler ūn gidersiz
Bizi bunda oyuban terk idersiz

Varu kim Hā sizi ılsun selāmet
Murāda tiz irürsin bī-melāmet

Gemümüz atına ol bile geldi
Geminu yaraını daı ıldı

A111b amumuz-ıla hem bile gōridi
Bizi gōnderdi ouban gōridi

Giru gitdük gemümüz ire girdük
Kim anda ol ‘acāyip ii gōrdük

335. Süleymānı iitdū imdi n’itdi
Ki buna mülk ü mālı odı gitdi

Cihān ‘ibret evidür gözūi a
oı ölmek durur ger o u ger a

K15a Hālīfe hāzreti bu sözi diler
Süleymānu iini atı alar

Ta‘accubden didi bes “lā ilāhe”
Ki “illa’llāhu” vāid pādiāha

327 (b) irüp : irip A.

328 (b) cihānu : cihānı A; pehlivānı : pehlevānı A.

329 (a) gōnder sen : gōndergil A.

329 (b) ‘ōmr-i devlet : ‘ōmr ü devlet A.

331 (b) irürsin : iresiz A.

332 (b) geminū : gemini A; daı : bile K.

333 (a) gōridi : dūrūdi K.

333 (b) gōnderdi : gōndürdi K. ; gōridi : gōrūdi K.

334 (b) kim : ki K.

335 (a) imdi : aı A.

335 (b) mülk ü māl : mülk-i māl A.

338 (a) bes lā ilāhe : Allāhu ma‘būd A.

338 (b) ki illa’llāhu vāid pādiāha : ve fī külli zemānin hāyyu ma‘būd A.

Süleymāñuñ bu işin kim kılpdur
Bu resme ancılayın kim qalıpdur

340. ‘ Aceb indi bu iş gerçek ola mı
Anı istesevüz kimse bula mı

Göreydük biz dağı ol ‘ ibreti hem
Ne ola anı görmekten bize kem

Didi Sehl oğı Tālib hoş olaydı
Anı bir kişi var durur bulaydı

Ki Naşr oğı Melik Mūsā ki vardur
Gelür anuñ elinden ehl-i erdür

Qamu Mağrib ili anuñ elinde
Bahādurlar dağı çoğdur ilinde

345. Meger ol öliserdür aña vara
Ki yoğdur andan artuğ dağı çäre

Biti gönder aña kim tizde gitsün
Anı bulmaqlığa bir çäre itsün

A112a

Didi bu kışsa-içün anda Tālib
Halife dağı oldu aña tālib

Buyurdi yazdı ol dem nık nāme
Melik Mūsā adına yazdı nāme

Ser-i nāme yazıldı ism-i Allāh
Ki iy biti irişen olğıl āgāh

350. Melik Mūsā işit iy Naşruñ oğı
Pitümüz oğuyuban dınle qavli

339 (b) qalıpdur : kılpdur K.

342 (b) var durur : vardur A.

343 (a) ki Naşr oğı : Naşr oğı K.

346 (a) aña kim tizde : bu demde aña A.

347 (a) anda : aña K.

348 (a) yazdı ol dem : bārī ol bir A.

349 (a) ism-i Allāh : bismi’llāh K.

350 (b) oğuyuban dınle qavli : oğuyuban eyle şugli A.

K15b

Süleymānuñ zamānından beri dir
Ki türfe nesne hem alup durur dir

Baır umumalar kim Şindi varmış
Ki ‘āŐi dīvleri aña oyarmıŐ

Anı cehd eyleyüp tīzde getürgil
Kerem ıl bu işümüzi bitürgil

alīfe nāmeyi aldı ü dürdi
Eliyle mührini üstine urdı

355. Şunuban Tālibüñ virdi eline
Ki ilte ol anı Mağrib iline

Bu ıŐŐa aldı bunda söz ıradur
Yarın Tālib gider atı yaradur

Bu resme nie dürlü iddi‘ ādur
araž bundan size iyilük du‘ ādur

Hemişe meclisüñüz ‘ālī olsun
Siyeh-dil iŐilerden hālī olsun

alap dāyim sizi dil-Őād ılsun
Belālardan amu āzād ılsun

360. Yarını meclise hāzır olasız
ikāyet nite olısar bilesiz

Meclis-i Sevvüm *

Üçünci meclise ıldum ‘azīmet
Bu vatūñ meclisini dut anīmet

Nieler irmedi bu vate zinde
Du‘ āya muhtāc olup aldı sinde

351 (a) beri dir : ‘acablar A.

351 (b) ki türfe nesne hem alup durur dir : alıpdur dir ki kim görse ‘acablar A.

352 (a) baır umumalar kim Şindi : baırdan umumadır haylī A.

353 (a) anı cehd eyleyüp tīzde : becid olup anı bulup A.

353 (b) kerem ıl : keremden A.; işümüzi : işümüzü A.

355 (b) ilte ol : tā ilte A.

356. beyit A’da yok.

357. beyit K’da yok.

360-362. beyitler A’da yok.

* Bu başlık A’da yoktur. (Üçüncü Meclis)

Bu demde anları ekseñ revādur
Du‘ ā senden bunlara çok devādur

Firistāden-i Ḥalīfe Ṭālib Rā Be-sūy-ı Pādişāh-ı Mağrib *

Bu sözi dimege çünkim irile
Gönülden ğuşşalar cümle ırıla

K16a 365. Sözüñ aşlın dimek budur bilesin
Ki maqşūdı ne yirdedür bilesin

A112b Hikāyet bil ki bu araya irdi
Ḥalīfe Ṭālibe kim nāme virdi

Becid ışmarladı didi iy Ṭālib
Ki Mağrib māliline anda varıp

Uşañ olmayuban cehd ide görgil
Bitümüzi elüñ-ile degürgil

Alup ol nāmeyi Ṭālib çün ol dem
‘Azīm i‘ zāz-ılan saqladı muḥkem

370. Didi evvel muṭī‘ am Allāha hem
Rasūline vü saña şāh-ı a‘ zam

Ne kim dirseñ dutarven emrūñi ben
Baña şadı durur emr eyleseñ sen

Bu sözi didi Ṭālib tapu itdi
Çıkuban odasından yaña gitdi

Evinde vardı tanışdı oturdu
Ne kim eksügi var-ısa bitürdi

Gelüp aşhābı katına dirişdi
Ḳamusıyla esenleşdi görüşdi

363. beyit A’da yok.

* Bu başlık K’da yoktur. (Halifenin Ṭālib’i Mağrib Padişahına Göndermesi)

365 (a) sözüñ aşlın dimek budur : dimek budur sözüñ aşlın A.

365 (b) ki maqşūdı ne yirdedür : kelāmuñı ya‘ ni kim faşlın A.

368 (a) olmayuban : olmayıban A.

369 (a) alup : alıp A.

369 (b) i‘ zāz-ılan : i‘ zāz-ıla K.

370 (a) muṭī‘ am Allāh’a : muṭī‘ ven tañrıya A.

374 (a) gelüp : gelip A.; dirişdi : irişdi A.

375. Halife kamu yolun yarağın-çün
Buyurdu Tālibe düzdiler ol gün
- Delim uşlu kişiler koşdı bile
Ki yolda ne gerekdür anı bile
- Gerek yol erine üç nesne bayık
Ki başara yolu hem ola ayık
- Atı muhkem ola hoş azuğı bol
Muvāfik ola yoldaşı vara yol
- K16b Eger atı arukdur azığı yok
Kolay yoldaşı yok oldı bir oyuk
- A113a 380. Gönildi Şam ilinden çünki Tālib
Muvāfik bile yoldaşları alup
- Yönin Mağrib ilinden yaña dutdı
Görüşdi kamasıyla çıkdı gitdi
- Dün ü gün sürdi Tālib yolu vardı
Ki birkaç gün içinde Mışra vardı
- Mışır sultānı çün bunı işitdi
Ki Tālib geldi çıkdı ‘izzet itdi
- Ne deñlü var-ısa yarağlu geldi
Ki sultān-ıla ol gün karşı vardı
385. Varup çün Tālibe sultān irişdi
Ağırlayup kuça kuça görüşdi

375 (a) yarağın : yarağ K.

377 (b) başara yolu hem : tā başara yolu A.

378 (a) azuğı : azığı A.

379 (a) eger atı arukdur azığı : atı çün aruğ ola azuğı K.

379 (b) oyık : oyuk K.

380 (a) ilinden : iline A.

380 (b) alup : alıp A.

381 (b) kamasıyla : kavmiyle A.

382 (b) vardı : irdi A.

383 (a) Mışır sultānı çün bunı : meger sultān-ı Mışır anı A.

384 (a) geldi : cündi A.

384 (b) karşı vardı : bile bindi A.

385 (a) varup : varıp A.

385 (b) ağırlayup : ağırlayıp A ; görüşdi : görüşdi K.

Alup şādliġ-ıla şehre vardı
Ki şāh kendü serāyına düşürdi

Anı bir niçe gün hoş dutdı ġāyet
‘ Aţālar daġı kıldı bî-nihāyet

Ne işe gitdüġini çünkü bildi
Aña ‘ aķil ulavuzları buldı

Buyurdı Tālib-ile tā varalar
Ki Maġrib addına izi uralar

390. Biraz ādem düzinüben oşındı
Çıķuban Tālib-ile hep uşandı

Revāne olup at başın şalarlar
Ki derden yiryüzün şankim şularlar

açan at ayaġın yire başardı
Bürüyüp ādemīyi toz başardı

K17a

Añul añul bular düz yirde yile
Gerekse kūh-ı āfdan ire yile

Öküşdür söz hele bārī varurlar
İriken Maġrib iline girürler

A113b

395. Melik Mūsā ki Maġrib şāhıdur ol
‘ Adālet arġınıñ bir māhıdur ol

Maķāmına o şāhuñ çünkü yaķın
İrişüben bular başdı ayaġın

386 (a) alup : alıp A.

386 (b) serāyına düşürdi : serāyın aña virdi K.

388 (a) ne işe gitdüġini çünkü bildi : ne kim var salţanat resmin kıldı K.

389 (b) ki Maġrib addına izi vuralar : bile Maġrib iline irü vereler A.

390 (a) düzinüben oşındı : düzünüben uşandı A.

390 (b) Tālib-ile hep uşandı : Tālib’e amu oşundı K.

391 (b) şankim : cümle K.

392 (a) ayaġın : ayaġı A.

392 (b) Bürüyüp: bürüyüp A.

393 (a) añul añul : eger añul A.

393 (b) āfdan ire : āfda yire A.

394 (a) bārī : bunlar A.

395. beyit K’da yok.

396 (a) maķāmına o şāhuñ çünkü yaķın : Melik Mūsā maķāmına çü yaķın K.

Haberci vardı gösterdi ʿalāmet
Ki Tālib geldügin kıldı hikāyet

Melik Mūsā didi ne ola hācet
Buyurdı altına tīz çekdiler at

Süvār oldı revān at üzre ol şāh
Ki qarşulaya Tālibi varıp rāh

400. Nefīr ü tabl u naqāre ururlar
Melikler cümlesi qarşu verürler

ʿAzīm ululayup ol gün irişdi
Ki Sehl oğlıyla varuban görüşdi

Alup kendü sarāyına getürdi
İkisi bir bisāṭ üzre oturdı

Şıfat-ı Hʿān Nihāden *

Nite kim kâʿide ʿālemde oldı
Meger ol pādīşāhuñ hʿānı geldi

Çü şorba birle dāne zerde helvā
Muḥarrā kızılar keklik ü selvā

405. Semüz kaz-ıla bol turna kebābı
Şaçarlar ol taʿām üzre külābı

Döküldi şekkeri bī-hadd-i maʿcūn
Dikildi şemʿidānı cümle altun

K17b Yiyüp götürdiler hʿān āletini
Ki ḥalvet itdiler şāhuñ kıatını

397 (a) haberci vardı gösterdi ʿalāmet : kişi varıp kıılır evvel işāret A.

397 (b) geldügin kıldı hikāyet : geldi dir virip işāret A.

398 (b) buyurdı altına tīz : bu söz-ile buyurdı A.

399. beyit K’da yok.

400 (a) tabl : taḥl K.

401 (a) ululayup : ululayıp A.

401 (b) Sehl oğlıyla varuban görüşdi : Tālib kıatına varıp görüşdi A.

402 (a) alup : alıp A.

* Bu başlık A’da yoktur. (Sofra Kurmak Hakkında) K nüshasındaki bu başlıkta “hʿān” ifadesi müstensih tarafından “ḥūn” şeklinde yazılıp harekelenmiştir.

404 (a) birle dāne zerde helvā : dāne vü zerde vü helvā A.

405 (a) semüz : semiz A.

- Şafā vü ‘īşī sultānī sürüldi
Bu şoĥbet arasında söz şoruldı
- A114a Meger ol nāmeyi Ṭālib ṭuruban
Ki Maġrib şāhına şundı virüben
410. Eline aluban çünkim oĥudı
Bilip ĥükmi öpüp başına ĥodı
- Ṭurup ikrām idüp virdi cevābı
Didi ṭutmaĥ revādur bu ĥiṭābı
- Muṭī‘ am evvel ol Allāha andan
Rasüle kim şefā‘ at ola andan
- Muṭī‘ am hem ĥalīfe ĥazretine
Dutarvan buyruġını her ne dine
- Bu sözi diyüben ĥavmini dirdi
Ĥamusını bir araya ĥıġırdı
415. Didi kim iy ĥalāyık hep işidüñ
Benüm-ile bugün bir ĥoş iş idüñ
- ‘ Aceb uşlu kişi ‘ āķil ĥulavuz
Bu resme ya‘ ni uz ĥanda bulavuz
- Ĥalīfe nāme içinde buyurmuş
Süleymān ĥumĥumalarını şormuş
- Anuñ ĥandalıġını kim biliser
Veyāĥud anı şindi kim bulısar
- Anı işidüp ilerü varurlar
Cevābı ittifāĥ-ıla virürler
420. Didiler bu işüñ olmaĥ dilerseñ
Ki ĥumĥumaları bulmaĥ dilerseñ

408 (b) şoruldı : şorıldı A.

409 (a) ṭuruban : duruban A.

409 (b) ki Maġrib şāhına şundı virüben : melik Mūsā’ya şunar medĥ idüben A

410 (a) aluban : alıban A; oĥudı : oĥıdı A.

410 (b) bilip ĥükmi öpüp başına ĥodı : bilür ĥükmi anı paşına ĥodı K.

411 (a) ṭurup : durıp A ; idüp : idip A.

411 (b) ṭutmaĥ : dutmaĥ A ;ĥiṭābı : cevābı K.

419 (a) işidüp : işidip A.

- K18a Şu ‘ Abdü’l-ğuds oğlı şir̄in erdür
Adı ‘ Abdü’ş-şamed ehl-i hünerdür
- Kiçiden atasıyla berr u bahri
 Tolanuban görüpdür cümle şehri
- A114b Kılavuzlık idüpdür çok ile ol
 Ki yol olmaduğı yirde bulur yol
- Bu işde ya‘ ni ol şöyle kavîdür
 Şanasın şol isuz yirler evidür
425. Ulu tağlarda ança yol başarur
 El urşa kuru ağaca yeşerür
- Kişi var gündüzün izin azıdur
 Karañu dünđe ol tabun tozıdur
- Hüner-mend ādemî uşlu kişidür
 Ne kim dirseñ başarur ol işidür
- Melik Mūsā bu sözi çünki diñler
 Kātı ‘ Abdü’ş-şamed işini tañlar
- Didi kim bes bunuñ bigi kılavuz
 Giru kendü ilümüzde bulavuz
430. Revādur bes anı bunda getürmek
 İşimüzi anu gide bitürmek
- Kişiler şaldı varıp tā bulalar
 Anı ol meclise ĥāzır kılalar
- Şoruban kandalığını bilürler
 Varuban ol mađāmında bulurlar
- Didiler kim eyā şeyĥ-i zamāne
 Ki bu cümle funün içre yigāne

422 (b) tolanuban görüpdür : ki keşt idip görüpdür A.

425 (a) ulu tağlarda ança yol : o tağlarda niçe yollar K.

425 (b) el urşa kuru ağaca : kuru ağaca eli irse K.

429 (a) bes : çün A; bigi : gibi A.

429 (b) ilümüzde : ilümüzde A

431 (a) kişiler şaldı varıp tā : kişi virib-idi ya‘ ni K.

433 (a) didiler kim : eyitdiler A.

- Selām itdi melik size bilesiz
Keremler idiben anda gelesiz
- K18b 435. Bugün çatı işi vardur sizünle
Kim ol bitmez velī senün sözüñle
- Bunı ‘ Abdü’ş-şamed fikr itdi gördi
Ki varmağ maşlahatdur örü durdı
- Ne iş ola diyüben fikre taldı
Melik Mūsā çatına bāri geldi
- Revāñ girüp du‘ālar kıldı tırdı
Yirinden ol melikler şeyhe durdı
- A115a Tekellüf eylediler şeyhe şadı
Begāyet gösterüben ‘izz ü kadri
440. Geçüp ‘ Abdü’ş-şamed oturdı bārī
Anuñ ağzına bağar kamu varı
- Şu yirde kim işidilmez ola söz
İñen uşlu kişidür ola dilsüz
- İşiden kişi olmasa uyanuğ
Ne deñlü söyleseñ hiç aşşısı yoğ
- Biri söyler-iken biri bucağdan
Çıqıp söylerse artuğdur ne çağdan
- İşiden söyleyen şahşa düzile
Vegernī şoğbetün resmi bozıla
445. Melik Mūsā didi şeyhe iy ‘ākil
Bugün bu derdümüze bir devā kııl

434 (b) keremler idiben : kerem idübenin K.

435 (a) sizünle : izünle

435 (b) kim : ki K.

436. beyit A’da yok.

437 (b) Melik Mūsā çatına bāri geldi : hele sordı Melik çatına geldi A.

438 (a) girüp : ol dem A.

438 (b) yirinden ol melikler / durdı : melikler kamu begler / tırdı A

443 (b) söylerse artuğdur ne çağtan : söyler artuğdur bıçağdan K.

445 (b) derdümüze : derdümize A.

Düşüpdür boynumuza uşda bu yük
Nitedür kiçi üzre düşe büyük

Kişi bildüğini kılsa revādur
Eger başarmasa şoñı cefādur

Didi ‘ Abdü’ş-şamed kim iy melik sen
Buyurgıl her ne dirseñ tutayın ben

K19a Ne iş elden gelürse çāre eydem
Özümi bir işe biñ pāre kılam

450. Ne dürlü söz gelür olsa dilümden
Dürişüp gösterem anı elümden

Melik Mūsā didi bu oldı teşvīş
Buyurmuşdur ħalīfe bir ulu iş

Elümüzden gelür mi sen daħı gör
Kişi bilmedügi yirde olur kör

Ĥalīfe nāme yazupdur bize uş
Ne bilem yatlu ola ya ola hoş

A115b Süleymānuñ zamānından nişāne
‘ Acebdür dir ħalupdur bu zamāna

455. Baķır ħumħumadur andan ħalupdur
Yavuz dīvler aña maħbūs olupdur

Bu iş bitmek aña imkān ola mı
Didügi dīvlerüñ zindānı var mı

Bu iş bite diyüp anda umarlar
Ne yirde bulına ol ħumħumalar

446 (a) boynumuza : boynumuz A.

447 (b) başarmasa : paşarmasa K.

448 (b) tutayın : dutayın K.

449 (a) eydem : kılam K.

449 (b) özümi : özüm A; kılam : idem A.

452 (a) elümüzden : elümüzden A.

453 (a) yazupdur : göndermiş A.

454 (b) acebdür : acāyip A; ħalupdur : ħalıpdur A.

455 (a) baķır ħumħumadur : baķırdan ħumħuma ki A. ;

456(a) bitmek aña imkān ola mı : bitmekligüñ imkānı var mı A.

457(a) diyüp : şanup A. ; umarlar : umalar A.

Ne deñlü ola bundan hem aña yol
Ne resme varuban ħāşıl ola yol

Didi ‘ Abdü’ş-şamed bu ulu buyruħ
Ķatı yaraħ gerekdür aña ayruħ

460. Anuñ yolında ħorħular iñen ħoħ
‘ Acāyip kim göresin şaħışı yoħ

İki yılda varur bundan aña iz
İki yılda daħı gelmek gerek siz

Yolında niħe uçırım var yalım var
Siniñ düşmenlerüñ daħı delim var

K19b

Niħe müddet bu taħtı daħı ħālī
Ķomaħa yaramaz gözle bu ħālī

Budur evvel farīza ger idesin
Ki düşmendin yanını berk-idesin

465. Ķamu mü’minler imīn ola cānı
Ki gönülden ħılalar zindeħānī

Kişinüñ ħükmi ħün geħmez bu cāna
‘ Aceb ‘ ömrine bes kimdür inana

Bugün vaħtı eger zevħ-ile ħıldı
‘ Aceb mi ol yarin cevriyle öldi

A116a

Şükür oħluñ Melik Hārūnı ħālīk
Sa‘ ādetlü yaratmış anı bayıħ

Kişi baħtına ol vaħtın yirine
Ki ayruħlar geħe anuñ yirine

470. Yimişsüz aħacuñdur ħara günü
Ki gölge olduħından yig odını

Ayaħda menfa‘ atsuz ot başılır
Yimişi olmayan aħaç kesilür

458(b) varuban : varıban A. ; yol : ol A.

463 (a) uçırım var yalım var : uçrumdur yalımdur K.

463 (b) siniñ : senüñ K. ; delim var : delimdür K.

465 (b) zindeħānī : zidiħānī K.

466 (a) kişinüñ : kişiniñ A. ; ħün geħmez : geħmez ħün A.

Melik Hārūn bigi oġluñ ola çün
Daġı ney-çün olasin ya' ni maġzūn

Anuñ bigi daġı bir pehlüvānı
Arasañ bulmayasın bu cihānı

Sa' ādetlü durur didārı kutlu
Ĥayā ıssı durur hem dilü ŧatlu

475. Yüzin görmek anuñ 'ıŧ u ŧarabdur
Ki Hārūn iy melik ŧirīn ' Arabdur

Güler yüzlü melik açuġ cemāli
Ki devlet anda düşüpdür kemāli

K20a

Uyanuġ devleti var gözi açuġ
Ĥamu mü'minler üzre ġayrı key çuġ

Melik Hārūn gibi dānā vü ' āġil
Meger ol ola hem çü merd-i ' ādil

Bugün taġtı gerek aña viresin
Ki bünyād-ı sa' ādet berk idesin

480. Bugünden yarına ger bizi irevüz
Yoluñ yaraġını çamu görevüz

Melik ' Abdü'ŧ-ŧamed sözün işitdi
Ne kim ol dir-ise ol anı itdi

Cemī' i beglerin bir yire dirdi
İlini taġtını oġlına virdi

Gözinde öpüben ġil' at geyürdi
Virüp taġtını başına tāç urdı

472 (a) bigi : gibi A.

473 (a) bigi : gibi A. ; pehlüvānı : pehlevānı A.

474 (b) dilü ŧatlu : dili datlu A.

475 (b) ŧirīn ' Arabdur : ŧir ü ' Arabdur A.

476 (b) düşüpdür : dutıpdur A.

477 (b) mü'minler üzre ġayrı key : mü'minlere iġsānı var A.

478 (b) ol ola hem çü : yine ol ola A.

479 (b) idesin : urasın A.

480 (b) çamu : daġı A.

481 (b) ol : şeyġ A.

483 (a) öpüben : öpiben A.

483 (b) virüp : virip A.

A116b

Didi kim iy ħalāyık cümle bilüñ
Meliklige bugün Hārūmı kıluñ

485. Ħalīfe uş bize bir iş buyurdı
Giru irgüre görevüz bu yurdu

Şi‘ r-Güften-i Melik Mūsā Be-mücib-i Naşihat *

Ulular sözün işitmek sa‘ ādet
Bulardan kaçmağ olur hem sa‘ ādet

Kişi kim luḫı yokdur şanki yokdur
Anuñdur dut ki bu cümle vilāyet

Ne deñlü dürüşürse faydası yok
Ħudādan irmeyince bir ‘ ināyet

Hüner aşlı özinde olsa hoşdur
Ne aşşı özüñden kıлмаğ rivāyet

K20b

490. Dilerseñ kim sa‘ ādet-mend olasın
Ulular ħātırını kıl ri‘ āyet

Ħalīfe buyruğı yirine gelsün
Ħasūdı dimezem ki baña gelsün

Çalap yardım iderse iş bitürem
Ara yirde niçe düşmen yitürem

Eyü ad-ıla ölmek yigdür andan
Ki ben ölem muĥannet ħāşā benden

Şıgıñup Ħālīka yola girevüz
Ne kim alnumuza yazdı görevüz

495. Kişi kim işin ışmarladı aña
Gerek ol kişinüñ her işi oña

485 (a) uş bize : bize uş K.

485 (b) giru irgüre görevüz : yine Ħağ kırsa A.

* Be-mücib-i Naşihat : Berāy-ı Kıavm-i Ħiş K. (Melik Mūsā'nın Nasihat İçin Şiir Söylemesi)

486 (b) sa‘ ādet : şekāvet A.

488 (a) dürüşürse : dürişürse A.

489 (b) aşşı : aşşı var K.

492 (b) yitürem : götürem K.

492 (a) şıgıñup : şıgıñıp A.

495 (b) gerek ol kişinüñ her işi : bilüñ kim şek degül durur

Sizi hem oğlumu ısmarladum uş
Çalaba kamuñuzı ol duta hoş

Bu günden hoş dutuñ Hārūnı zinhār
Belürtmeñ gitdügüm budur benüm var

A117a

Du‘ añuz bile olsun iy halāyık
Sizi eylülkäre Haq ide lāyık

Esen qaluñ diyüp aqladı özi
Halāyık sil bigi qan dökdi gözi

500. Didiler iy melik bile gidelüm
Ne işüñ var-ısa bile idelüm

Bize sensüz ne dirlik olısdur
Halāyık hasretüñden öliserdür

Melik Mūsā didi kim gam yimeñ siz
Bizi yatlu yire gider dimeñ siz

Eyü himmet idüñ iş başaravuz
Bu hoş mı guşsañuzdan siz irevüz

K21a

Naşihat itdi ol kavme turuban
Eyü söyledi hep gönlin aluban

505. Halāyık bu sözi çünkim işitdi
Du‘ ā kıldı qamusı himmet itdi

Didiler bizi hem sizi iy şāhā
Bugün ısmarladuq ol pādışāha

Du‘ ā himmet ile yardım iderler
Halāyık gice oldı çün giderler

Melik Mūsā qalur şeyh-ile anda
Ne bilsün kim varacak yiri qanda

499 (a) diyüp : diyip A.

499 (b) halāyık sil bigi qan : ki kamu begleriñ sıl A.

503 (b) bu hoş mı guşsañuzdan siz irevüz : yine saqlıg-ıla sizi görevüz A.

504 (a) kavme : halka A.

504 (b) aluban : şoruban A.

506 (a) sizi : sini A.

507 (a) du‘ ā himmet ile yardım iderler : du‘ ālar oqıyıp himmet iderler A.

507 (b) halāyık gice oldı çün : dönüben yirlü yirine A.

508 (b) bilsün : bilür K.

Melik Mūsā didi şeyhe bu gice
Tanışalum bu işi kıoma giçe

Resm-i Meşveret *

510. Kişi gerçi ola şāhib-firāset
Nazīri olmaya şāhib-kiyāset

Me‘ānī ger anuñ rāyinden arta
Velī ayruķ kişi rāyine tarta

Görüben imtiḥān ide özini
Ne deñlödür bile ma‘nī sözini

A117b Şadef gönül bu söz dürr-i yetimi
Ki dil talgııcıdur anda kadimi

Deñize talgııcı her dem ki talsa
‘Aceb mi dāyimā şeh-dāne alsa

515. Tanışuksuz kamu āzāde kişi
Yañılıcı olur dutduğı işi

Buyurmuşdur Çalap tenzilde bunu
Şu kim dutmaz olur nefsuñ zebünü

Ḳavluhū Te‘ālā “Ve Şāvirhum Fi’l-Emri” *

K21b Yaluñuz ādemüñ rāy-ı kıılınıcı
Muvāfiķ düşmez olur il gülınıcı

509 (a) gice : giçe K.

509 (b) giçe : gice A

* Resm-i Meşveret : Be-resm-i Meşveret A. (Danışma Meclisi)

510 (a) şāhib : şādık A.

510 (b) olmaya : olmasa K.

511 (a) rāyinden : rāyinde K.

512 (a) imtiḥān : imtiḥā K.

512 (b) ma‘nī : ya‘ni A.

513 (a) bu söz : söz K.

514 (a) deñize talgııcı her dem ki : deñizde talgııcı eglense K.

514 (b) şeh-dāne : şāh-dāne K.

515 (a) āzāde : arada K.

516 (a) buyurmuşdur Çalap tenzilde : Çalap tenzilde içinde didi A.

516 (b) şu kim dutmaz olur nefsuñ zebünü : ve şāvirhum fi’l-emri āyetini A.

* Bu başlık A’da yoktur. Allah kelāmında şöyle buyurdu: “...iş konusunda onlarla müşavere et.” Âl-i İmrân Sûresi, (3/159).

517 (b) düşmez : olmaz A.

Melik Mūsā didi niçe idelüm
Uzağdur yol ne resmiyle gidelüm

Nedür yoluñ yarağını eyitgil
Ne iş kim kıtlu olsa anı itgil

520. Didi ‘ Abdü’ş-şamed bir söz direm ben
Bu sözden çıkmayasın iy melik sen

Egerçi pādişāhsın bu ilūnde
Velī ğurbetde beglig yoğ elūnde

Şikāyet-i Ān Ğurbet *

Gehī yürüyiben geh atlanasın
Gerek cümle cefāya kıatlanasın

Bu şanuları ğurbetde şanasın
Ki işbu söze dağı inanasın

El-Ğarību Ke’l-A‘ mā VeleV Kāne Başīran *

Ğarīb gözsüz gibidür varımaz yol
Egerçi gözi bağar añlamaz yol

525. Ğarībūñ loğma yidügi ağudur
Ne kim söyler ölür-ise şagudur

Bilinmez ğuşşasından toğı açı
Niçe tatlular olur aña acı

Ne deñlü dutsalar ‘ izzetde yāra
Gerek ola içinde dürlü yara

A118a

Belāyı kim oğuyup kıulı şala
Şudur kim ğurbete özini şala

520 (a) direm ben : direm A.

521 (a) pādişāh : pādişeh A.

* Şikāyet-i Ān Ğurbet : Şikāyet-Nāme Ez Ğurbet A. (Şu Ğurbetten Şikāyet)

522 (a) yürüyiben : yürüben K.

523 (b) işbu söze dağı : soñra işbu söze A.

* (Garip, Gözleri Görse Bile A’ mâ Gibidir.)

524 (b) yol : ol A.

526 (b) niçe tatlular olur : kamu datlular K.

527 (a) dutsalar ‘ izzetde : kim ‘ aziz K.

528 (a) belāyı : belāya A. ; oğuyup : oğıyıp A.

K22a

Didi şeyhe Melik Mūsā aḥī ben
Belāya uşda ḥod bil baḡladum ben

530. Eger biñ pāre olam dōnişüm yok
Bu Maḡribden giderven ḵonişım yok

İşiden bize nedür diyiserdür
Aḥī bu ḵaydı bes kim yiyiserdür

Yoluñ yaraḡını digil idelüm
Ki bir adım yola öñdin gidelüm

Kişi kim şol biraz giç ḵala yola
Giru ḵalup saḵalın şoñra yola

Yolı gitmeklik-ile kim çıkışa
Velī baḵmaya yolcı yaz u ḵışa

535. Didi şeyḡ ol dem anda olsa yoldaş
İki biñ adamı her işde ḵoldaş

İki biñ şol deve yola gidici
Biñi şu biñi azuḵ götürici

Fuḵa bardaḵlarına şu ḵoyalar
Ki muḡkem aḡzına nesne ḵoyalar

Yolumızda şusuz yirler var ıssı
Esen yil giderür çok fehmi uşşı

Eger meşk-ile şu olsa ḵurıdur
‘Azābı çok bu yoluñ arḵurıdur

540. Bu söz-ile ḵılur ol gün yaraḡı
Yaraḵ olsa ḵayurmaz yol ıraḡı

Yaraḵsuz yol yürime hiç yaḵınçaḵ
Yaraḵ ıraḵ yir-içün şanma ançaḵ

529 (a) Didi şeyhe Melik Mūsā aḥī : Melik Mūsā didi şeyhe aḡir K.

531 (b) aḥī : aḡir K.

533 (a) biraz : yarın

533 (b) ḵalup : ḵalıp A. ; şoñra : ança A.

534 (b) yaz u ḵışa : yaza ḵışa A.

536 (a) şol deve yola : ḥoş deve yüki K.

536 (b) şu biñi azuḵ : şuyıla azıḵ A.

538 (a) yolumızda şusuz : yolumuzda şuzuz K.

539 (a) ḵurıdur : ḵurudur K.

İki biñ leşker ola alperenler
Yağı görünse yıl gibi irenler

K22b
A118b

Çokallar geydiler ışık urınup
Çamu muhkem tonandılar yürüyüp

Hiçinler bindiler yıl gibi eşkün
Kılıçlar taşınurlar katı keskün

545. Düzetdi harbeler şol ucu dönmez
Anuñ hiç birisini iğe yunmaz

‘Alemler düzdiler nevbet urılup
Tonandı ol ‘Arap kavmi dirilüp

Esenleşdi halāyık cümle geldi
Du‘ā vü himmet-ile yāri kıldı

Çodı Hārūnı yirinde gidiben
Tevekkül ‘ālimü’l-ğayba idüben

Melik Mūsā şıgınuş Hālīka çün
Ki Mağribden gönüldi çıkdı ol gün

550. Dün ü gün durmayuban katı aşdı
Niçe tağ u dere şahrālar aşdı

Sözi uzatmayalum gör n’iderler
Sürüben muttaşıl bir yıl giderler

Melik Mūsādur iki biñ ‘Arapdur
Ki biri biñ erüñ üstine tapdur

542 (a) leşker ola : süvāri key K.

542 (b) irenler : erenler K.

543 (a) urınup : urınıp A.

543 (b) yürüyüp : bürinip A.

544 (a) hiçin : hecün K.

544 (b) taşınurlar : daşınurlar A.

545 (a) düzetdi harbeler : düzendi süñiler A.

546 (a) düzdiler : çözdiler A. ; urılup : urılıp

546 (b) dirilüp : dirilip A.

548. beyit K’da yok.

550 (a) durmayuban katı : durbayup katı vü K.

551. beyit K’da yok.

552 (a) Mūsā’dur : Mūsāyla A.

552 (b) biri biñ erüñ üstine : her biri biñer kişiye A.

Yaraqlı key bahādur kişilerdi
Biri birini atı kişilerdi

Bu şeyh  Abdü's-şamed yolca giderken
Ki dün içi ulavuzlık iderken

555. Yañılup yolu bir yirde ururlar
Ki şub-ı şādık olmışdı görürler

Melik Mūsā şorar şeyhe ki iy p̄ir
Ne yirdür gördüğün var mı bunu dir

Belürür nesne göz gördi ki añdur
 Acebdür bu ne yirdür atı añdur

A119a Bu yiri gördüğüm yo daı hergiz
Ki ušta gelmişüz bugün buña biz

K23a Sebep ol-idi yañıldıı izi
Ki ıldıza baardı iki gözi

560. Nişān itmiş-idi ılduzı dāyim
Anuñ-ıla varurdu yolu āyim

Bulıt oldu meger ol-gice atı
Büridi  ālemi ulmet şıfātı

Azıtdı izini yañıluban ol
Gel indi isteyüp giru buluñ yol

Didi  Abdü's-şamed bārī varalum
İlerleñ yol ala gire görelüm

Biraz duruñ baalum aır bu yir
Ola kim bilevüz ne aradur dir

565. onalum uş iñen atı yorıldı
İlerkü orudan daı ırıldı

555 (a) yañılup : yañılıp A.

557 (a) gördü : görür A.

558 (b) ki ušta gelmişüz bugün buña : anuñ-çün ki yañıldı bugün A.

559 (b) ıldıza : yılduza A.

560 (a) ılduzı : yılduzı A.

560 (b) yolu āyim : özi dāyim K.

562. beyit A'da yok.

563 (a) bārī : bāri K.

565 (b) ilerkü orudan daı : ilerki uvvetümüzden A.

Bugün bunda ҡonalum diñlenüben
Biraz hem tanışalum eglenüben

Sözi uzatmaya bunda ҡalsun
Sizi Haq devlet-ile zinde ҡılsun

Çalap yāri ҡıluban ger irevüz
Sözün datlusı yarındur görevüz

Bular ҡonıp çü rāhat hāşıl itdi
Çeri öñi ҡonınça şöñi yitdi

570. Kişi añladuđı ger öñ olaydı
Ne iş dutar olursa öñ olaydı

Gerekdür her işe endāze evvel
Ki tā şöñ olacağın yaza evvel

Öñinden şöñına añlayan erdür
Gümān olmaya ol şāhib-hünerdür

Özini añlayanlar ola ādem
İşini yañılan hod dürlü ‘ālem

Hikāyet gerçi az ma‘ nīsi çoqdur
Sözi rüşen ҡamu lafzı açuqdur

575. Kimin gördün ҡulaq dutun kimine
Kimisin yarın eyde bu kemine

A119b

Sözün ma‘ nīsi hūb elfāzı şirīn
Şanasın gülbe-şekerdür ki virin

Ne anı söyleyendür olur epsem
Ne anı diñleyen üşenür ol dem

Hemān ilük dürür başdan başa ol
Қulaq dutgıl aña gamdan emīn ol

Eyü ad olsa bir zerre kişiye
Güneş gibi bu ‘ālemde ışıya

566 (a) diñlenüben : eglenüben A.

* 567-568. beyitler A’da yok.

* 569. beyit K’da yok.

570-573. beyitler K’da yok.

575 (b) yarın eyde : eyde giru A.

576-579. beyitler K’da yok.

580. Yavuz ad olduğı yüz arasıdur
Nie oprağa almaz arasıdur

Eyü ad olmasa bes bāri n'ola
Eyü adı olan bir yāri bula

uzūrından ırađ olmaya bir dem
Devālar ola ursa her nisā dem

amu nosān tā ki ire kemāle
Cemī' i fūratı dōner viāle

Sefer ılsa yañılmaya yolını
Ayakda alsa ol duta elini

585. Didūñ bu meclisūñ sözini varayın
' Acāyip dāsitānı diñle yarın

Dün ü gün Hā sizi ılsun selāmet
Ki dāyim yār ola size sa' ādet

K23b

alavāt Mutafānuñ rūına vir
Murāda iresiz oğlan eger pīr

Meclis-i ehārūm *

alap adın añup iqlense iqler
Mūdām ol hem sa' ādet birle iqler

Dile uvvet virūben sōyleden ol
Biri biri Őuyınca Őoyladan ol

590. Añaram cān-ıla ayy u kebīri
Hāim ü rezzā u subān u pīri

Sizūñ üstūñuze tañrı selāmı
Bugün iqlidūñüz iqlbu kelāmı

Bugün dōrdünci meclisden ikāyet
Size eydem ' acāyip sōz be-đāyet

580-584. beyitler K'da yok.

585-589. beyitler A'da yok.

* Dōrdüncü Meclis

590-592. beyitler A'da yok.

Sözümüz ucu bu arada kaldı
Ki anda ol kulavuz fikre taldı

Giderken yolu azdurdı bulmaz
Kimüñ iklimidür anı bilimez

595. Sürerler turmadın gice irince
Yorılup kendü cânından irince

Yarındası giru öyle olunca
Giderler bir ulu tağun yolınca

Kaçan-kim öyle oldı sen gör indi
Çalap emriyle bir şahrâ görindi

Şanasın kim zümürüd bir tabağdur
Dün ü gün karşısına vara bağ tur

A120a Kaçan ol yazıdan kim yil eserdi
Devâ olup kamu renci keserdi

600. Reyâhindur çemendür lāle güldür
Gider guşsañ yakın var dağı güldür

K24a Açar şular çemen üstinde çağlar
Bahâr u güz ola hoşdur bu çağlar

Bu şahrâda velî bir nesne turur
Halâyık bağıbanıñ anı görür

Irakdan şanasın bir yüçe tağdur
Aña varınca hod yürege tağdur

Dütün bigi havāya key ulaşmış
Cihānı küh-ı kâf-ile tolaşmış

593 (a) sözümüz : sözümüz A.

593 (b) ki : kim A.

595 (b) yorılup : yorılıp A.

598.beyit K'da yok.

599 (a) kaçan : hemân K. ; kim yil : yil K.

600 (a) reyâhindur çemendür lāle : reyâhindur çemen nergis ü K.

601 (a) üstinde : içinde K.

602 (b) halâyık bağıbanın : halâ pağıbanın K.

604 (a) dütün bigi havāya key ulaşmış : tütün gibi ulaşmış-ıdı havāya A.

604 (b) cihānı küh-ı kâf-ile tolaşmış : ki tā toptolu olmuş ol araya A.

605. Nite gitsünler anı görmeyüben
Sürerler aña karşı turmayuban
- Yağın varduqca ol nesne belürdi
Bular hod anı görmekten delürdi
- Kişi bir görmedüğine irişe
Biri birine dir kim tiz irişe
- Görindükçe sevinüben sürerler
İrişüp yüzlerin aña sürerler
- Görürler bir yüce ‘ālī serādur
İñen şadı kıılacaq hoş arādur
610. Ne deñlü kim kişi çok aña baqa
Uşanmayup dağı hep göñlü aqa
- Zümürüdden yapılmışdı divarı
Bedenler altun olmuş-ıdı varı
- Düzülmüşdür meger bir ulu kubbe
Zümürüdden geyüpdür şanki cübbe
- Çapusu çini pulād-idi gözğü
Göñüle cāna bırakurdı sevgü
- A120b Şu‘ ā‘ ı gör eyler-idi cümle gözi
Gözüñ nürını alur-ıdı yüzi
- K24b 615. Dağı bir ulu kubbe orta yirde
Ki üstinden görünmez nesne yirde

605 (a) nite gitsünler anı görmeyüben : sürerler aña karşı turmayuban A.
605 (b) sürerler aña karşı turmayuban : nire gitsünler anı görmeyüben A.
607 (a) görmedüğine irişe : görmedüğine çün irişe K.
608 (a) sevinüben : seviniben A.
608 (b) irişüp : irişip A.
609 (b) iñen şadı kıılacak : ki ıyş eylemege bir A.
610 (a) kim kişi : ādemī çok A.
610 (b) uşanmayup : uşanmayıp A. ; göñlü : göñli A.
612 (a) düzülmüşdür : düzülmüşdi A.
612 (b) şanki : sebze [?] A.
613 (b) göñüle cāna bırakurdı sevgü : göñülü cāmı’çün ol-ıdı sözlü K.
614 (a) şu‘ ā‘ ı gör eyler-idi cümle gözi : gözüñ nürını alur-ıdı nürı A.
614 (b) gözüñ nürını alur-ıdı yüzi : şu‘ ā‘ ı görür eyler-idi gözi A.
615 (b) ki : kim A.

Ꞑamu örtüsi ꞑurşundan düzülmiş
Dir-iseñ zerre yoꞑ biri bozulmuş

Uzun enlü ulu taşıyla muhkem
Yapılmış kim degül hiç bir yiri kem

Anuñ dört yanın endāze kılurlar
Ꞑamu dört biñ adı yimiş bulurlar

Melik Mūsā baꞑup çok nesne añlar
Sarāyuñ ol yapularını tañlar

620. İñen endīşe vü fikr-ile paꞑdı
Bes ağlayıp elin dizine ꞑaꞑdı

Didi ꞑanı ‘aceb bunı düzenler
Düzilince niçe cānlar üzenler

Neler ꞑalmış cihānda gör ki maḥlūk
Kim olmayınca gözi olmamış toꞑ

Bu çarḥuñ çekmedi hiç kimse yasın
Niçe düğünlerüñ eyledi yasın

Ecel irincedür biñ oꞑuyasın
Gidincek gelmez anca oꞑuyasın

625. Şu bunda yirlenüp dāyim ꞑalanlar
Ꞑamu da‘vīleri oldu yalanlar

Ꞑanı iy köşkesinde zevꞑ idenler
Giru yönelmedin āḥir gidenler

617 (a) enlü : inlü A.

617 (b) bir yiri : birisi A.

619 (a) baꞑup : baꞑıp A.

620 (b) bes ağlayıp : ki ağlayup

621 (a) bunı düzenler : ol bunı düzen K.

621 (b) düzilince niçe cānlar üzenler : şanur mıydı öle sini bu düzen K.

622. beyit K’da yok.

623 (b) düğünlerüñ eyledi : düğünleriñ ol dutdı A.

624 (a) oꞑuyasın : oꞑıyasın A.

624 (b) gidincek : gidicek K. ; oꞑuyasın : oꞑıyasın A.

625 (a) yirlenüp dāyim ꞑalanlar : yirlenip ꞑalam şananlar A.

626 (a) köşkesinde : köşkesende K.

626 (b) giru yönelmedin āḥir gidenler : ki ḥūrīler ki zevꞑ u şevꞑ idenler A.

Ḳanı ol saña bunca māl dōkenler
Sini yaprudan u yāḥud yapanlar

A121a

Ṭopınca sinde sürdi mi murādın
Cihāndan yoḳsa gitdi nā-murādın

Lā İlähe İlla'İlähu'd-Dā'imu'l-Bāki Ba' de Fenāi Ḥalkıhī *

Çalapdur bir ki andan özge yoḳdur
Ki ol dāyım durur iḥsānı çoḳdur

630. O bākīdür fenādur cümle maḥlūk
Giru hem yaradur biz buña ṭanuk

K25a

Ḳanı ol pādīşehler ya vezīri
Ḳanı bu illerün şāhı emīri

Ḳanı ol yort yasavul diyenler
Bu olmasun ya olsa ol diyenler

Ḳanı şāhib-sarāy u ya ḳapucı
Ya ḳapuya gelen herkes ṭapucı

İnāḡ u nāyib ü begler ulular
‘ Acebdür ḳanda vardı ola bular

635. Bahādurlar ki berk-idi demürden
Çıḳamaz gör ḥayāsından ḳapudan

Ḳanı ya ol anıḳ eşkinci ḳullar
Yürürdi ḥoça şala şala ḳollar

Ḳanı ol şāhin ü şunḳur balaban
Yaturlar şindi ḳarḡadan ḳaluban

627-628. beyitler K’da yok.

* Yarattıkları Yok Olduktan Sonra (bile) Dâimi ve Bâki Olan Allah’tan Başka İlah Yoktur.

629 (a) çalapdur bir ki : ilāh ol durur A.

629 (b) ki : kim A.

631 (a) ya vezīri : ya[ve]zīri K.

631 (b) ḳanı bu illerün : bu illerün ḳanı A.

632 (a) yasavul : olsavul A.

632 (b) bu olmasun ya olsa ol : ki şeh geldi açılson yol A.

633-634. beyitler K’da yok.

635 (b) çıḳamaz gör ḥayāsından ḳapudan : ki geyürdükleri şīb ü şamurdan A.

636 (a) ya ol anıḳ : ol anıḡ u A.

636 (b) yürürdi ḥoça şala şala : dürip ḳat ḳat virüben ḳola A.

637 (a) şunḳur : sunḳur A.

Ƙanı ol mihribān olan atalar
Hezārān oğlı yabana atalar

Ya Ƙanı ol analar ğuşşaya yirdi
Ki şoñra kendü cānın dağı yirdi

640. Ƙanı ol ‘ālim ü fāzıl müdebbir
Ecel gör Ƙodı mı tedbīrini bir

Meger geldi bulara bir ğün añsuz
Şu dirneklü bozıcı bozdı ğeñsüz

A121b

Şanasın gelmedilerdi ciĥāna
Ne mülk ü māl u ne oğul ne ana

Sürerken yortdı Ƙodı gitdi yurdu
Ecel gör kim buları niçe sürdi

Şanasın bu maĥāmı düşde ğördi
Ya bu düşi kim-idi böyle yordı

645. Cihānı uşlular beñzetdi düşe
Aña ‘āĥil olan ĥod nite düşe

Melik Mūsā döküp başını ađlar
Döküben yaşını cānını tağlar

K25b

Bulara Ƙalmadı dünyā iy ‘āĥil
Baña hem saña Ƙalmaz olma ğāfil

Melik Mūsā didi köşke ğirelüm
Ne resmedür için dağı ğorelüm

638 (a) mihribān : mihribān A.

640 (a) fāzıl müdebbir : ‘āĥil müdebbir K.

640 (b) Ƙodı mı tedbīrini : Ƙodı mı ĥiç tedbīrini K.

641 (b) bozıcı : bozan uş K.

643 (a) yortdı : yort

643 (b) kim buları : ki bunları K.

645 (b) nite : niçe A.

646 (a) Mūsā döküp başını : çünkim döküben başın A.

646 (b) döküben yaşını cānını tağlar : ki yağmur gibi döküp yaşın ağlar A.

647 (b) olma : illā K.

648 (a) Mūsā didi : eydür yürüñ A.

648 (b) için : içi K.

Hemān ol apuya degin varurlar
apuda nesne yazılmış görürler

650. Bunı kim ouya dir iy alāyık
Giru ma‘ nī diye bu lafza lāyık

Gelüp ‘ Abdü’ř-şamed eydür ki iy beg
Bil rven ben yidi dürlü alem deg

Ouyup amusın yazma iş md r
Kişi ger bilmedügin dirse şomdur

aber viren başarmaduğı işden
‘ Acep midür g l ben ıkşa dışden

Key uşlu bild gin dağı dimez hi
Ki epsem olur ol ayđu yimez hi

655. Bu sözi Muştafa didi işitgil
Dilerseñ urtulasın anı itgil

**ale Ras lu’llāhi şalla’llāhu ‘ Aleyhi ve Sellem “ Men şamete
Fead Necā” ***

Kişi epsem olursa urtıla oş
Veyāđud yüzi g zi sürtile oş

A122a

Bunı dağı be-gāyet oş diy pd r
Ki bunda dağı ne şekker yiy pd r

649 (a) hemān ol : diyip evvel A. ; degin : deg A.

649 (b) nesne : yazu A.

651 (a) gelüp : gelip A. ; ki : kim A.

651 (b) bilürven : bilürem K.

652 (a) ouyup amusın : amusın oıyıp A.

652 (b) ger bilmedügin : bilmedügin K. ; şomdur : o şomdur K.

653 (b) g l ben ıkşa : gelüp ıkşarsa

654 (a) key : zī A.

654 (b) ki : bes A.

* ale Ras lu’llāhi şalla’llāhu ‘ Aleyhi ve Sellem “Men şamete Fead Necā” : ale Ras lu’llāhi “Men şamete Necā”A. Hz. Peygamber şoyle buyurdu: “Dilini tutan kurtulur.” Tirmizi, Sünen / el-Cāmiu’s-Sahih, IV, 660, Hadis No:2501.

657 (b) bunda dağı ne şekker yiy pd r : söz yerine çekerler yiyipd r A.

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: “ḳul yā lisānu ḥayru'n-ni'ami
ve'nşit tesellem” şadaḳa rasūlu'llāh *

Eyā dil eyü söyle bul ḡanīmet
Ya dınma ḳurtulasın zihī ni' met

Bilürdi ḥayr işi ' Abdü's-şamed key
Ne nesne kendüdür yāḥud nedür key

K26a 660. Melik Mūsā didi işbu ne dildür
Oḳı bir görelüm ne ḳāl u ḳıldür

Oḳuyuban didi ' İmrān dilidür
Velī tefsiri uş Yunān dilidür

Aña ' Abdü's-şamed baḳdı bilince
' Arapca yazdı ḥoş kendü dilince

Dönip Tatar yir ḳıldı şehr-i yāre
O şāh ḳal' a vü şehr ü diyāre

Anı bir kimsene hem key düzüpdür
Ki şî' r idübenin ya' ni yazupdur

665. Anuñ ma' nīsini bir dürlü bunda
Bu baḥr-ıla didüm uş diñle sen de

Şî' r-i Türki Mücerred *

İlerki gideni kim niçe bildi
Ne aşşı bilimeyen niçe bildi

* Bu başlık K'da yok. Hadis-i şerifin farklı bir versiyonu “Hayır söylemek ganimettir. Susmak şerden emin olmaktır.” veya daha çok meşhur olan şekliyle; “Ya hayır söyle, ya sus.” (Buhârî, 31,85) şeklinde kaynaklarda yer alır.

658 (a) eyü : ḥayr A.

659 (b) ne nesnedür kendüdür yāḥud nedür : yaman ne nesnedür ne nesnedür A.

660 (a) işbu : üşbu A.

660 (b) ḳıldür : ḳıldür K.

661 (a) ' imrān dilidür : ' imrānı durur K.

661 (b) uş Yunān dilidür : Yunānī durur K.

662 (a) aña : hemen K.; baḳdı bilince : anı bilinçe K.

662 (b) ḥoş : ḥod K.

663. beyit K'da yok.

664-666. beyitler A'da yok.

* Türkçe Şiir

Ḳanı ol kim gögüs gerüp yürürdi
İrürdi kendüyi yoḡ yire bildi

İki gün dirlige aldandı ḳaldı
Şanasın esdi gecdi ḳatı yildi

Niçe niçe ögüندی soñra ḳaldı
Ölüm yili ki esdi şöyle ḳıldı

670. Ḳanı ol boynı yoḡın yordamı çoḡ
Şunuñ bigi üzülde şanki ḳıldı

Melik Mūsā bu ma‘nileri diñler
İñen çoḡ aḡlayuban ḳatı tañlar

Oḡıdı bu du‘āyı yürüyüben
Güci yoḡ gider özin süriyüben

Lā İlähe İlla’İlähu’d-Dā’imu’l-Bāḳī Bilā-Zevālin Ebeden *

K26b Ḳalapdan özge yoḡdur dāyim oldur
Ki bāḳīdür irilmez ‘ālim oldur

İkinci ḳapuya varup girürler
Bu altı beyti yazılmış görürler

A122b 675. Oḡudur şeyḡe ma‘nisiyle bile
Ne dimişlerdür anda ya‘ni bile

İşidilmezdi ādem ne tıyısar
Eyü sözden ḳişi nite tıyısar

667 (a) ḳanı ol kim gögüs gerüp yürürdi : dimiş ḳanı o şāh kim bunca bildi A.

667 (b) irürdi : erürdi A.

668 (a) iki gün dirlige : biş on gün ‘ömrüne A.

669 (a) niçe niçe : niçe bunça K. ; soñra ḳaldı : şükri ḳıldı

670 (a) yordamı : yardım K.

670 (b) bigi üzülde : gibi üzildi A.

672 (a) oḡıdı bu du‘āyı : ider Allāh zikri A.

* Bilā Zevālin Ebeden : Bilā Zevālin K. (Asla Zevāl Bulmayacak Bāki Olan Allah’tan Başka İlah Yoktur.)

673 (a) Ḳalapdan özge : anuñ hiç mişsi A.

673 (b) irilmez : ebeddür A.

674 (a) ikinci ḳapuya varup : bu kez ikinci ḳapuya

674 (b) bu : biş A.

675 (a) oḡudur : oḡıdır A.

676 (a) işidilmezdi ādem : işidilmezde ‘ālem A.

Anı dağı düzer kendü dilinde
Nite kim söylenür-idi ilinde

Anı ol niçe kim diline düzdi
Bilün kim kılmadum sen dağı düzdi

Aña bir dürlü ton dağı geyürdüm
Çıkardum kendü lafzından key urdum

Ma'ni Şi'r Ki Enderān Sarāy Būd *

680. Kıanı ol bu sarāy içine girdi
Buña beñzer dağı olmaya dirdi

Kimin eylük-ile kimin güc-ile
Ki dünyā mālını ol bunda dirdi

Elümden kim ala bunı diriyken
Ölüm gel dise geñsüz nite virdi

Ulu dirneklü sultān-ıdı bunlar
Ecel yili esüp gör niçe kırdı

Niçeler bu sarāy ıssı ucından
Sevinüben elin çok māla irdi

685. Kıılırken dün [ü] gün dürlü temāşā
Kıamusın terk idüben yire girdi

K27a

Sekiz kıapu var-ıdı ol sarāyda
Biri gibi yoğ-ıdı hıç arada

Kıamu şandal ağacından kıurılmış
Ki altun miğleri muğkem urılmış

Zümürüdden yeşil taş-ıla anı
Düretmişler gören şād ola cānı

678 (b) sen : ben A.

* Sarayda Bulunanlar Hakkında Şiir

680 (a) bu sarāy : kim bu sarāy K.

683 (b) esüp : esip A.

684 (b) elin çok : ulu key K.

686 (a) sarāyda : sarāda K.

687 (b) ki altun miğleri muğkem : veli mi' leri altundan A.

688 (a) zümürüdden : zümürüd key K.

A123a

Bunı bir uşlu ol ulu apuda
Yazupdur bir ulu aşa yapuda

690. Anuñ ma^ç n̄sidür bu sözi añla
Eger añlamaz-ısañ b̄ari añla

Şi^ç r-i Zi Der Buzurgterin-i Ān Sarāy *

anı anlar ki d̄unyāya inandı
Bu f̄ani milke m̄alıyla güvendi

Azacu bu geçen ^çömre sevinen
Şanasın yıl-ile s̄ile ayandı

Bu d̄unyā bahça resminde bir oddur
Niçeler ol oda utuşdı yandı

Niçeler d̄ün ü gün şalardı anı
Odı panbuğ-ıla dost ola şandı

695. Kimesne dirmemişdür bunça m̄alı
Ki zerre virmedüm her kim özendi

Gerek ola diyüben salar-ıdı
^ç Acebdür şöra ayrular gönendi

Melik M̄usā bu sözleri işitdi
Düşüben ol arada uşşı gitdi

Yüzine şu şaarlar uşşı geldi
Ta^ç accub idüben başını şaldı

K27b

Gözi yaşımı sile sile urdu
İşitgil anda daı bir ne gördi

689 (b) yazupdur : yazıpdur A.

* Şi^ç r-i Zider Buzurgterin Ān Sarāy : Şi^ç r-Güften-i Ez Berāyı Ān Sarāy A. (Bu Saraydaki Büyükler Hakkında Şiir)

691 (b) milke : milki K.

693 (b) utuşdı : düşdi vü A.

694 (a) d̄ün ü gün : d̄ün-i gün A. ; şalardı : saladı K.

694 (b) şandı : sandı K.

696 (a) salar-ıdı : şalar-idüm A.

696 (b) gönendi : güvendi A.

698 (a) uşşı : ^ç alı A.

698 (b) idüben : idiben A.

699 (b) anda daı bir : bir daı anda A.

700. Sekizinci ulu apuya irdi
ıgınu Halıa ieru girdi

Gezerken ol apunu yoresini
Grr kim drt yz ola anda sini

Ara yirde bir ulu sin grrlar
Bularu ya ni ulusın grrlar

A123b

Baı ucında bir tata alıpdur
Anı kim bile ne vatda alıpdur

Dzetmiler anı in demrden
alıpdur anda nie bi mrden

705. Bu tat ıssı meger bir gn oturmu
Ki bir ulu alem ehlin getrmi

Bu bir a szi ol tatına yazmu
Bu sz-ile biraz gnlin dzmi

Bismi'llhi'd-d'imi'l-ebedi Bismi'llhi Eadu'-amedi
Bismi'llhi'l-ayyi'l-birri Ceberti Bismi'llhi Zevi'l-udreti
Ve'l-melekti Bismi'llhi'l-ayyi'ilezi l Yenmu Vel Yemtu
*

Ey her adem bunda gelesin
Grben ibun ibret alasın

Bauna alunı dir olma gfil
lm elinde bir mre v fl

Bu dny ibret  gflet evidr
Ki gfil gnlin anula avıdur

700 (b) ıgınu : ıgınu A.

701 (a) ol : o K.

701 (b) anda : ulu K.

702 (a) sin : sn A.

703 (b) vatda alıpdur : vatı alıpdur A.

704 (b) anda : arta A.

705 (a) oturmu : otırmı A.

705 (b) bir ulu alem ehlin : yazıcısımın birin A.

* Bu balık A'da yok. (Dim ve Ebed Olan, Varlıgına Hibir eyin Eklenmesi, Ayrılması veya Ondan Bir ey Meydana Gelmesi Sz Konusu Olmayan, Diri Olan, İyilik ve Azamet Sahibi Olan, Uyuma ve lme Gibi Eksik Sfatlar Mnezzeh Olan Allah'ın Adıyla)

708 (b) lm elinde bir mre v fl : bu yolda bir durur hca-y-ıla ul K.

709 (b) gfil gnlin anula avıdur : merdm-ardur atı avidr A.

710. Kamu hayvāna bildürdi bunı Hakk
Ki karnı tok ola yüriye ancak
- Anuñ gibilere beñzetme özüñ
Gerek açuğ ola bu yolda gözüñ
- K28a Bu māl-ı ni‘ meti sen kıala şanma
Akarşu gibidür aña tayanma
- Eger işitmedüñse adımı bil
Bilesin hem neye oldum muķābil
- Benüm Kāvus durur adum iy ‘ āķil
Görüp hālumu ‘ ibret al du ‘ ā kıl
715. Atam Ken‘ ān-ıdı Şeddād oğlı
Ki Şeddadı bilürseñ ‘ Ād oğlı
- Beyān Kerden-i Saltanat ***
- Çalap kıldı baña anca ‘ ināyet
Ki hükümümde-y-idi cümle vilāyet
- Şirāz u Isfahān u Hāverānı
Hōrasān u dağı Māzenderānı
- A124a Hıttāy u Deşt ü Hōruz m u Buħāra
Semerkand u Yemen tā Mışra vara
- Dımışķ u milk ü Bağdād-ile Tebriz
Ki şarķa ğarba hük m ider-idük biz
720. Niçe benven diyen sultāna irdüm
Şaşurdum bilisin milkinden ırdum
- Ya tahtından niçe hān indürüben
Yirine niçeleri bindürüben

711 (b) gerek açuğ ola bu : ki açuğ dutasın pu K.

713 (b) oldum muķābil : oldumsa ķābil K.

714. beyit K’da yok.

* Beyān Kerden-i Saltanat : Vaşf-ı Beyān-ı Saltanat-ı Kāvus A. (Saltanatı Beyan Eder)

717 (a) Isfahān : İsfahān A.

718 (a) Hıttāy u : Hıttā vü A. ; Hōruz m : Hōrezm A.

720 (a) sultāna : beglere A.

720 (b) şaşurdum bilisin : şaşur bilüsin A.

Şu müflisleri baylığa yitürdüm
Niçe özün görenleri yitürdüm

Baňa bir gün kişi kullık iderdi
Kamu eksügi bir yıllık yiterdi

Eger bir yıl baňa kullık iderdi
Aňa virdüğümüz yüz yıl yiterdi

725. Kaçan baħşış ideydüm şād oluban
Yitürüp oğul oğula kıluban

K28b

Benüm ol niç metüm her yire irdi
Kim ol baħtı on oğul irdi sürdi

Şıfat-ı ‘Adl-i Pādişāh *

Kıluram ‘adli niçe kim gerekdür
Ne yirde gönlüñ olsa yaş gerekdür

Kimesne uğruluğı bilmez-idi
Bilen dahı yasaqdan kılmaz-ıdı

Eşekçi bizle güci urmaz-ıdı
Çıkuban yolda itlere urmaz-ıdı

730. Çekürge bî-ṭamaç buğdayı bekler
Ki baykuş kargadan çekmez emekler

Çemen üstinde oynardı koyunlar
Aya karsardı kurd idüp oyunlar

Ya hāşā devligeç yavru kopardı
Tavuguñ ayağın inüp öperdi

722 (a) şu müflisleri baylığa : niçe özin görenleri A.

722 (b) niçe özün görenleri : niçe müflis baylığa A.

723 (b) yiterdi : biterdi A.

724 (b) virdüğümüz : virdüğümüz A.

725 (a) baħşış ideydüm şād : baħşış iderdüm şā A.

725 (b) yitürüp oğul oğula : yiterdi oğul oğlına K.

726 (b) kim ol baħtı on oğul irdi sürdi : ki ol baħtı ol oğul oğla yirdi K.

* Bu başlık A’da yok. (Padişahın Adaletinin Sıfatları Hakkında)

727 (b) yaş : yat K.

730 (b) kargadan : karkadan A.

731 (a) koyunlar : koyunlar A.

731 (b) kurd : kurt A.

732. beyit A’da yok.

733. Toğan keklik-ile hem-dem olurdu
İlan palıg-ıla dāyim kılandır
- A124b Geyigün arkasın arşlan kaçurdu
Ki iblīs mescide hem şu daşırdu
735. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.
- K29a Nikāh itdüm dağı dört biñ kız oğlan
İşigümde görürler niçe erkān
740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

733 (b) ilan palıg-ıla : yılan balıg-ıla A. ; kılandır : kalurdu A.

734 (a) kaçurdu : kaçırdu A.

734 (b) ki : kim A. ; daşırdu : taşırdu A.

735 (a) şol hadde irdi : ol hadde ırdı K.

735 (b) kimesne : ne kimse A.

736 (b) dutdum : itdüm A.

737 (a) pucı : burcı A.

737 (b) kimsenüñ : kimseniñ A.

739 (b) görürler niçe : var-ıdı cümle K.

740 (b) tağ u yazıya : tağa yazıya K.

741 (a) cihānuñ : cihāniñ A.

744 (a) çağşaurdu : çağşaurdu A.

745. Sünü dutulsa erlüklü dölekle
Günüñ gözi kamaşurdu felekde

Yüz on arşun dağı boyum var-ıdı
Biñ arşun biz dikilse baña tardı

Kim on günden bir edük dikilürdi
Geyürdüm ayağuma tar gelürdi

Başuma bir ulu kubbeye taqya
Şıgardı güc-ile urılsa baqya

Çaçan kim leşkerüm hep dirilürdi
Çamusına ‘ulüfe virilürdi

A125a 750. Ki her bir barmağum mänen-d-i hıyār
Demüri müm ider-idüm ben iy yār

Bu deñlü pādişāhlığı sürüben
Ki dört biñ yaşadum eylük-ile ben

Velī bir gün irişdi ol ‘alāmet
Ki qanda varsa tağılur cemā‘at

Ne kıılır pādişāhlara himāyet
Ne yoğsul olana eyler ‘ināyet

Dimez hürmet kılayın varlı-y-ımış
Ya yoğsul-içün eydür çorlu-y-ımış

755. Oğudum leşkerüm cümle dirüben
Ki yalvardum çamu mālum virüben

Didüm kim ni‘metümi siz yidüñüz
Çatumba buncadan bes ne-y-idüñüz

Gelüñ imdi bir araya dirneşüñ
Beni kırtaruñ ölümden dürişüñ

745 (a) dutulsa erlüklü : dutulsa erliklü A.

746-750. beyitler K’da yok.

751 (a) deñlü : veche A.

754 (a) kılayın varlı-y-ımış : kılayım varlu-y-ımış A.

754 (b) eydür : eyde A.

756 (a) siz yidüñüz : yidüñüz çok A.

756 (b) ne-y-idüñüz : artuğ añsuz A.

757 (a) imdi : indi A. ; dirneşüñ dirişüñ A.

- K29b Komañ bir günlüğe diri olayın
Size bu hoş mıdur ya ben öleyin
- Didiler bu işe h̄ile bulunmaz
Ki dermānı bunuñ nedür bilinmez
760. Bu h̄il' at niçelere piçilipdür
Bu şerbet niçelere içilipdür
- Bu şerbet kim gönül almaz virürler
Eger almaz-ısañ olmaz virürler
- Çamu ol şerbeti içer elümden
Benüm dağı naşibümdür ölümde
- Ölüm çün beñzemezdür ayruğına
Boyun virdüm Çalabuñ buyruğına
- Haq̄ikat bildüm uşda ölürem çün
Oğudum geldi bir yazıcı ol gün
765. Benefşe h̄āt ne yigitdür ne oğlan
Ber-ā-berdür katında cümle beg-bān
- A125b Çalap adın yazarlar tahtuma hoş
Çurup başum ucında qodılar uş
- Eyā bunda gelen indi emānet
Öziñi görme olasin selāmet
- Eyā eyyām-ıla bunda gelen kes
Ki cömerd ol u zinhār olma nā-kes

758 (a) komañ : yaḥūd A.

759 (b) bunuñ nedür : nedür bunuñ A.

761 (a) bu : şu A.

761 (b) almaz-ısañ : almaz-ise A.

762 (a) elümden : ölümdür A.

762 (b) benüm dağı naşibümdür ölümde : eyidüñ içmeyen anı ki kimdür A.

763 (a) beñzemezdür : beñzememiş

763 (b) Çalabuñ : Çalabıñ K.

764 (b) geldi bir yazıcı : yazıcılar geldi A.

765. beyit K'da yok.

766 (a) adın yazarlar : adını yazar K.

766 (b) çurup başum ucında qodılar : qodılar anı paşum ucına K.

767 (a) eyā bunda gelen indi : ki zinhār indi sinde ola A.

768. beyit K'da yok.

Ki māluñ bunda düriş nūr eyle
Seni her dürlü dartıdan dūr eyle

770. Ki nūr ol vaqt ola yiyip viresin
Du‘ā almağ-ıla ‘ömrün süresin

Bugünden yarına aldanma zinhār
Çü gâfletdür ki sini böyle adlar

Gider gâflet gelimez özüñden
Viri gör şaylığa sīm ü zerüñden

Vegernī köligüne biliserler
Kıyās it dağı neler diyiserler

Görripsin nā-kesüñ rızqın biçesin
Yimeyip yidiği kısdı anı sin

775. Dağı kimüñ-ile yirseñ tuz etmek
Budur erlik ola soñın gözetmek

Ne iş kim dutar-ısañ iki şanma
Neden hayr umar-ısañ tiz uşanma

Nenüñ kim şerri var-ısa ço anı
Ne bile kişi kândandır ziyānı

Cihānuñ varlığına sen inanma
Bu naqşa sen iñen dağı kıvanma

Çamu bir sâ‘ atıdur kim görürsin
Niçün bes yöregüñe tağ urursın

K30a 780. Bu söz ma‘nīsini ger sen dutasın
Ki dünyā aldamadın sen ütesin

769-774. beyitler K’da yok.

775 (a) dağı kimüñ-ile yirseñ tuz : kimüñ-ile yir-iseñ tuzı K.

776 (b) neden hayr umar-ısañ : ne yirden hayr görseñ A.

778 (a) cihānuñ : cihānıñ A.

778 (b) bu naqşa sen : bu naqşına K.

779. beyit A’da yok.

Ed-dünyā Sā' atun Fe' c' alhā Ṭā' aten *

Bu söz-ile çü dünyā oldı sâ' at
Anı dahı kıllalar bāri ṭā' at

A126a

Dün ü gün hayr olsun işüñ iy cān
Kerem kıll gāflet uykusından uyan

Muḥammed ümmetine yā ilāhī
İnāyet kıll ki sebebin pādişāhı

Civārından buları anuñ ırma
Şefī' eyle şefā' atdan ayırma

785. Du' āmız ḥaqqına idenler āmīn
Cihān āfetlerinden olsun imīn

Melik Mūsā dahı içerü girdi
Sarāy içre bir uzun ḥ'ān gördi

İki arşun ola yirden yukaru
Arı piriñ-idi ol şöyle şarı

Ayaqları apānūs ağacından
Aña ni' met gelürdi ağacından

Yüce taht oranınca var-ıdı ol
Niçe ni' met yimişler anda key bol

790. Anuñ işik sevāsında yazılmış
Niçe ḥ'ān āleti anda düzilmiş

Gümiş altun sini ulu çanaqlar
Müfid şerbetdür ol tolu ayaqlar

* (Dünya Bir Anlıktır, Onu da İtaatle Geçir)

781 (a) söz-ile çü dünyā oldı : dünyā 'ömri oldı bir

782-785. beyitler K'da yok.

786 (b) içre bir uzun ḥ'ān : içinde uzun ḥor K.

787 (b) arı: aru K. ; şaru : arı K.

788 (a) apānūs : abanūs A.

788 (b) aña ni' met gelürdi ağacından : düzülmişdi taşından u içinden A.

789 (a) oranınca var-ıdı : gibi bağlanmışdı K.

789 (b) ni' met yimişler anda key bol : baht ıssı şunar-ıdı aña kıll A.

790 (a) işik sevāsında : çevre kenarı hep A.

791 (b) şerbetdür ol tolu : şerbetlü tolu çok A.

Dün ü gün içülüben yinür-idi
Niçe dürlü ‘ acāyip dinür-idi

Ayağın turur-ıdı ulu begler
Şu begler kim biri birini yigler

Çalan beglerden ayru kim konupdur
Bu hān içine ya‘ ni kul şunupdur

795. Meger biñ pādişāh kim sağ gözi yok
Biñinüñ şolı yok sağ gözi açuq

Biñinüñ iki gözi hem var-ıdı
Gelüp kamu bu hāna şunar-ıdı

A126b Bular oturuban şadı kılurdı
Arada dürlü ni‘ met yığılurdı

Kenārında bu şerh eyledigüm hep
Yazılmışdur tolayu hep mürettep

K30b Melik Mūsā turup tañladı anı
Didi ol pādişāhlar indi kanı

800. Aña yaraşur ahir pādişahlıq
Buları yoğ-iken var itdi bayıq

Giru hem yoğ-iken var idiserdür
Şanur mısın ki şöyle gidiserdür

İrilmez bāqīdür hem rāzıq oldur
Çamu maḥlūqıdur bes ḥālik oldur

792 (b) acāyip : daḥı söz A.

794 . beyit K’da yok.

795 (b) biñinüñ şolı yok sağ gözi açuq : biñiniñ sağı açuq şol gözi yok A.

796 (a) biñinüñ iki gözi hem : biñiniñ ikişer gözi A.

796 (b) gelüp : gelip A. ; şunar-ıdı : şori-ıdı K.

797 (a) bular : bunlar K. ; oturuban : oturıban A.

798. beyit K’da yok.

799 (a) turup : turıp A.

799 (b) pādişāhlar : pādişehler A.

800 (b) buları : bunları K.

801 (a) yoğ-iken var : var-iken yoğ A.

802 (b) maḥlūqıdur bes ḥālik : maḥlūqıdur bes ḥālıkı A.

Melik Mūsā sarāyda gördügi hep
Naşihat egledi oldu aña tap

Okıdı şeyhi anda hem tanışup
Çalan yoldaşları diñlerdi uşup

805. Yoluñ aḥvālını şeyhe şoruban
Çamu şeyhi gözedürler turuban

Yola çankı tarafından gidiserler
Digil ya‘ni ki nite idiserler

Bu şeyh ‘ Abdü’s-şamed eydür ki atam
Şu vaktin kim iñen hoş-ıdı ‘ âlem

Müsâfir kişi-y-ile mâçin adlu
İki yoldaşdı virilürdi datlu

Anuñ bigi dağı Mağribde kişi
Ki çopmamış müsâfirlikde başı

810. İki bile bu yola gelürler
Bu yörede azup ḥaylī çalurlar

A127a

Bizüm bigi azuban dürüşürler
Şoñ ucu bu sarāya irişürler

Dağı bundan giderler şol hevese
Ki varalar Medīnetü’n-nüḥāse

K31a

Bakır şehri dimekdür Türki ma‘ni
Eger añlamasañ bil bunu ya‘ni

803 (a) sarāyda gördügi : ol sarāyda gördüğün A.

803 (b) egledi : geldi vü K.

804 (a) okıdı şeyhi anda hem tanışup : okır ol arada şeyhi tanışıp A.

804 (b) çalan yoldaşları diñlerdi uşup : bu işüñ öñin ü şoñın şanışıp A.

806 (a) gidiserler : gidiliser A.

806 (b) nite idiserler : niçe idiliser A.

807 (a) bu şeyh ‘ Abdü’s-şamed eyrdür ki : didi şeyh iy şahā eydürdi A.

808 (b) iki yoldaşdı virilürdi datlu : ki yoldaşlar-iken ikisi çatlu K.

809 (a) bigi : gibi A.

809 (b) müsâfirlikde başı : müsâfirlikde işi A.

810 (b) azup : azıp A.

811 (a) bigi : gibi A. ; dürüşürler : dürişürler A.

812 (a) dağı bundan giderler şol hevese : heves idibeniñ bundan giderler A.

812 (b) ki varalar medīnetü’n-nüḥāse : bakır şehrine degin ‘azm iderler A. K nüshasında Farsça bakır anlamına gelen “nüḥās” kelimesi müstensih tarafından sehven “necās” şeklinde yazılmıştır.

813. beyit A’da yok.

Melik Mūsā didi kim şindi aña
Ne deñlü qalmışuz anı di baña

815. Didi ‘ Abdü’ş-şamed bundan aña yol
Varur dört ayda ger azuq ola bol

Bu ol yoldur kim İskender gelüpdür
Heves ol Mağribe turfe kılpdur

Güneş kanda tulinur ya‘ ni göre
‘ Aceb durur aħir bir diñle göre

Bu yolda hep yorılmış kavmi qatı
Şuşamış leşkeri tavarı atı

Buyurmış yolda quyular qazarlar
Ki her menzilde şarnıçlar düzerler

820. Bu yoldan ol Baqır şehrine geçmiş
Varup ol iqlimüñ yağısın açmış

Dönüben giru bu yola tolanur
Geline leşkeri yolda şulanur

Bu yola ivmek-ile gitmeyelüm
Bu leşker kavmini incitmeyelüm

Qolay yirde yaraqlansun ħalāyıq
Ki ħořluğ-ıla yol varıla bayıq

Melik Mūsā didi yaraq idelüm
Ki yola ittifaq-ıla gidelüm

825. Bular anda yaraq içinde oldı
Gice irince leşker qondı qaldı

814 (a) şindi : şimdi A.

814 (b) qalmışuz anı di : qalmış anı kim K.

816 (a) gelüpdür : gelipdür A.

817 (b) ‘ acep durur aħir : ‘ acepdür aħi bu A.

818 (a) yorılmış : yorulmuş A.

819 (a) yolda : anda K.

819 (b) şarnıçlar : sarnıçlar A.

820 (b) varup : varıp A.

823 (b) ki ħořluğ-ıla yol varıla bayıq : ki tā yol başarıla aña lāyıq A.

824 (a) idelüm : ideler A.

824 (b) ki : o A. ; gidelüm : gideler A.

825 (a) anda : bunda K.; oldı : olsun K.

825 (b) gice irince leşker qondı qaldı : bugün söz daħı bu arada qalsun K.

- Çonarlar diñlenüben eglenüben
Çalurlar bir biriyle eglenüben
- A127b Dirilip cümle bir yere gelürler
Yiyip içip sevinüben çalurlar
- Sevinesiz murāda irişüben
Ki sevdük yār-ıla el aluşuban
- Şafāñuz çāvizān olsun hemīşe
İlünüz ābādān olsun hemīşe
- K31b 830. Geçen mü'minleri añuñ du' ādan
Ola ki bu du' ā ola devādan
- Ecelden ger mecal olursa yarın
İşidesin kelāmuñ ihtiyārın
- Size Hāğdan ire fazl-ı ' ināyet
Başuñuzda müdām olsun sa' ādet
- Meclis-i Pencüm ***
- Çalap adıyla bugün söyleyelüm
Sözi ne yirde vardı şoylayalum
- Semī' u'l- ' ālimu li' z-zenbi gaffār
Başıru'l-ķādiru l'il- ' aybi settār
835. Niçe ' āşilerüñ rızķın virüben
Yüzine ' aybını urmaz görüben
- Şükür ol pādişāhuñ birliğine
Sebep virür bu halkuñ dirliğine
- Çara yirde yeşil otlar bitürür
Çamu eksükleri hem ol yitürür
- Selām olsun Rasūline dün ü gün
Añarsa adını şād ola mecnün

826-827. beyitler K'da yok.

828. beyit K'da yok.

829-831. beyitler A'da yok.

832-838. beyitler A'da yok.

* Beşinci Meclis

Peşinci meclise imdi kulağ dut
İşitdüğini sen gönlünde key dut

840. Melik Mūsā durup ol gün buyurdu
Uyandı ol kim argından uyurdu

Didi yaraqlanuñ iy er kişiler
Kişi eglense yolda işi iyler

Dimişdür bu sözi ol fahr-ı ‘ālem
Bunu işitmeyip bes nite kalam

Eṭ-ṭayru Yaṭīru Bi-cenāḥayhi *

K32a

Nite kim kuş iki kanatla uçar
Kişi bes himmetiyle şöyle göçer

Naşihat virdi her birisine ol
Nifâkı koñ didi uzak durur yol

845. Biribirünüzün halini gözleñ
Şoruban hâtırını datlu söyleñ

Muvâfiğ olmasa her yirde yoldaş
Acı sözden olur bağırları baş

Gerek yoldaşı hâlin kişi bile
Ne hâl-ıla olursa ola bile

Eger yoldaşı olursa ber-ā-ber
Biri birin dilerse kayğu şavar

Ya ulu kim olursa aşlı vardur
Revādur anuñ-ıla indi vardur

839 (a) peşinci meclise imdi kulağ dut : berü cān gözün aç kulağ dut A.

839 (b) key : sağ A.

840. beyit A’da yok.

842 (b) işitmeyip : işidiben K.

* Eṭ-Ṭayru Yaṭīru Bi-Cenāḥayhi : Kāle’nebiyyu ‘Aleyhi’s-selāmu Eṭ-ṭayru Yaṭīru Bi-cenāḥayhi Ve’l-mer’u Bi-Himmetihī A. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur : “Kuş iki kanatla uçar.” Bu söz metinde hadîs-i şerif olarak gösterilmiş ise de kaynaklarda bu şekilde bir hadîs-i şerife rastlayamadık. Bu söz birçok yerde bir Arap atasözü olarak geçmektedir.

843 (a) nite kim kuş iki kanatla : kuşuñ iki kanadı var ki uçar K.

843 (b) bes : hem A. ; göçer : uçar A.

844 (b) nifâkı koñ didi : geñünüzce diyü K.

845. beyit A’da yok.

849 (a) ulu kim olursa aşlı : olur-ısa kim aşşısı A.

850. Tekebbür fahr iderse alma Őekde
Deve palānı gibidür eŐekde
- Ebū Cehle Muḥammed ad adansa
Düşer hem Őekkere arġa dadansa
- Hüner oldur ki yoldaşı gözede
Dimezven uya nefse el uzada
- A128a Melik Mūsā bile ol iki biñ er
Yaralanıban ol ġün hep binerler
- Yüridi ol eren kim gök demürdür
Şanasın Şu^ç leden yir gök demürdür
855. oŐun baġlayuban düp düz giderler
aġ u bilek dere hep düz iderler
- K32b Sürüp uç ġün giderler dün [ü] ġündüz
ġüneŐ toġdı ġörinmez oldu ılduz
- Fī-Zıkr-i Şıfatı'n-Nehār ***
- ara alas Şekli yirde aıldı
Şanasın ^ç āleme altun Őaıldı
- Mücellā kāġıd oldu ara toprak
Ki altundan döşendi aña yapraq
- Őaġıri^ñ uŐlaruñ ıldı ġurūŐı
Ki māt itdi amu Őekker furūŐı

851 (a) adansa : adınsa K.

851 (b) hem Őekkere : mi Őekere A.

852 (b) dimezven : degül kim A.

853 (b) yaralanıban ol ġün hep : yaralanıbanın ol ġün K.

854 (a) ol eren : leşker A. ; demürdür : demürdi A.

854 (b) demürdür : demürdi A.

855 (a) baġlayuban : baġlayıban A.

855 (b) aġ u bilek dere hep : aġı aŐı dereyi A.

856 (a) sürüp : sürüp A.

856 (b) ılduz : yılduz A.

* Fī Zıkr-i Şıfatı'n-Nehār : Şıfat-ı Nehār A. (ġündüzün Şıfatı Hakkında)

857 (a) Şekli yirde : yir üstinde A.

858 (b) ki : kim A.

859 (b) Şekker : Őekeri A

860. Kimüñ kim sem^ç ine irdi delürdi
Maḥabbet cüş idip ^ç ışkı belürdi
- Uyardı ŝubḥ-ı dem miŝbāḥ-ı ŝādı
Seḥer deprettdi bād-ı dil-güşādı
- Aşarlar durmadın ol gün sürerler
Ki taḫdīr-ile bir yire irerler
- Görürler kim tırur bir yumrı üyük
Velī bir nesne var üstinde büyük
- Didiler iy ^ç aceb anda tıranı
Neyi ki bāri bir bilsevüz anı
865. Ya ādemdür veyā bir cānavardur
Ki elbette ŝunuñ bir işi vardur
- Ya ādem yaluñuz anda degül ol
Ḥarāmīdür meger kim gözedür yol
- A128b Kişi yolda gerekdür kim ola ŝaḫ
Ki dört yanında ol göz ü ḫulaḫ
- Mededsüz yir ola ŝıgınacaḫ yoḫ
Gelen yağınuñ arḫası ola çoḫ
- K33a Ola kim yalvarasın rāzī olmaz
Ḳaçarsañ erligüñden nesne ḫalmaz
870. Ölinçe ḫalmayuban düriŝesiz
Diş ü dırnaḫ gidince urıŝasız

860 (a) kim : ol K.

860 (b) maḥabbet cüş idip : ki nā-çār oluban K.

861 (b) deprettdi : deprendi K.

862 (a) aşarlar : aşar A.

863 (a) yumrı : yumru A.

865 (a) veyā bir : veyāḫūd K.

865 (b) ki : kim A.

866 (a) yaluñuz anda : olsa yaluñuz A.

867 (a) kim ola : ola ki A.

868 (b) yağınuñ : yağınuñ A.

869 (a) ola kim : eger A.

869 (b) erligüñden : erligüñde A.

870 (a) düriŝesiz : düriŝeŝin K.

870 (b) urıŝasız : urıŝasın K.

Uruş iştirse key erler kıvanur
Velikin er toğunmadın uvanur

‘ Arab yigitleri iştir anı
Didiler sakladuğ bugüne cânı

Ne vaqt-ısa gelür bize eceldür
Meger yoldaşı koyan kişi çaldur

Deminde dartıncağ baş u cânı
Ya nidür şaklayuban bāri anı

875. Biri biri sözün anda şınaşdı
Ne üşendi biri ne ‘ aklı şaşdı

Melik Mūsā sevindi şād oluban
Gider kayğusu göñlinden gülüben

Didi kim işüñüz sağ ola dāyim
Yigitler yüzüñüz ağ ola dāyim

Şınardum sizi ben ya‘ ni göreyin
Didüm bilmeze urayın turayın

Niçe olduñuz ya‘ ni bileydüm
Ne olsa hod sizüñle ben bileydüm

880. O puşte üzre baquñ kim ne vardur
Ya ādemdür veyāhūd cānavardur

Üyüğe añlayu baquñ biline
Neye bağlanmış ol turan biline

Bes elbette o bilinse gerekdür
Dimezven görmek anı dekdür

871 (a) uruş : uruş A.

872 (a) ‘ arab yigitleri : ki şirān-ı ‘ arab A.

873 (b) meger yoldaşı koyan kişi çaldur : eger te’hir ola vü ger ‘ aceldür A.

874. beyit K’da yok.

875. beyit A’da yok.

877 (a) işüñüz : işüñüz A.

877 (b) yüzüñüz : yüzüñüz A.

878 (a) şınardum : deñerdüm K.

878 (b) bilmeze : bilmezem K.

880. beyit K’da yok.

881. beyit A’da yok.

882. beyit K’da yok.

- A129a Bahādur ol demür yürekli erler
Aña toğrı yarağlanıp sürerler
- Varuban irdiler ol turana hoş
Görüben tañladılar anı öküş
885. Görürler bir bağırdan atlu ādem
Bağırdan kuşağı bilinde muhkem
- K33b Elinde bir sūñü dutar bağırdan
Cemī[̇] ini bağır kılmışlar irden
- Sūñünüñ harbesinde bunu yazmış
Ki her kişi irişe bunda azmış
- Dilersen ger Bağır şehre gidesin
Ne kim dirse yazu anı idesin
- Sūñü dutan elümi ger burasın
Sūñü birle elüm döner göresin
890. Şu dem çekzünüben kaçna öñerse
Aña yürü varasın Hağ oñarsa
- Bu leşker bir araya halka kırdı
Birisi ol sūñüyü vardı burdı
- Sūñü çekzindi şöyle ğıjğuruban
Ki bir yaña oñar giru turuban
- Ne tuşa kim döküben oñdısı ol
Sürerler ol tuşa hoş dutuban yol
- Giderler geñlerince arğun arğun
Görinür bir depe nā-gāh bir gün

883 (b) toğrı yarağlanıp : toğruluban dağı K.
884 (a) varuban irdiler ol : çü karşı varıban K.
886 (b) cemī[̇] ini bağır kılmışlar : atı dağı bağır kılmışdur K.
888 (a) şehre gidesin : şehrin göresin A.
888 (b) ne kim dirse yazu anı idesin : yazuda ne dimişlerse göresin A.
890 (a) şu dem çekzünüben : sūñüm çekziniben A.
891 (a) bir araya : ki ol arada A.
891 (b) birisi ol sūñüyü vardı : biri ol sūñü dutan eli A.
892 (a) ğıjğuruban : ğızğıruban K.
893 (a) döküben : diküben K.
893 (b) dutuban : dutıban A.

895. Didiler bu ne iqlīm ola iy Hāk
Baķır Şehri meger bu olısar aķ
- Anı her birisi bir fikr iderdi
Anuñ tuŐına sűrűben giderdi
- Şu resme vardılar aña yaķıncaķ
Belűrűrdi ne var-ısa baķıncaķ
- A129b Depe űstinde var bir dűze ara
Gűrinűr anda bir ulu menāre
- Didiler Őehre geldűk ola zī-ħoŐ
Menāre baŐladı gűrinmege uŐ
- K34a 900. Revādur Őehre hem varup gireydűk
Ki eksűk ne-y-ıse alup vireydűk
- Bu resme sűyleŐűp aña varurlar
Menāre ħod degűl-ımiŐ gűrűrler
- Gűrűrler bir uzun mermer direkdűr
DűzetmiŐler ki Őűyle kim gerekdűr
- Aña rende uruban yaĖlamıŐlar
Dağı bir cānavar key bağlamışlar
- Anuñ her kim yűzini vardı gűrdi
Beliñleyűbeniñ kaçdı űgűrdi
905. Melik Műsā Őorup ŐeyĖe iy ħoa
Bu niçe cānavardur bűyle yűe

898 (a) var bir dűze : dűz ҡalmıŐ bir A.

898 (b) menāre : műnāre K.

899 (a) ola zī-ħoŐ : zihī uş ħoŐ K.

899 (b) menāre : műnā[re] K.

900 (a) varup gireydűk : varıp gűreydűk A.

900 (b) ki : kim A. ; alup vireydűk : alıp vereydűk A.

901 (a) sűyleŐűp : sűyleŐip A.

901 (b) menāre : műnāre K.

902 (b) Őűyle kim : ħoŐ niçe K.

903 (a) aña rende uruban : Őanasın rendelűdűr A.

903 (b) dağı bir cānavar key : aña bir ucbe nesne A.

904 (b) beliñleyűbeniñ : beliñleyűbenin K.

905 (a) Şorup ŐeyĖe iy ħoa : Şorar ŐeyĖe ki ħoa A.

Nenüñ ünine beñzer bunuñ üni
Eyitdi iy begüm kim bile bunı

Bunuñ bigi ne gördük ne işitdik
Ki uşda dağı buña şindi yitdik

Melik Mūsā dağı vardı görüben
Ki kórkdı giru kaçdı yügürüben

Katı tañlayuban didi ne kórkuñç
Bağışı dağı heybetlü özi dinç

910. Yüzine kimse baqamaz bunuñ hiç
Velī her kim baqa ‘aqlı gelür giç

Çalap emriyle ol bir cānavardur
Kim anuñ heybeti gözinde vardur

Yoğun mermer direkdür bağlanupdur
Boşanımaz yüregi tağlanupdur

A130a İki gözi baqar şol dik yuqaru
Şarılmış direge cānın çıkaru

K34b Gözi od gibi yanar kıpkızıldur
Uzanur geh ayağını bozaldur

915. İki gözi dağı alnında vardı
Ki sırtlan gözine beñzer baqardı

Gözi yalıñ gibi odlar şaçardı
Cihānuñ dīvleri andan kaçardı

906 (b) iy begüm : kim şahā A.

907 (a) bigi : gibi A.

907 (b) ki : kim A.

910 (b) velī her kim baqa : yüzine baqanuñ

911 (a) cānavardur : çānavardur K.

911 (b) kim : ki K.

912 (a) direkdür bağlanupdur : direkde bağlanıpdur A.

912 (b) boşanımaz : boşanımaz A. ; tağlanupdur : tağlanıpdur A.

913 (a) baqar şol : baqardur A.

914 (a) od gibi yanar kıpkızıldur : kızılığı oddur yalıñlar A.

914 (b) uzanur geh ayağını bozaldur : anı gören gözüñ nice beliñler A.

915 (a) ki sırtlan gözine beñzer : ya sırtlan ya huṭüy gibi A.

916 (a) gözi yalıñ gibi : göziniñ heybeti A.

916 (b) cihānuñ : cihāniñ A. ; dīvleri : divleri K.

Teni kapkara iki kanadı var
Şacı at kuyruğuna ‘ aynı beñzer

Eli kaynaqlu arşlandan biterdi
Bağan yüzine yüregi kopardı

Alın yaşşı iki gözi degirmi
Şu resme dört göze bakmaq degir mi

920. Kaba ün-ile katı çağırurdu
Deve gibi şanasın pağırurdu

Okıduğınca bu tesbîhi o dem
Şanayduñ kim yıkılurdu bu ‘ âlem

**Subhâne Men Hakeme Bi-hāze’l-‘Azabi’l-‘Azîmi Ve’l-beledi’l-
Muķîmi ***

Budur ma‘ nîsi tesbîhüñ kim okır
Koca şuratlu şöyle kapkara kır

Arı tañrı baña yirlü belâyı
Musallağ itdi bu cevr ü cezâyı

Halâyıķ çün bu tesbîhi işiddi
Sevinüp guşşadan gönlin ıñıtdı

925. Didiler dil bu ağır bilür-imiş
Ne kim dirseñ ta‘ aqqul kıılır-ımış

Şoralum hālını indi buña bir
Ki hep didürelüm hālını bir bir

917 (b) at : it A.

918 (b) bağan yüzine yüregi kopardı : yüzine bağduğunca şorişardı K.

919 (a) alın yaşşı iki gözi : iki yırtlaz gözi iki A.

920 (b) pağırurdu : bağırurdu A.

921 (a) okıduğınca : okıduğınça A.

921 (b) şanayduñ kim yıkılurdu bu : şanaydı kim yıkılur-ıdı K.

* Bi-hāze’l-‘azābi’l- ‘azîmi : ‘azābi’l- ‘azîmi A. (Bu Büyük Azabı Kaldırıp Beldeyi Yönetmeye Başlayan Kimse Ne Büyüktür)

922 (a) tesbîhüñ kim okır : tesbîhi okur K.

922 (b) koca şuratlu şöyle kapkara : koça şuratlu-yıdı şöyle kim K.

923 (b) musallağ itdi bu cevr : ki hükm itdi ulu cevr K.

924 (b) sevinüp : sevinip A.

925 (a) dil bu ağır : ağı bu dil A.

926 (b) didürelüm hālını : didüddürelüm sözünü K.

K35a
A130b

Yaķın vardı aña bir kaç yürekli
Didiler sen bize olduñ gerekli

Nedür aduñ ya sen ne cānavarsın
‘ Aceb bu şekl-ile kim yirde varsın

Sebep nedür ki bunda bağlusın sen
‘ Azāb-ıla dün ü gün tağlusın sen

930. Eytidi ger beni şorup durursız
Adum ‘ ifrīt div şeklümi görürsüz

Beni dīvler içinde ger añalar
Ki dünşahdur adumuz iy ağalar

Dutuban Dāvud oğlı güç-ile uş
Beni işbu belāya eyledi tuş

Anuñ hükmiyle bu mermer direkde
Ki bağlandum ölüben bu dilekde

Çalabuñ emri yirine gelinçe
Ne-y-ise haddi taķdirüñ olinça

935. Ne gönlümçe ğıdam var ne yarağum
Bu mermer direk olmuşdur turağum

Hikāyet-i ‘ İfrīt *

Melik Mūsā anı işitdi tırdı
Varup ‘ ifrīt dive bunı vü şordı

928 (a) cānavarsın : çānavārsın K.

928 (b) bu şekl-ile kim : şekl-ile kim bu A.

929 (a) nedür : n’oldı K.

929 (b) dün ü gün : dün i gün A. ; tağlusın : dağlusın A.

930 (a) şorup : şorıp A.

930 (b) şeklümi : şeklüm K.

931 (a) dīvler : divler K.

931 (b) ki dünşahdur adumuz : dīv-i dünşahdur adum A.

932 (a) dāvud : a’ ser K.

934 (a) Çalab’uñ emri : anuñ bu hükmi A. ; gelinçe : gelince A.

934 (b) olinça : olinca A.

935 (a) gönlümçe : gçnlümce A. ; ğıdam : yimek A.

* Bu başlık K’da yoktur. (İfrīt’in Hikāyesi)

936 (b) varup : varıp A. ; dive : dīve A. ; vü : -- A.

Eyā ‘ ifrīt dīv ne-y-idi günāhuñ
Seni böyle kınadı pādīşāhuñ

Eyitdi kim baña zaḥmet idersiz
Varuñ gidüñ eger yola gidersiz

Baña çün çāreñiz yoḡdur bu işde
Giriftāram burada yaz u kışda

940. Benüm kışşam uzun siz yol erisiz
Egerçi bunca ḥalkuñ serverisiz

A131a Ne ḥācet sözi uzadam uyuban
Ya egleyem sizi yoldan ḳoyuban

K35b Beni ‘ āḳil kişi bilür görüben
Erenlü çenge varmadum ṭuruban

Ne deñlü ḳuvveti var-ısa kişi
Azacuḳ şanmaya dutduḡı işi

Şol ulu cānavarlar bes ola key
Şu ignece demürdendür hele key

945. Ya çakmaḳ odı ger bir yire düşe
Gerek başdan başa ‘ ālem dutuşa

Gözi göre dururken zihī ‘ āḳil
Diye kend’özine düş oda yaḳıl

Melik Mūsā didi bellü durur uş
Bizi bu sergüzeştüñ itdi ser-ḥoş

Senün-ile muḳābil her kim olsa
‘ Aceb mi ödi şıdup ya‘ ni ölse

937 (a) neyidi : n’oldı K.

937 (b) seni : sini A.

938 (b) gidüñ eger : siz daḡı ger K.

939. beyit K’da yok.

940 (b) egerçi bunca ḥalkuñ serverisiz : görinceḳ ḥod bilürsin hem erisiz K.

942 (b) erenlü çenge : örlenlü cenge A.

944 (a) key : ki K.

944 (b) şu ignece : şol ignece A.

945 (b) dutuşa : tutuşa A.

947 (b) bizi bu : şarāb-ı A.

948 (b) şıdup : şıdıp A.

- Bilürem degme cenge varmamışsın
Degin bu bende özün urmamışsın
950. Eyitgil sözüni uş diñlerüz tiz
Gerekse di geñünce ya gerek tiz
- Ĥikāyet başladı ‘ ifriti ol dem
Gerek ol degmede olmaya epsem
- Eyitdi uş beni komaduñuz çün
Size bir kışsa eydem bāri bugün
- ‘ Acāyīpdür egerçi eglenürsiz
Anuñ-ıla bu yolda öglenürsiz
- Cihānuñ çünki ucdan ĥāli yoқdur
Birinde ol birinüñ ĥāli yoқdur
955. İki ten ġıdāsı biri cānuñ
Ġıdā bir cān kıazan ger olsa cānuñ
- K36a Yimekdür geymek-ile ten şifāsı
Yimek olmasa yoқ hergiz şafāsı
- A131b ‘ Aliķi çul kıalan ĥayvāna yiter
Çün anuñ-ıla bes eksügi biter
- Ola ger ādemilik her kışide
Revādur bes kelāmı ol işide
- İlerkiden eger söz diñlenürse
Ne tañlarsın işinden diñlenürse
960. İşitgil gördüğümdendür ĥikāyet
Ki ayruқdan degül ya‘ ni rivāyet

949 (a) varmamışsın : varmayasın A.

949 (b) bu bende özün urmamışsın : bunda öziñi urmayasın A.

950 (a) tiz : biz K.

953 (a) ‘ acāyīpdür : ‘ açāyīpdür K.

953 (b) öglenürsiz : eglenürsiz K.

954 (a) cihānuñ : cihānıñ A. ; çünki : zevı A.

955. beyit A’da yok.

956 (a) yimekdür geymek-ile : yimek geymek-ilendür A.

956 (b) yimek : dimek A.

957 (a) ‘ aliki çul kıalan : ki ‘ alikçal olan K.

959 (a) ilerkiden : ilerden A.

959 (b) tañlarsın : dañlarsın A.

960 (b) ki ayruқdan degül ya‘ ni : kim ayruқdan degüldür bu A.

Meger şol vaqt-ıdı geldi Süleymān
Ki ol vaqtın daħı var-ıdı bir hān

Ƙadīm-i pādişāh-ıdı öteden
Sürerdi salţanat yidi atadan

Anuñ biñ kez daħı biñ leşkeri var
Ki dīvlerden daħı çoğ nökeri var

İnen çoğ-ıdı dīv oğlanlarından
Süleymāna yağı olanlarından

965. Bu dīvler cinniler ba‘ zısı tırdı
Süleymān-ıla al el yağıya urdı

Bu Ƙamu dīvlerüñ başı ben-idüm
Ki isteyen bu şavaşı ben-idüm

‘ Aceb dime eger ‘ aşı olanlar
Ögineler eger şöyle Ƙalalar

Çalaba gerçi ‘ aşı oldı Nemrüd
HaƘāret birle oldı soñra merdūd

Bu dīvler birbirini uydururlar
Tırup ol pādişāha bes gelürler

K36b 970. Çerisi illeri çünkim yol aldı
Daħı indi bunuñ göñli ulaldı

Güzel şekli var-ıdı boyı uzun
Diyeydüñ yüzine baƘsam günüzün

961 (a) vaqt-ıdı geldi : devirdi devr-i A.

961 (b) ki : kim A.

962 (a) öteden : atadan K.

963 (b) çoğ : hem K.

965 (a) tırdı : durdı K.

966 (b) ki : kim A.

967 (a) ‘ acab dime eger : ‘ aceblemeli ger A.

969 (a) birbirini uydurlar : biri birini aldurlar

969 (b) tırup ol pādişāha bes gelürler : tırup ol şāh işigine varurlar A.

970 (a) illeri çünkim yol aldı : hem ili çünkim ulaldı K.

970 (b) daħı indi bunuñ : bes eyle olıcağ A.

971 (a) güzel şekli var-ıdı : müşekkel ādemiydi A.

971 (b) günüzün : dün i gün A.

A132a ʿ Acebdür hindidür illā ki aḳdur
Ne dilerse yaradur n'ola ḥakdur

Ḳara dikende güller bitürendür
Geminüñ n'olduğını yitürendür

Ḳara şığırdan aḳ süd aḳdurandur
Deñizlerden şadefler çıkarandur

975. Anuñ ḥod şun' inuñ pāyānı yoḳdur
Ne deñlü çoḳ dirseñ daḥı çoḳdur

Maḳāmı var-ıdı bir ḥoş cezire
Kimüñ ne zehresi var anda gire

Anuñ yüzine düşmen baḳmaz-ıdı
İline yağı hergiz aḳmaz-ıdı

ʿ Aḳıḳden bir butı var-ıdı görklü
Zihī ḥavyān aña olmişdı ürklü

Ḳatından gitmeyüp aña tapardı
Ki cehlinden but ayağın öperdi

980. Ḥalāyıḳdan özini üzmiş-ıdı
Ḳamu işini aña düzmiş-ıdı

İşitgil indi anuñ bir kıızı var
Aña beñzer meger giru özi var

Eger dün içre evde oturaydı
Ḳarañuluđı andan götüreydi

972 (a) hindidür : hindidür A.

973. beyit K'da yok.

974 (a) şığırdan aḳ süd aḳdurandur : koyundan aḳ süd aḳdur bes K.

974 (b) deñizlerden şadefler çıkarandur : işidüp tañlamaya bunu herkes K.

975. beyit K'da yok.

976 (a) cezire : cezire K.

976 (b) var anda : var-ıdı K.

978 (a) bir butı : ulu putı A.

979 (a) gitmeyüp : gitmeyip A.

979 (b) cehlinden but ayağın : cehlinden ayağını K.

981 (a) indi : imdi A.

982 (a) içre : içi A.

982 (b) andan : evden A.

Şi'r-Güften Ber Şıfat-ı Duhterân-ı Pâdişâh *

Şu şüret miydi kim vech-i kamerdi
Lebinden söylese şekker tamardı

Anuñ ağızı yirin eyle şanayduñ
Ki andan âb-ı hayvân bir tamardı

K37a 985. Eger şems ü kamer yüzün göreydi
İşikde ikisi kulluğ umardı

İki mekkâresi ' ayn-ı harâmî
Ki yoldan iyledür ol niçe merdi

A132b İki la' linden âvâz işidenler
Ta' âmı n'itsün ol kandı umardı

Ulalduğca kızuñ artar cemâli
Anuñ hûblığı çün dutar kemâli

Cihânda hûsn-ile meşhûr oldı
Cemâlinden bu ' âlem pür-nür oldı

990. Düşer halkuñ diline söylenüben
Haber gör kanda varur şoylanuban

Çalap düşürmesün halkuñ diline
Gerek söz-ile niçeler diline

Eger eylük dağı söyler olalar
Ki biñ hûbsı bile eyler olalar

Bu halk-ıla ne eylüklü dirilür
Ne yavuzluğ-ıla öñi dirilür

* Bu başlık A nüshasında 983. beyitten sonra "Şi'r" şeklinde yer alır. (Padişahın Kızlarının Sıfatları Üzerine Söylenen Şiir)

983 (a) kim : ki A.

983 (b) lebinden söylese şekker tamardı : tudağı kâhidür K.

984 (a) yirin : yeri K.

984 (b) ki : kim A.

985 (a) şems ü kamer : şems i kamer K. ; göreydi : gerydi K.

985 (b) işikde : kapuñda A. ; kulluğ : kulluğ A.

986 (a) mekkâresi : mekkeresi K.

987 (a) n'itsün ol : neylesün A.

989 (a) cihânda hûsn-ile : çihâna hûsni ile K.

989 (b) pür-nür : nür A.

992 (b) biñ hûbsı bile : niçe hûbsına ya A.

Muqayyed olmayalar halka bārī
Taḥammül ide uşlu kişi bārī

995. Bu kızuñ hüsni çavlandı bilindi
Ki tā vaşfi Süleymāna kılandı

Qızıñ ‘ışkı iñen gönlinde artar
Ne eydem ‘ışk elinden kim ne dartar

Nebīde ger maḥabbet olmayaydı
Qalan mü’min şafālar bulmayaydı

Aḫī Belkīsı arzūdan dilerdi
Elinden ḥod gelür iki dilerdi

K37b Eyā ‘ākil eger ‘ışk olmayaydı
Ki Ḥavvāyı bes Ādem almayaydı

1000. Bu ‘ışk üç nev-‘ ile tıldı cihāna
Ki her birine oldu bir bahāne

Biri raḥmān biri şeytāni vardur
Birinde ikiden imkānı vardur

A133a Nebīde hem velīde ḥod bu düşer
Ki raḥmānī ola olmaya hiç şer

İkisinden daḫı mü’minde vardur
‘Aceb midür eger olsa beşerdür

Yoluñuz ol ki şeytānuñ yolına
Meger kāfir durur ki anda bulına

Şi‘r-Güften Ez-şemme-i ‘Işk *

1005. Başa kim ilte ‘ışkı qanı yoqdur
Eger terk ider-ise qanı yoqdur

995 (a) hüsni : vaşfi A.

996 (b) dartar : tartar A.

997 (a) nebīde ger maḥabbet : nebīlerde muḥabbet K.

997 (b) mü’min şafālar bulmayaydı : mü’mine kânün qalmayaydı K.

998 (a) aḫī : aḫir K.

1001 (a) raḥmān biri : raḥmāni bir K.

1004 (a) şeytānuñ yolına : şeytāni bulına K.

1004 (b) durur ki anda :durur anda K.

* Şi‘r Güften Ez-şemme-i ‘Işk : Şi‘r Berāy-ı ‘Işk A. (Aşk Kokusundan Kaynaklanan Şiir)

İrâdet yok bu ' ışka meşveret yok
Göñülden geçmegüñ imkânı yokdur

Ne Âdemdür ' aceb hûb yüzi sevmez
Añî ol taş midur ya cānı yokdur

Cefâlar göresin umğıl vefâsın
Ki ayruğdan anuñ dermānı yokdur

Vefâ bir cevhere beñzer ki anuñ
Cihān içre mu' ayyen kānı yokdur

1010. Süleymāna kızuñ hüsni hayāli
Düşer çün göñline bu söz olalı

Süleymāna ki maḥkūm-ıdı maḥlūḳ
Velî hükmi bu ' ışkuñ yolına yok

K38a

Görinmez nesnedür dilde añılur
Niçe ' āqıl işin anda yañılur

Kişinüñ bāri olsa ihtiyārı
Ne yirde kim dilerse bulsa yāri

Belādur kim sevüp görmez yüzini
Pula almazam ol zevkuñ yüzini

1015. Süleymāna didiler çünki kıızı
Muḳayyed oldu aña göñlü gözi

Nebîdür bes aña tañrı selāmı
Nebîden kimse rencide ola mı

Elinden ḥod gelür zahmet vireydi
Helāk idüp anı ilden ıraydı

Anı kılmadı ilçi şaldı öñden
Ki ya' ni zulm-ıla olmaya şoñdan

1007 (b) añî : añir K.

1008 (a) cefâlar : cefâ ger A.

1008 (b) ki : kim A.

1009 (a) ki : kim A.

1010 (b) düşer çün : düşerdi A.

1011 (a) maḥkūm : maḥkum K.

1011 (b) bu : pu K.

1012-1015. beyitler A'da yok.

1017 (b) virüp : virip A.

Görür kim hâtırıdan çıkmadı çün
Yazar ol pâdişâha nâme ol gün

1020. Çalap adın yazar evvel bitide
Eger şer dağı varsa hayrın ide

Yazar kim iy fülân āgâh olasın
Bitümüzden haber toğru alasın

A133b

Bitimizden gerek ‘ibret alasın
Ki toğru yola oğ gibi gelesin

Süleymānı kulu bil hem rasūli
Bunu diyüp dutasın toğrı yolu

Putu olmaya kim ayruğ tapasın
Utangıl ağır taşdan ne tapasın

1025. Aña tapđıl ki yaratdı cihānı
Dağı bil kim saña ol virdi çānı

K38b

Giru ol alısardur anı senden
Ağır öñdin gidenler kanı senden

Çoğıl fāsıd işi uşat butı sen
Dağı çok ilüñe il katayın ben

İki ‘ālemde sen ma‘mūr olasın
Çođıl bātıł dīni kim ne bulasın

Bu sözi dağı bilsün bāri özüñ
İşitdüm var-ı mış hem evde kızuñ

1030. Bize virgil kızuñı dınma ayruğ
Sözümü işidüp ya‘ ni dime yoğ

Aña rāzī degül-iseñ bilesin
Varuram üstüñe hāzır olasın

1019-1020. beyitler A’da yok.

1021 (b) bitümüzden haber toğru : ki yaraşmaz ki bizden āh A.

1022 (a) bitimizden gerek ‘ibret alasın : bitümüz okuyup azdurma sözüñ K.

1022 (b) ki toğru yola oğ gibi gelesin : tañrı bir diyüp açđıl şü göziñ K.

1023 (b) diyüp : diyip A. ; toğrı : toğru A.

1024-1029. beyitler A’da yok.

1030 (b) sözümü işidüp ya‘ ni : bu sözi işidü ayruğ A.

1031-1039. beyitler K’da yok.

Bunı ben bilmez-idüm dimeyesin
Ki şoñra ya' ni kaygu yimeyesin

Çatı yaraç yigil indi varuram
Bilesin kim siniñ saña virürem

Diyüben şaldı ilçisin bitisin
Bitiniñ sözi kılıçdan yitisin

1035. Bitiyle ilçi irdi ol diyāra
Çıkarđı şunu virdi şehr-i yāra

Bunı ol pādişāh işitdi anda
Ümidi kalmadı havf-ile cānda

Çatı kaygulanıp kavmin kığırdı
Bir bir kaç 'ākilin çatına vardı

Tanışıp dir bu işin nite kılına
Ki biñ reşke gele bir saç kılına

Süleymānuñ sözi uş nāmesiyle
'İbāretlü yazıdur hāmesiyle

1040. Butumı üşerip kızumı ala
Reva mıdur bu işler ya' ni ola

Eyidüñ maşlaħat niçe kılırsız
Oñadıñ bu işüñ niçe bilirsiz

A134a

Belürdi añsuzın çatı emekdür
Bize şindi anuñ kaydın yimekdür

Olacaq nesne işini görelüm
Yaraç idibeniñ hāzır turalum

Kişiniñ yolda gözi baça urca
Öñine baqmayan bes anca sürçe

1045. Taşa toқınıçaқ aғrur ayağı
Eger toқınmasa giru bayağı

1040-1044. beyitler K'da yok.

1045 (a) toқınıçaқ aғrur : toқanıcaқ aғrır A.

Kesilen başa bil kim çäre yoǵdur
Dirilmek hoş olmak yāra yoǵdur

Ƙılıç hoşdur kaçan olursa çalış
Degil günde yanuñda bir ārāyiş

Bilürseñ bir kaçuǵ yigdür yüzinden
Bıyıǵuñ yaǵlanur zirā özinden

Ʀururken başumuz bir tanışalum
Bes andan soñra yanu yanışalum

1050. Meşeldür bu geçen yaǵmura aǵmak
Ʀurup yaǵmurlıǵ aluban çapınmak

Hikāyet Kerden Ez-Kār-ı Eblehān *

Soñından işümüzüñ işbu Ƶopa
Meger geçmiş bir öküz başı küpe

Öküz başını küpden çıkarıamaz
Dirilüp kimse anı Ƶurtarıamaz

K39a

Aradan çıǵdı bir uşlusı eydür
Boǵazlañ öküzi gör niçe keydür

Boǵazlandı öküz dir kim kübi şı
Geñez öküz başı çıkara aşşı

1055. Avı uran küpi öñdin şıyayduñ
Öküz miskine andan kim Ƶıyayduñ

1046 (a) başa : paşa K.

1046 (b) dirilmek hoş olmak yāra : dirilse hoş ölüre Ƶara K.

1047 (b) degil : degin A.

1049 (a) Ʀururken başumuz : şaǵ-iken başumuz A.

1049 (b) bes : kim K.

1050 (b) Ʀurup : Ʀurıp A. ; aluban : alıban A.

* Hikāyet Kerden Ez-kār-ı Eblehān : Hikāyet Ez-Kār-ı Eblehān A. (Eblehlerin İşleri Hakkında Hikāyedir)

1051 (a) işbu : işi K.

1052 (a) küpden : kübden A.

1052 (b) dirilüp : dirilip A.

1054 (b) çıkara : çıkarı A.

1055 (a) avı uran küpi öñdin şıyayduñ : ive kim küpi öñdin ışıyaydı K.

1055 (b) andan kim Ƶıyayduñ : bes andan Ƶıyaydı K.

A134b

Var-ıdı bir vez̄iri pādīşāhuñ
Didi ne arturursın bunça āhuñ

Süleymānuñ saña nedür ziyānı
Ne yirde bulısardur butı kıanı

Deñiz içinde bu kıamışlu yire
Şanur mısın gelüp ol ya' ni gire

Bugün aña muķābil bilki artuķ
Ulu bir pādīşāhsın leşkerüñ çok

1060. Ne başara ya bunda geldiği'çün
Bize ne kıurı sözi çaldığı'çün

İki kez biñ yaraķlu key erüñ var
Ki dīv perri vü ādem nökerüñ var

Saña virdüğümüz budur naşīhat
Ki bunçadur kıılursın puta ' izzet

Aña tañrım diyüp dün gün taparsın
Anuñ-içün ' imāretler yaparsın

Varuban hāluñı bir aña söyle
Ne kim dirse kıılasın anı şöyle

1065. Eyitdi hoş didüñ key maşlaħatdur
Bu söz kim söyledüñ yavlaķ öğütdür

Meger ol şāh putına durdı geldi
İşit ' ifrit dīv anda kim ne kıldı

1056 (b) bunça : bunca A.

1057 (a) saña nedür : nedür saña A.

1057 (b) yirde bulısardur butı : yirden bula yolu saña K.

1058 (a) kıamışlu : kıorķulu

1058 (b) gelüp : gelip A.

1059 (a) bilki : belki A.

1059 (b) bir : sen K.

1060 (b) çaldığı'çün : şaldığı'çün A.

1061 (a) kez biñ yaraķlu key : yüz biñ kezın biñ kez A.

1061 (b) dīv perri vü : dīv ü perri A.

1062 (b) puta ' izzet : buta hizmet A.

1063 (a) tañrım diyüp : tañrı diyü A.

1064 (b) şöyle : eyle A.

1066 (a) şāh putına durdı geldi : şeh butına tırdı vardı A.

- K39b Mücevvef bir put-ıdı içi kovuğ
Tururdu ħalvetinde bir taş oyuğ

Ĥaber virür melik Mūsāya ‘ ifrīt
Ki ben dir anda ne kılduğum işit

Turup cāhilliğümden dir varuram
Putuñ içine ol görmez girürem
- A135a 1070. Ki söylerem anuñ ben kolayınca
Ki sözler söylerem ben aña anca

Hemān-dem ol da geldi puta tapdı
Ki secde kıldı birkaç yir öpdi

Didi kim iy çalabum saña geldüm
Za‘ if oldu bu ħālüm uşda geldüm

Süleymānuñ bitisi geldi baña
Ki hem kaçd eylemişdür dağı saña

Seni şıyup dağı dīnümi yıka
Kızumı ala ħaqqumdan da çıka
1075. Baña toğrı cevābı eydi virgil
Ki dermān oluban cānuma irgil

Ne dirsın niçesi itmek revādur
Çü geldi üstümüze bir kaçādur

Bu ‘ ifrīt put içinden aña söyler
Süleymānuñ sözi dir saña n’eyler

1068 (b) dir anda ne kılduğum : anda ne kılduğum dir A.
1069 (a) turup : durup A.; cāhilliğümden : çāhilliğümden K.
1069 (b) putuñ içine ol görmez : o görmedin put içine A.
1070. beyit K’da yok.
1071 (a) hemān-dem ol da geldi puta : puta ‘ izzet idüben geldi K.
1072 (b) geldüm : çaldum A.
1074 (a) şıyup : şıyıp A.
1074 (b) kızumı : kızımı K. ; da : ki K.
1075 (a) eydi virgil : idi virgil K.
1075 (b) oluban : olıban A.
1076 (a) revādur : gerekdür A.
1076 (b) çü geldi üstümüze bir kaçādur : ki def ine tedārik ni gerekdür A.
1077 (a) bu : çü A. ; içinden : içinde K.

Ne var söyledügi'çün ahir anda
Şanur mısın gelür ol ya' ni bunda

Seni saklamağı'çün dürişürem
Süleymān-ıla dağı uruşuram

1080. Saña yardım kııuram hıç bayılma
İçüñ korquduban dört yaña yılma

Bu sözi put içinden çün işidür
Ki şād olup gelür dışın ışıdur

K40a

Bu kez yillendi burnı dağı biter
Gözet indi fesādı niçe biter

Süleymānuñ dutar ilçisin ol dem
Koyup zindāna hoş bağladı muhkem

Süleymāna yazar nāme cevābın
Diler ki bağlaya illigi bābın

A135b

1085. Kişi gerçi kııur bir dürlü tedbır
Velı bilmez ki nite ola taqdır

Anuñ kim gözini ğaflet alıpdur
Ne bilsün yolını kanda kııupdur

Kıılavuz idiben karıayı her bār
Gerek kim menzili bes ola murdār

Şekāvetdür münāfık ola kııldaş
Sa' ādetdür muvāfık ola yoldaş

Şafādan dir dilüm Allāhu ekber
Anuñ-çün kııalmaya bu sözde ebter

1078 (a) ahir : ahı A.

1078 (b) gelür : gele A.

1079 (b) uruşuram : uruşuram K.

1080 (a) bayılma : payılma K.

1080 (b) yılma : balma K.

1081 (a) put içinden çün : çün put içinden A.

1083 (b) koyup zindāna hoş bağladı : demürledip kodı zindāna A.

1084 (a) cevābın : çevābın K.

1084 (b) diler ki bağlaya illigi bābın : ki bildürdi içinde yağılığın A.

1085-1089. beyitler K'da yok.

1090. Sözi bunda kıoyalum kim uzundur
Bu sözi diñleyen şanki görendür

‘ Acāyib söz yarıngı meclisüñ çok
Ki varduķça şafası dağı artuķ

Çalap emriyle ger yarın irevüz
Ki nāme niçe yazılır görevüz

İşidesin çevābın dağı anuñ
Rasūli yād idüñ řād ola cānuñ

Oķuñ mü’minler için fātiĥā siz
Sebep ola ki raĥmet irişe tiz

1095. Sizüñ-ile müdām olsun řafālar
Neyi kim sevdüñüz irsün řafālar

Meclis-i şeşüm *

Çalap adın giru yād idelüm
Ķamu mü’minleri dil-řād idelüm

Ķamu maĥlūķa rızķını viren ol
Ķamu araya şunmadın iren ol

Göñül içinde sözi dür-iden ol
şadefden ķudret-ile dürr iden ol

Saņa göz virüp anda nūr iden ol
El ü ayak virüben yüriden ol

1100. Bes anuñ adını disem gerekdür
Dağı andan emek yisem gerekdür

K40b

Rasūlini añuban vir řalavāt
Bulasın tā ki dīn içre ĥalavāt

Bugün altıncı kışşaya girelüm
Süleymān-ıla ol neyler görelüm

1090-1096. beyitler A’da yok.

* Altıncı Meclis

1098 (b) şadefden : şadefde A.

1099 (a) virüp : virip A.

1100.beyit K’da yok.

1101-1102. beyitler A’da yok.

Sözi bunda koduĝ ya' ni ki ol gün
Cezîre pâdişâhı kaĝıdı çün

Süleymāna yazar bitî cevābın
Ķamu yaraĝ-ıla bile gelesin

1105. Beni anda iletme çün gelürsin
Ya buncadan beru niçün ĝalursın

Fuzullıĝ itmegil böyle iken çok
Bizüm senden bugün hiç ĝorĝumuz yok

Ne deñlü var-ısa ĝatuñda leşker
Benüm yüz ol ĝadar var ĝatı ' asker

Ķaçan-kim sin gelürsin dürişürem
Ne deñlü urışursañ urışuram

A136a

Süleymāna bu sözi iledürler
Ne kim dimişse biri biri dirler

1110. Aĝup ol nāmeyi çünkim oĝıdı
Bu aĝvāli bilüben key kaĝıdı

Nübüvvet ĝayreti hem pâdişāhlıĝ
Birikdi ol ikisi iy ĝalāyıĝ

Şanayduñ iki arslan ya' ni ol dem
Ki bir sıçanı şöyle tutdı muĝkem

Buyurdı arslanı ĝāzır ĝıluñuz
Ki her bir işde olsun bir ĝıluñuz

Varup ĝāzır ĝılurlar arslanı
Şalar bir dürlü işe derĝāl anı

1103 (b) Cezîre : Çezîre K.

1104 (a) bitî cevābın : bir nāme bilgil A.

1104 (b) yaraĝ-ıla bile gelesin : yaraĝuñ-ıla bile gelgil A.

1106 (b) senden : sinden A.

1108 (a) sin gelürsin dürişürem : sen gelesin tırışuram A.

1109 (b) ne kim dimişse biri biri dirler : ĝılıcı azıĝ-ıçün biledürler K.

1110 (a) aĝup : aĝıp A.

1112 (b) tutdı : dutdı A.

1113 (b) ĝıluñuz : ĝılıñuz K.

1114 (a) varup : varıp A.

1114 (b) der-ĝāl : pâri K

1115. Zirā bu cānavarlar şāhı oldur
Giru қalanı şankim aña қuldur

Şıfat-ı Cem' Kerden Şükran-ı Her Cins *

Buyurdı yırtıcıları getürgil
Yirinde қoma bu işi bitürgil

Bu söz-ile varıp yurdına irdi
Ki қamu cini bir araya dirdi

Gelür қaplan-ıla pars u üşekler
Çemen üzre şalarla hoş döşekler

Ayu-la қurd bir[i] birin alurlar
Hisābı yok bular dağı gelürler

1120. Şu deñlü bir tacı geldi diledi
Şanasın ölmüşü dağı dirildi

Bu yırtıcılarıñ heybetlüsidür
Қamusınıñ bular қuvvetlüsidür

Çevürmez ol dağı hergiz yüzini
İşidürlerdi arslanıñ sözini

A136b

Bular dağı dirilür añrayuban
Köpeklerin şaçarlar күkreyüben

Қаған arslana ger аşıcaғız һod
İşidenler olurdı şöyle bi-һod

1125. Sırıdıp қıñраşurdı parsa қaplan
Eger zehrüñ var-ısa indi қatlan

Cihānıñ қurdı dirildi ulışur
Ayular bayқurıbanıñ şolışur

Қamu yırtıcı bir қалmadı geldi
Bugün indi bu қуşlar cinsi қaldı

Didi таvşancıla тұрıp varasın
Bu işde olmaya ırıp arasın

1115-1128. beyitler K'da yok. K nüshasında 41. varak kopuktur.

* Bütün Hayvanların Toplanmasına Teşekkür Hakkında

Varuban indi sen kuşları dirgil
Ki bilsünler haber key toğru virgil

1130. Becid ışmarla birbirini alsun
Ki bunda cümlesin gir dime gelsün

İşitdi bunu tavşancıla gitdi
Kamu kuşları dirdi dirnegi itdi

Bahādurları kuşlaruñ oğındı
Gelip hep bir ulu yanına kındı

Ne deñlü var-ısa geldi toğanlar
Gerek öñdin gerek soñra toğanlar

Balaban řāhin ü sonkur soyağa
Gelür bir biri ardınca soyağa

1135. şağu kuş irdi şurkuş-ıla çağır
Gerekse gölgesin çağırır kaçır

Çü gūn-ā-gūn irer atmacalar çok
şu deñlü değlügeç geldi ‘aded yok

Gelür turna vü kaz u ördek ü toy
Kalan kuşlar gelür ardınca soy soy

A137a

Kamu kuşı añıcağ söz uzanur
Cemi^ç i gelmege yarı uzanur

Gelür kuşlar dağı anda irüben
Süleymāna esenlikler virüben

1140. Āřaf bin bu’l-Ĥıyā kim key kişidür
Varuban iş bitürmeklik işidür

Aña dağı didi varğıl dürişgil
Dirüben ādemilerden irişgil

K42a

Ne deñlü ādemi var-ıdı maĥkūm
Buyurdı Āřafa kim eyde ma‘lūm

Āřaf dağı işitdüğini tutdı
Varuban adı bellü ile gitdi

1129-1141. beyitler K’da yok.

1142 (b) buyurdı Āřaf’a kim eyde : Āřaf şubaşıdı anlara K.

1143 (a) tutdı : dutdı A.

Perākende kıllur dört yaña nāme
Ki ādem oğlanından hāş u ‘āme

1145. ‘Arab ol hādde geldi kim şayılmaz
Ne deñlü cenk ider olsa bayılmaz

‘Acem kavmi dağı geldi temāmet
Ki her birinde var hārbī ‘alāmet

İrişdi Türk ü Tatar-ıla Kıfçaq
Urus u Çerkes ü Kıptī kara aq

Alāman asıla Rūm u Firenkdür
Ki her birisinüñ bir dürlü renkdür

Niçe Ulğar u İflāk u Bılığrın
Gelürler āşikāre şanma uğrın

1150. Venedik Bındıķī birle Kedalon
Cinivizler gelürler cümle mel‘ ün

Cühüd u İrmenī her bir Yahūdī
Dağı Naşrāniler hep bile geldi

İşiden geldi bir yire irişdi
Selāmın dillü dilince virişdi

A137b

İşiden kim irişdi bildi geldi
Göñülde sağışı bu deñlü kıldı

Sekiz yüz biñ benī ādem yaraqlı
Ki biñ kez biñ dağı şol yanı oqlı

1155. Āşaf dağı bu deñlü ādemiler
Kimi at binüben kimi gemiler

1145 (b) bayılmaz : ayılmaz K.

1146 (b) her birinde var : var her birinüñ K.

1147 (a) Türk ü Tatar-ıla : Türk i Tatar-ıla K. ; Kıfçaq : Kıpcaq A.

1148 (b) birisinüñ : birisi anuñ A.

1149 (a) İflāk : İflāğ K.

1150 (a) Bındıķī birle Kedalon : Bınđıķī Kedolon K.

1150 (b) Cinivizler gelürler cümle mel‘ ün : Ciniviler gelür kim çünki mağlün K.

1151 (a) Cühüd u İrmenī her bir Yahūdī : Cühüd u Ermeni dađı Yahūdī A.

1151 (b) dağı Naşrāniler hep bile geldi : niçe Naşrāni dutar ol öğüdi K.

1153 (b) göñülde : göñülde A.

1154 (b) biñ kez biñ dağı şol yanı : beñzer dağı şol yayayı K.

1155 (b) binüben : boynuna K.

- K42b Kurudan hem deñizlerden gelürler
Ne zehre kim oyalanıp alurlar
- Süleymāna getürdi bildürüben
Ki meşgöl oldu ullıda uruban
- Dimiryād-ıdı bu dīvler vezīri
Anuñ olmiş-ıdı dīvler esīri
- Anı hem dīvlere subaşı ıldı
Kim ol varduğı yağılar yııldı
1160. Anı dağı şalar bir dürlü işe
Ki başara velī tizde irişe
- Buyurdı dīv çerisin tiz getürgil
Varup eglenmedin anı bitürgil
- Demiryādı bu söz ıldı avāre
amu hep dīvlerini dire vara
- Varuban bir maāma hoş oturdu
Oudı dīvleri anda getürdi
- Perī vü dīv ü cinnī almadı hiç
Kimi tiz geldi kimisi gelür giç
1165. Gelen dīvler amu yaralulardur
Öküz başlu deve ayaqulardur
- Kimisi ejdehā başlu kimi fīl
açan kim uçalar şankim eser yil
- A138a Deve başlu kimi arslan ayaqulu
Kimisi şol eşek bigi ulalu

1156 (a) urudan hem : urulardan A.
1156 (b) zehre : zehle K. ; oyalanıp : oyalanup K.
1157 (a) bildürüben : bildüriben A.
1158 (a) Dimiryād-ıdı bu dīvler : Dimiryāt-ıdı dīv şah-ı vezīri A.
1160 (b) tizde : fi'l-hāl A.
1161 (a) çerisin tiz getürgil : çerisini getüre A.
1161 (b) varup : varıp A. ; bitürgil : bitüre A.
1162 (a) demiryād'ı : dimiryāt'ı A.
1162 (b) amu hep dīvlerini dire vara : ki amu dīv çerisin A.
1163 (b) oudı : oıdı A.
1164 (b) geldi kimisi : irişür kimi A.
1167 (b) kimisi şol eşek bigi : kimi dağı eşek gibi A.

Kimi at kuyruğı gibi sağalı
Ki Őerdür işi dñnyāya beğalı

Kimisinñ dñrilmiŐ-idi řaŐı
Kiminñ gözi yırtlaz kimi ŐaŐı

K43a 1170. Kiminñ Şu Őıđırı gibi başı
Ki başın ağuban ister savaşı

Geyik boynuzludur arslan gögüzlü
Kiminñ başı maymun çara yüzlü

Kimi gökdür kimi çara kimi kııı
Ki dñvler tıldı Őađrā tağ-ıla kııı

Demiryāduñ dağı geldi çerisi
Kimi dñv kimi cinnī kim perisi

İrişdi yüz biñ ol ceng idici dñv
Biri birine eydür ŐavaŐa iv

1175. İŞini çñnki ol dağı bitürdi
Geçñben bir oñat yirde oturđı

Bu dñrt dñrlü çeri ĥāzır olurlar
Bu kez gitmek yarağını kıııurlar

Biri birini cinnīler oğurlar
Sñleymāna meger dñŐek doğırlar

Bularuñ řāf tağında yaylağı var
Ki var her birisinñ dñzi şavar

1168 (a) sağalı : Őađalı A.

1168 (b) ki Őerdür : kimi Őerdür A. ; dñnyāya : dñnyā A.

1169 (a) kimisinñ dñrilmiŐ : kimisinin dñrilmiŐ-idi A.

1170 (a) kiminñ : kimisinin A.

1170 (b) ağuban : ağıban A. ; savaşı : Şavaşı A.

1171 (a) geyik boynuzludur : kimi boynuzdur A.

1171 (b) kiminñ : kimisinin A.

1173 (a) Demiryād'uñ : Dimiryād'uñ A.

1173 (b) kimi dñv kimi cinnī kim perisi : ki dñv i cinnisi dağı K.

1174 (a) irişdi yüz : irip yüz yüz A.

1174 (b) eydür : dir var K.

1175 (b) geçñben : geçiben A.

1176 (a) dñrt dñrlü : dñzenlü K.

1177 (b) doğırlar : doğurlar K.

1178 (a) bularuñ : bunlaruñ K.

Bînarlar başı bahçalar arası
Ne ister kimse yorilup arası

1180. afa beñzer dağı    lemdede anı
alap tenzilde  g p durur anı

 f ve'l-ur' ni'l-mec d *

A138b Zebercedden yaşıl bir ulu ağdur
uşayupdur cih nı şanki bağdur

Ulaşmışdur a na hem dağı bu gök
Kim anu  şu' lesinden oldu g mg k

K43b Laťif anu  gibi yaylađ içinde
emenler arası ol b ğ içinde

Gelür ol cinn  kıızları ser- -ser
Ki el alışuban şoyle ber- -ber

1185. amu işde bular key uz olurlar
Ki uzlığda dağı d p-düz olurlar

ara baırını dutup zer iderler
Gerekse balığı gevh r iderler

Egeler hem urı ağacı dutup
 deler hem yirinden ağı it p

Hüner ehli i nen uşlu olurlar
Ki cümle g  işi anlar bil rl r

em 'i bir o at yire gel rl r
amu uşluların bile alurlar

1180 (b) tenzilde  g p durur : tenz l içinde  gdi A.

* Bu başlık A'da yoktur. "K f. şanlı ve şerefli Kur' n'a andolsun ki" (Kaf S resi,50/01)

1181 (a) zebercedden : zebercedd r K.

1181 (b) uşayupdur : uşadupdur K. ; şanki : yire K.

1182 (b) kim : ki K.

1183 (a) laťif : laťif K.

1184 (b) ki : kim A.

1185 (b) ki : kim A.

1186. beyit K'da yok.

1187 (a) egeler hem urı : egir rl r uru A.

1187 (b) ideler hem yerinden ağı it p : yapışurlar ağı yirinden ırup A.

1188 (b) anlar bil rl r : ge ez ılurlar A.

1189 (a) em 'i : cem 'i A.

1190. Eline aluban iğlü igini
Egirürler bu döşek ibligini

Anuñ bir katı ibrişim-idi hem
Birisi altun iplik-idi muhkem

Tokımaq aletin hāzır iderler
Birini anlara nāzır iderler

Anı bir giñ yire çözüp ularlar
Bu kez indi tokımaqlık dilerler

Elinde her birinüñ dişle kirkit
Didiler içeri sen indi gir git

A139a 1195. Oturdı her birisi şöyle tuş tuş
Biri düzivirür biri tokıır hoş

Тақа туқ бағлайубанын тоқурлар
Ki dürlü dürlü eş'arı oқurlar

Biri eydür bu döşekde niçeler
Ki şadı kıluban yiyüp içeler

Şi'r *

Eyā ma' şük ilinden esen yıl
Belālardan kılm bizi esen yıl

Havāda bu döşek düzine idip
Niçe 'aşıkларуñ derdin kesen yıl

1200. Eger uğrar-ısam eydem aña ben
Ki yārümden haber vir baña sen yıl

1190 (a) aluban : alıban A.

1191 (a) ibrişim-idi : ibrişüm-idi A.

1191 (b) iplik-idi : il-idi K.

1193 (a) çözüp : çözip A. ; ularlar : ilerler K.

1193 (b) bir kez indi tokımaqlık : bir ulu evde tokımaq A.

1194 (a) dişle : dişer A.

1194 (b) didiler içeri sen indi gir git : biri birine virür-idi ögit A.

1195 (a) şöyle tuş tuş : tuş tuşa uş A.

1195 (b) tokıır : tokıur K.

1196 (a) тақа туқ бағлайубанын тоқурлар : bu uzluğ-ıla baғlayıp doқırlar A.

1196 (b) ki : bu A. ; oқurlar : oқırlar A.

1197 (b) kıluban yiyüp : kılıban yiyip A.

* Bu başlık K'da yoktur.

1198-1200. beyitler K'da yok. K nüshasında 44. varak kopuktur.

Mübārek dem demūñden bizi şād it
Beşir-i ʿaşıķān vech-i ḥasen yıl

Getürdüğüñ ne gökçek қоқıldur
Müferriḥsin seḥerde iy esen yıl

Virür her biri çün işe özini
Bezerler naķş-ıla döşek yüzini

Ḥıṭāyı Rūmı naķş añā sürilür
Döşegüñ resmi bu resme urılır

1205. Döşegi tokıyıp keddiler ol gün
Be-gāyet ḥüb hem zībā vü mevzūn

Ne rengi var-ıdı kimse bilimez
Kemāhi neydügin anuñ bilimez

Yüzi her yañdan bir renk görünür
Niçe bir rengü biñ biñ renk görünür

İni uzun bir ferseng-idi hem
ʿAbir ü müşg tüzer-idi dem-ā-dem

Bu kılarıñ birisi āh idüben
Didi bu şiʿri kendüden gidiben

Şiʿr

A139b 1210. Göreyin ḳahr eli şöyle kesilsün
Şunuban mihr eli yaşımı silsün

Vefālar çeşmesi şād-ıla aḳsun
Cefā bıñarı çıķmadın esilsün

Eger görse gözüm vuşlat işigin
Yüzümi diye ol işige sürsün

Kişi ʿışķ odına yana dururken
Diyeler mi ikiledin yaķılsun

İlāhī anı bendin ayrılısar
Şarara ḳaygudan beñzi kesilsün

1215. Bularuñ kethüdāları dirilmiş
Getürdi döşegi şöyle dürülmüş

1201-1215. beyitler K'da yok.

Süleymānuñ çü karşıısına anı
Döşerler dutdı yazıyı yayanı

Egerçi ħaddi bir ferseng doğındı
Niçe iller velī üstine ħondı

Kişi vardur alur bir biri şatun
Yirinde řāli‘ inde biter altun

Anuñ zātında kim var kān-ı cevher
Eger şaşı dutarsa ola gevher

1220. Şuña kim Ĥađdan irişe ‘ ināyet
Ĥalāyık bes umar andan ‘ ināyet

Olur kim ādemī bir şağ işini
Çü budur yañılur her şağışını

Gümüşi altun elinden ağ şaru
Gerek ola dutarken ağ şaru

‘ İnāyet kıldı çün Allāhu ekber
Süleymān oldı kimisi Sikender

A140a

Döşek üstine kürsiler düzerler
Gümiş altun iki yaña dizerler

1225. İki yüz biñ-idi kürsī gümüşden
İki yüz biñ dağı altun ol işden

K45a

Bu altun kürsiler şağ yaña ħolda
Gümüşden kürsiler ħonıldı şolda

Bu şağ yaña ki altun kürsi şurur
Olara ādemīlerden oturur

Meger kim şol nebī oğlanlarıdır
Veya ‘ ālimleri olanlarıdır

Gümiş kürsilere cinnīlerüñ şol
Uluları otururdı varur yol

1216-1225. beyitler K’da yok.

1226 (a) bu : hep A.

1227 (b) olara : aña hep K.

1229 (a) kürsilere : kürsilere K.

1229 (b) uluları otururdı : olardı otururlar kim K.

1230. Be-gāyet hoş bilürler-idi ‘ilmi
Çamusınıñ var-ıdı luḫf u ḫilmi

Ġaraż ‘ilmi oḫumaḫdan edebdür
‘Amel daḫı budur dime ‘acebdür

Nebī böyle buyurmuşdur ḫaḫīḫat
Ki fetvā virdi hem ehl-i şerī‘at

**Çāle’n-nebiyyu Şalla’llāhu ‘Aleyhi ve Selleme “El-īmānu Li-
men El-ḫayāu Lehū”***

Kimüñ īmānı vardur şermi vardur
Ḫayā ehli gibi bes er mi vardur

Eger kāfir nebīden utanaydı
Gelüben cümle İslāma döneydi

1235. Tekebbür bes ḫayā olmaduḫıdır
Ki īmānuñ ḫadın bulmaduḫıdır

Süleymāna Süleymān adın urmaḫ
Sebep nedür gerekdür anı şormaḫ

A140b Anuñ-içün didiler ol peyamber
Selīm-idi sebab hem evvel ekşer

Şunuñ gibi ulu ni‘met içinde
Tekebbürligi yoḫ-ıdı içinde

K45b Melikligi ḫoyup zenbīl urardı
Ki ya‘ni salḫanat şöyle sürerdi

1240. Uzaḫ gitmeyelüm ya‘ni işitgil
Tevāzu‘ hoş durur sen anı itgil

1230 (b) çamusınıñ : çamusınıñ A.

* Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İmân eden kimse hayâ duygusuna da sahiptir.” Bu kalıpta bir hadîs-i şerif bulunmamaktadır. Bu söz muhtemelen Hz. Peygamber’in “Hayâ imandandır.” Hadîs-i şerifini çağrıştırmaktadır. Buharî, el-Câmiu’s-Sahîh, I, 17, Hadis No: 24.

1233 (a) kimüñ īmānı : kimüñ ki īmānı A.

1234 (b) cümle : çamu A.

1235 (b) ki īmānuñ ḫadın : kim īmān lezzetin A.

1236 (a) Süleymān adın : Süleymān’a ad A.

1237 (a) peyamber : peygamber K.

1237 (b) evvel : budur A.

1239 (a) melikligi ḫoyup : ḫoyup sulḫānlıḫı A.

1239 (b) ki ya‘ni salḫanat : işit sulḫānlıḫı A.

Hadīs-i Muştafādur mu‘ teberdür
Ki her lafzı şanasın bu durur dir

**Enne’t-tevāzu‘ a Lā Yezīde’l-‘abdi İllā Erfe‘ atuhū Fetevāza‘ū
Erhamekumu’llāhu ***

Çulı arturmaz aşaklık velikin
Yüceldür dīnini hem dünyālığın

Tevāzu‘ bes revā durur kılasız
Ki rahmet ide Hakk size bilesiz

Süleymana gelen döşekde konmuş
Ki yitmiş bile mihrābı tokunmuş

1245. İçinde her birinün bir veli var
Velilik içre hüküm-ile eli var

Şunuñ bigi velilerdür temāmet
Revā olur ne dürlü olsa hācet

İşāret olsa ya‘ ni her birinden
Ki tağlar kopadı yirlü yirinden

Dağı on iki biñ var-ıdı ‘ālim
Turup meşgül olurlar-ıdı dāyim

Girü on iki biñ kişi muhaşşıl
Becid taşşıl iderdi anda her yıl

1250. Süleymanuñ bu-y-ıdı emri yile
Getüre dürlü āvāze ki bile

1241 (a) hadīs-i Muştafā’dur : hadīs Muştafā dir key K.

1241 (b) şanasın bu durur dir : ki dürdür mu‘ teberdür K.

* Bu başlık A’da yoktur. (Tevāzu İnsanı Sadece Maddi Anlamda Yükseltmez Aynı Zamanda Manevî Derecesini de Yükseltir. Size Karşı Merhametli Olan Allah’a Karşı Mütevāzı Olun)

1242 (a) aşaklık : alçaklık A.

1242 (b) dünyālığın : dīnliğin K.

1244 (b) tokunmuş : doxinmiş A.

1246 (a) bigi : gibi A.

1246 (b) olsa : kıalsa A.

1248 (b) olurlar-ıdı dāyim : olupdı ‘ilm-i dāyim

1249 (a) girü : dağı A.

1249 (b) taşşıl : hāşıl K.

1250 (b) āvāze ki bile : āvāze aña bile A.

- A141a Kaçan bunlar okusa hep avāzın
Süleymāna getürür azın azın
- K46a Musahhar eylemişdi yili aña
Varur-ıdı dise herkanķı yaña
- Rasūle nite kim Haqdan inipdür
“Fasaḥḥarnā lehu ’r-rīḥa” diyipdür
- Bu döşekde Süleymāna daḥı hem
Ki dīvler kürsī düzmiş-idi muḥkem
1255. Qalan kürsīlerinden gökcek-idi
Ki dört arşın qamudan yüksek-idi
- Bu kürsī fīl dışından şöyle kim aq
Tonatmışlar cevāhir birle yavlaq
- Qızıl yāqūt aq incü vü mülemma^ç
Düzülmüş-idi bu resme muraqqa^ç
- Aña her cevheri bir bir qomışdur
Anı her cevheri bilmez ne işdür
- Bu tarḥ-ıla dizilmiş qıymetiler
Ki her birisinüñ ne qıymeti var
1260. Qızıl altundan-ıdı çevre yanı
Diliyle kim ne vaşf eyleye anı
- Anuñ dört küşesinde dürlü dürlü
Yimiş ağaçları şeklinde nūrlu
- Budağı yaprağı mecmū-^ç ı maşnū^ç
Anuñ mişli daḥı olmaya mesmū^ç

1251 (a) hep avāzın : qatı hāzin

1251 (b) Süleymān’a getürür azın azın : getürürdi Süleymān’a avāzın A.

1253 (a) kim Haq’dan inipdür : ol Haq bildürüpdür K.

1255 (a) ki dört arşın qamudan : qamudan dört arş ol K.

1256. beyit K’da yok.

1257 (b) muraqqa^ç : murabba^ç A.

1258 (a) bir bir : yir yir A.

1259 (b) birisinüñ bir : birisiniñ ne A.

1260 (b) kim ne vaşf eyleye : kimse ne vaşf ide K.

1261 (b) ağaçları şeklinde : ağacı şeklindendi K.

Budaqlar eylemişler cümle altun
Düzetmişler biri birine maqrün

Gümiş-idi kiminüñ özdegi aq
İrişmez aña fikrünüñ biñ nazır baq

A141b 1265. Kiminüñ özdegi yāqūt u aḥmer
Zümürüd kimisinüñ daḥı aḥḍar

Bürimiş-idi kürsiyi ağaçlar
Ne ağaç kim cevāhir bite başlar

K46b Bu kürsi ortada şöyle dururdu
Şafā ḥāşıl ider her kim görürdi

Ḳamu mürvārid-idi gün göresi
Ne isterdi anı ḥod gün göresi

Anuñ mürvāridi ḥaddi ki vardı
Şütur-murğuñ yumurdası ḳadardı

1270. Bu kürsiniñ veli vardur ayağı
Ḳızıl yāqūt-ıdı şolı vü şağı

Ayağı arslan ayağına beñzer
Yöresi cennetüñ bağına beñzer

Yaşıl zibā zebercedden ki enver
İki arslan iki yanında hem var

Başında tācı var her birinüñ zer
Bulunmaya daḥı birine beñzer

Girü kürsiniñ ayağında zerin
Birer arslan düzetmişlerdi zirin

1263 (a) cümle : ḳamu K.

1264 (a) kiminüñ : kiminiñ A.

1265 (a) kiminüñ : kiminiñ A. ; yāqūt u aḥmer : yāqūt-ı aḥmer A.

1265 (b) kimisinüñ : kimisiniñ A.

1267 (a) şöyle : dāyim A.

1268 (a) mürvārid-idi : mürvāridi K.

1269 (a) mürvāridi : mürvārisi K.

1270 (a) bu kürsiniñ veli vardur : o kürsiniñ var-ıdı dört A.

1271 (b) cennetüñ bağına : çennetüñ pağına K.

1272 (b) iki arslan iki yanında hem : iki yanında iki arslanı K.

1273 (a) başında : paşında K. ; birinüñ : biriniñ A.

1274 (a) zerin : zirin A.

1274 (b) düzetmişlerdi : dü[ze]tmışlerdi K.

1275. Zeberced kürsiler üstine konmuş
Dutar her biri bir gevheri şunmuş

Anuñ altında altun ejdehalar
Bulınmaz kıymetine intihalar

Bu arslanlar aña berkimiş-idi
Ki her bir ejdehaya binmiş-idi

Süleymān-ı nebī ger hüküm iderdi
Varup ol kürsī üstine giderdi

Eger dīv ü peridür ādemidür
Kaçan da'vī kılalalar kim demidür

A142a 1280. İki da'vīci varur-ıdı bile
Ne da'vī kim olursa bile kıla

Olara 'adl-i dād iderdi her gün
Ki her birisi olmaz-ıdı mağbūn

Bu kürsiler ki altundur gümüştür
İki yaña döşek üzre komışdur

K47a Oturup ādemiler sağ yaña hep
Ki cinniler ulusu oturur çep

Ne deñlü ādemī kim otururdu
Bunlaruñ ardına dīvler dururdu

1285. Turuban dün ü gün kıllık iderdi
Ne dürlü iş gerek olsa biterdi

Dağı ardında şol yırtıcılar var
Ki cenk itmeklige her biri iver

1275 (b) her biri bir gevheri : bir gevheri her biri A.

1276-1277. beyitler K'da yok.

1278 (a) Süleymān-ı nebī : Süleymānu nebī

1278 (b) varup : varıp A.

1281 (a) olara : bunlara K.

1281 (b) her birisi : hergiz biri K.

1282 (a) altundur gümüştür : altun u gümüştür

1283 (a) oturup : oturur A.

1285 (a) turuban dün ü gün : duruban dün i gün A.

1285 (b) dürlü : deñlü A.

Anuñ ardında bâkî cānavarlar
Ṭurup at u öküz ılkı tavarlar

Havā yüzinde hem kuşlar gelüben
Ṭururlar қanadın gölge қıluban

Қanad қanada uruban ṭururlar
Süleymānuñ қamu işin görürler

1290. Қamu қушуñ dilini ol bilürdi
Ki her birisine ‘adli қılurdı

Ḥaber Qur’ān-ıla ma‘lūm olupdur
Ki cümle ‘āleme nūrı ṭolupdur

Қavluhū Te‘ālā “Ullimnā mantıқа’ṭ-ṭayri ve ūtīnā min külli şey’in” *

İki yaña oturur ins ü cinnī
Ki mısra beñzedüp döşek içini

Süleymān ortada olurdı dāyim
Otururdı қatında niçe ‘ālim

Çıқarlar-ıdı ol kürsīlere çün
Zebūr oқırdı ulu kiçi her gün

A142b 1295. Şu kürsī kim Süleymāna düzülmiş
Gümiş altun aғaқları dizilmiş

K47b Budaqlarında altundan ṭāvuslar
Ki her pūlında ola ḥayra uslar

1287 (b) at u öküz : at öküz K.

1288 (a) hem : ol K.

1288 (b) ṭururlar қanadın gölge қıluban : қanat қanada virürler ṭuruban A.

1289 (a) қanad қanada uruban ṭururlar : Süleymān’a iderlerdi gölge A.

1289 (b) Süleymān’uñ қamu işin görürler : güneş yüzine gerürlerdi cerge A.

1290 (a) қamu қушуñ dilini ol : bu cümle қуşlaruñ ḥālin A.

1291 (a) olupdur : olupdur A.

1291 (b) ṭolupdur : ṭolupdur A.

* Allah kelāmında şöyle buyurmuştur: “Süleyman Dāvūd’a varis oldu ve dedi ki ‘Ey insanlar bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi...” (Neml Sûresi, 27/16).

1292 (b) beñzedüp : beñzedip A.

1294 (b) oқırdı : oқurdı K.

1296 (b) pūlında ola ḥayra uslar : yükinde ḥayra ola uşlar A.

Kaçan kim yıl tokınur-ıdı kuşa
Kamu öterdi durup қоша қоша

Kanadın kaqıban ağızını açar
‘Abır ü müşk ü ‘anber saçu saçar

Tolardı meclis içi hüb қоқular
Ki her biri turup anı қоқular

1300. Süleymānuñ sağında bir ferişte
Olurdı ol dağı bir dürlü işde

Elinde bir kılıç dutar-ıdı od
Tamu odıydı ol bā-hük-m-i ma‘būd

Kaçan dīvler ki ‘āşī olur-ıdı
Anı ol dem havāle kıılır-ıdı

Kılıç-ıla helāk iderdi anı
Yanardı kamu biñ olursa cānı

Delil olur bu söze Haq sözi çok
Zelil ider cehennem kim dise yok

**Qavluhū Te‘ālā “Ve men yezig minhum ‘an emrinā nuzıqhu min
‘azābi’s-sa‘iri” ***

1305. Ya kaçan iki da‘vici geleydi
Biri biriyle ger da‘vi kıılaydı

Kıılurlar-ıdı çünkim söze āgāz
Bu kuşlar çağırup eylerdi āvāz

İki yaña ki arslanlar dururdi
Açuban pençesin yire ururdi

1297 (a) tokınur-ıdı kuşa : tokınaydı o kuşa A.

1297 (b) durup : turup A.

1298 (a) ağızını açar : ağızın açardı A.

1298 (b) ‘anber saçu saçar : ‘anberler saçardı A.

1299 (a) tolardı meclis içi hüb : tolar mahlif içi dürlü K.

1299 (b) turup : durup A.

1301 (b) bā : ez A.

1303 (b) yanardı kamu biñ : biterdi ger hezār A.

1304 (a) Haq sözi : cevseri K.

* Bu başlık A’da yoktur. Allah kelâmında şöyle buyurmuştur: “...Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırđık.” (Sebe Sûresi, 34/12).

1305 (a) ya kaçan : ne vaktin A.

1306 (b) çağırup : çağırıp A.

- Aşağa ejdehālar daħı bir bir
Dökerdi kıyruġ-ıla başlayup yir
- K48a A143a Aġaçları vü arslanı şunardı
Çekerdi kıamu kendüye dönerdi
1310. Degirmen gibi çekzindürür-idi
Bu iki da' vici anı görürdi
- Olaruñ içine kırku düşerdi
Tururken başına kıayġu üşerdi
- Aġaçlar şarşılıur kıuşlar öterdi
O maħlūk kıulaġın aña dutardı
- Anı göribenin kimse gelimez
Ki degme kez yalan da' vī kıılımaz
- Bu deñlü ādemī perri vü kıaplan
Ki altun ejdehā kürsi vü arslan
1315. Kıamusı ol döşek üzre olurdı
Ki taħrik ü sükün anda kıılırdı
- Ne iklīme çerisiyle giderdi
Ki ol dem yile bir kez hük-m-iderdi
- Götürüp gider-idi döşegin yil
Ne deñlü hük-m iderse ay u ger yıl
- İrişürdi bir aylık yola bir gün
Varurdı girü bir aylıġa bir dün
- Dün ü gün iki aylıġ-ıdı menzil
Ki Ĥaķ tenzil içinde didi bilgil

1308 (b) başlayup : başlayıp A.

1309 (b) kıamu : külli A.

1310 (a) çekzindürü-idi : çekzindürürdi K.

1311 (a) olaruñ : bunlaruñ

1311 (b) tururken : dururken A.

1312 (b) o maħlūk kıulaġın aña : kıulaġı olan bu ġavġa K.

1313 (a) göribenin : göribeniñ A.

1314 (b) ki : kim A. ; kürsi vü arslan : vü kürsi arslan A.

1316 (a) çerisiyle : çeriyle ger A.

1316 (b) ki ol dem yile bir kez hük-m-iderdi : hemān ol demde yile emri derdi A.

1317 (a) döşegin : döşegi K.

1317 (b) iderse : ider-ise K.

Ḳavluhū Te‘ālā “ Ve li-süleymānu’r-rīḥa ğuduvvuhā ŧehrun ve ravāḥuha ŧehrun” *

1320. Süleymānuñ döŧegin ğötürür yıl
Bu yirden yuḳaru ğiderdi bir mīl

Havāda ol daḫı bu-y-ıdı ‘ illet
Ki var-ıdı bile bu cümle millet

K48b Eger yirde yürise bunça maḫluḳ
A143b Ziyān olurdu ayaḳda iñen çoḳ

Nebīdür ḫod anı ol dilemezdi
Ziyān itmek-lige diŧ bilemezdi

Çü ḫükm eyle olursa bes revādur
Ki anuñ merkebi bād-ı havādur

1325. Veyāḫūd bunı ‘ āḳil ŧöyle bile
Ki beñzer ‘ ālemüñ varlığı-ile

İŧāret bes budur dünyā vü mālı
Geçer bir dem gibi bu cümle ḫālī

Cihāna her ki itse ictihādı
Budur kim yile ider i‘ timādı

Nebīler kim gelüp durur cihāna
Naŧihātdur sañā düşme ğümāna

Kimin balıḳ yudar kimisi maḳtül
Ne bilür kiŧi ḳandan ola maḳbül

1330. Niçe iḳlīmi yile hep virüpdür
Süleymāna yili merkeḳ viripdür

* Allah kelāmında ŧöyle buyurmuŧtur: “Süleyman'ın emrine de, sabah esiŧi bir ay, akŧam esiŧi de bir ay(lık yol) olan rüzğarı verdik.” (Sebe Sûresi, 34/12).

1321 (a) ol daḫı : ğitdüği A.

1322 (a) bunça : bunca A.

1322 (b) ayakda : ayakdan A.

1324 (a) çü : bu A.

1324 (b) ki : kim A. ; bād-ı : pād-ı K.

1326 (b) bir dem : bir yıl K.

1329 (b) ḳandan : ḳanda A.

1330 (a) hep virüpdür : ḳırdurıpdur A.

1330 (b) yili : anı K.

Getürüp gideren oldur irilmez
Anuñ esrârına hergiz irilmez

Süleymānuñ düzüldi leşkeri çün
Diler ‘azm-i sefer kim kıla ol gün

Buyurdı yile döşegin götüre
Cezîre pâdişâhına yitüre

Halâyık yirlü yirine oturdı
Gelüben yil bu döşegi götürdi

1335. Şanasın yir yüzi uçdı havāya
Ki anda bile ola ne havāya

A144a

Havā yüzinde bunlar hoş giderler
Tederrüc aşğa yire irerler

Niçe şehr ü niçe iller görürler
Ne yilip yügürüp ne hod yürürler

Ne yirde kim iñen yügrük ol at
Anı teşbîhe iderler yile gâyet

Kıyās it anı kim yile binerdi
Ne iqlîme dilerse ol inerdi

1340. Ne menzil döniserdür yil gücine
İrerler ol yağı ili ucına

Buyurdı yile kim tîz yire ingil
Süleymānun sözini işidür yil

İnüben yil döşegi kodı yire
Halâyık başladı yüz süre yire

Cezîre pâdişâhına haber tîz
Virib-idi ki uşda gelmişüz biz

1332 (b) ‘azm-i sefer kim kıla : ‘azm u sefer kılaydı A.

1333 (a) döşegin : döşegi K.

1333 (b) Cezîre : Çezîre K.

1334 (b) gelüben yil bu döşegi : ki döşegini yil kapıp A.

1335 (b) ki : kim A.

1336-1343. beyitler K’da yok. K nüshasında 49.varak kopuktur.

Çıkuban bu belâyı indi ırğıl
Veyâ mü'min olup kızuñı virgil

1345. Uşadıp butıñı haq dîne girgil
Koyuban bātılı ögüñi dirgil

Digil kim tañrı birdür özi haqdur
Aña beñzer bilürem dağı yokdur

Süleymānı bilürem kulıdur hem
Nebisidür diyüben olğıl epsem

Bu sözi ger dutar-ısañ hemindür
Özüñ bu söz-ile gamdan emindür

Muñı^ç olur-ısañ olduñ selāmet
Ve ger olmaz-ısañ kılduñ melāmet

A144b 1350. Eger eydür-iseñ karşı dururam
Çerim çokdur cevābını virürem

Yañılursın işüñi key bilesin
Ki bu fikri eger böyle kılasın

Kaçan kim sözüimiz işitmeyesin
Bu saña didüğümüz itmeyesin

Haqıkat bil ki kırtılam dime sen
Cezire içine uş girürem ben

Diyem şindi getüre leşkeri yıl
Ki başuña üşe uşbunca biñ il

1355. İrişe bunlaruñ saña^ç azābı
Ne resme dir-ise siz bes cevābı

Bu sözi didiler ol kāfire çün
Kıalur kıayğı içinde şöyle ol gün

Zihī devletlü ādem añlaya iş
Ki hergiz görmeye^ç ālemde teşviş

İşini yañılan dişler elini
Kesilüben güci dutar bilini

1344-1358. beyitler K'da yok.

Uyur şol kim kelīmince kesilür
Çiziden çıkanuñ başı kesilür

1360. Ögüdin azduran ögi dirilmez
Ki yok yirde ölür dağı dirilmez

Kaçan her cānavar cinsiz gözede
Selāmet yirde ol yurdın düzede

Özin añlayubanuñ işi olur sağ
Sözin bilen erüñ yüzi olur ağ

Belādan olasız tā dāyim im̄in
Du‘ādan añasız bes diñüz ām̄in

K50a

Senā iderem senden hidāyet
İlāhī sakla şerden kıl ‘ināyet

1365. Ža‘īf olanlara kuvvet viren sen
Faķīr olanlara ni‘met viren sen

‘Aṭālar isterem senden ilāhī
Ḥaṭālar gerçi var benden ilāhī

Ḳamu rencūre iy Ḥaḳ sen şifā vir
Ki her ḥaste dile şād-ı şafā vir

Ḳāmunuñ ḥācetini sen revā kıl
Ki cümle derd ü mende sen devā kıl

Selām olsun Rasūlüñ rūḥına hem
Taḥāyā dağı ol aşḥāba her dem

1370. Yedinci meclise iḳdām idelüm
Size ol ḳışşadan i‘lām idelüm

Mu‘āvin size ol ma‘būd olsun
Ḳamu maḳşūduñuz mevcūd olsun

**Da‘vet Kerden-i Süleymān Pādişāh-ı Cezīre Rā Be-resm-i
Mesāliḥ ***

A145a

İşitgil indi bugün bir ḥikāyet
Ki Ḥaḳdan ḳula buncadur ‘ināyet

1359-1363. beyitler K’da yok.

1364-1371. beyitler A’da yok.

* Bu başlık K’da yoktur. (Hz. Süleyman’ın Barış İçin Cezīre Padişahını Davet Etmesi)

Hikāyet bu araya irdi kaldı
Süleymān ol yağıya ilçi şaldı

Didi bāṭıl işi ço tañrıya dön
Niçe azğun olasin aḥir iy dūn

1375. Kızıñı daḥı bize viresin hoş
Ki ayruḡ yatlu söz dime öküş

Veyāḥūd ada içine girürem
Ki senden ben senüñ saña virürem

Bu sözi ol melik andan işitdi
Be-ğāyet қақıdı vü ḥışmı dutdı

K50b

Kişinüñ devleti çün düşe bir kez
Ki bünyādına ire gider az az

Dimiş oldı daḥı ol bir kezin yoḡ
Ki rāzī olmadı bes şoñra ayruḡ

1380. Ḥadīşidür Nebīnūñ diñle gör bir
“*İzā cā’e’l-қаzā ‘umiye’l-başar*” dir

Қақан gelse қаzā göz yumılur dir
Velī cehd eyle aḡluñ başıña dir

Ḥerīfūñ çünki senden fi’ li yigdür
Ki andan қurtılasın saña yigdür

Şaқallar kim ura arslana pençe
Özini bile çün ire tapança

1374 (b) azğun olasin aḥir iy dūn : bir olıarsın aḥir azğun A.

1375 (b) ki : kim A. ; dime öküş : dimeye güş K.

1376 (b) ki senden ben : yaḡın bil kim A.

1377 (a) andan : anda K.

1377 (b) be-ğāyet қақıdı vü ḥışmı dutdı : тұruban önegülik daḥı itdi K.

1378 (b) ki bünyādına ire gider az az : niçesini görüben yine тұrmaz A.

1379 (b) bes şoñra ayruḡ : hiç şoñra daḥı yoḡ K.

1380 (a) Nebīnūñ : Nebīniñ A.

1381 (a) yumılur : yumulur A.

1381 (b): velī cehd eyle aḡluñ başıña dir : gözün çün yumıla biñ aḡluñı dir K.

1382 (a) ḥerīfūñ : herīfiñ A. ; senden : sinden A.

1383 (a) şaқallar : saғallar A.

1383 (b) tapança : ṭabança A.

Hikāyet-i Gürg ü Buzgala *

Muvāfiğdur bu hāle işbu yolağ
Meger bir oynagança hoşca oğlağ

1385. Uzadı kelleden oynayirağ ol
Gider hem tırduğı yirden ırağ ol

A145b

Gelüben uğradı yaturdı kırda
Didi kendüye kıoma bunu kırda

Şu deñlü oynadı üstinde irdi
Geñine kıomadı kırdı uyardı

Bu kırduñ hayliden kıarnı aç-ıdı
Ki oğlağa dağı bir er acıdı

Uyanup oğlacuğı çünki gördi
Kıaçar oğlağ bu ardınca yüğürdi

1390. Gelüp yoldaşlarına irdi oğlağ
İrüşür kıurd anuñ ardınca andağ

K51a

Ne özin kıurtarur ne ayruğını
Birinüñ çıkımaz oldu ayruğ üni

Budur ol kıaltağüñ dağı mişāli
Ki oğlağüñ niçe olduysa hāli

Haber gönderdi kim geld-ise hoş
Çıkuban uğraşayın ben dağı uş

Çerisini biraz ol giru yığsun
Bu bizüm leşkerümüz dağı sığsun

1395. Tıruban uğraşacak yir bulayın
Aña görmedüğü işler kılayın

* Hikāyet-i Gürg ü Buzgala : Hikāyet-i Buzgala A. (Kurt İle Oğlağın Hikāyesi)

1385 (a) kelleden : keleden K.

1388 (b) bir er : bed ter A.

1389 (a) uyanup : uyanıp A.

1390 (a) gelüp : gelip A.

1391 (b) ayruğ : ayruğ A.

1393 (a) geldi-ise : geldüñ-ise

1394 (b) leşkerümüz : leşkerümüz A.

Şanur mı ya‘ ni ben andan aluram
Ya orubanın lūde oluram

Sūleymāna bu sōzi didiler ūn
Gōūben daı giru ondı ol gūn

Meger ‘ ifrīt div eydūr ki gōrdūm
Benūm dīv lekerini amu dirdūm

ıuban bir oat yirde ururam
Ki balayup ŐavaŐa ben ururam

1400. Gelūr ol pādīŐāh daı irūben
amu ādem erisini dirūben

A146a oŐun balayuban bir yaa geldi
Sūleymānu daı uŐ gōzi gōrdi

Ne andan deprenūr kimse ŐavaŐa
Gelūben tā bizūm-ilen ŐavaŐa

Yaralanup Şavaş aŐdını ıldı
İki gūn bu arīa Őōyle ıldı

Ne biz anları oıdu urıŐa
Ya kimdūr degdūrūr-iken urıŐa

Şıfatu’n-Nehār *

K51b 1405. Ūūnci gūn ki ‘ ālem arun arun
Geyūr bir dūrlū reng-ile daı on

Bisāın dirŐūrūr hindu auban
omadı nesne ōzvinden Őauban

1396 (b) ya orubanın lūde oluram : veyā oraram u ya aldanuram A.

1397 (b) daı : yine A.

1398 (a) div eydūr ki : eyrdūrdi K.

1398 (b) lekerini amu : lekerin atuma A.

1399 (a) ururam : dururam A.

1399 (b) balayup ŐavaŐa : balayıp Şavaşı A.

1400 (a) pādīŐāh : pādīŐeh A.

1401 (a) balayuban : balayıban A. ; geldi : ırdı A.

1401 (b) Sūleymān’u daı uŐ gōzi : Sūleymān daı badı anı A.

1402 (b) bizūm-ilen : bizūm-ile K.

1403 (a) yaralanup : yaralanıp A.

1403 (b) ıldı : aldı A.

* Bu baŐlık A’da yoktur. (Gūndūzūn Őıfatı)

Yirine kondı i' lāmı ' alāmet
Münevver oldı bu ' ālem temāmet

Ɔaradan gitdi açdı gün Ɔarağın
Ɔaradan seçdi azın azın ağın

Geyür her Ɔolla bir altun külāhı
Ki zıkr-iderdi her Ɔuş pādişāhı

1410. Ɔamu ' ālem biri birini gördi
Süleymānuñ çerisi dağı irdi

Veziri Āşafa bağıdı Süleymān
Çeriyi yaşamağa virdi fermān

Düzer Āşaf vezir insān çerisin
Şağ u şol başın bes Ɔodı yusın

Ɔalanın dağı düzdi yine bir bir
Urışalar işāret olıcağ bir

Dimiryād-ıdı Ɔaf ilinde sultān
Cemī-' i dīvlere şāh-ıdı iy cān

1415. Süleymān-ıla bileydi Dimiryād
Ɔamu dīv leşker-ile iy dil-ābād

A146b

Dimiryāta didi düzdi çerisin
Ki şol yaña yığup dīv ü perisin

Didi yırtıcıya örü Ɔuruñuz
Varuban düşmene Ɔarşu Ɔuruñuz

Ɔaçan biz ħamle Ɔılsavuz göresiz
Olaruñ atlarına yügüresiz

1408 (a) Ɔarağın : Ɔaracın K.

1408 (b) azın azın ağın : uzun azın acın K.

1409 (a) Ɔolla : Ɔola A.

1411. beyit K'da yok.

1412 (a) düzer Āşaf vezir insān çerisin : puyurdi ādemī düzdi Āşaf hoş K.

1412 (b) şağ u şol başın bes Ɔodı yusın : ki şağ yaña Ɔuruban şāf-ı şaf hoş K.

1413-1415. beyitler K'da yok.

1416 (b) yaña yığup : Ɔola Ɔoyup A.

1417 (a) örü Ɔuruñuz : öri duruñuz A.

1417 (b) Ɔuruñuz : duruñuz A.

1418 (b) olaruñ : bunlaruñ K.

Vuruban pençeñüz yırtuñ diş-ile
Ki tā atlarınıñ qarmı deşile

1420. Mecāl olmaya hergiz urışalar
Ki ya' ni bizüm-ile tırışalar

Buyurdı qışlara inüp havādan
Urışalar bular dağı aradan

İne mecmū-ı qanadın döküben
Ki ol kāfirleruñ yüzün dögüben

K52a

Qanatlarıyla döge yüzlerini
Burunlarıyla oya gözlerini

Naşihat virdi bu resme tıruban
Geçer tahtına kendü oturuban

1425. Āşaf ādem çerisiyle gelüben
Tırur şağ yaña yarağın qıluban

Demiryātuñ dağı dīv leşkerini
Aluban durdı şol yaña erini

Bularuñ ardına ol yırtıcılar
Qoşun qoşun tırur ulu kiçiler

Herā yöninde hem qışlar gelüben
Qanatların gerer gölge qıluban

Nübüvvet saltanat bu resme cümle
Girü ol qılmadı bu çünki hamle

A147a

1430. Ne deñlü oldısa işüñ fesādı
Bizüm qavm-ıdı qanına şuşadı

1419 (a) vuruban : uruban A.

1419 (b) atlarınıñ : atlarınıñ A.

1421 (a) inüp : inip A.

1421 (b) bular : bunlar K.

1422 (b) ki : kim A.

1426 (a) Dimiryāt'uñ dağı : Dimiryāt dağı hem A.

1426 (b) durdı : tırdı A. ; yaña : qola A.

1427 (a) bularuñ : bunlaruñ K.

1427 (b) tırur : durur A.

1428. beyit K'da yok.

1429 (b) çünki : qalka A.

Çaçan gördük uya bir pādişāhı
Kiçiden görmeyince çok günāhı

Meger hādden çıkup ide şavaşı
Yine kendü işiyle gide başı

Ne yirde hālini bilmez kişi var
Ulularıyla da' vīlū işi var

Bu ben ' ifrīt dīvi de pehlevāndum
Ki dīvler içre bir şāhib-ķırandum

1435. Süleymāna iṭā' at kılmadum ben
Sözini hiç hisāba almadum ben

Cezire pādişāhına irişdüm
Aña tābi' oluban bileleşdüm

Benümle bir günü şanki biñ oldı
İçi taşu beşāret birle tıldı

Baña tekyelenip ceng itdi ekşer
Yoğ-ıdı dīvler içre baña beñzer

Bu kez kim cenge nevbet dikdi ol dem
Biliniserdi kim artuğı kim kim

1440. Biz ikidük iki leşker de gürbüz
Bu maḥlūķāt bize dutmuş-ıdı göz

Ṭurubanın Dimiryāṭa çağırdum
Ki meydāna şavaşmağa kığırdum

Didüm yatur mısın aḥir örü ṭur
Anadan er nite toğmuş bugün gör

Kişi kim ğayrıdan yimedi yumruk
Bes eydür baña beñzer yoğdur ayruk

1432 (a) meger : kim ol A. ; çıkup : çıkıp A.

1432 (b) başı : paşı K.

1433 (b) da' vīlū : da' vile K.

1434-1440. beyitler K'da yok.

1441 (a) ṭurubanın : duruban ben A.

1442 (a) yatur mısın aḥir örü : niçe yatarsın aḥir bir A.

1442 (b) nite : niçe A.

1443 (a) ğayrıdan : ayruğıñ A.

- A147b Şu kim meydāna yaluñuz yügürür
Giru yügrük hemān özini görür
- K52b 1445. Kamu halvetde gürbüz behlüvāndur
Velî gavgada kaçmağa revāndur
- Eger nesneñ var-ısa ortaya gel
Veyāhud gel bu fenden bir sebağ al
- Dimiryādı bu söz katı kaçıtdı
İşitgil kaçıyuban dağı n'itdi
- Aradan bir kara tağ gibi tırdı
Baña karşı dağı bir na' ra urdı
- Kaçıyup od-ıla atar beni hem
Atarvan ben dağı bārī anı hem
1450. İkinci kez kim atar od-ıla ol
Dutuşup taht u fevķ u şağ-ıla şol
- Anuñ odı benüm odımı yiñdi
Ki İsrāfīl şanasın sūrın urdı
- Şu resme añsuzın bir na' ra urdı
Kim İsrāfīl şanayduñ şūrı urdı
- Şanuram üstüme bu gök yıķıldı
Ki yir göçüp deñizlere tıķıldı
- Şamu dīv leşkeri hamle kıılır çün
Şanasın kim kıyāmet kıopdı ol gün

1445 (a) behlüvāndur : behlevāndur A.
1146 (b) veyāhud gel bu fenden : veyā gel sen bu fentven K.
1448 (a) tırdı : durdı A.
1449 (a) kaçıyup : kaçıyıp A.
1450 (a) ikinci kez kim : dağı bir kez ki K.
1450 (b) dutuşup : dutışur A.
1451 (b) ki İsrāfīl şanasın sūrın : bu heybetten bizüm er üni diñdi A.
1452. beyit K'da yok.
1453 (b) ki yir göçüp : ya yir göçip A. ; tıķıldı : dıķıldı A.

Şıfat-ı Muhārebe Kerden *

1455. Depinür yırtıcı ol cānavarlar
Bular daḥı şavaşmağa iverler
- Çeküben her neyi bir kez alurdu
Meger qalursa bir pāre qalurdu
- Kimisi kükreyüben şıçrar-ıdı
Kimisi añrayuban yırtar-ıdı
- Kimisi bayqırubanın irerdi
Toḡunduḡını cānından ıradı
- K53a Kimisi uluyup yilüp ireydi
Gerek irdüḡini qamu kıraydı
- A148a 1460. Qanat büküp herādan indi quşlar
Bular daḥı qılur qatı toḡuşlar
- Qanat gürüldüsi quşlar avāzı
Bu gāvḡalar tolar ova vü yazı
- Qanadıyla döger ḡalkuñ yüzini
Burunlarıyla oyardı gözini
- Biri iner havādan biri çıkar
Biri birine dir gözini çıkar
- Temāmet ādemiler ḡamle kıldı
Bu kāfir leşkeri şındı yıkıldı
1465. Gırılar qopdı kāfirler içinden
Kimi ürür kimi sürür şaçından
- Kimi sanmaz urıncaḡaz düşerdi
Birine az ola yüz biñ uşardı

* Bu başlık A'da yoktur. (Muharebe Hakkında)

1455 (b) bular : olar A.

1456 (a) çeküben : çaluban A. ; -- : ki A.

1458 (a) bayqırubanın : bayqurubaniñ A.

1458 (b) toḡunduḡını cānından ıradı : hemān irdüḡini qamu kıyardı A.

1459. beyit A'da yok.

1460 (b) bular : olar A. ; qatı toḡuşlar : dürlü doḡuşlar A.

1461 (b) bu gāvḡalar dolar ova vü : şafāsıyla çeriniñ toldı A.

1465 (a) gırılar qopdı : gırı qopdıdı K.

1466 (a) sanmaz urıncaḡaz : yazmazdı urduḡı A.

Kimisi çağırur boynını ur dir
Kimi eydür ururam yoḥsa ṭur dir

Süleymānuñ çerisinden çıkan ün
Budur kim uru kıır zinhār bugün

Çıkardı kāfirūñ üni vü zārı
Kızıl kana bulaşmış-ıdı cümle varı

1470. Kimisi vay yüregüm dir şolurdı
Kimisi bir içim şu dir ulurdı

Kimi kaçır eli düşmiş gözi yok
Kimi düşmiş yaralu çağırur çok

Ururlar kiminüñ çıkar öñine
Kimi kaçardı bakmazdı soñına

K53b Kimi kıovar kimi düşüp kaçardı
Şavaş āletlerin döküp şaçardı

Kaçan daḥı çıkamaz dutılurdı
Şanasın oda düşmiş ütilürdi

A148b 1475. Kimi boynın urur kimisi bağlar
Kimi döker kimi zār-ıla ağlar

Kimisi oḫ tokunmuş yügürürdi
Kimi kıılınç öñince böğürürdi

Kimisi yalvarur kimi ururdu
Kimi başın keser kimi sürürdi

Kılıçlar muttaşıl işler çap-ā-çap
Ki oḫ yağmur gibi varur şap-ā-şap

1467 (b) yoḥsa : yoḥsa A.

1469 (a) üni vü zārı : üni buzārı A.

1472 (a) kiminüñ : kiminiñ A.

1473 (b) āletlerin döküp : āletini kamu K.

1474 (a) kaçır daḥı : kaçır eyle A. ; dutılurdı : dutulurdu K.

1476 (a) tokunmuş : doḫınmış A.

1476 (b) böğürürdi : yügürürdi K.

1477 (b) sürürdi : sürirdi A.

1478 (a) ki : kim A.

Çağırurlar idüben āh u veyli
Ağardı her birinüñ kan-ı seyli

1480. Götürdi gövdeyi kan yürüdi key
Süleymāñ ol arada didi kim hey

Bu mel' ūnı dutuñ didi işitdüm
Çaçuban bir yaña ben dağı gitdüm

Şınuban leşkerümüz çün kırıldı
Bu cümle düzdüğüm işler ırıldı

Ne ol beg kırtılır kim yağı oldı
Ne bir kişisi kırtılır hep öldi

Şıfat-ı Leşker-i Hezimet Kerden *

Anuñ kim yardımını Hağdan ola çok
Bu ins ü cinne hem ol ide buyruk

1485. Anuñ hükminde ola kırd u kuş yıl
Ki dürlü çānavarlar bunça biñ ıl

K54a

Anuñ-ıla turuban karşı olan
Puta tapup divüñ sözine uyan

Şınuğup kaçmadın bes ne işi var
Cemi' i yaratılmış anı kıvar

Çeri şınduğın çünki görürem
Çaçuban muttaşıl hāyu görürem

A149a

Şanuram ya' ni kırtıldum kaçarvan
Baña kim yite bu resme uçarvan

1479 (b) ağardı : ağıdur K.

1480 (a) gövdeyi : gevdeyi K.

1482 (a) leşkerümüz : leşkerümüz A.

1482 (b) bu cümle düzdüğüm işler : kamu var düzenümüz hod K.

* Bu başlık A'da yoktur. (Hezimete Uğrayan Ordu Hakkında)

1484 (b) bu ins ü cinne hem ol ide : çü inse çinne hem ol ola K.

1485 (a) kırd u kuş : kırd-ı kuş K.

1485 (b) çānavarlar bunça : cānavarlar niçe A.

1486 (a) turuban : turıban A.

1486 (b) puta tapup : buta tapıp A. ; divüñ : dīvüñ K.

1489. beyit K'da yok.

1490. Dönüben arduma baqdum çü añsuz
Dimiryād irüşüben tutdı geñsüz

Çü dört günlük yolu bir demde varduğ
Yorılup ikimüz dağı çün arduğ

Dimiryātuñ güci artuğ-ıdı hem
Dutuban ol beni bağladı muhkem

Görürem çün zebūnam yalvaruram
Ayağına düşerem yüz sürürem

Anuñ haqqı didüm yalvarup aña
Beni kim uş giriftār itdi saña

1495. ʿAziz iden sizi bizi ħor iden
Sizi gözlü kılan bizi kör iden

Anuñ haqqı baña nesne dime sen
Süleymana degin bir varayın ben

Bu söz-ile baña nesne dimez çün
Süleymana getürdi bağılu maħzūn

Süleymanuñ beni çün gözi gördi
Yavuz işlerümi yüzüme urdı

Buyurdı bu diregi tiz bulurlar
Kim aluban bu araya gelürler

1500. Gömerler yarsını yire bunuñ ħoş
Dağı yarsına bağladı beni uş

K54b

Beni bağılayuban üstüme tırdı
Eliyle mührini bu bende urdı

1490 (a) baqdum çü : baqduıdı A.

1490 (b) Dimiryāt : Dimiryād A. ; tutdı : dutdı A.

1491 (a) çü dört günlük : budur aylıq A.

1491 (a) yorılup ikimüz dağı çün : yorıluban ikimüz dağı A.

1493 (b) yüz sürürem : hey vururam K.

1494 (a) yalvarup : yalvarıp A.

1497 (a) baña nesne dimez : belā itmez baña A.

1497 (b) bağılu : bağılı K.

1499 (a) bu direği tiz : ya' ni bu mīli A.

1499 (b) kim aluban : alubanın K.

1500 (a) yarsını : yarısın A.

1500 (b) dağı yarsına : bu kez yarsına A.

1501 (a) tırdı : durdı A.

Süleymānun buña mühri girişmez
Ki cehd eyler ucı yire irişmez

Ne deñlü kim urur bakıra işler
Çamusı tañlayup dir turfe işler

Yirüñ şoñı durur bu aralar hem
Ki bunda ‘azm idenler aralar hem

A149b 1505. Beni bu arada maħbūs ol itdi
Mağāmına alup ol kıızı gitdi

Baña ol bir ferişte hem koyupdur
‘Azābı ħod anuñ cāna koyupdur

Beni saqlar ki dīvler ħapmaya ħiç
Bu resme bağlamışdur uş niçe piç

Benüm ħurtılmağum yoğ bāri bundan
Açamaz kimse çün bu bendi benden

Bu zindāna esirem tā ölinçe
Çalap emri ki ya‘ni tā olinça

1510. ‘Azāb-ıla beni urdı bu bende
Nişānı tā ħıyāmet ħala bende

Kişinüñ çünki yatlu ola işi
Neyi dutarsa oñmaz bāri işi

Yavuz iş kişiyi başdan çıkarsa
Degüldür mülk eger başdan çıkarsa

Deve ger dilese ħuş-ıla uça
Gerek düşüp uşana cānı uça

1502. beyit A’da yok.

1503 (b) tañlayup : tañlayıp A.

1504 (a) yirüñ şoñı durur : yirüñ şolı durur K.

1505 (a) maħbūs ol : maħbūsın A.

1505 (b) mağāmına alup ol kıızı : kıızıyla atasını aldı A.

1506 (a) ferişte hem : melek dağı A.

1506 (b) cāna : baña A.

1507 (a) saqlar : şaqlar A.

1507 (b) uş niçe piç : piçe vü piç K.

1508 (a) ħurtılmağum : ħurtulmağum K.

1511 (a) kişinüñ : kişiniñ A.

1512 (b) mülk : tañ A.

1513 (b) düşüp : düşip A.

Yile karşı tüküre ne düşer bes
Dönüp girü saçına düşer bes

- K55a 1515. Budaqlı ağacı urca sürimek
Yolu koyup dağı şarpa yürimek
- Cehāletdür kamu kimde olursa
‘ Acebdür ol ki rāhatlıklar bulursa
- Bizüm dağı mişālümüz bu oldu
Bu şom tāli‘ de fālümüz bu oldu
- Süleymān-ıla pençe ura kişi
Şoñucu böyle olur anuñ işi
- Özüñden uluya söz dime katı
‘ İnānın çek yügürse nefsüñ atı

- A150a 1520. Niçeler nefse uyup şer kopardı
Başarmadı vü yoğ yire kabardı
- İñen hoşdur kişi hālini bilmek
Boğazına revān düşmedin ilmek
- Kişi düşmez eyü söz dimek-ile
Ne kim olur velī öz dimek-ile
- Eyü söz ululuğñ āletidür
Yavuzlık çün siyāset hāletidür
- Çü ‘ ifrīt eydüben bunca lisānı
Melik Mūsā katı tañladı anı
1525. Eyitdi şeyhe kim indi buña şor
Ne yirden yiyüben içer-imiş gör
- Didi ‘ Abdü’s-şamed aña varuban
Neden yirsin içersin dir şoruban

1514 (b) saçına : saçına A.

1515 (b) koyup : koyup A.

1516 (b) rāhatlık : rāhatlıklar K.

1517 (a) mişālümüz : mişālümüz K.

1517 (b) fālümüz : fālümüz K.

1521 (b) revān : degin A.

1525 (a) indi : yine A.

1525 (b) yiyüben : yiyiben A.

Eyitdi bize içmek dağı yimek
Degüldür kim yiyevüz aş u etmek

Ferişteler gıdāsı nite kim var
Müdām tesbîh okurlar vü toyarlar

K55b Yimek içmek bize hem ıssı yildür
Budur hālüm benüm uş bunça yıldur

1530. Melik Mūsā eyitdi key ‘acep iş
Süleymānuñ ki bu aḥkāmı kılmış

Zihī kādīr Çalap cümle işe ol
Çamu maḥlūka rızqını viren ol

Süleymāna ‘aceb ni‘ met virüpdür
Neye kim el uzatdısa irüpdür

Meger ‘Abdü’ş-şamed ‘ifrite ol dem
Varuban bu sözi dağı şorar hem

Süleymāna yağı olanları sen
Ne yirdedür bilür misin diyüben

A150b 1535. Dutup kumkumalara koydı aldı
Deñizlere vü hem göllere şaldı

Bilür-iseñ anı eydiviresin
Bu müşkil ‘aḳdi ḥall idiviresin

Eyitdi ben anı yavlaḳ bilürven
Varın yoḡın kamu muṭlaḳ bilürven

Anı Gerger deñizinde bulursız
Eger üşenmeyüp varı bilürsiz

1527 (a) bize içmek dağı yimek : yimezüz biz aş u etmek A.

1527 (b) kim yiyevüz aş u etmek : ‘ādetümüz şöyle itmek A.

1528 (b) müdām tesbîh okurlar vü : ki tesbîh okuyubanın K.

1531 (b) kamu maḥlūka : bu maḥlūkāta A.

1532 (a) virüpdür : viripdür A.

1532 (b) irüpdür : iripdür A.

1537 (a) yavlaḳ : bolluḳ A.

1537 (b) varın yoḡın kamu : anuñ varın yoḡın A.

Kaçan siz Gerger iline varasız
Ki Gerger kavmi âdemdür göresiz

1540. Cihānı kim çıkup tūfān alıpdur
Aña irişmedi şöyle kalıpdur

Varasız uğraya aña yoluñuz
Ki âdem aşıl anlardur yaluñuz

Size çāre olursa ola andan
Haber budur şorasız çünkü benden

K56a

Bu resme sözi ‘ ifrīt anda itdi
Giru ‘ Abdü’ş-şamed aña eyitdi

Bakır şehrine ne yirden gider iz
Ne resme varavuz ya‘ ni aña biz

1545. Didi ‘ ifrīt aña bundan gidenler
Anı görmeklik-içün ‘ azm idenler

Benüm şoldun yanumdan toğru varur
Dimezven katı gitgil özün arur

Añul añul yürise yolda kişi
Geñzlik-ile hāşıl ola işi

Bu yolda çok durur tağlar depeler
Ki varmadın göründüğü depeler

Uзақ yoluñ ‘ azābı key öküşdür
Yüriyen yorılır iniş yokuşdur

A151a

1550. Geññüzce varuñ indi gidüñüz
Baña dağı eyü himmet idüñüz

Sizüñ-ile biraz gönülüm avındı
Şovıdı yüregüm cānum sevindi

1539 (a) varasız : giresiz A.

1539 (b) göresiz : bilesiz A.

1540 (a) çıkup : çıkıp A.

1544 (a) şehrine ne yirden gider : şehre ne yirden gidilür A.

1544 (b) varavuz : varuruz K.

1546 (a) şoldun : şoldum K.

1546 (b) gitgil : gidip A.

1548 (b) varmadın göründüğü : var niçe varanları A.

1550 (a) geññüzçe : geññüzce A.

Yoluñuz açuğ olsun iy yigitler
Ki ‘ömrüñüz çok olsun iy yigitler

Melik Mūsā ıurup ‘ifriti tañlar
Ta‘accub ider ü çok nesne añlar

Giderler şol yanın dağı yola hoş
Niçe şahrā vü tağ aşdılar öküş

1555. Meger bir gün irerler bir araya
Kişi bir cānavar bulmaz araya

Isuzlık yazılardur şu bulunmaz
Ki yol iz kıanda varduğı bilinmez

K56b

Göçüp ol aranuñ illeri gitmiş
Yirinde tağ u taş hep kıaya bitmiş

Gözetdiler yakından u ırakdan
Görünmez nesne hiç kıaradan ağdan

Meger kıarşudan iki od yalabır
Bular anı görüp cānı ıalabır

1560. Melik Mūsā aña çok bađdı ıurdu
Ĥalife ilçisine anı şordu

Nedür bu iki yüce od yalabur
Ağı bu od degül midür ya nedür

Didi ıālib ki hem ol oda beñzer
Velı od olmaya belki iy server

Bağır şehrüñ budur gerçek nişānı
Ki bundan biliserdür gören anı

1553 (a) ıurup : ıurıp A.

1553 (b) ta‘accüb ider ü : sözini işidip A.

1555 (a) meger bir gün irerler : bunlar bir gün kııkarlar K.

1556 (a) isuzlık : ısızlık K.

1557 (a) göçüp : göçip A.

1559 (b) görüp : görüp A.

1561 (a) yalabur : yanadur A.

1561 (b) ağı : ağır K.

1562 (a) ki hem ol : egerçi A.

1563 (a) gerçek : girçek A.

Meʔālib nüshalarında bunu ben
Oḳıdum şöyle kim hoş aňlayuban

- A151b 1565. Kara daşdan durur purcı ıapusu
Ne yirdendür bilinmez hiç yapusu
- ıamu yik-pāre şanasın bağınıaak
Ki bir dem ıal' adur bir taşdan anıaaak
- ıuşatmış bir ulu tağun ucını
Varınca ādemüñ üzer gücini
- Bağır şehrüñ iki yanında yüksek
Bağırdan iki burcı vardı gökcek
- Şaru altun gibi açılmış-ıdı
Ki çerha şu' lesi şacılmış-ıdı
1570. Yüzi rüşen şanasın āyinedür
Gören tañlar ki bu hey-hāye nedür
- K57a Güneş toğınıcaaak ol iki burca
Havāya şu' lesi giderdi urca
- Şanasın iki od yanmış dururdı
Havāya ucı tayanmış tıururdı
- ırağdan od şanurdı gören anı
Ta' accüb ider-ıdı ıatı cānı
- Sebep ol iki burcı oldururlar
Bağır şehri diyüben ad ururlar
1575. Yıgirmi biş-ıdı ıapusu üç ıat
Üçer ıat gör hisāp it bir bire ıat

1564 (a) nüshalarında : nesnelерinde K.

1565 (a) daşdan durur purcı : taştan durur çini A.

1566 (a) bağınıaaak : pağınıaaak K.

1566 (b) bir dem ıal' adur bir taşdan anıaaak : bitrüm ıulbedür bir taşdan anıaaak A.

1567 (a) ucını : içini A.

1568 (b) burcı vardı : burc var-ıla A.

1569 (b) çerha : çevre K.

1570 (a) yüzi : yolu A.

1571 (a) toğınıcaaak : toğunıcaaak A.

1572 (b) havāya ucı : ki ucı göge A. ; tıururdı : dururdı A.

1573 (b) ıatı cānı : iren anı A.

1574 (a) burcı oldururlar : iki burc oldu varurlar A.

1574 (b) şehri diyüben ad ururlar : şehrin 'aceb važ' a görürler A.

Bu deñlü kapu kim işde olurdu
İçinden açıluban yapılırdı

Ṭılısmıyla düzilmiş-idi andan
Bilinmez hiç birinüñ derzi kıandan

Cemī-‘ i şan‘ at-ıla açılırdı
Girü hem şan‘ at-ıla yapılırdı

Bu resme anlara Ṭālīp eyitdi
Ḳamu evşafını ḥaddinçe itdi

A152a 1580. Sürüp ol iki burca tuş varurlar
Biraz karşısunı alıp dururlar

Ḥaber virdi nite kim anda Ṭālīb
Didüğinden dağı biñ anca ğālīb

Teferrüc kıldılar ḥaylī taşından
Belürmez yirleri hiç bir taşından

Mu‘ azzam şehri ü ulu purcı yüce
Nazar irmez bir ucından bir uca

Mühendisler nazar kıldı iñen çok
Ki burcuñ yücesine eksük artuğ

K57b 1585. Didiler seksen arşun ola ancağ
Bunu biz bildük-idi aḥir andağ

İñen çok gördiler burcuñ yapusın
Birisi añlamadı hiç kapusın

Melik Mūsā didi buña kolay yir
‘ Aceb kıandan ola fikr eyleñüz bir

1576 (b) içinden : içinde K.

1577 (b) derzi : yöni K.

1579 (a) resme anlara : resmi bunlara A.

1580 (a) sürüp : sürüp A.

1580 (b) karşısunı alıp dururlar : karşısunına dağı tururlar K.

1582 (a) ḥaylī : anı A.

1583 (a) şehri ü ulu purcı : şehri ulu burcı A.

1584 (b) eksük artuğ : artuğ eksük A.

1585 (b) bildük-idi : bildük-gidi K.

1587 (b) fikr eyleñüz bir : fikr eyleñiz biz A.

Der ü dīvārı yik-pāre gibi uş
Meger içine uçuban gire kuş

Zafer kandan bulınaydı göreydük
Bu şehriñ içini dağı göreydük

1590. Ne çāre indi bu şehre iñen şarp
Başarmaya gelürse şark-ıla ğarb

Güc-ile kimse almaya bunı hiç
Ne taş u oğ alur ne harbe kıliç

Kişi ola ki himmet kıılır-ısa
‘Acep olmaya bu yıkılır-ısa

Añir ādem çoğınuñ aşşısı yok
Kimi ādem durur kimi bir oyuk

İki ādem kıılursa ittifağı
Yarar dutmağığa Şām u ‘Irāğı

A152b 1595. Eger yüz biñ olur-ısa münāfiğ
Ki çāre yok durur olmaz muvāfiğ

Muñnet kişiler çün olduğı yir
Yıkılır bes biri birin basar yir

Ķulavuzsız uçamaz yaluñuz kuş
Eger uça dutamaz bāri bir tuş

Bu yoldaşlarımız argun durur hep
Taşırğamış durur bu cümle merkeb

K58a Bu kavmüñ dağı hem ögi dirile
Ne iş kim var-ısa soñra görile

1600. Ža‘if ü ğod dağı biter idince
Biraz ço gör duyar mı nesne dince

1588 (a) der ü dīvārı : der-i dīvārı A.

1590 (b) şark-ıla ğarb : kim ıkıla K.

1591 (b) harbe : harbi K.

1595 (b) yok durur : yok-ıdı A.

1596 (b) bes biri birin basar : şekk degül biri birini A.

1597 (a) kulavuzsız : kulavuzsuz A. ; yaluñuz : yalıñuz A.

1598 (a) yoldaşlarımız : yoldaşlarımız K.

1598 (b) taşırğayıp durur : taşırğamış durur K.

1599 (a) hem : hep A.

Bularuñ kuvvetini yol alıpdur
Ki şöyle deprenür gevde kalıpdur

Temâşâ hod kaçan olsa ferâgat
İki iş dutana olmaya rāhat

İki yoldaş olursa biri uya
Veyāhūd biri birin yolda kıoya

Biri baş olmayınca iş düzilmez
Ki degme kez düzenlü iş bozulmaz

1605. Bugün biz dağı bir düzen kıuralum
Bu şehri ittifaq-ıla görelüm

Didi Sehloğlı Tālib ivme iy beg
Kıolay gelmez olur iş olsa ivek

Dün ü gün uş niçe eydür yürürüz
Niçe kıorđu niçe zağmet görürüz

İrişdük biz bunuñ bigi yire çün
N'ola ger diñlenesiz bir niçe gün

A153a İşümüz dönmesün şol kimseye dir
Yaramaz olmasun bu rāy-ı tedbır

1610. Meger bir kimsenüñ ma' şükı vardı
Anı haylī zamān-ıdı severdi

Aña el virdi bir gün çünkü fırsat
Murādınca bulur yār-ıla vuşlat

Eline girdi ol sevdügi ma' şük
Velikin evde şoğbet āleti yok

1601 (a) bularuñ : bunlaruñ K.

1601 (b) gevde : gövde A.

1602 (a) hod : hoş A.

1603-1608. beyitler A 153b' de (3-10 beyitler) arasında yer almaktadır.

1603 (b) veyāhūd biri birin : degüldür şekk birin ol A.

1604 (a) düzilmez : düzulmez A.

1606 (a) ivme : iv K.

1607 (b) kıorđu : kıorđu A.

1608 (a) bigi : gibi A.

1610 (a) kimsenüñ : kimseniñ A.

1611 (a) virdi bir gün : vir bir gün

1611 (b) murādınca bulur yār-ıla vuşlat : yakın oldu arada bāri vaşlat K.

1612 (a) ol sevdügi : gerçi yār-ı ma' şük A.

K58b

Yirinde koyuban ma' şükı gider
Şarāb u naql ü ya' ni hāzır ider

Ne dürlü eksügi var-ıdı aldı
Dönüben ol mekāna girü geldi

1615. Yirinde ol kıızı görmedi gözi
Gözi görmedüğine göynür özi

Gelüben gördi ne ol var ne bu var
Ki Hāğdan ğayrı yoğdur leyse fi'd-dār

Taşavvur bu-y-ıdı evvel varaydı
Taşarruf işigine el uraydı

Teferrücden dağı kaldı ne çāre
Çalur ğam-gīn ü miskīn göñli çāra

Mebādā biz dağı şöyle olavuz
Çonuban bāri hoş rāhat olavuz

1620. Çalapdan ire çāre fetğ ola iş
Vegerni neylesün yoldaş eger iş

Melik Mūsā eyitdi siz bilürsüz
Aña biz rāzıyuz her ne kılursız

Buyurdı yir yirin kondı çü leşker
Dutarlar haymeler yir yire begler

Çonar ol şehre çarşu iki biñ er
Girişmez yüz biñ er olur-ısa ger

Çanışırılar bular anda çaluban
Be resme rāy-ı tedbiri kıluban

1614 (a) dürlü eksügi var-ıdı : ne kim eksük-idi vardı K.

1615. beyit A'da yok.

1616. beyit K'da yok.

1617 (a) bu-y-ıdı evvel : kıldı ol kim K.

1618 (b) ğam-gīn ü miskīn : çayğulu olur A.

1623 (b) yüz biñ er olur-ısa ger : yüz biñ olur-ısa eger K.

1624 (a) çanışırılar : çanışırılar K.

1624 (b) rāy-ı tedbiri : rāy u tedbiri A.

Şıfat-ı Leyl *

- A153b 1625. Çekildi bu havā günine bir mīl
Eyitdi nūrın andan niçe biñ mīl
- Çarardı kaç görünmez oldı aķ yüz
Yaķından añlamazdı nesneyi göz
- Çurıldı sāye-bān-ı lāciverdī
Cemī^c i cānavar uyķuya vardı
- Egerçi uyķuda rāhat bulunur
Velī andan niçe āfet bulunur
- Gice yol yürüyen gündüz olur şād
Çarañulıķ yağından olur āzād
1630. İrişmez çok yatanlar kārbāne
Yolın azdurıban düşer yabana
- Yaluñuz olsa ādem iş bitürmez
Ferāgat loķmasına diş baturmaz
- Ne gice yatıcaķ teşvīşi gider
Ne gündüz yürüyüben işi biter
- Seferde ger hāzarda iste yoldaş
Harīr ola bilüñ yoldaş-ıla taş
- Oñat olsañ ne var cümle hünerde
Niçe fikrūñ azar līkin seferde
1635. Ola kim görmedüğüñ yire añsuz
Yüregüñ ķorķıda derhāl bir söz
- İşitdūñ n'itdügün görile Rüstem
Hüner ķalması erlik oldı epsem
- Çü bir gün na^c ra urdı añsuzın ol
Yüregi doymadı kendü dutar yol
- Yaluñuz olmasa ol kaçan er
Ölürdi uğrasa aña kaçan er

* Bu başlık K'da yoktur. (Gecenin Sıfatı)
1625-1638. beyitler K'da yok.

Gerek er yolnu dāyim iş idine
Ki bir yāri özine iş idine

A154a 1640. Otursa diñlene dursa sevine
Melāmet gidüben göñli uyana

Nite kim ol çeri yoldaş bile
Çü aḥşam oldu ḳondılar ol eyle

Kesildi cānavarlardan ün ü ses
Kösildi anda ol leşker eri bes

Ḳalurlar ol gice fikr-ile niçe
Yarın işidesin oldıysa niçe

Bugünki ḳışsa ḳaldı bu arada
Yarın tañrı bilür kim ne yarada

1645. Anuñdur cümle ḥikmet ol ḳılur hem
Neyi neye geregin ol bilür hem

K59a Te‘āla’llāhu ḳādir pādişāhdur
Ḳamu maḥlūḳa ḥālīḳ ol İlähdur

Rasūline selām olsun dün ü gün
Ki anuñ ‘ışḳınadur ay-ıla gün

Ḳamu aşḥābına olsun taḥiyyet
Şu ki mü’mīn durur ḳılsun taḥiyyet

‘İnāyet ger Çalapdan ire bize
Diyevüz ol yarıñı sözi size

1650. Size Ḥaḳdan ire yāri vü nuşret
Ki maḳşūda bulasız fetḥ u fırsat -nuşret-

Ḥayātuñ şükr-içün gel indi ‘āḳil
Geçen mü’mīnler-içün bir du‘ā ḳıl

Meclis-i Heştüm *

Şıḡındum saña cümle fāsīd işden
İläḥī saḳlaḡıl her yavuz işden

1639-1642. beyitler K’da yok.

1643-1652. beyitler A’da yok.

* 1650 b’de “nuşret” kelimesi fazladan yazılmıştır.

* Sekizinci Meclis

Hudāyā kullaruña sen meded kıł
Muṭīr u ʿāşīye nādān u ʿāķil

Eger mü'min eger tersā vü kāfir
Muķīm u ya ğarīb u ya musāfir

1655. Kāmu senden umar ni'met senüñdür
Yazaķlu kullara raķmet senüñdür

ʿAṭā sen virdüğüñdür zāyil olmaz
Bes ol kim ola senden sāyil olmaz

Şu raķmet h'ānı içre aç kıılma
Daķı bir kapuya muķtāc kıılma

Rasūlüñ rūķına bizden hemīşe
Ki vācibdür taķiyyetler erişe

K59b

Muķammed arzumdur ğatm u nübüvvet
Münir ü Muştafā kān-ı mürüvvet

1660. Muķammed nūrıdır Yūsuf cemāli
Ebū Bekr'üñ daķı şıdķ-ı kemāli

ʿÖmerde ʿadl ü inşāf u şalābet
Ki ʿOşmāna ğayā resm-i sa'ādet

ʿAlīde ʿilm ü ğilm ü hem saķāvet
Çü nūr-ı Muştafādur vir şalavāt

Size ʿömr ü sa'ādet hem yār olsun
Vücūduñuz hemīşe çün var olsun

Sekizinci durur bugün ğikāyet
ʿAcāyip var içinde bi-nihāyet

Tedbīr-i Der Āmeden Be-medīne-i Nuķās *

1665. Ħikāyet ucı bu araya ķondı
Ki şehre ķarşu leşker indi ķondı

1653-1662. beyitler A'da yok.

1663 (a) hem yār olsun : yār olsunA.

1663 (b) hemīşe çün var : hemīşe var A.

1664. beyit A'da yok.

* Bu başlık K'da yoktur. (Bakır Şehrine Gelişteki Tedbir Hakkında)

1665 (a) araya : arada A.

Kalurlar üç gün anda şehre karşı
Çapusun yönenürler-idi karşı

Melik Mūsā didi oñarsa tañrı
Girüben görsevüz biz üşbu şehri

Çapu bulınsa ya' ni kim gireydük
Bu şehriñ içini dağı göreydük

Buyurdı bir niçe ādem gelürler
Binüben azıg-ıla şulanurlar

1670. Didi tā yöneneler şehri kamu
Ki ya' ni bulına var-ısa çapu

Yürürler yönenü şehri iki gün
Varurlar muttaşıl dağı iki dün

Ne baçup taşlaruñ yivin bulurlar
Ne çapu çandalıgını bilürler

K60a

Bulmazlar çün işigi dürişüp
Gelürler leşkere giru irişüp

Melik Mūsā eyitdi bulduñuz mı
Ki yolu çandalıgını bildüñüz mi

A154b

1675. Didiler iy begüm çapu bulunmaz
Ne yirden çäre ola hiç bilinmez

Yirüñ dağı kolayı girü budur
Ki ayruç yire baçsa bu çapudur

Ne çäre var-ısa bundan çılasın
Geñez yir dağı budur key bilesin

1166 (b) çapusun : işigin K.
1667 (a) biz üşbu : -- işbu K.
1668 (a) ya' ni kim gireydük : kim ya' ni göreydük A.
1669 (b) şulanurlar : şu alurlar A.
1671 (b) varurlar : ararlar A.
1672 (a) baçup : baçıp A.
1673 (a) çün işigi dürişüp : çapusını dürişip A.
1673 (b) irişüp : irişip A.
1674 (b) ki yolu çandalıgını : çapu çandalıgını A.
1676 (b) ki : kim A. ; çapudur : çayudur K.
1677 (a) bunda çılasın : bunda çılasız A.
1677 (b) bilesin : bilesiz A.

Meger şehriñ yanında yüce olur
Ki bir tağ var-ıdı ağacı olur

Çınār u şām u yimiş ağacıdur
Kimi datlu durur kimi acıdur

1680. Benī ādem görünmez yimişi bol
Çün ādem olmaya neye yarar ol

Cihānuñ zīneti ādem durur çün
Eger olmasa ne aşşı dün ü gün

Gice gündüz ya bunca vakt u sā^c at
Aḫī insān içündür bu ^c alāmet

Çalan ḫayvāna yoḫ evkā-tı ma^c lūm
Ne bilsün bes nedür mevcūd u ma^c dūm

İñen çok ādemī şeklinde maḫlūk
Birinde ādemīlik şartı hiç yoḫ

1685. Kişi ger ton-ıla ādem olaydı
Gerek kim ādemī ^c ālem ṭolaydı

Niçe pālās içinde ādemī var
Eyü dirliklü vü ḫutlu demi var

K60b

Gerekdür ādemī key ^c āḫil ola
Yolı ḫanda azarsa girü bula

Bulurlar tağ dibinde incecük yol
Didiler şeyḫe indi gel delīl ol

Yürimekligi gücdür yolu yavuz
Olur ^c Abdü's-ṣamed önce ḫulavuz

A155a

1690. Görinür çün yüce yirden aşāḫ yir
Çıkarlar ol taḫuñ üstine bir bir

1678 (a) yüce olur : yüce ulu A.

1678 (b) ağacı olur : ağaç ṭolu A.

1679 (b) datlu durur : datludur vü A.

1680 (b) çün ādem olmaya neye yarar ol : çü ādem olmaya var varını yol K.

1681 (a) cihānuñ : cihāniñ A.

1682 (a) ya bunca vaḫt u sā^c at : ki bunca vaḫt-i sā^c at K.

1682 (b) aḫī : aḫir K.

1686 (b) eyü dirliklü vü ḫutlu demi var : ölü dirilde her biri K.

1687 (a) gerekdür : gerek kim A.

Baġarlar ŧehrũn içine temāmet
Görinür şamu virān u imāret

Maġalle ber maġalle ħane ħane
Belürür her yimiŧi dāne dāne

Ser-ā-ser bāġ u baġçalar imāret
Ki ħi birine olmamiŧ ħasāret

Baġup ŧehri görenler didiler çok
Bu resme ŧehri biz gördüğümüz yok

1695. Buña beñzer daġı iŧitmedük hem
Meger olursa bu resme ola kem

Zihĩ şal a zihĩ ŧehr-i mu azzam
Zihĩ burcı zihĩ bünyād-ı muġkem

Zihĩ taġtu ŧahāne vü zihĩ yir
Bunuñ bigi ili olan ne ġam yir

Ne gökçek yurd olur dursa řıŧ u yaz
Ne deñlü řayġuñ olsa bunda gel yaz

Görenler didiler her biri bir söz
Kimisi yatlu söylerdi kimi öz

1700. Görürler ŧehri kim řalmıŧdur ısuz
Hemān içinde bayġuŧ var yaluñuz

K61a

Melik Mūsā anı řanladı görüp
Özi göyner oña ol yirde çurup

Didi kim iy Ĥudā iŧbu şadar yir
Neden böyle ısuz řalmıŧdur iy pĩr

1693 (a) ser-ā-ser : serālar A.

1693 (b) birine : birisi A.

1694 (a) baġup : baġıp A.

1694 (b) gördüğümüz : gördüğümüz A.

1695 (b) bu resme ola kem : nādir ola ya kem A.

1696 (b) zihĩ burcı : zihĩ bur u A.

1697 (a) ŧahāne vü zihĩ : ŧahāne zihĩ K.

1697 (b) bigi : gibi A.

1698 (a) dursa řıŧ u yaz : şursa řıŧ yaz K.

1699 (a) kimisi yatlu söylerdi kimi : biri yatlu dimezdi dir-idi A.

1700 (a) ŧehri : bunu K.

1702 (a) iŧbu : üŧbu A.

Bunuñ bigi ulu şehri halâyık
Degin halvet kıomadı bellü bayık

Sebep indi buña n'olmuş ola kim
Bu hadd-ıla harâb olmuş bu iklîm

Subhâne Men Lâ Yahşâ 'Alâ Raybi'z-zamân
Subhâne Men Lâ Yuğayyiruhü 'Ale'd-dem' i Ve'l-a' yân *

A155b 1705. Arı tañrı gümânından zamānuñ
Ki hergiz yoq durur kıorqusı anuñ

Ƙadîm ol dur ki olmaz zâtı tağyîr
Murûr-ı vaqt aña olmaz muğayyir

Zihî hâlik ki emri birle maħlûk
Gehî var olıbanıñ gâh olur yoq

Giderken ol tağ üstinde o server
Erişdi yidi levha aq mermer

Yazılmış her birinde bir niçe söz
Velî nâzûk yazılmış-ıdı düp-düz

1710. Didi şeyhe bu levhi gel göresiz
Ne var-ısa bize eydiviresiz

Gelüp ' Abdü's-şamed gördi çü anı
Taħayyürde qalur ' aqlı vü cāmı

K61b Melik Mūsā şorar aña ki nedür
Didi şāhā bu söz qatında nedür

Naşihatdur kamu uşlu kişi-çün
Gereklüdür daħı cümle iş-içün

Şu kim ' aqıldür aħir vaqtı şana
Gerek öznine bu sözi qazana

1703 (a) bigi : gibi A. ; şehri : şehrü A.

* Bu başlık A nüshasında yoktur. (Zamanın Şüphesinin Zatını Korkutmadığı, Gözlerin ve Gözyaşlarının Zatını Değiştiremediği Allah, Bütün Eksik Sıfatlardan Münezzehtir)

1706 (a) oldur ki : ol durur A.

1707 (b) olıbanıñ gâh : olubanım

1708 (b) erişdi : irişdi

1710 (a) göresiz : göresin A.

1710 (b) eydiviresiz : eydiviresin A.

1711 (a) gelüp : gelip A. ; çü : çün A.

1711 (b) ' aqlı : gönli A.

1715. Eyü sözlerdür aña kim işidür
Şu kim işitmez anuñ ne işidür

Sa' ādet her kime kıldıysa yāri
Duta bu aşşılı sözleri bāri

Melik Mūsā dir oқи işidelüm
Ki elden geldügince cehd idelüm

El-levħu'l-evvelu *

A156a Meger evvelki levħa yazılan söz
İñen gerçek durur şanma yalan söz

Yazılmış ki iy ādem oğlanı sen
Nedür hiç bilmedüñ ' ömrüñi añsan

1720. Uzun endişedür az yaş içinde
Bitürür kişinüñ ol baş içinde

İy ādem oğlanı şađıncuñ öküş
Uyuban aldanursın hırşuña uş

Seni ol fāsıd endişe alıpdur
Ki ğaflet yazılarına şalıpdur

Şanursın yırlanup şöyle kalasın
Ne kim göñlüñ diler eyle kılasın

K62a Öziñi göriben nesne şanursın
Ağı perde açılsa utanursın

1725. Yire girmezden öñdin yir ide gör
Ki tā anda dağı şar olmaya gör

1716 (b) bāri : pāri K.

1717 (b) ki : kim A. ; cehd : iş A.

* El-levħu'l-evvelu : Levħu'l-evvelu K. (Birinci Levha)

1718 (b) gerçek durur : girçek durur A.

1719 (a) ki : kim A.

1719 (b) ' ömrüñi : ' ömrüñ K.

1720 (b) ol baş : ol paş K.

1723 (a) yırlanup : yırlanıp A.; şöyle : dāyim K.

1723 (b) eyle : olsa K.

1724 (a) ağı : ağır K.

İy ādem oğlanı dime yirüm var
Ki mülküm evlerüm bunca urum var

Ķanı ol ħükm idenler ŗarka ğarba
Taĥammül kılmadı bir ĥamle ğarba

Ķanı ol yazılara ŗıđmayanlar
Ki raĥtın degme yire yığmayanlar

Ķanā‘ at kılmayan bunca vilāyet
Niĥe kılmıŗ durur ħabri ħana‘ āt

1730. Bu sözi oğuyan ‘ ibret alasin
Velī olmaya ki ğāfil olasin

Melik Mūsā bu sözleri ođıdur
Gözinden yaŗ-ıla ħanlar ağıdur

Dir iy ‘ Abdu’-ŗ-ŗamed gel buni yazdı
Gelüben ol dağı tiz anı yazdı

El-levĥu’ŗ-ŗānī *

A156b Varup ikinci levĥa bağdı nā-gāh
Oğur ‘ Abdü’ŗ-ŗamed ağlar ider āh

Yazılmıŗ kim iy ādem oğlanı ğör
Ķanı Kisrī ħanı ol ŗāh-ı fađfūr

1735. Ķanı ol pādiŗāhlar kim gelipdür
Özi gitdi velī adı ħalıpdur

‘ Acem ilin ‘ Arab ilin yapanlar
‘ Irāĥ ilinde alp erler ħopanlar

1726 (b) mülküm : milküm A.

1730 (a) oğuyan : oğıyan A.

1730 (b) ki : kim A.

1731 (b) ħanlar : ħanı K.

1732 (a) dir iy ‘ Abdu’ŗ-ŗamed : didi kim ŗamed K.

* El-levĥu’ŗ-ŗānī : Levĥuŗ-ŗānī K. (İkinci Levha)

1733 (a) varup : varıp A.

1733 (b) oğur : oğır A.

1734. beyit A’da yok.

1735 (a) pādiŗāhlar : pādiŗehler A.

1736 (a) ‘ Acem ilin ‘ Arab : ‘ Arab ilin ‘ Acem A.

K62b

Ḳanı ŧindi birisi ḳalmadı hīḫ
ŧanasın kim cihāna gelmedi hīḫ

Göreliden ölüm acısın ḳamusı
Birinde ḳalmadı dünyā umusı

İy ādem oğlanı öñiñi dirgil
Saña öğüt yiter bunları görgil

1740. Ne nesnedür seni mađrūr iden bes
Gözün aç yavuz işlerden heves kes

Helāk olıcıdur dünyā ağır bil
Ne çāreñ var-ısa bunda-iken ḳıl

Melik Mūsā anı işitdi ḳaldı
Güci gidüp dağı ḳatı buñaldı

Didi n'olaydı toğmadın ḳalayduđ
Ki bunca ḳorḳudan imin olayduğ

Eliyle gözünüñ yaşıını sildi
Nağar üçinci levha dağı ḳıldı

1745. Didi şeyhe bunı dağı oğı bir
Ne dimiş görelüm iy dil-güşā pır

El-levhu'ş-şālişu *

Üçinci levha şeyhuñ bağdı gözi
Ḳatı ḳayđulanuban göyner özi

Meger dimiş neçün iy ādem oğlı
Ḳılursın dün [ü] gün yoğ yire şuğlı

A157a

Gereklü işi neyçün terk idersin
Neçün gönülün fesāda berk idersin

1737 (b) cihāna : çihāna K.

1738 (a) göreliden : görünüden A.

1742 (b) gidüp dağı : gidübeniñ A.

1743 (a) toğmadın : toğmadan A.

1744 (a) gözünüñ : göziniñ A.

1745 (a) bunı : punı K.

1745 (b) iy : ol A.

* El-levhu'ş-şālişu : Levhu'ş-şālişu K. (Üçüncü Levha)

Egerçi gün geçer bile geçersin
Azık eksili durur sen göçersin

K63a 1750. Ne deñlü kim şayarsın ay eger yıl
Şu ‘ömrüñ kīsesinden ħarc olur bil

Ara yirde geçer bu nāzenīn vaqt
Velī ħayfā ki fırsatdur olur fevt

Elüñde var-iken sermāye bilgil
Dirüben ‘aqluñı kendüñe gelgil

Şaķıñıl dime bilmez-idüm anı
Ki aşşı kılmaya soñ peşimānı

Unıtmağıl Çalap katında yarın
Şorılsa eydesin n’itdūñse varın

1755. Melik Mūsā bunı diñler ‘acablar
Didi mecmū‘ı bu sözler ‘acablar

Gelüp dördünciye kıldı nazarlar
Bulur anda daħı bir kaç ħaberler

El-levħu’r-rābi‘ u *

Dimiş iy ādem oğlı gözüñ aç bak
Niçe mühlet virüpdür saña ol Ĥaķ

Anuñ ħayrı saña dāyim irişür
‘Acebdür kim özüñ şerre dürişür

Ne var görmedüñ-içün anı gözüñ
Aħī ol gördüğini bilür özüñ

1749 (b) durur : turur A.

1750 (a) ay eger yıl : ay u ger yıl A.

1751. beyit K’da yok.

1753 (a) şaķıñıl : saķıñıl A.

1753 (b) ki aşşı kılmaya soñ peşimānı : belür-iser bu itdügüñ nihānı A.

1755 (b) sözler : sözi K.

1756 (a) gelüp : gelip A.

* El-levħu’r-rābi‘ u : Levħu’r-rābi‘ u K. (Dördüncü Levha)

1757 (b) virüpdür : viripdür A.

1759 (b) aħī : aħir K.

1760. Varup halvetde n'itdügün bilürsin
Gelüp halka aduñ zāhid kılırsın
- Niçe nefsün murādın gözedürsin
N' için Hāqdan özüñi uzadursın
- A157b Zihī söylersin utanmayuban sen
Benümdür bu benümdür ol diyüben
- Saña anı viren bil aḫī kimdür
Çalap razzāk u subḫān u ḫakimdür
- K63b Cihāna geldüğüñde neñ var-ıdı
Ne bir puluñ ne bir dāneñ var-ıdı
1765. Anuñ virdüğüñüñ şükrini bilgil
Ḳanā' at idüben zıkrini kılgıl
- Gözün açuḫ iki eller dutarken
Özüñe çāre kııl gücüñ yiterken
- Elin ölüm dutmadın gözetgil
Yarağıñ eyleyüp azıḳ düzetgil
- Melik Mūsā'ya bu söz kār kııldı
Ki cümle beglige inkār kııldı
- Ḳulağında ḫamusın kııldı halka
Naşihat virdi ḫatındağı halka
1770. Didi bu söz bize oldı naşihat
Ki tevfiḳ ola rūḫa ola şihhat
- Yidi levḫuñ sözün dirsem uzundur
Ḳalır kıssa sözi ḫalmaz uzundur

1760 (a) varup : varıp A.
1760 (b) gelüp : gelip A.
1761 (b) n' için : neçün A.
1762 (a) utanmayuban : utanmayıban A.
1765 (b) idüben : idiben A.
1766 (a) eller : el gör K.
1767 (b) eyleyüp : eyleyip A.
1770 (b) ola : ire A.
1771 (b) ḫalmaz : olmaz K.

Cemi' i sözi bu resme gidüpdür
Velikin levhini yidi idüpdür

Ne deñlü datlu nesne kim ola çok
Anı her kişi yise çok ola tok

Bu söz dağı ğidādur ya' ni cāna
Kişi söz işide kim cānı şana

1775. Söz-ile niçeler aşdan uşana
Söz ola kim kişinüñ içi yana

A158a Gerekdür kışşada her dürlü sözi
Velî sözüñ ola azı vü özi

İñen çokdur anuñ-çün söylemedüm
Ki size derdiserler eylemedüm

K64a Bunuñ gibi sözi kim söylemişler
Saña baña naşihat eylemişler

Bu deñlü size yiter ger dutasız
Utanasız didümdü ya' ni tā siz

1780. Melik Mūsā bu sözleri işitdi
Günāhın añıban çok tevbe itdi

Okıdı cümle ulu beglerini
Ki her işde gereklü yiglerini

Vezir ü nāyib ü subaşlarını
Dirilüp tanışur anda varını

1772 (a) gidüpdür : gidipdür A.

1773 (a) datlu : tatlu A.

1773 (b) yise çok : çok yise A.

1774 (a) ğidādur : ğidīdur K.

1775 (b) kişinüñ : kişiniñ A.

1777 (a) söylemedüm : söylemedük K.

1777 (b) eylemedüm : eylemedük K.

1779 (a) size yiter ger : söz yiter eger K.

1780 (b) añıban çok : añıbanın A.

1781 (a) cümle : anda A.

1782 (a) nāyib : nā'ib K; subaşlarını : subaşları A.

1782 (b) dirilüp : dirilip A. ; anda varını : bu cümle varı A.

Eyitdi bir bahāne oldı geldüñ
Niçe esrārı bu arada bildüñ

‘Azīmet gerçi biz ayruğa kılduğ
Velīkin āḫiret gencini bulduğ

1785. Ḥalīfe ḥazret-içün bir yumışdur
Özi ḥod şindi bizden el yumışdur

‘Acebdür sağ umar-ısa bizi ol
Ki buncadur yürürüz kōrkulu yol

Bize bu yolda bir aşşı ola ger
Meger işbu naşīhatlar olısar

Bu gāflet uykusından Ḥaḫ uyara
Ḳamu müşkil işümüzi oñara

Ulu kiçi gelüñ bir tanışalum
Ögüt fikr-ile şanu şanışalum

1790. Bunuñ gibi ulu bir şehre irdük
İçine girmeyevüz bes ne gördük

A158b Gerek bir çāre idüben girevüz
‘Acāyib her ne kim vardur görevüz

K64b Ḥalīfe ḳatına ger sağ varavuz
Şorar-ısa nişānından virevüz
Didi Sehl oğlı Ṭālib şeyḫe iy pīr
Gerekdür kim ḳılasın rāy-ı tedbīr

Eger var-ısa bu leşkerde neccār
Bu iş anlara düşdi şindi nā-çār

1795. Ne deñlü var-ısa ḥāzır ḳıluñuz
Gereklü ne-y-ise eyde ḳıluñuz

1783 (b) bildüñ : bulduñ A.

1785 (b) şindi : şimdi A.

1788 (b) işümüzi : işümüzü A.

1789 (b) ögüt : eyü A.

1791 (a) girevüz : girelüm A.

1791 (b) ‘acāyib her ne kim vardur görevüz : içindeki ‘acāyibinden görelüm A.

1793 (b) rāy-ı tedbīr : rāy u tedbīr A.

1794 (b) şindi : şimdi A.

Gerek burcı örenleyüp görevüz
Uzun niçe ağaçlar kesdürevüz

Ulu bir nerdübānı buña muhkem
Baķır burça kıoya v'allāhu aħkem

Çıkuban açalum kapularını
Görelüm şehrinüñ yapularını

Bile var-ıdı her bir ħırfet ehli
Ki her birince bulmaz kimse ehli

1800. Na' lıbind-ile başmaķcı vü sarrāc
Daķı etmekci aşcı derzi ħallāc

Çoķalcı yaycı vü oķcı kıılıccı
Bıçaķcı yabucı dülger kilidci

Sefer kılduķları niçe ilden ile
Varurdı cümle şan' at ehli bile

Diriliben varurlar cümle dülger
Ki burcuñ yüceligini görürler

Anuñ ħaddince endāze alurlar
Dönüben girü ol taģa gelürler

A159a 1805. Alurlar bile bıçķular keserler
Ki bir niçe uzun ağaç keserler

K65a Düzerler nerdübānı ol ağacdan
Şanasın yapıdılar taşdan kireciden

Demür baģlar demür miğler ururlar
Ĥalāyık dirilüben götürürler

1796 (a) örenleyüp görevüz : örenleyip göresiz A.

1796 (b) kesdürevüz : kesdüresiz A.

1797 (a) buña : yöne A.

1797 (b) burca : purca K. ; kıoya : kıoyalum K.

1799 (a) ħırfet : ħırfet A.

1799 (b) ki her birince bulmaz kimse ehli : kim ehl-idi yoğ-ıdı ħıç cehli A.

1801 (a) yaycı vü oķcı : yaycı oķcı A.

1801 (b) yabucı : bucı A.

1803 (a) diriliben varurlar cümle dülger : dirilüben varur cümle dülgerler K.

1805 (a) bıçķular : bıçğular A.

Yağın biş yüz kişi ol nerdübānı
Ki düşe sürçe götürürler anı

Ɔodılar iki bağıır burca anı
Didiler kim başara bunı Ɔanı

1810. Gerek bir uşlu kişi burca ƆıƆa
Ɔapuyı aça ya bir yiri yıƆa

Gireydük şehri göreydük niçedür
Sarā vü köşki alçağ mı yücedür

Ɔuruban aradan bir kişi geldi
Ki derhāl özini ortaya şaldı

Melik Mūsā Ɔatında kıldı Ɔapu
Didi ger ben ƆıƆam açıla Ɔapu

İcāzet virür-ise ger bite iş
Aramuzdan gideydi ya' ni teşvīş

1815. Ne deñlü iş durur bunca Ɔalursız
Veyā bu meşveret niçe Ɔılursız

Ne var bu nerdübāna ger ƆıƆalar
Ne resme ƆıƆduğuma ħod bağalar

Melik Mūsā didi gerçi geñezdür
Ĥaber bilmek veli şanma ki azdur

ƆıƆup ger Ɔapu Ɔandadır göresin
Bu ħalkı ħuşşalardan Ɔurtarasın

Bu söz-ile yürüdi nerdübāna
Ayağın başıban ƆıƆdı revāna

1808 (b) ki düşe : düşe K. ; anı : alup anı K.

1809 (a) Ɔodılar : getirüp A.

1809 (b) didiler kim başara bunı Ɔanı : Ɔayayı Ɔodılar anda revānı A.

1811 (a) şehre : şehri A.

1811 (b) sarā vü köşki alçağ mı yücedür : Ɔapu açılmasa ne aşşı bigdür K.

1814 (a) virür-ise ger bite iş : virür yig bite bu iş A.

1814 (b) gideydi ya' ni : gide bāşed bu A.

1815 (b) veyā bu : ya dağlı A.

1816 (b) ħod : uşbu A.

1818 (a) ƆıƆup : ƆıƆıp A.

1818 (b) ħalkı : Ɔavmi K. ; Ɔurtarasın : Ɔurtarasız K.

1819 (b) başıban : pasuban K.

K65b 1820. Çıkuban burca çünkim şehre bakdı
A159b Gülüp kaç kaç ayasın katı kaçdı

Didi v'allāh melīh v'allāh zihī yüz
Zihī şüret zihī kaç u zihī göz

Zihī zībā zihī 'uşşaka manzar
Zihī serv-i revān u māh-ı enver

Zihī cennet zihī hūr u zihī gül
Zihī tūṭī zihī kumrı zi-bülbül

Zihī dilber baña şalar kolını
Ki da' vet eylemişdür ben qulını

1825. Bunı eydür atar şehre özini
Kıyāmetde göriserler yüzini

Meger şandı ki bir zevk ide vara
Velikin indi oldı pāre pāre

Melik Mūsā bu işi çünki gördi
Özi göynüp aña haylī kayurdu

Didi kim nāzenīn düş diyü n'oldı
Dirīga yok yire gör niçe oldı

Bu kayguda iken bir daḡı geldi
Ara yirden turuban tabu kıldı

1830. Didi kim iy begüm ol şaḡ degüldi
Anuñ-içün düşüben şöyle öldi

Uçuḡı var-ıdı dāyım dutardı
Ne yirden olsa özini atardı

Anı şeh bilmedin burca çıkardı
Turımadı daḡı gözi qarardı

1820 (b) gülüp : gülüp A. ; katı : daḡı A.

1821 (a) v'allāh zihī yüz : melīh ü zī-güzel yüz A.

1824 (b) eylemişdür : ider uşda A.

1825 (a) eydür : -- A.

1827 (b) göynüp aña : göynip anı A.

1828 (a) düş diyü : er düşdi A.

1829 (b) yirden : yirde K.

1830 (a) kim iy begüm ol : şāhā o kişi A.

1832 (a) şeh bilmedin : beg bilmedi K.

Ne çāre çünki andan-ıdı añā
Çıkayın ger işāret olsa baña

K66a
A160a

Açayın kapuyı girsün halāyık
Bugün iş bitüreyin size lāyık

1835. Melik Mūsā didi sen dađı sađın
Bunuñ üsdi ırakdur şanma yağın

Çıkup v'allāh melih diyüp uçasın
Kapuyı bes bize niçe açasın

Çıkarşañ ivmegil öñüñi dirgil
Yañılup aşāğa bağmayu görgil

Ayađuñ yolını gözet yigit hey
Aşāğa uçma sen dağı sağın key

Naşihat virüben gönderdi anı
Varup ol dağı çıkdı nerdübānı

1840. Çıkup ol dağı kaş kaş katı güldi
Ayasın qarşup aşāğa büküldi

Başı çekzinüben gözi belerdi
Düşüben boynı üzüldi gülerdi

Melik eydür biri-çün kayururdum
Bu kez ikisini bir yire urdum

Ā Aceb niçe ola diyü tururlar
Gelür ortaya bir dağı görürler

1833 (a) çünki : çünkim A.

1833 (b) olsa : ola A.

1835 (b) üsdi : üsti A.

1836 (a) çıkup v'allāh melih diyüp : melih diyiben çıkıp A.

1837 (b) yañılup : yañılıp A. ; bağmayu : bağmayı A.

1838 (a) gözet : gözle A.

1839 (b) varup : varıp A.

1840 (a) çıkup : çıkıp A.

1840 (b) qarşup : qarşıp A.

1841 (a) çekzinüben : çekziniben A.

1842 (a) --- : Mūsā K. ; kayururdum : kayırurdum K.

1843 (a) tururlar : dururlar A.

Begüm dir bu dağı key er degüldi
Delü gibiydi ‘ aklı var degildi

1845. Çıkıcağ burca katlanımadı hem
Görürsüz ağır nite düşdi ol dem

Baña dimek yig-idi bārī bunı
N’iderdüñ çıkarup iki zebūnı

Bular düz yirde yürürken düşerdi
Yüçe yirlerde ne işleri vardı

K66b
A160b

Varuban açayın kapuyı bārī
Belüre her ne-y-ise yoğ u varı

Aña dağı didi kim iy yigit sen
Görürsin hālümüzi ne diyem ben

1850. Bu emrūñ sırrına fikrümüz irmez
Giden gelmez haber hiç kimse virmez

Meger şehriñ içinde ejdehā var
Çıkanları gelüben karşı yudar

Çıkup sen dağı ‘ aklıñ yavu kıılma
Bular kılduğı gibi sen de kıılma

Bi-ğamdi’llāh ki sen uşlu kişisin
Saña beñzetmezem ‘ ālim kişisin

Senüñ üstüne bağıdum ehl-i ersin
Elüñden iş gelür şāhib-hünersin

1844 (a) begüm dir : eyitdi A.
1845 (a) ağır : ağı A.
1846 (b) çıkarup : çıkarıp A.
1847 (a) düz yirde : diri A.
1847 (b) yüçe : yüce A.
1848 (b) yoğ u varı : yoğı varı A.
1849 (b) hālümüzi : hālümüzü A.
1850 (b) giden : gider K.
1851 (b) çıkanları : varanları A.
1852 (a) çıkup : çıkıp A. ; yavu : yayı A.
1853 (b) saña : aña K.
1854 (a) senüñ : siniñ A.

1855. İnen uşşuñ-ıla tur yüri vargıl
Haber her gördüğünden bize virgil

Naşihat virdi aña gönderüp çok
Şu resme gitdi şankim tutdı uçuk

Melik Mūsā didi bu key kavīdür
Meger kim gögsümüzi bu şovıdur

Bize bir şādılık sözini eyde
Gönülden guşşamızı bu def^e ide

Çıkar çün ol dağı burca kıılır āh
Ayasın qarşubanın güldi qah qah

1860. Didi v'allāh melīh ahsend ü zī-hüb
Zihī bāğ-ı iremdür zihī maḥbüb

Bunı eydüp ayakları şavışdı
Düşüp ḥasretlerine tiz kavışdı

A161a

Yüceden uçuban boynı üzüldi
Ki yoldaşlarına inüp düzildi

K67a

Melik Mūsā didi tañdur işümüz
Gider yok yire bunça yoldaşumuz

Yitürdük nāzeniñ yigitleri çün
Bu deñlü turduğumuz dağı neyçün

1865. Niçün bir qapuda bunca qalavuz
Özümüze belā ne-y-çün kılavuz

1855 (b) her : hem A.

1856 (a) gönderüp : gönderip A.

1856 (b) tutdı : dutdı A.

1857 (b) meger kim gögsümüzi : ki yanmış yüregümüzü A.

1858 (b) gönülden guşşamızı bu def^e ide : qapu açup bizi anda ilede K.

1859 (a) çıkar çün ol dağı burca kıılır āh : çıkuban burca baqdı v'allāh K.

1859 (b) qarşubanın : qarşibanıñ A.

1861 (a) eydüp : eydip A.

1861 (b) tiz : hoş A.

1862 (a) üzüldi : üzildi A.

1862 (b) inüp : inip A.

1863 (a) işümüz : işümüz A.

1863 (b) yoldaşumuz : yaldaşımız A.

1864 (b) turduğumuz : turduğumuz A; neyçün : niçün A.

1865 (a) niçün : neçün A.

İşümüz toğrısı müşkil olupdur
Bizi bu ğuşşalar kıanda bulupdur

Belālar bir kıapu açmak durur gör
Kime var disevüz başından el yur

Anuñ dağı ki açılmağı ğāyip
Kıluruz fāsıd işlerdür ʿ acāyip

Elümüz-ile bunca bī-günāhı
Yitürdük şanki hiç yokdur günāhı

1870. Özüm göyner ki yoldaşlarum öldi
Açılmadı bu kıapu dağı kıaldı

Cemīʿ inden baña bu oldı artuğ
Ki şehre girmedük mağbūn kıalduğ

Ne tedbīr olısardur didi kıalıp
Anı işidüben tiz tırdı Tālib

Eyitdi kim begüm tañrı tanuğdur
Ki bu işe kıuluñdan uşlu yokdur

Kıapuyı açayın kıuluñ varayın
Kıalan yoldaşumuzu kıurtarayın

1875. Melik Mūsā eyitdi kim ne sözdür
Meger cāñuñ saña kıatı ucuzdur

Veyā şanur mısın sen söz olavuz
Saña beñzer kışi kıanda bulavuz

1866 (a) işümüz toğrısı müşkil olupdur : işü toğrısı bu müşkil oldı A.

1866 (b) bizi bu ğuşşalar kıanda bulupdur : yolumız anca şankim bir kııl oldı A.

1867. beyit A'da yok.

1868 (a) anuñ dağı ki açılmağı : bu şehre içre girilme gide A.

1869 (a) elümüz : elümüz A.

1870 (b) bu kıapu dağı : kıapuda şöyle A.

1871 (a) cemīʿ inden bana : kıamusından bize A.

1872 (b) anı işidüben tiz tırdı : ki bu sözi işidip geldi A.

1873 (a) begüm : şahā A.

1874 (a) kıuluñ : bārī K.

1874 (b) yoldaşumuzu : yoldaşumuzu A.

1875 (b) ucuzdur : uçurdur K.

K67b
A161b

Baňa sen ol anatısn āřikāre
Varasıñ urasıñ yūrege yāre

Varup sen dağı ger burca gidesin
Ne bilem sen dağı nie idesin

ıup sen dağı ger eyeñ alasın
Melih v'allāh melih diyup alasın

1880. Uasın aşağa şoye alavuz
Sini şorsa alife ne ılavuz

Kerem ıl varma iy Tālib gerekmez
Eliyle kimse ölüm toğmın ekmez

Bilür misin ki veren kişi n'oldı
Biri diri degüldür cümle öldi

Didi kim a baňa yāri ıla ger
Ki avf-ıla atarlar benden n'ister

Kişi ger ālia itse tevekkül
Cemi' i müşkili ide te' aul

1885. Olursa tañrıdan ger baňa yāri
Gerek apu ılam burc u divāri

Kişi var yüz kişice iş bitürür
Kişi var bir nefes biñ baş yitürür

şanur mısıñ amusı iş eridür
Ki ancak yo yire cānıñ eridür

Beni Allāh'a iřmarlañ hemindür
Ki a saqladığı amdan emindür

1877 (b) yūrege : iūme K.

1878 (a) varup : varıp A. ; burca : pura K.

1879 (a) ıup : ııp A.

1880 (b) sini şorsa alife : alife seni şorsa K.

1881 (a) varma iy Tālib : iy Tālib varma K.

1883 (b) ki avf-ıla atarlar bende n'ister : ağır orđu belā ol yirde n'eyler K.

1884 (a) ger : evvel K.

1885 (b) gerek : yarar K. ; burc u divāri : burc-ı divāri K.

1887 (b) ki : kim A.

1888 (b) a : ol K.

- Eger himmet kavî olsa şafâ-dil
Uyarur cān u ten içinde kandil
1890. Eger himmet ider olsa özüñüz
Çapu açam göre dursun gözüñüz
- A162a Melik Mūsā didi var sen bilürsin
İñen hoşdur eger çäre kılırsın
- K68a Bes ol sā‘ at revāna oldı Tālib
Yüridi nerdübān üstine ağıp
- Çıkuban burça çünkim bağıdı şehre
Cünūniyyet aña da oldı behre
- Delürdi ol dağı ‘aqlın bulımaz
Ki ne kılduğın hergiz bilimez
1895. Ayasın başladı çalmağa az az
Melîh v’allāh melîh dir kıldı āvāz
- Zihî taze gülistān u zihî bāğ
Niçe cān u gönüller tutmağa ağı
- Bunuñ bigi teferrüden ayırma
Dağı bu manzarı gözümde ırma
- Temāşā bu durur cāna şafādur
Gönüller derdine ‘ayn-ı şifādur
- Gönül gözinde ola çün başardur
Bulur şadı bağanlar ol nazardur
1900. Gönüldendür baña bes bu teferrüc
Anuñ-içün belürür bāri bir uç

1889. beyit K’da yok.

1890 (a) eger : baña A.

1890 (b) dursun : taşra A.

1894 (a) ‘aqlın : ‘aqlı K.

1895 (b) v’allāh melîh dir kıldı āvāz : diyüben kıldı ser-āğāz

1896 (a) gülistān u : gülistānı K.

1896 (b) cān u : çān u K. ; tutmağa ağı : dutmağa bāğ A.

1897 (a) bigi : gibi A.

1898 (b) gönüller derdine ‘ayn-ı : gönül derdine ğod ‘ayn-ı K.

1899 (a) çün başardur : ger başardan A.

1899 (b) nazardur : nazardan A.

1900 (b) belürür bāri bir : belürdi uşda bu A.

Nedür bu gözüme görindi nā-gāh
Degin mi söyleyem yāhūd idem āh

Ne tāvusdur kıılır karşıma celvā
Teni zībā teferrüc şavt-ı helvā

Müşām-ı cāna çün bŷy-ı şafā-baḥş
İrüp urdı gönŷl levḥinde bir naḳş

Melik Mŷsā eyitdi nāzenin er
Diriġā ol daḥı dŷşŷp uça ger

1905. Ḳanadumuz kıırılır uçamazuz
Dŷzenŷmŷz ırılır gŷçemezŷz

K68b
A162b

Didi “innā ileyhi rāci‘ ŷn” uş
Ŗlŷm oḳına Ṭālib de olur tuş

Bugŷn Ṭālib daḥı uş çıḳdı elden
Ki yazusı buyımış çŷn ezelden

Melik Mŷsā bu sözi didi ṭurdu
Görŷr kim Ṭālib’i fi’l-ḥāl oturdu

Ŗrŷ ṭurdu girŷ oturdu ḳaldı
Girŷ ṭurdu bu kez başını şaldı

1910. Gŷlŷben ḳatı ḳatı na‘ ra urdu
Aşāġa kendŷ ḳavmin baḳdı gŷrdi

Biraz ‘ aḳlı gelŷben girŷ gider
Bilimez ṭurduġı yirde ki n’ider

Zamān-ıla girŷ çŷn ‘ aḳlı geldi
Ki ḳılduġı işi tañladı gŷldi

1902 (b) şavt-ı helvā : şarıp helvā A.

1903 (b) irŷp : irip A.

1904 (a) eyitdi : eydŷr K.

1904 (b) dŷşŷp : dŷşip A.

1905 (a) ḳanadumuz : ḳanadumız A.

1905 (b) dŷzenŷmŷz : dŷzenŷmiz A.

1906 (b) Ṭālib de : Ṭālib uş A.

1907 (a) bugŷn : bu kez K.

1907 (b) yazusı buyımış çŷn : yazı buyımış aña K.

1909 (b) bu kez : daḥı K.

1910 (b) aşāġa kendŷ ḳavmin : bu yaña dŷndi ḥaḳkın A.

1911 (b) ṭurduġı : durduġı K.

1912 (b) ki ḳılduġı : bu itdŷġi A.

Çağırdı şeh-r-i yāre didi iy şāh
Bize fażl-ı ʿināyet kıldı Allāh

Kayurmağıl begüm gör öldi iblīs
Ki zerre kılmamışdur meger telbīs

1915. Eger Hāğdan bize olmasa yāri
Ki taş yüzden görürdüñ bu divāri

Görürsin burcı kim yik-pāre vardur
Velī açılmağa bir çāre vardur

Melik Mūsā eyitdi bāri n’olduñ
Neden güldüñ neden başuñı şaldüñ

Neden āh eyledüñ feryād idüben
Niçün oturduñ özüñden gidüben

Gözüñe ne görindi şöyle olduñ
Neden bi-hoş oluban böyle kıldüñ

1920. Didi Tālīb ki iy beg ne şorarsın
Sözümnden gör ki ne şekker şorarsın

A163a Eger ben gördüğümü sen göreydüñ
Aşağa çapudan öñdin ireydüñ

K69a Meger kim geldi bir ay yüzlü hātuñ
Ki bir görmek-içün biñ cāna şatun

Alınursa revādur görmesine
Ki biñ cān viribeniñ irmesine

Ki her birisi tūṭī sözi şekker
Yüzi uçmağ ağızı yār-ı kevşer

1913 (a) çağırdı şeh-r-i yāre : oқıdı beglerini K.

1914 (a) begüm : şahā A.

1916. beyit K’da yok.

1917 (b) neden : niçün K.

1918 (b) niçün : neçün A.

1919. beyit K’da yok.

1920 (a) beg : şeh A.

1922 (a) meger kim geldi bir : görürem geldi on A.

1922 (b) içün : ucuz K.

1923. beyit K’da yok.

1924 (a) ki her birisi tūṭī : çü her biri tūṭīdür K.

1924 (b) ağızı : ağızı K.

1925. Yañağı tāze güldür zülf-i ‘ anber
Gözi nergis durur boyı şanevber

Görenlerüñ kopar gönlin yirinden
Güniler iki göz biri birinden

Çıkuban ger görine ya‘ ni biri
Cihāna taldura müşk ü ‘ abiri

Ṭonanmışlar kamu aydan arıdur
Gören katlanumaz cānın eridür

Muraşsa‘ kıymeti ṭonlar geyürler
Gönül jengini bir baqımda yurlar

1930. Benüm çün burca çıkdugum görürler
Ḳamusı baña qarşu yügürürler

Didiler dutalum düşgil aşığa
Yüceden baqmağıl ingil aşığa

Bize beñzer güzel qanda bulasın
Dirüben balını görme belāsın

Biraz vaqtuñı hoş gör hüb elünde
Sevindür gönlüñi maḥbüb elünde

Aqarşu bāğ u baḥça uş güzeller
Ki gözler görmedi tıtmadı eller

A163b 1935. Eger şadı gerekdür aşığa in
‘ Aqıq tudaq gümüşden aq çü boyın

1925 (a) tāze güldür : gül durur çün K.

1925 (b) nergis : nerges K.

1926 (a) gönlin : gönli K.

1927 (a) görine ya‘ ni : görinse-idi A.

1928 (b) katlanumaz : katlanımaz A.

1929 (b) jengini : zengini K.

1930 (a) benüm : beni K. ; burca : purça K.

1932 (b) dirüben : dirügör A. ; görme : şorma A.

1934 (a) bāğ u baḥça : bāğ baḥça A.

1934 (b) tıtmadı : dutmadı A.

1935 (a) gerekdür : gerekse A.

1935 (b) tudaq : tuṭaq A. ; çü : -- A.

Sağar ağısınıñ tiryākını al
Gözüñe nūr vire baq ‘āleme gel

K69b

Bu söz-ile gözetdüm aşığa çün
Şular aqar çemendür mişl-i Ceyhün

Aşığa yir yakıncaq bigi geldi
Ki az qaldı düşeydüm şöyle oldı

Giru Haqdan ‘ināyet irdi baña
Gözetdüm añsuzın aşığa yaña

1940. Ne şu var ne çemen var ne güzel var
Velī yoldaşlarum ölüp yaturlar

Ṭılısmı var-ımuş uşda bozuldı
Ki irdi va‘ desi güci üzüldi

Bugün gicdür yarın açıla qapu
Qılavuz her ne kim var-ısa qapu

Meger indi girü aşığa Ṭālib
Melikler qarşu geldi anı alıp

Aña hālin şorarlar n’oldıgını
Ki burc üstinde ya ne qıldıgını

Şıfatu’l-leyli *

1945. Girür perde içine şems-i a‘ zam
Geyür ‘ālem qara atlaslar ol dem

1936 (a) ağısınıñ : ağısınıñ A.

1936 (b) vire : ire K.

1937 (a) gözetdüm : deñedüm A.

1937 (b) çemendür : çemende K.

1938 (a) bigi : gibi A.

1938 (b) ki : kim A.

1940 (b) yoldaşlarum : yoldaşumuz K.

1941 (a) bozuldı : bozıldı A.

1941 (b) üzüldi : üzildi A.

1943 (a) meger indi girü aşığa : bu kez aşığa indi girü A.

1944 (b) ya : vü K.

* Gecenin Sıfatı

1945 (a) girür : girü K.

Cihānı tıtdı zengī leşkeri çün
Varup gizlendi Mağribde meger gün

ƘarañulıƘ ser-ā-ser tıtdı ʿālem
Ki hergiz ādemi görmezdi ādem

Gice irdi Ƙarār itdi ħalāyık
Uyıldı diñlenip esrük ü ayık

Bugün bunda Ƙoyalum sözi bārī
Yarın maʿlüm ola nʼoldıysa varı

1950. ʿİnāyet size ĤālıƘdan irişe
Saʿādet yāri Ƙıla her bir işe

Meclis-i Nühüm *

K70a

Cihānı yaraduban cānı viren
Ki ʿaƘl u fehm ü ol imānı viren

Bağışlayan Ƙamu suçluya suçun
Ƙomaz bir Ƙulınuñ birinde gücin

Ƙamuya ʿadl ider niʿmet virüben
Esirger Ƙulların rahmet virüben

Göñülde sözi söz-ile dile ol
Ki adın dimek-içün eyledi ol

1955. Aña ħamd ü şenālar bī-nihāyet
Rasūline dağı dāyim taħıyyet

Selām olsun Rasūl aşĥābına hem
Ki ehl-i beytine eşbāʿına hem

Size ĤaƘdan irişe ʿizz ü devlet
Ƙamu maƘşūda tiz bulına fırsat

1946 (a) tıtdı : dutdı A.

1946 (b) varup : varıp A.

1947. beyit Kʼda yok.

1948 (a) gice : giçe K.

1948 (b) uyıldı diñlenip esrük ü ayık : diyevüz ger yarına irürse ĤālıƘ K.

1949-1957. beyitler Aʼda yok.

* Dokuzuncu Meclis

Toğuz meclis durur bugün hikāyet
Diyevüz ger Hāğdan ola 'ināyet

A164a

Ayıķ esrük n'olur uyķu ire ger
Ne deñlü 'āķil olsa bayılır er

1960. Ölümün uyķu bilkim ķardaşıdur
İrip niçelerün rahtın dişüpdür

Kaçan her başa kim uyķu irişe
Gerekdür ölüm anuñ-ıla irişe

Çü gözde añsuzın uyķu yolına
Revān el uzada düşmen bulına

Bulın olur kişi uyķu ucından
Ölince ĥasreti gitmez içinden

İşitgil imdi sen ol bāg-bānı
Uyır-iken dutdı bir ulu yılını

1965. Uyanmadın işin bir yaña gitdi
Anuñ da uyķu-y-ıla başı gitdi

Eger gözinde uyķu olmayaydı
Kimesne nesne andan ölmeyeydi

Seheldür ten gözinde uyķu ger var
Velī cānuñ gözün uyķudan uyar

Eger olur-ısa cān gözi bī-zār
Olasın ten gözinden külli bī-zār

Gerek cümle tene sen cān olasın
Cemī-'i derde bes dermān olasın

1970. Sözi bu mevzi' a dek söyledi dil
Ne resme oldısa şerħ eyledi dil

Girü indi aşāğa çünkü Tālib
Yarındası şabāħ olınca ķalıp

1958. beyit A'da yok.

1959-1965. beyitler K'da yok.

1966-1969. beyitler K'da yok.

Şıfatu'n-nehār *

Düşer bād-ı şabā şubḥuñ izine
Niķābın götürüp esdi yüzine

Yine rahmet kapusın açdı Hālik
Toğar perde içinden şubḥ-ı şādık

A164b

Esüp tañ yili dün günin uyardı
Ki altun qandili meşriq uyardı

K70b

1975. Münevver oldı 'ālem yine ol gün
Kenārından gögüñ çünkim toğar gün

Melik Mūsā yine çün Tālibe dir
Ki öğrendüñ bu kez 'aqluñı key dir

Girü Tālib yürüdi nerdübāna
İñen 'aqlıyyla çıktı nerdübāna

Eger bir kez baqa göz bir araya
Dağı yirde biliş olsa yaraya

Qaçan kim çoğ ola bir yirde tañlar
Kişi evvel göricek anı tañlar

1980. Saña öğrenmedüğüñ ola güç iş
Ta'accub kıлмаğıl ger ola teşviş

Egerçi çok görenler çok bilürmiş
Velī bilmedüğüñe bileme dış

Çü Tālib gördi bir kez oldı biliş
Yañılıp görmedi yolında yañılış

Yürüdi bir niçe adım aduban
Qapu açmaqlığına 'azm idüben

* Gündüzün Sıfatı

1972 (b) görütüp : götürü K.

1974 (a) esüp : esip A. ; günin uyardı : gündüz ayardı K.

1974 (b) ki : kim A.

1976 (a) yine çün : girü hem K.

1976 (b) ki öğrendüñ : gözüñ öğrendi A.

1977 (b) çıktı : tırdı K.

1979 (a) çoğ : çok K. ; bir : ol K.

1982 (b) yañılıp : yañılıp A.

1983 (a) aduban : adıban A.

1983 (b) idüben : idiben A.

Yürür iki bakır burca varuban
K̄alur anda dağı nesne görüben

1985. Dilerdi inüben k̄apu açaydı
Velī bulmadı yolu kim geçeydi

Birinçden bir k̄apu gördi yapılmış
Niçe ‘aql u gönül aña k̄apılmış

Bilinmez açılıp k̄andan yapılr
T̄aşından kimse bes anı ne bilür

K̄apu üstinde buldı bir tılısmı
Velī n’itmek gerek yazılmış ismi

K71a
A165a

Meger k̄apuda bir atlu kişi var
‘Aceb dir bunda bunuñ ne işi var

1990. Uzatmış bir elin açuğ ayası
Ki yoğdur nađşınıñ ģadd ü kıyāsı

Temāsā kıldı biraz gözin irmez
Ne nesnedür velī hiç fikri irmez

Atı tonı özi şaru birinçden
Yüzinde görenüñ k̄almaz kirinçden

K̄apuda eylemişler anı muģkem
Kilidi ol-ı-mış v’allāhu a‘lem

Yazılmış bir niçe söz ayasında
Ki her kişi gelüben ire bunda

1995. K̄apu açmağ dilerseñ göbegüm gör
Göbegüm mīhını on iki kez bur

Burarsañ şağ yaña k̄apu açıla
Göresin kim ne ni‘metler şaçıla

1987 (a) açılıp : açılıp A.

1988 (b) gerek : olur K.

1989 (a) meger : görür A.

1990 (b) ģadd ü kıyāsı : ģadd-i kıyāsı K.

1991 (a) biraz : k̄aldı A. ; gözin : gözi K.

1991 (b) velī : dağı K.

1993 (a) k̄apuda eylemişler : ki berkitmişler k̄apuda A.

1993 (b) v’allāhu a‘lem : v’allāhu aģkem A.

Eger şol yaña burarsın yapılr
Hele bu mīḥı sağ yaña bura gör

Oğur Ṭālib yazuyı çünki añlar
Bu aḥkāmı görüben ḥaylī tañlar

Çü bismi'llāh didi mīḥa el urdı
Ki sağ yaña dutuban daḥı burdı

2000. Ƙapu açıldı girdi içeru çün
Yürür burc arasınca arḥun arḥun

Ulu yol buldı burcuñ iç yüzine
İner ulu Ƙapunuñ dehlizine

Bulur dehlizde çok dürlü silāḥı
Ki Ƙomaz kimsede şulḥ u şalāḥı

K71b
A165b

Sünüler gördi çok anda ṭayanmış
Demüri jenge vü pāsa boyanmış

Ƙılıç Ƙalkān çoḥal ışık oḥ u yay
Aşılmış durur anda niçe Ƙış yay

2005. Zırırlar Ƙolluḡu botluḥ boyunluḥ
Demür gürz ü firizlere oyanlıḥ

Kimi yirde yatur kimi aşılmış
Ki eskimiş Ƙamu baḡı kesilmiş

Yatur çok ādemiler düşmiş ölmüş
Ƙılıç ṭoḥınmadın key Ƙırḡun olmuş

Ṭonı egninde başında külāḥı
Ƙırılmışlar bilinmez ḥiç günāḥı

Ƙamu ḥikmet anuñdur kimse bilmez
Anuñ ḥükminde nesne māni' olmaz

2003 (a) ṭayanmış : dayanmış A.

2003 (b) jenge vü : Ƙap-Ƙara A.

2004 (a) oḥ u yay : oḥ yay K.

2004 (b) aşılmış durur : aşılımdur durur A.

2007 (a) düşmiş : sinmiş K.

2007 (b) ṭoḥınmadın : şalınmadın K. ; Ƙırḡın : Ƙırḡun K.

2009 (b) ḥükminde : ḥükmine A.

2010. Ölüp yatanları T̄alib gözetdi
Anuñ bir qocasına el uzatdı
- Diri şanup çeker yatduğı yirden
Velikin ol ölüp yaturdı irden
- Meger qapucı-y-ımuş ol qocacuk
Kilid dilin bulur yanında key çok
- Aradan bir uzun miftāhın alur
Ki ölçer ol kilide ya' ni olur
- Qodı miftāhı bismi'llāhi didi
Ki el urdığı dem açdı kilidi
2015. Qapunuñ bir qanadını açar çün
Qapudan çıqdı gök gürleri gibi ün
- Qapu āvāzını işitdi leşker
Biri birinden öñdin irmek ister
- K72a Qıluban her biri bir dürlü tedb̄ir
Yüridiler getirüp cümle tekb̄ir
- A166a Qapuya yügürürler irüşüben
Ki şehre girmek-içün dürişüben
- Melik Mūsā buyurdı er yığıldı
Birisi ne saçıldı ne tağıldı
2020. Erüñ dir ba' zısı taşra turalar
Qaçan biz çıqsavuz anlar gireler
- Ġariblik il dürür biz ne bilevüz
Ki yād leşker irerse ne qılavuz

2012 (b) dilin : dili A.

2013 (a) miftāhun : miftāhı K.

2013 (b) ki ölçer ol kilide ya' ni : kilide vardı urdı gördi A.

2014 (b) ki : kim A.

2015 (b) qapudan : kim andan A.

2017 (b) cümle : dağı K.

2018 (a) yügürürler irüşüben : yügürüben irişürler A.

2018 (b) dürişürler : dürişüben A.

2019 (a) buyurdı er : diyip leşker A.

2020 (a) erüñ dir ba' zısı : yarısı leşkerüñ A.

2021 (a) bilevüz : bilelüm K.

2021 (b) qılavuz : qılalum K.

Gelüben kapumuz alup turalar
Ki bizden dil çıkarmadın kıralar

Egerçi hālümüzce dürişevüz
Gelen yağı eriyle tırışavuz

Kapı taşından alınsa yavuzdur
Anı nite başaravuz ne sözdür

2025. Yalıncağı meşeldür kimse şoymaz
Kaçan acıksa er eñliyle doymaz

Kişi ger gāfil olursa degül er
Ki bir yok yirde zīrā başı gider

Kalursavuz içeru ne yiyevüz
Biraz leşker taşra kalsa duravuz

Bu resme meşveret çünkim kılurlar
Çerinüñ ba' zısı taşra kalurlar

Melik Mūsā vü Tālib Şeyh Şamed hem
Binerler leşkerüñ yarsıyla ol dem

2030. Yaraqlanubanın şehre girürler
Ki yolda ol uluları görürler

K72b Biraz tañladılar anı tıruban
Ki 'ibret aldılar haylī görüben

A166b Yatanlaruñ kimi yigit kimi pīr
Kimi kara saqalludur kimi kır

Kimi dağı küçücük nā-resīde
Kanı göz göre ya kulak işide

2022 (a) kapumuz alup : kapuyı alıp A.

2023 (b) tırışavuz : dürişevüz K.

2025 (b) eñliyle : eñlige A.

2026 (b) zīrā : dağı K.

2027 (b) leşker taşra kalsa duravuz : yoldaş bes kalsun diyevüz K.

2029 (a) Tālib Şeyh Şamed hem : Şeyh dağı Tālib A.

2029 (b) binerler : binürler A. ; yarsıyla ol dem : yarısını alıp A.

2030 (a) yaraqlanubanın : yaraqlanıbanıñ A.

2033 (a) küçücük : kiçidür K. ; nā-resīde : nā-resīdür K.

Biñinden bir nefes hergiz belürmez
‘ Acebdür anı gören ger delürmez

2035. Çü ğaflet perdesi olmasa gözde
Bu esrârı tıyayduğ cümle yüzde

Gönüllerde daĥı olmasa ğaflet
Bulınaydı kamu maĥşûda vuşlat

Eger olmasa ğaflet ger bahâne
Muĥayyed olmayalardı cihâna

Ĥalâyık terk-i dünyâ kıılır-ıdı
Bu ‘ âlem cümle bes yıķılır-ıdı

Ṭolardı âĥiret çün içi taşı
Ṙomazlar-ıdı taş üstine taş

2040. Bu ğafletdür düşer gönüle câna
Ölüm añup kişi nite yacana

Görüp ol ‘ ibreti andan geçerler
Varuban bir ĥapu daĥı açarlar

Görürler çâr-sû bâzârı key çok
Ki mecmû-‘ ı dükener şöyle açuĥ

İki yanı müheyyâ saĥ-ıla şol
Arasından geçerdı bir ulu yol

Terâzûlar aşılışıdur mu‘ allak
Birinçden çok sebedler var muşabbak

K73a 2045. Dükân âletlerinüñ eksügi yok
Velî sinup geçüpdür cümle maĥlûĥ

2034 (a) biñinden : piñinden K.

2035 (a) çü ğaflet perdesi olmasa : eger olmasa ğaflet ya‘ ni K.

2035 (b) tıyayduĥ : tıyaydı A.

2036 (b) vuşlat : vaşlat K.

2307 (a) ğaflet ger : bu ğaflet A.

2038 (b) cümle bes : cümlesi A.

2040 (b) añup : añıp A.

2042 (b) dükener : dükânı K.

2044 (b) sebedler : sebetlar A.

2045 (b) velî sinup geçüpdür cümel : kıırılmış ıssıları her dürlü A.

A167a

Yimek içmek daħire hiç bulunmaz
Daħı ne yirde bulına bilinmez

Bulunur ma' denilerden iñen çok
Vücüdı liki yinür nesnenüñ yok

Gümiş altun demür bakır pirince
Nazar kılmadı leşkerden yirince

Halâyık cümle sinuban geçüpdür
Teni kalıp durur cānı göçüpdür

2050. Ne deñlü var-ıdı evler sarāylar
Yıkılmamış 'imāret hep aralar

Niçe hoca vü bazzāruñ dükānı
Turur yirlü yirinde hānumānı

Çumaşuñ şağışı yok şūf u kemħa
'Alemlüler ħarir ü ince çuħa

Kaḫife şirb ü atlas bürd ü meftün
Şu ħaş'ul-ħāşı kim ipligi altun

Şaru aķ kara gög ü kıızıl mor
Ki ħod reng-āsumānı al u maħmūr

2055. Çü reng-ā-renk alacalar mülemma'
Kimi yiktā durur kimi murabba'

Niçe altunlu bizler tolu şanduk
Ki mecmū'ı biri birinden artuk

Başı vü şemle ince şems-i dülbend
Be-gāyet nāzük ü maķbül ü dil-bend

2049 (a) sinuban : kırılıp A.

2049 (b) teni : kabı K.

2050 (a) sarāylar : sarālar A.

2053 (a) kaḫife : kādife A. ; meftün : medfün A.

2053 (b) ipligi : igligi A.

2054 (a) gög ü kıızıl : gög kıızıl

2055 (a) reng-ā-renk alacalar : reng-ā-reng alaca K.

2056 (a) altunlu : altun K.

2057 (a) ince : anca A.

2057 (b) maķbül ü : maķbül A.

- Ağır şibler aşılmışdur şamurlu
Ki katum ü vaşakdan dürlü dürlü
- K73b Kerāmun dilku vü sincāb üzilmiş
Ki bir yatlusı yoğ cümle urulmuş
- A167b 2060. Katında şanduka söykenmiş ıssı
Kazanmışdur çeküp sovuğ u ıssı
- Şanurdı kim göreydi rāhatını
Ne resme çekdi gör kim āfetini
- Ne māluñ varlığına şād olalar
Ne hod yoğluğına zārī kıllalar
- Ne kim Hađdan gelürse ol hoşnūd
Sevinüben yirinmek olmaya sūd
- Tabīb ü niçe ‘atťār u hekimler
Dükānında sınıp geçmiş delim var
2065. Niçe şarrāf u zerger cevheriler
Ki cānı gövdeden olmuş periler
- Yatur altun gümüş cevher saçılmış
Şanasın ma‘ deni anda açılmış
- İçi şanduklarıñ cevher topludur
Yanında kırıyup ıssı ölüpdür
- Sakınup virmez-idi bir pulını
Bu kez özi dağı şunmaz elini
- Biñinüñ mālını bir kimse yiye
Birinüñ kudreti yoğ nesne diye

2058 (b) katüm ü vaşakdan : kakım ü üşekden A.

2060 (b) şovuğ : şovuğ A.

2061 (a) kim göreydi : göre dāyim A.

2062 (b) yoğluğına zārī kıllalar : yoğluğını bī-dād olalar

2063 (b) sevinüben yirinmek : sevine kim yirine kim A.

2064 (b) sınıp : olup A. ; delim var : delimler A.

2068 (a) sakınup : sakınıp A.

2068 (b) şunmaz : ırmaz A.

2069 (a) biñinüñ : biñiniñ A.

Fî-Zıkr-i Saḥî Vü Nâ-kes *

2070. Seḥâvet her kime oldısa ‘âdet
Ölince gitmez andan ol sa‘âdet
- Eger ‘izzet gerek cevher götürgil
Seḥâvetdür erüñ cevherleri bil
- K74a Kiçiden kıldı ‘âdet çünki nâ-kes
Kıomaz hıuyın gerekse başını kes
- Şu kim kazandı kodi süg sinine
Didi var yimezün od seksinine
- A168a Hisâbından gice evde uyımaz
Belâ budur ki şoñra daḥı yimez
2075. Aḥî yavuzım ol kim geydi yidi
Senün daḥı var-ısa indi yidi
- Melik Mūsâ buyurdu kavme ol gün
Ki nesne almasun kimse didi çün
- Dimedin ben eger nesne alursız
Bilesiz kim inen suçlu olursız
- Birisi bî-edeblik bāri kılmaz
Şunuban ol tavaruñ yirin almaz
- Görüp ol aradan daḥı yürürler
Bıñarlar çeşmeler key çok görürler
2080. Ulu ırmaḡ u çaylar baḡçalar hem
Maḡalleler yüce evler mu‘azzam
- Varup ‘atḡâr u şarrāfuñ dükānı
Dükendük yirde gördi niçe kānı

* Bu başlık A’da yoktur. (Cömert İle Cimri Hakkında)

2074 (b) şoñra : meger A.

2075 (a) aḥî : aḥir K.

2075 (b) senün : siniñ A.

2076 (a) kavme : ḡalka A.

2078 (b) tavaruñ yirin : metā‘ uñ birin A.

2079 (a) görüp : gidip A.

2079 (b) çeşmeler : eşmeler K.

2080 (a) ırmaḡ : ırmaḡ K.

2081. beyit A nüshasında satırlar yer deḡiştirmiş. varup : delim A.

Meger kim anda şehriñ pādişāhı
Sarāylar eylemiş bir çāy-ı gāhı

‘Acāyip ol ara var-ıdı çok
Velikin bir kapu gördiler açuk

Ulu kapu-ıdı iki kanatlu
Süñü diküp gire degmeye atlu

2085. ‘Alemlerdür süñüldür donanmış
Aşluban kılıç kalkan dizilmiş

K74b Silāhuñ āleti cevherle altun
Bahā bulunmayadı alsa şatun

A168b Yatur ba‘ zışı yirde dökülüb
Yaturlar işleri sınıp ölüben

Ta‘accub kıldılar anda kaluban
Ki vālih oldılar ‘ibret aluban

Didiler kim zihī kādır zihī Haq
Kim ol bilür nedür bāıl nedür haq

2090. Anuñdur cümle hikmet ol kıılır hem
Neyi neye geregin ol bilür hem

Anuñ esrārına hergiz irilmez
Haber zirā bu hikmetden virilmez

Bakuban şun‘ına likin inan sen
Rasüle mu‘teqid olğıl iñen sen

Dükendük yirde dehlizüñ içinde
Görürler şuffeler ol ev içinde

Düzilmişdür niçe şuffe şahāne
Ki andan durur endāze cihāna

2084 (b) diküp gire degmeye : dikse gire degmedin A.

2086 (b) bulunmayadı alsa : yitmez-idi alınsa A.

2087 (b) şınup : cümle A.

2089 (b) kim ol bilür : ki bilür ol K.

2094 (b) ki : kim A.

2095. Döşenmiş ebrüşümden ħalı her yir
Döşekden ħalmamışdur ħalı her yir

Örülmiş yastuħlar her şadra yir yir
Niçeler söykenüpdür aña yir yir

Cemī^c i söykenüp geçmiş temāmet
Biri ħurtılmamış ya^c ni selāmet

Vezīr u nāyib u ħācib ħapucı
Ķaravaş ħul u ħulluħçı ħapucı

Ṭonı her birinüñ egninde ṭurur
Kimi örü ṭurur kimi oturur

K75a
A169a

2100. Görenler anları diri şanurdı
Ķatından geçmege utanur-ıdı

Ne vaħt-ısa ecel ħod aña irmiş
Ki hep ṭurduħı yirde cānı virmiş

Ṭayanup söykenüp mecmū^c ı sinmiş
Şu ħırħın leşkere dönmiş ki şınmış

Meded bulunmamış ħiç birisine
İrişmemiş kimesne dirisine

Melik Mūsā ħapuda ħayli ħaldı
Yatanları görüben vālih oldı

2105. Ķapunuñ naħşına baħdı vü ħaldı
Ķatı tañladı andan ĭbret aldı

Hüner-mendāne işler çok görürler
Temāşā eyleyüp anı ṭururlar

2095 (a) ebrüşümden : ebrüşümden A. ; ħalı : ħalı A. ; her yir : yir yir A.

2095 (b) ħalı : ħalı A.

2096 (a) yastuħlar : puştiler A.

2099 (a) birinüñ : biriniñ A.

2100 (a) anları : anı K. ; şanurdı : şanur-ıdı K.

2101 (b) hep : ol K. ; ṭurduħı : durduħı K.

2102 (a) ṭayanup : ṭayanıp A.

2102 (b) ħırħın : ħırħun A. ; şınmış : sınımış A.

2104 (b) yatanları görüben vālih oldı : ħātı tañladı andan ^cibret aldı K.

2105. beyit K'da yok.

2106 (b) eyleyüp : eyleyip A. ; ṭururlar : dururlar A.

Düzilmiş lājiverd üstine altun
Yazılmış bir yazu kim dürr-i meknün

Meger bir kaç satır yazılmış anda
Dimişler oқыya kim gelse bunda

Şi‘r-Güften-i Şāhib-i Ān Sarāy *

Her kim gele bu maķāma ire
Şanma gezüben uşana ira

2110. Göresin kim niçe niçe sarādur
Kim ola göre buyurdu kim yire

Māl u tavar u hazine dökdüm uş
Yapdum işbu sarāyı kim bu yire

Қıldum niçe ile şehre hükmi ben
Tā cümle harācını baña vire

Ebleh kişidür kim ol yıgdı mālı
Ne aşşı ol ki қoya vü yire gire

K75b Çünkü girü қalur bu māl u ni‘ met
Bunca ne belādur vebāli boynına dire

A169b 2115. İşbunı ki gördüñ aşşısı yoқ hiç
Olmadı fāyidesi қamu hāna vezire

Anbar-ı hayātın uşlu oldur
Dağil ‘amel eyleye dağire

2107 (a) lājiverd : lāciverd A.
2108 (b) oқыya : oқuya
* Şi‘r-güften-i Şāhib-i Ān Sarāy : Şi‘r A. (Bu Sarayın Sahibi Hakkında Şiir)
2109 (b) -- : ya K.
2110 (a) göresin kim : gördüñ mi A.
2110 (b) kim yire : yire A.
2111 (a) uş : -- A.
2111 (b) işbu sarāyı kim bu : bu sarāyı uşbu A.
2112 (a) ben : -- A.
2112 (b) harācını : harācı A.
2113. beyit A’da yok.
2114 (a) çünki girü : çün girü A.
2114 (b) belādur vebāli boynına : belā vebāli A.
2115 (a) işbunı : üşbunı A; yoқ : -- A.
2115 (b) fāyidesi қamu hāna : қamu şahā A.
2116. beyit K.’da yok.

Melik Mūsā bunı diñler ü tañlar
Dönüp ağlar anuñ-çün ma'ni añlar

Cihāna bağlamaya göñli 'āķil
Eger 'aķluñ ola sen de anı ķıl

Girürler ol sarāyuñ çün içine
Görenüñ sevgüsi düşer içine

2120. Yapılmış dört ulu ķubbe ber-ā-ber
Muraşsa' kıymetilerden ser-ā-ser

Meger her ķubbenüñ dört şuffesi var
Ki bir gören dağı görmege iver

Öñinde her birinüñ havzı aķar
Ki dört ķubbe biri birine baķar

Aralıķ yirde hücreler yapılmış
Birinüñ şanma ķapusu yapılmış

Ķamu ķapuları aķuķ dururdu
İçinde māl u ni' met çoķ tururdu

2125. Dökilmiş la' l-i pīr ü zerr ü mercān
Ki her taşa bahā dutıla biñ cān

Ķızıl yāķūt aķ incü ķazılmış
Yatur hem kıymeti bizler şarılmış

Gümiř altun filori mūm olmiř
Velikin şāhibi mecmū' ı olmiř

Cevāhir kim dökülmüşdür yatur çoķ
Şanuban birini alur kişi yoķ

2117 (b) dönüp : velī K.

2120 (a) yapılmış dört : yapılmışdur A.

2121 (a) ķubbenüñ : ķapunuñ A.

2121 (b) ki bir : ki K. ; dağı : yine A.

2124 (b) tururdu : dururdu A.

2125 (a) dökülmüş : dökülmüş A. ; zerr ü mercān : zerle mercān A.

2125 (b) biñ : bir A.

2126 (b) hem : ol A.

2127 (a) mūm olmiř : şuffeler tölmiř K.

2128 (a) cevāhir : çevāhir K.

K76a
A170a

Görüp ol ' ibreti tırdı ħalāyık
Ki esrükler-idi oldılar ayık

2130. Ķamu dirliklerinden el yudılar
Ne vaqt-ısa soñ iş budur didiler

Ne şād ola kişi ' ömre vü mālā
Geçüben ' ömri mālı girü ħala

Zihī ' āķil birine ħiç inanmaz
Ki mālına vü ' ömrine gönenmez

Bu resme fikr ü endiše ħılurlar
Cihānuñ bes işi oldur bilürler

Girü bir ħaç adım andan yürürler
Mu' azzam dört ulu şuffe görürler

2135. Birisinde ulu bir taħt urulmuş
Ne bozılmış yirinden ne ırılmış

Niçe vaqtdan berü ısuz tıururmuş
Henüz andan beru daħı tıururmuş

Abānos-ıla ' aç üstine uzun
Ki inlü taħtlara miħlenmiş altun

Gümişden mīħ urulmuş her tıarafdan
Ki ya' ni ' izz ü ta' zīm ü şerefdan

Dizilmiş ħıymetī taş içi taşı
Yumurdaca olaydı kiçi taşı

2140. Ķızıl altun ' amūdī var-ıdı dört
ırılmaya yirinden biñ urup dört

Ķızıl yāķūtı her birinde bir ħuş
Düzetmişler biri birisine tuş

2129 (b) ki : kim A.

2131 (b) ' ömri : kendü A.

2133 (b) bes : soñ A.

2134 (a) girü : yine A.

2134 (b) dört : bir A.

2135 (b) ne bozılmış yirinden ne ırılmış : henüz andan berü daħı dururmuş A.

2136. beyit A'da yok. Bu beytin ikinci mısraı A nüshası 2135. beyitte yer almaktadır.

2137 (b) ki : kim A.

2140 (b) urup : urıp A.

- Meger bir h̄üb u maḥbūba nigārın
Be-ġāyet müştēhā şīrīn ü nārīn
- K76b Geçüp ol taḥta bir kız tekye urmuş
Geyüben kıymetī ṭonlar oturmuş
- A170b Kişi ne vaşfa ide anı söz-ile
Ki ādem görmemişdür hiç göz-ile
2145. Eñek şol ḥām gümiş ayvaya beñzer
Münevver alnı hem bedr aya beñzer
- Yañağı şol kıızıl elmaya beñzer
Lebidür şekker ü ḥelvāya beñzer
- Dizilmiş boynına üç dizi cevher
Düzülmüş boynına incü vü güvher
- Bakılmaz her birine göz kamaşur
Güneş nūrıyla her dāne şınaşur
- Ḳızıñ alnında bir altunlu reg-bend
Cevāhir dürlü reg-bend-idi her cend
2150. Muraşsa⁶ kıymetī tāc urınurdu
Kişi baksa içinde görünürdi
- Geyürdi altına bir kıymetī ṭon
Şu resme kim kamu ibligi altun
- Niçe cevher ki her tiplinde ḳonmuş
Anuñ-ıla meger bile ṭoḳunmuş
- Ṭon-ıla kim ṭoḳunmuş-ıdı cevher
Aña naḳş-ıdı her bir dāne gevher

2142 (b) müştēhā : münthēhā A.

2143 (a) geçüp : geçip A.

2145 (a) eñek şol ḥām : eñegi ḥām A.

2145 (b) münevver alnı hem bedr : alın bedr ü münir ol K.

2146 (a) yanağı şol : yanağları A.

2146 (b) lebidür şekker ü : dişidür lebleri A.

2147 (b) düzülmüş : dizilmiş K.

2148 (b) dāne : dāye K.

2149 (b) cevāhir dizilür reg-bend ü dil-bend : cevāhir dürlü regbend-idi her bend K.

2150 (b) kişi baksa : neyi dutsañ A.

2151 (a) altına : egnine A.

2152 (a) niçe cevher ki her tiplinde : ne cevherler ki her tilinde A.

2153 (a) ṭoḳunmuş-ıdı : doḳınmış-ıdı A.

ızuñ iki gözi açu baardı
Kime basa añı mihri yaardı

2155. Melik Mūsā görür deprendi gözi
atı tañladı ol arada ızı

Didi bunca alāyık kim ölüpdür
Kişi bilmez ki bunlar ne olupdur

K77a Arada biri diri almamışdur
aber biri birinden almamışdur

A171a Sebep n'oldı bu ız diri alıpdur
Ki bunca kişiden biri alıpdur

Bu ızda mertebe ne deñlü ola
Ki bu diri ala mecmū' ı öle

2160. Niçe yüzi daı tāze gözi nūr
Yüzinde ādemūñ yüzi görünür

aı arası yüzi aı aydur
anasın kim bulut apladı aydur

Nedendür yüzi bunuñ şolmamışdur
Ki hi bir yiri tayir olmamışdur

Murūr-ı vat bunu hi almamışdur
' Aceb buña nite am gelmemişdür

Bunu didi selām itdi aña ol
Nite kim resm-i ' ādet nite kim yol

2165. Eyā ātūn-ı meh-rū biz aribüz
Ki yoldan gelmişüz atı eribüz

Gözümüz baludur ālümüzüzi gör
atuñda bu işimiz ola ma' zūr

2154 (b) anı mihri yaardı : aña mihri aardı K.

2156 (a) kim : uş K.

2159 (a) mertebe ne deñlü : mertebede ne var A.

2161 (b) apladı : iinde A.

2163 (a) hi : -- A.

2164 (b) resm-i ' ādet : resm ü ' ādet A.

2165 (a) mehr-rū : mih-rū K.

2166 (a) gözümüz : gözümüz A.

2166 (b) işimiz : işümüz A.

Yañılıp halvetüñe dağı girdük
Velî tañrı selâmin bâri virdük

Egerçi bî-edeblik oldı bizden
Girü luğf u keremler ola sizden

Cevâbı gelmedi dir kim işitmez
Veyâhüd hiç bize bu rağbet itmez

2170. ʿ Aceb dir sözi añlamaz ola mı
Anuñ-çün almamış ola selâmi

Görürler bir murabbaʿ mermer anda
Muğallâ vü muşaffâ lîki günde

Yazılmışdı târihi hağğ-ı meşnâ
Oğuyanlar bileler anda maʿ nâ

Olmış [?] vaşf u hâli
Oğır imiş niçe dürlü mağâli

Oğıdı anı Tâlib anda bir bir
Melik Mûsâ'ya kıldı cümle tağrîr

K77b 2175. Didi Tâlib ki iy beg bu ölüpdür
Ne vağğt-ısa bunuñ buna olupdur

A171b Melik Mûsâ eyitdi ağı bir gör
Yüzinde niçesi toğup durur nür

Yüzinde ölenüñ qalmaya qanı
Bunuñ ölüye beñzer yiri qanı

Güler yüzi gözi çevre gözedür
Ölen özini şöyle mi düzedür

2167 (a) yañılıp : yañılıp A.

2168 (b) luğf u keremler : luğf-ı keremler K.

2169 (a) dir kim : meger A.

2169 (b) veyâhüd : vayâğud A.

2170 (a) dir : ya A.

2171-2174. beyitler A'da sayfa kenarına yazılmış silik vaziyetteki beyitlerdir. Bu beyitler K nüshasında yoktur.

2173 (a) A'da sayfa kenarında yer alan bu beytin ilk mısraındaki bir kelime silik olduğundan okunamamıştır.

2175 (a) iy beg : şâhâ A.

2176 (a) eyitdi ağı : didi kim ağı K.

2176 (b) toğup durur nür : toğ-toğludur nür A.

Muraşsa‘ t̄ac urinuban geye ʔon
Dirilerden bunuñ artuğ ola ün

2180. Vez̄ir eydür ecel kim kıza gelmiş
Teni ol gün kızuñ key kıza gelmiş

Oğımış ʔanda bir üstād olurdı
Şunı kim key elinden iş gelürdi

Ne resmedür gelenler bil ki kimler
Şular kim ‘ālim ü ‘āđil ʔakim̄ler

Mu‘ ālic ʔāziđ u üstād u dānā
Degül kim yaluñuz bir ad adana

Ne rence kim elin ursa devādur
Ne ʔacet kim diler olsa revādur

2185. O Bođrāt u ʔakim̄ ü Calinosı
‘İlācın ʔiđ beñzemez bir alusı

Gelürse Bū ‘Ali ger ol araya
Meger şākird ola anda yaraya

Bu resme ādemilerden gelürler
Ķızuñ iclāsına ʔāzır olurlar

Vaşıyyet eylemiş dimiş ölürsem
Ki datlu cān-ıla ayru olursam

K78a ‘İlāc eyleñ tenüm şolmaya hergiz
Şanalar kim oturur bir diri kız

2190. Şaçum dökülmeye şolmaya yüzüm
Baça dura dağı bu iki gözüm

A172a ʔura üstümde ʔonum almayalar
Ki el urmağa çāre bulmayalar

2181 (a) oğımış : oğumış A.

2181 (b) şunı kim key : şuları kim A.

2182 (a) bil ki : ağır K.

2182 (b) ‘āđil : ‘ālem K.

2185 (a) O Bođrāt : Çu Bođrāt A.

2188 (b) ki datlu cān-ıla : bu datlu cāndan A.

2190 (a) saçum : saçım A.

2190 (b) dura : ʔura A.

2191 (b) ki : kim A.

Haz̄ine kapularına urup el
Ne deñlü māl u cevher dileseñ al

Meger taq̄d̄ir-i Allāh şöyle oldu
Ecel çün geldi bu kız dağı öldi

Qılurlar edviye çok aña ol gün
Tenine saçına dūrterler arqun

2195. Çürimez h̄iç teni saçı dökülmez
Ki şolmaz beñzi bir ‘uzvı dökülmez

İki gözlerini dağı oyarlar
Yirine top-ıolu j̄ive qoyarlar

Edep resmince qatında çökerler
İkisine dağı sürme çekerler

Qaçan yıl j̄iveye kim toqınurdu
Qımıldardı baqan şanur görürdi

Ṭurur mecmū-‘ı endāmı yirinde
Bahāne qalmamış hergiz birinde

2200. İki yanında ol tahtuñ iki qul
Ṭururlar şöyle uzadubanıñ qol

Biri aq birisi bir qara zengī
Qara-y-ıdı tonınuñ dağı rengi

Birinüñ sağı qolında bir süñü var
Birisi bir qılıç şolında dutar

K78b

İki qul arasında kızıl altun
Ki bir levh eylemişler hūb u mezzūn

2192 (a) urup : urıp A.

2193 (b) geldi : irdi A.

2194 (a) çok : hem K.

2195 (a) dökülmez : dökilmez A.

2196 (b) top-ıolu : ıoldurı K.

2198 (a) j̄iveye kim toqınurdu : toqına döner ṭururdu K.

2198 (b) qımıldardı baqan şanur : aña baqan şanur kim ol K.

2199 (a) ṭurur : durur A.

2200 (b) ṭururlar şöyle uzadubanıñ : ṭurur şöyle kim uzadubanın K.

2201 (b) qara-y-ıdı : ter-ıdı K. ; --: hem K.

2202 (b) şolında dutar : elinde ṭutar K.

Müşennā haṭṭ-ıla mektüb olupdur
Ki nāzük naḫş-ıla maḥbüb olupdur

2205. İşidesin olursa söz muvāfıḳ
Eger yāri ḳılursa ḥayy u ḥalıḳ

Tamām oldı bu ḳıṣṣa sözi bunda
Biline ba' zısı yarınḡı günde

Amān olursa ger yarın ölümünden
Dilüm şerḥ ide geldükçe elümünden

Şenā ḳıl Ḥālıḳuña iy eyü ḳul
Şalavāt Muştafāya vir şafā bul

Şu mü'minler ki yir altundadır çün
Oḳuḡıl fātihā anlar rūḥı'çün

2210. Sizi Ḳādir emīn itsün belādan
Ki dermān ire dergāh-ı ' ulādan

Meclis-i Dehum *

Direm ol ḥāyy u subḥānuñ adını
Ki virdi cānı vü imān u dīni

Yaratdı ' adl-içün nār-ı cehennem
Yaratdı raḥmet-içün cennetini hem

Muḥammed virdi bu dīn olmaḡ-içün
Ki raḥmet iki ' ālem ṭolmaḡ-içün

Şenā Allāha Maḥmūda taḥāyā
Şefi' u'l-müznibin ol Muştafāya

2215. Budur bu meclisün aḥvāli bugün
Ḥikāyet kim irişüpdür bugün on

A172b

Görenler āh ider ol naḫşa düşer
Ne deñlü çoḡ olursa aña üşer

2204 (a) olupdur : olupdur A.

2204 (b) olupdur : olupdur A.

2205-2215. beyitler A'da yok.

* Onuncu Meclis

2216. beyit K'da yok.

Eger bakmaya gözler bir araya
Ne gönül yiltene ne hüd araya

Gözün odı durur yüzün kızardan
Degül mi se geçürdün sen kızardan

Çomayın gönlü şol iki gözün
Neyi gözlerse anı özler özün

2220. Niçe naş u nigāra aldanasın
Niçe bî-hüde işe yiltenesin

Ne düşdün dāne-içün dāme dāyim
Neçün kanlar ciğerden dāme dāyim

Revā olmaya kimse gözi göre
Rızā vire dirile gide göre

İdipdür bunı bir ebleh kişi hem
Çün eblehdür iderse dahı ne gam

Meger bir yirde ol ebleh dururdu
Gelen giden anı anda görürdi

2225. Geçerler-idi iki ‘ ayyār oğlan
Görürler tırmuş ol ahmaç çü hayrān

Ol oğlanlar didi kim gör bu ahmaç
İnen şayru olupdur yüzine baç

Biri eydür ne şayru cānı gitmiş
Ne söylersin bunuñ hüd işi bitmiş

Dirīga öldi uş bu kimsesi yoç
Nefes çıkmaz ölüpdür kim sesi yoç

İşitdi bunı ol ebleh didi vāh
Ecel irmiş n’idem kim baña nā-gāh

A173a 2230. Gider derhāl evine irişüben
Kim ağlar ‘ avrat-ıla görüşüben

Bunı defn eylegil dir çünki ol dem
İki kişi şanuç var böyle ol dem

2217-2231. beyitler K’da yok.

Ölübeniñ biraz bārī giderler
Dilerler ya‘ ni anı defn ideler

Gelür bir kīç oğlan dir zihī hoş
Bi-ḥamdi’llāh ki ölmüş ol fulān uş

Beni bir kez fulān yirde bu urdı
Şükür kim bunu gözüm böyle gördi

2235. İşüdür çün bu sözi dir n’olaydı
Ki cānum gövdeme girü geleydi

Göreydüñ şindi ben saña n’ideydüm
Dutup şol durduğıñ yirde didiydüm

Meger ölmüş kişi bulduñ sañarsın
Elüñdedür dağı hem ger dökersin

N’idem līkin ölüpven devletüñ var
Elümden şindi kırtıldıñ yüri var

Bu resme ādemīler yaradur Hıağ
Kimi ‘āqıl kimisi şöyle aḥmağ

2240. Size ‘aql u kifāyet yār olsun
Vücūduñuz hemīşe var olsun

K79a Ḳonışduğ sözi uşbu arada biz
Ki taht üstinde oturmış-ıdı kıız

İki ḳul iki yanında ki vardı
Biri ḳılıç biri süñü dutardı

Birisi ḳara zengī birisi aḳ
Görüben tañladılar anı yavlağ

A173b Nağar çün aralık yire ḳılurlar
Yazılmış anda bir levḥī bulurlar

2232-2240. beyitler K’da yok.

2241 (a) ḳonışduğ sözi uşbu arada : sözi bu araya dek söyledük K.

2243 (b) yavlağ : yuvlağ A.

Bismi'llāhi'ddā'imi'l-bākī Bismi'llāhi'llezī Lehū Leyse
Kemişlihi Enkaḍāe Rabbi'l-ālemin *

2245. Meger ol kız idüpdür dürlü niyyet
Yazar levḥ üstine bir kaç vaşıyyet

İy ādem oğlu gāfil olmaya gör
İnen fikreyle evvel ḥālūni gör

Bilürseñ evvelūñ bir kaṭre nuṭfe
Ne var āḥir seni irürdi luṭfe

Neden geldūñ neye irdūñ anı bil
Anuñ şüktrin yirince sen daḥı kıl

Uzun endiṣe aña ne revādur
Ecel çün izini başup ḳovadur

2250. Gice gündüz peçesinden çağıra
Ki vaḳtuñ yitti diyüben ḳıgıra

Ḳanı Ādem ḳanı Ḥavvāyı n'itdi
Ecel aḡusını ṭatdı vü gitdi

Ḳanı ol ḳuvveti var pādişāhlar
Ḳamu bu dert elinden ḳıldı āhlar

Nebīdür ger velīdür ger melikdür
Bu ālem bir nefes bir gölgelikdür

K79b Göñül dutma bu māl-içün cihāna
Ki tā ḥod nite olısar zamāna

2255. Gider teşvīşi göñlūñden emīn ol
Gözetme bu ḡanīdür ya faḳīr ol

Saña sermāyedür ömrūñ bilürseñ
Naṣīḥat bu durur bundan alursañ

* (Bir Şeyi Gerçekleştirmede Herhangi Bir Misli Olmayan, Dâim ve Bâkî Olan Allah'ın Adıyla)
K'da bulunan bu başlığın yerine A'da "Yâften-i Yek Levḥ-ı Nakş Kerden Ber Sergüzeşt-i Ān
Duḡter" başlığı yer almaktadır.

2246 (a) oğlu : oğlanı K.

2247 (b) seni : sini A.

2249 (b) başup : başıp A.

2250 (b) vaḳtuñ yitti diyüben : vaḳtı yitti mi diyü K.

2251 (a) Ḥavvā'yı : Ḥavvā kim K.

2251 (b) ṭatdı vü gitdi : dadıyu gitdi A.

2252 (a) pādişāhlar : pādişehler A.

A174a

Ulu bir şāh kıızıydum ilerüben
Vilāyetler açardum hüküm idüben

Niçe şehzādeler ilüme geldi
İşigümde kul oldu bunda kaldı

Atam kim öldi oğlu kalmadı hiç
Tanışurlar meger nāyipleri iç

2260. N'ola dir oğlu yoksa kıızı vardur
Kızı gibi digil kim kanķı erdür

Egerçi her birümüz beglerüz biz
Kızı atası gibi beglerüz biz

Bugün andan ki beg ola kamumuz
Kızı beg idevüz kalmaz umumuz

Atam yirine kodılar beni çün
Toyurdum ol ili māl-ıla ol gün

Kime bir kez 'atā kılsam yiterdi
Yidi ev koñşısına dek giderdi

2265. Şu kim 'ömri geçer bir pülü olmaz
Katuma gelse hiç muhtācı olmaz

Şıfat-ı 'Adl-i Duğter *

İşitgil 'adlümü dağı niçedür
Ber-ā-berdür ya gündüz ya gicedür

K80a

Gerekse mālunı koğıl yabanda
Gerekse göresin anı yapanda

Ne hācet viresin çopana tavar
Digil kurda gözetsün anda ne var

2257 (a) şāh : şeh A.

2258 (a) şehzādeler : şahzādeler K.

2262 (b) idevüz kalmaz : idelüm gitsün A.

2264 (b) koñşısına : koñşısına K. ; giderdi : yiterdi K.

2265 (b) muhtācı olmaz : muhtāc kalmaz A.

* Şıfat-ı 'Adl-i Duğter : Şıfat-ı 'Adl K. (Kızın Adaleti Hakkında)

2267 (b) göresin : urasın A. ; yapanda : ya bende A.

Kümesde tavuğı beklerdi dilkü
Ne ҡorķu dilkü olsun her bir ilģü

A174b 2270. Zamānumda benüm uğrı yoğ-ıdı
Ki ıoğru olduğı egri yoğ-ıdı

Kişi sağlamaz-ıdı hiç hazıne
Çü uğrı yoğ ev içi ne yazı ne

Ķaçan bir pādiřāh olmasa ʿ ādil
Ķatında bir vezir olmasa ʿ āķil

ʿ Amel ķılmasa ya ʿ ilm-ile fāzıl
Bes olur ol ilün İslāmı bātıl

Ne dünyā dağı dağı ne dın ola hāřıl
Bes andan ıurmaya her ʿ aķl-ı kāmil

2275. Benüm ĥod ilde ʿ adlüm oldı meşhür
Elüm altında iller oldı maʿ mür

Ne bilem řońra ne řuç oldı benden
Ki bu resme belālar geldi andan

Yidi yıl yağmadı ilümde yağmur
Ĥalāyık dirliginden cümle el yur

Ne bir ıamla iner gökden bu yire
Ne bir dāne çıkar yirden zağire

Görinmez yirde bir yaprağ yeşere
Ķanı kimse ki bu işi başara

2280. Niçe fāzıl ki zārī ķıldı ģāyet
Birine olmadı herģiz ʿ ināyet

2269 (a) beklerdi : almaz K.

2269 (b) ҡorķu : ķorķu K.

2270 (b) ki ıoğru olduğı egri yoğ-ıdı : cihānda muşliğ ıoğrı çoğ-ıdı A.

2271 (a) sağlamaz-ıdı : sağlamaz-ıdı A.

2272 (a) pādiřāh : pādiřeh A.

2273 (b) bes olur : olur ĥod K.

2274 (a) dağı ne : ne dağı K.

2274 (b) andan ıurmaya : anda durmaya A.

2275 (b) elüm altında : benüm ʿ adlümle A.

2276 (a) řońra : liki K.

2278 (b) zağire : dağire A.

- K80b Niçe zāhid kılurđı ança ʔā^ˆ at
Du^ˆ ā ʔıldı ʔabūl olmadı hācet
- Aña kim ol ^ˆināyet ʔılmaya hīç
Sa^ˆ ādet ol arada ʔalmaya hīç
- Anı kim ol yapa kim yıʔsun anı
Anuñ yıʔduđını kim yapa ʔanı
- A175a Bulınmaz ilde dāne Şöyle ʔaldum
Bu ʔavmi dōrt yaña illere Çaldum
2285. Didüm cehd eyleyüp çāre ʔılasız
Ola kim dāne aşlından bulasız
- Eger buğday eker arpa vü ʔaru
Gerekse arusuz olsun ya arı
- Ucuz ʔız ne bulursañuz alasız
Becid iriŐuben tizde gelesiz
- Dağıldı her biri bir yaña gitdi
Bular irince bizüm bize yitdi
- Bunuñ üstine geçdi bir niçe gün
Görürem geldiler maħrūm u mađbūn
2290. İrağdan anları bağdum görüben
ʔanı buđdayıñuz didüm Şoruban
- Meger ʔıymaduñuz almağa māla
Bu ne gündür kişi kim māla ʔala
- Meşeldür dilde bu ʔara gün içün
Ki ağ ağça meded bulına ol gün

2285 (a) eyleyüp : eyleyip A.

2286 (b) arusuz : arısuz A. ; olsun : ola A. ; arı : aru A.

2287 (a) acuz : açuz K. ; bulursañuz : bulursañız A.

2287 (b) iriŐuben : iriŐiben A. ; tizde : tizde K.

2288 (a) dağıldı : ʔađıldı A.

2288 (b) bular : bunlar K.

2289 (a) bunuñ : anuñ K.

2291 (b) māla ʔala : ʔala māla A.

2292 (b) ki : kim A.

Didüm bir kile incüyi ber-ā-ber
Eger bir kile arpaya alalar

Ucuzdur kız degül çünkim vireler
Meger incüyi az diyü yireler

K81a 2295. Didiler toħmınuñ aşlı bulunmaz
Ne yirde bulınasıdur bilinmez

Gerekse yüz tümen incü viresiz
‘ Acebdür dāne yüzini göresiz

Bulunmaz oldu dāne şöyle kaldı
Ĥalāyık acıgup şöyle buñaldı

A175b 2296. Șavarumuz kōmaduk cümle kırduk
Yirinde zerre kalmadı ki ırduķ

Ne deñlü cānavar kim yinmez-idi
Biri ol dem gerekmez dinmez-idi

2300. Ögıtdük incüleri eyledük un
Oğul kız ağlaşurdu idüben ün

Anuñ-ıla buları egler-idük
Ki uşda un diyüben önler-idük

Yidi yıl bu belā oldu temāmet
Ki hergiz kalmamışdur şabr u tākāt

Biri birini yidi ādemī çok
Dimezdi hiç birisi bāri yazuķ

Meded olmadı hergiz bir yañadın
Kōdılar bu ĥalāyık bir yañadın

2293 (a) incüyi : incüye K.

2294 (a) çünkim : durur K.

2296 (a) viresiz : viresin A.

2296 (b) göresiz : göresin A.

2297 (b) acıgup : acıgıp A. ; şöyle : katı K.

2298 (b) yirinde zerre kalmadı ki ırduķ : ki murdār besilü cümle diş urduķ A.

2299 (b) biri ol dem : yidük kāmı A.

2301 (a) buları : bunları K.

2301 (b) ki : kim A.

2302 (b) kalmamışdur : kalmamışdı A.

2303 (b) hiç birisi bāri : birisi birine A.

2305. Ne ĩmān u ne dīnũñ resmi aldı
Ki uŝŝa her birine nefsi oldu
- Bize ũn bu azāyı tañrı virdi
Ki berkitdũk iinden biz bu şehri
- Bu ŝehrũñ apusın yapduğumuz ol
Ki tā bulmayalar ũstũmũze yol
- Girũben atumuza gelmeyeler
Görũben hālumuzu ũlmeyeler
- K81b apumuz yapubanın ũnki alduğ
amumuz kim görũrsin şöyle olduğ
2310. Eger bunda gele bir aşıl ādem
Göre kim nie geldi bize mātem
- Aa ‘ibret özin olmaya āfil
Ki bizden örnek ala cũmle ‘āil
- Cihānuñ ŝoñ işi budur temāmet
Egeri ala tā devr-i ıyāmet
- A176a Bizũm atumuza kimse gelũrse
Gũmiŝ altun yatur alsun alursa
- Ne deñlü cevher ũ incũ gerek al
Velĩ bu geydũėũme urmağıl el
2315. Bu ‘ālemden ki ben emr oldu gitdũm
Tenũme yaluñuz bu onı itdũm
- Tenũm örtũsidũr ũstũmdekiler
Yuamasun şu kim tañrıyı diler
- Beni rũsvāy idũben ŝoyamayalar
Ki nefsũñ dileğine uymayalar

2306 (a) tañrı virdi : virdi tañrı A.

2306 (b) biz bu şehri : burc-ı şehri K.

2309 (a) apumuz yapubanın : apumuz yapıbanuñ A.

2309 (b) amumuz : amumuz A. ; şöyle : bũyle A.

2310 (b) mātem : ‘ālem K.

2311 (b) örnek ala cũmle : añlayalar olsa K.

2313 (a) atumuza : atumıza A.

2317 (b) nefsũñ : nefsi K.

Yaratduğını böyle kılmason Hık
Gözüñ aç bu yatanlar hāline bağ

İlāhī yoğlığ-ıla hīç kınama
Kim açlığda bizüm bigi şınama

2320. Melik Mūsā bu sözi ođudı çün
Gözinden yaş yirine ağıdur ħün

Melül oldu kamu dirliğine ħod
Bu sözi işidüben oldu bī-ħod

Ğamu nağl eyledi ol sözleri ol
Çün oldu göñline mecmū‘ı mađbül

K82a

Oğıdı beglerin didi gelüñüz
Gümiş altun gerek olsa aluñuz

Davaruñuz alup bunda getürüñ
Ne deñlü kim gerek olsa götürüñ

2325. Ĥaber idüñ kamu leşker geleler
Yatan bu kıymetilerden alalar

Didi Tālib ki iy beg bunca mālı
Alursın ağır bilgil cümle hāli

Ne deñlü kıymetī ger alasin çok
Nu kızuñ bir tonınca [?] artuğ

A176b

Bu tāç u kıymetī ton bunda vardur
Buña beñzer digil kim kıanda vardur

Begüm armağan-içün ger alursañ
Kızuñ tonı gibi yoğdur bilürseñ

2330. Ĥalīfe ĥazretine çün varasin
Ki budur tuğfeler bārī viresin

2319 (b) kim : ki K. ; bigi : gibi A.

2322 (b) çün : çü K.

2324 (a) davaruñuz alup bunda : deve at u kıatruñuz A.

2326 (b) ağır : ađī A.

2327. beyit K’da yok.

2327 (b)’de [?] şekilde gösterilen ve mürekkeple karalanan bir kelime okunamamıştır.

2328 (a) deñlü : tāç u A.

2329 (a) begüm : kim A. ; ger : ĥubdur A.

Melik Mūsā didi iy bī-mürüvvet
Bu mıdur sende erlik ya fütüvvet

Vaşıyyet-nāmesin kızuñ işitdün
Unutduñ mı aḫī bes anı n'itdün

Nite gönlün varur anı alasin
Anı aḫmaz mısın bir gün ölesin

Görürsin sen daḫı aḫır bu ḫālī
Niçün bes boynuña alduñ vebālī

2335. Kerem itgil bu sözi söylemegil
Ḳoḡıl bu fāsīd işi eylemegil

Vezīr eydür ṣahā bu key 'acebdür
Diriden bir ölü mi müstecebdür

Niçe vaḫtdan berü ölmüş kızuñ sen
İşidürsin sözün raḡbet idüben

Ḳatuñdaḡı diriye raḡbetün yoḡ
Kim inana özüñe daḫı ayruḡ

K82b Bu kıızda kim durur incü vü gevher
Bular ḫod dirilerüñdür iy server

2340. Buyurmadı ṣahā ehl-i ṣerī' at
Ölüde kim ola bu deñlü zīnet

Ölünüñ bir pamuḡ bizi kefendür
Meger ol daḫı bir devletlü tendür

Ḳalīfe geyse yig bu tāk u bu ṭon
Degüldür bu ulular zīneti çün

2331 (b) sende : sinde A.

2332 (b) unutduñ mı aḫī bes anı n'itdün : aḫī añladuñ mı ya unıtduñ A.

2334 (a) sen daḫı aḫır : aḫī sen daḫı A.

2336 (a) ṣahā : iy beg K.

2336 (b) müstecebdür : müsteḫabdur A.

2338 (b) kim inana özüñe daḫı ayruḡ : kime inana özüñ daḫı artuḡ A.

2339 (a) gevher : cevher A.

2340 (a) ṣahā : iy beg K.

2341 (a) pamuḡ : panbuḡ K.

2342 (a) bu tāk u bu ṭon : bu tācı ṭonı K.

A177a Eger sen or-ısañ ben od omazam
anur mısın ki ben el yuamazam

Bu resme ıymetiler iy alayı
alifeye degül mi ya' ni lāyık

2345. Anuñ kim rāyia almaz dimāı
Ne aı gül ola ya gül budaqı

ü tūı dāyimā a ola eker
afes üstinde ma' dūm ki ne ekker

Dereceler apular olmaya ün
Evūñ iine andan giriser gün

Kiinūñ cānı olmaya teninde
Arāyi ne gerekdür bes yanında

Bu sözi didi ızdan yañā gitdi
Ki tatuñ ayaına bāri yitdi

2350. Ayaın badı ıdı nerdübānı
Ki uzlu-ıla unup ala anı

Varuban irdi ol iki tılısma
Ki tā andan ire ol ayli ısma

İki ul kim biri ara biri a
Olaruñ arasına iriür a

Meger kim ol tılısmuñ arı vardı
Ayaı añsuzın ol arı urdı

Vezir ol tāca kim almaa undı
Ayaı baduı ar-ıdı döndi

2343 (a) ben od : da ben K.

2343 (b) ki ben : buña K.

2345 (b) gül ola ya : gülde ola K.

2346 (a) ü tūı : tūı kim K.

2346 (b) üstinde ma' dūm ki ne : üstindeki ne aı A.

2347 (a) dereceler : derieler A. ; olmaya : almadı A.

2348 (a) kiinūñ : kiiniñ A. ; olmaya teninde : olmasa atında K.

2350 (b) ki : kim A.

2351 (b) andan : anda K.

2352 (a) kim : ki K.

2352 (b) olaruñ arasına : anuñ aralıına K.

2353-2354. beyitler K'da yok. K nüshasında 83. varak kopuktur.

2355. Süñü dutan süñüle döndi urdı
Kılıç-ıla biri başın düşürdi

Uruban önine düşürdi başın
Tamām itdi vezirün anda işin

Melik Mūsā anı gördi kayırdı
Melül olup elin alınına urdı

A177b

Didi hey ne belādur bu tama^ç gör
Ki yok nesne yolına başını kor

Ṭama^ç kanda bulınsa ger azacuğ
Kim elbette ziyān andan kopar çok

2360. Ṭama^ç ıssı gözetmez çoğın azın
Anuñ-çün tiz ele virür boğazın

İnanmaya sözüme ya^ç ni ahmağ
İki^ç âlemde degri epsem olmağ

Neden bilsün ki dik durmağ olur hoş
Bilinmez olmayınca bir belā tuş

Muşibet gelmeyince şahşa bir kez
Kim epsem durmağın nef^ç in bilmez

Ṭama^ç şerrinden imin kıl ilāhī
Gedā eyler tama^ç bir pādişāhı

2365. Ṭama^ç dur giderür başı vü dīni
Kişinün hiç ider fi'l-hāl adını

Vezire ança didüm dutmadı söz
Bunuñ gibi belāya irdi añsuz

Buña şindi ne çāre olısdur
Mu^ç ayyen kim varursa öliserdür

Ne tedbīr idevüz ya^ç ni buña biz
Namāzın kılıban defn idevüz biz

Didiler key haṭādur anı itmek
Revādur liki koyup şöyle gitmek

2355-2369. beyitler K'da yok.

2370. Ne işi var-ıdı anda varaydı
Kılıca özini varıp uraydı
- Aña yitmez midi bunça hazîne
Ki gördi varıban kıydı özine
- Niçe anuñ gibi toymaza yiter
Yiridür buña bundan dağı biter
- A178a Atası māluna varur şanasın
Ya kanlusıdur öldürdi anasın
- Didiler ol gerek şöyle olaydı
Çalap emriyle ol bunda öleydi
2375. Habersüz ol tılısma vardı irdi
Bahâne ol-ıdı kim cān virdi
- Didiler çevredin begler ki iy şāh
Saña ‘ömr ü sa‘ ādet virsün Allāh
- Muqayyed olma iy şeh sen esen ol
Dirilmez çün melūl olmağ-ıla ol
- Melik Mūsā didi şorsa halīfe
Cevābı niçe virem ol şerīfe
- Vezīr-ıdı katında mu‘ teberdi
Kamudan hod bunı katı severdi
- K84a 2380. Sözüümüz eslemedi biz n’idelüm
İrilmez çün aña giçdür gidelüm
- Buyurdı leşkere eydür gelüñüz
Yatan bu kıymetilerden aluñuz
- İcāzet oldı ol kavme gelürler
Ne deñlü kim gerekdür māl alurlar
- Vezīri ol arada terk iderler
Çıkuban şehruñ içinden giderler

2370-2379. beyitler K’da yok.

2380 (a) sözüümüz : sözüümüz A.

Çerinüñ ba' zısı kim taşra vardı
İçerkü kavme turuban geyürdi

2385. Çü destür oldı anlar dağı girdi
Temāšā eyleyüben şehri gördi

Ṭılısmı līki i' lām eylediler
Vezirüñ n'olduğını söylediler

Didiler olmasun ya' ni varasız
Ḳılıç darbına özünüñz urasız

A178b

Görürler ol yatan ölmüşleri hem
Ki deprenmez birisi yatur epsem

Ta' accub idüp ilerü yürürler
Ne kim evvelkiler gördi görürler

2390. Sarāya dağı varurlar girüben
Veziri anda baqarlar görüben

Kesilmiş başı öninde yaturdı
Bular anı görüben cümle turdı

Özi göynüp qamusı ağladılar
Ki resm-i āh [u] mātem bağladılar

Didiler nāzenin kişi ne erdi
Eyü yoldaş-ıdı şāhib-hünerdi

K84b

Niçe yıl ' izzet-ile hāşıl oldı
Ki bir darb-ıla ḥorlıg-ıla öldi

2384 (a) çerinüñ : çeriniñ A.

2384 (b) içerkü : içerki A.

2385 (a) çü destür : icāzet A.

2386 (a) līki : dağı A.

2388 (a) ölmüşleri : ölüleri K.

2388 (b) epsem : ebsem K.

2389 (a) idüp : idip A.

2391 (b) bular: bunlar K. ; cümle : dağı K.

2392 (a) göynüp : göynip A.

2392 (b) ki resm-i āh [u] mātem : resm-i ādāt u mātem K.

2393 (b) yoldaş-ıdı şāhib-hünerdi : yoldaş-ı şāhib-hüner-idi K.

2395. Elümüz irse vü yitse gücümüz
Tılsımı bozup alayduķ öcümüz

Ölüm tızağıdur lîkin kıatı iş
Ne çâre çünkü elden gelmez-imiş

Ölen ardınça ölmege yaramaz
Bu işe hiç yaradılmış iremez

Bu sözi çârasuzlıķdan iderler
Görürler güçleri yitmez giderler

Gümiş altun cevâhir kim yaturdı
Güci yitdükçe her biri götürdi

2400. Hiçinler yüklenür her kıymetiden
Gerek yumşak gerek her bir kıatıdan

Harîr altun gümüş incü alurlar
Çıkarlar leşkeri dağı bulurlar

Eri sağışladılar hep görüben
Kamu bir araya geldi irüben

A179a Erüñ hiç birisi eksük degüldi
Vezîr-idi ki ancak anda öldi

Şorışup tanışuban otururlar
Yoluñ ol gün yarağını kılurlar

Şıfatu'l-Leyli *

2405. Yaķın irdi gice geçdi ikindü
Geyür pülâdı cümle kıavm-i Hindü

Havâdan çün buķür-ı müşki tüttdi
Yüridi ' âlemüñ yüzini dutdı

2395 (a) elümüz irse vü : elümüz iriben A. ; gücümüz : gücümüz A.

2395 (b) bozup : bozup A. ; öcümüz : öcümüz A.

2396 (a) lîkin : bu key K.

2397 (b) işe hiç yaradılmış iremez : endişe yaradılmış hiç irmez K.

2400 (a) yüklenür her : yükledürler K.

2404 (a) şorışup tanışuban : tanışık idip ol gün A.

2404 (b) kılurlar : görürler A.

* Gecenin Sıfatı

2406 (a) buķür-ı müşki tüttdi : buķâr-ı müşki düttdi K.

2406 (b) dutdı : tüttdi K.

K85a Henüz az durmadın izin ir-iken
Ki cümle cânavarlar dutdı mesken

Abānos arada taht urılır çün
Ki ‘ālem Zengibār oldıydı ol gün

Karār itdi hālāyık ol vaṭanda
Ki dinç ola varursa bāri ḳanda

2410. Yaturlar ol gice anda ferāgat
Olurlar cümlesi ĩmĩn ü rāḫat

Şıfatu’n-Nehār *

Seḫer yili meger bir kez urur dem
Ḳara levnĩ havādan sürdi ol dem

Açıldı lāciverd ḳubbe kenārı
Çıḳardı ‘āleme altun fenārı

Münevver kıldı ser-te-ser cihānı
Müferriḫ itdi cümle tende cānı

Ḳomadı gözlerini uyḳu örte
Uyanuban görürler olmış ırte

2415. Yaraḳ eyleyiben ol gün göçerler
Ulu ṭaḫlar ulu şular geçerler

A179b Deñize uğradı yolları bāri
Dutubanın giderler ol kenārı

Gice gündüz giderler şöyle bir ay
Niçe ıssı şovuk görüp niçe ḳay

Niçe ğuşşa niçe şādı sürerler
Bu resme muttaşıl gidüp sürerler

2407 (b) dutdı : ṭıtdı K.

2408 (b) zeng-i-bār : zeng-ü-bār A.

2410 (b) olurlar : olur K. ; ĩmĩn ü rāḫat : ĩmĩn ü ve rāḫat K.

* Gündüzün Sıfatı

2412 (a) lāciverd : lāziverd K. ; ḳubbe : ḳuppe K.

2414 (b) uyanuban : uyanıban A.

2415 (a) eyleyiben : idübenin K.

2416 (b) dutubanın : ki dutuban A.

2418 (b) gidüp : gidip A.

Meger bir gün bir araya çıkarlar
Görinür karşı bir şahrâ bakarlar

K85b

2420. Sevine guşşalu çün görse anı
Teninde şādılığa düşe cânı

Çemendür bağ u bostân u aqarşu
Kamu etrâfi şādîdür zi-hersû

Açılmış gül durur ağ u kızıl ter
Ki her bir kûşesinden bülbül öter

Ağaçlar gölgesi ırmağ kenârı
Ki cânı şād ider her bir bîñarı

Deñizdür bir yanı bir yanı bir tağ
Aralıq yirleri bahça-y-ıla bağ

2425. Üzüm incir kavun şeftâlüler var
Turunç nârinç hoş zerdâlüler var

Laţîf elma vü armudlar olupdur
Ki hürmalar ağaçlarda kalıpdur

Görür leşker bunuñ bigi oñat yir
Kamusı bu arada konalum dir

Dutıldı haymeler ol mevzı' a çün
Ki kındı cümle begler anda ol gün

Gerek leşker teraşa yayılaydı
Yimiş dirmeklige niyyet kılaydı

A180a

2430. Melik Mūsā icāzet virmediydi
Tağılmasun çeriden kimse didi

Bu mülküñ ıssı vardur şek degüldür
Bu resme düzilen il dek degüldür

Bize incindügi ıssı ne hâcet
Eger gelse diyevüz gel yimiş şat

2420 (a) görse : göre A.

2421 (b) etrâfi : etrâf K. ; zi-hersû : behresû A.

2425 (a) incir : encür K. ; şeftâlüler : şestâlüler A.

2425 (b) turunç : turinç A.

2427 (b) bigi : gibi K.

2428 (a) dutıldı : dutıldı A.

Bu sözi ya‘ni söyleyü tururlar
Bağuban çok mağaralar görürler

K86a

Kapularında çok âdem tururdu
Çeri gördi kamu kaçdı yügürdi

2435. Mağara kapularını açarlar
Oğul kız alıban aña kaçarlar

Varuban bir kaçın tutup alurlar
Melik Mūsā katına tiz gelürler

Çamu insân-ıdı tonları kara
Turağı evleri cümle mağara

Âdemiydi dağı borkleri uçlu
Ulu tenlü erenler kamu güçlü

Çara tenlü kara tonlu kişiler
Ağarur dadışı durur kim ışlar

2440. Göreydüñ her biri bir dīve beñzer
Gören kişi uçınur ensi ender

Biri dil bilmez-idi söyleyeydi
Ki tā bir hāli i‘lām eyleyeydi

Melik Mūsā şorar şeyhe ki iy pīr
Bular ne t̄ayife ola‘aceb dir

Didi ‘Abdü’ş-şamed iy şāh-ı Mağrib
Bulardur istedüğüñ ahir erib

Gerek bunda murāduñ ola hāşıl
Olasın sen melikler içre fāzıl

2433 (a) tururlar : dururlar A.

2434 (a) tururdu : dururdu A.

2434 (b) kamu kaçdı : vü kaçdı vü A.

2435. beyit K’da yok.

2436 (a) tutup : dutup A.

2436 (b) katına tiz : hužūrına A.

2437 (a) kamu insân-ıdı : âdemîdür kamu A.

2438 (a) âdemiydi dağı borkleri : adımdan borkleri var sivri A.

2439 (b) dadışı durur : dadışudur A.

2440 (a) göreydüñ : şanasın A.

2443 (b) bulardur : bunlardur K.

- A180b 2445. Ne çāreñ var-ısa kıl bunda dūriş
Bularuñ-ıla key cān-ıla biliş
Haber vir didi ‘ ifrīt aḥī saña
Varasın didi Gerger ili yaña
Budur Gerger deñizi didügi hem
Ki bunda şādılık ola gide ğam
Gerek ol kumkumalar bunda ola
Bulınması bulardan ḥāşıl ola
- K86b Bular bulmasa ḥod kim bulısardur
Bize düşmenlerimiz güliserdür
2450. Kişi bir varduğı işe dūrişe
Ki tā maḫşūd-ıla andan irişe
Erüñ bir ğayretidür kanda olsa
Anuñ kim ğayreti yok yigdür ölse
Kişide olmasa ger ‘ār u ğayret
Ki andan yig olursa tañ mı ‘avrat
Ne deñlü bir kişinüñ yāri vardur
Ki yüz ol deñlü bes aġyāri vardur
Şu dostum didüğüñdür saña düşmen
Velī dostuñ mı şanursın anı sen
2455. Eger taşra işitse saña söyler
Veger sinden işitse şöyle eyler
Zihī ebleh ki rezīn ile diye
Tıruban şoñra dāyım ğuşşa yiye

2445 (b) bularuñ-ıla : bunlaruñ-ıla K. ; biliş : ğoriş K.
2448 (b) bulınması bulardan ḥāşıl ola : bunlar bulur anı ger kimse bula K.
2449 (a) bular bulmasa : bunlar olmasa K.
2449 (b) düşmenlerimiz : düşman kaması K.
2450 (b) maḫşūd-ıla andan : maḫşūdına anda K.
2452 (a) olmasa ger : olmayıcağ A.
2452 (b) ki : bes A.
2453 (b) ki yüz ol deñlü bes: yüz ol deñlü yine A.
2455 (b) veger sinden : ğirü senden K.

Meşel Āverden Ber Münāsib-i Süḥan *

- Meger kim bir ilūñ sultānı vardı
Anuñ ḥātūnı bir kimse severdi
- A181a İçin kırnaqlar-ıla ol tanışur
Olaruñ-ıla bir şanu şanışur
- Gerek ol pādişāha aḡu vire
Ki taḥt-ı salṭanatdan anı ıra
2460. Severdi kırnaḡuñ birisi şāhı
Bu sözi işidüben kıldı āhı
- Diler bu remzi şāha bildüre ol
Bulur bu fikri anuñ gönline yol
- Anı ḥātūn şanur kendü-y-ile bir
Bile kıldı anuñla rāy-ı tedbīr
- K87a Bu ḥod tanışdı gönliyle ir-iken
Rızā virdi velī sözi dir-iken
- Dirīgā dir ne çāre eyleyem ben
Ki bunı pādişāha söyleyem ben
2465. Kaçan fırsat ki buldı şāha vardı
Ḥaber bu meşveretden aña virdi
- Didi iy cānumuñ cānı şehen-şāh
Yavuz işden seni saḡlaya Allāh
- Vücūduñ müstedām olsun hemişe
Ki ‘ömrüñ ber-devām olsun hemişe

* Bu başlık A’da yoktur. (Münasip Söz Söylemek Üzerine Bir Hikāye)

2457 (b) kimse : yigit A.

2458 (b) olaruñ-ıla : bunlaruñ-ıla K.

2459 (a) gerek : diler A.

2459 (b) taḥt-ı salṭanatdan : taḥt u salṭanatdan K.

2460 (a) kırnaḡuñ birisi : birisi inaḡı K.

2461. beyit K’da yok.

2463 (a) tanışdı : danışdı

2465 (a) kaçan fırsat ki buldı : oñardı buldı fırsat A.

2466 (a) şehen-şāh : eyā şāh K.

2466 (b) saḡlaya : saḡlasın A.

2467. beyit K’da yok.

Cemālũñ gülşenin bād-ı hazāndan
Ki şaķlasun Hudā külli ziyāndan

Saña çiftũñ diler kim aġu vire
Bu ‘ömrũñ defterini ya‘ni düre

2470. Sözüme ger inanmazsañ bilesin
Ki şerbet vire olmaya alasın

Giru cebr-ile virgil anı içsün
Ki ‘ömri kökini bir demde biçsün

A181b

Eger böyle ola şart iderem ben
Beni hātũn yirine göresin sen

Boyun virdi bu söze kavlı idüben
Giru kırnaķ tũru geldi gidüben

İrişdi va‘de çünkim bāri bir gün
Tũruban şāh katına geldi hātũn

2475. Şunar şāha kadeh dir iy begũm iç
Girũ hātũna virdi almadı hiç

Didi şeh di imdi sen iç ol anı
Bulur mısın görem andan amānı

Şoñını ben daġı alam içem dir
Tereddüdden gönũl bendin açam dir

Didi hātũn ne var iy şāh bunda
Size olan şāfĩ şekker şerbetinde

Didi şeh eyü ise sen iç evvel
Bu müşkil işi bize idiver ġal

2468. beyit K’da yok.

2469 (a) çiftũñ : hātũn A. ; kim : ki K.

2469 (b) düre : dire K.

2470 (a) inanmazsañ : inmasañ A.

2471 (a) cebr-ile : kendüye K.

2471 (b) ‘ömri kökini bir demde : ‘ömri şāġımı göz göre A.

2472 (b) hātũn : anuñ K.

2473 (a) boyun : rızā A.

2474 (a) çünkim : çünki A.

2474 (b) şāh : şeh A.

2475 (b) girũ hātũna virdi almadı hiç : ġam u ġuşşaları gök başını biç A.

2476-2479. beyitler K’da yok.

2480. Giru hātūna viridi almadı hīç
İşi hātūnuñ oldı pīçdür pīç
- Aluban kōrkudan çün içdi anı
Anı içdügi yirde viridi cānı
- Ne bilsün yārini aġyārını er
Velī yüze gülici niçe biñ var
- Kişinüñ ayaġı bir yirde sürçe
Uşada il anı şöyle ki sırça
- K87b Eger bunda işümüz bitmeye çün
Bize düşmen güle varduġumuz gün
2485. Bu halkı hulka düzgil kim sevinsün
Çıķarsun kumkumayı talsun insün
- A182a Hālīfe hāzretine varasın ger
Seni hoş tutuban ‘ālemde öger
- Görüp düşmenlerüñ kör ola gözi
Ki dostuñ şād olup aķ ola yüzi
- Melik Mūsā didi bu söz eyü söz
İy h‘āce sen bilürsin bunları düz
- Ne kim hoca dir-ise eydevüz biz
Velī ma‘zūr idüñ bugün bizi siz
2490. Bu kışsa çünki bunda oldı ma‘lüm
Yarın bāķī kelāmı ola mefhüm
- Bugün geçmişlerüñi şād idesin
Eger bir fātihayla yād idesin
- Şalavāt Muştafānuñ rūhına vir
Getürgil Hālīka tevḥīd ü tekbīr

2480. beyit K’da yok.

2484 (b) düşmen : düşmān K.

2485 (a) hulka : hulq-ıla A. ; kim : -- A.

2486 (b) tutuban : dutıban A.

2487 (a) görüp : görüp A. ; düşmenlerüñ : düşmānlaruñ K.

2487 (b) aķ : aġ K.

2489-2492. beyitler A’da yok.

Ecelden Haḡ vire size emānı
Ki yoldaş eylesün şoñ-dem imānı

Kişiniñ dostına maşlaḡat durur
Eger yoldaşı kendüden oñatdur

2495. Bu resme ola yoldaşı kişiniñ
Ki bile göre teşvişi işiniñ

Ne ġam aña ki yāri ola hem-rāz
Huşuşa cümle yirde ola dem-sāz

Ne deñlü çoḡ bilürse ādemī söz
Tamām olmaz velī iş ādemī söz

Yaluñuz iş düze gelmez beşerden
Mu'āvin olmasa āzād ola şerden

Yaluñuz ol yaraşur kim eḡaddür
Ḳamu maḡlūḡa fażlı bi'-adeddür

Meclis-i Yāzdehum *

2500. Ḳadīm oldur ki yoḡdur ibtidāsı
Daḡı āḡir durur yoḡ intihāsı

Şameddür ol eḡaddür ferd ü vāḡid
Vezīri yoḡ melikdür ḡayy u mācid

Görür ḡiç baḡmadın ol cümle ġaybı
Keremden līki örter niçe 'aybı

K88a

Kimine virdi ol veyl ü şeḡāvet
Kimine irdi bol meyl ü sa'ādet

Bize irşād-içün virdi Rasūli
Sebepdür bulmaḡa aña vuşūli

2505. Ebū Bekr u 'Ömer 'Oḡmān u Ḥaydar
Ki şādıḡ 'ādil ü cāmi' ḡazanfer

2492. beyit A'da yok.

2494-2499. beyitler K'da yok.

* Bu başlık A'da yoktur. (On Birinci Meclis)

2500 (a) ibtidāsı : iptidāsı K.

2502 (a) görür ḡiç baḡmadın ol : bilür olbaḡmadın çün K.

2504 (b) bulmaḡa aña : aña bulmaḡa K.

2505 (a) Ebū Bekr u : Ebā Bekri K.

- A182b Selām aşhābına anuñ dem-ā-dem
İdem tā infişāl nesl-i ādem
- Uzun yaşı işit sözümi kardaş
Eşer kılsun degül gönülün eger taş
- Gönül vardır ki taşdan katırağdur
Velī sizden bu ‘ādet hōd ırağdur
- Eyā söz diñleyen işit iy maħdūm
Ki cümle mü’minūñ gönli olur mum
2510. Sözüñ gönülünde yir tutsun gerekdür
Velī anuñ sözinden yigiregdür
- Naşihat sen ululardan işitgil
Kulağında bu sözi halka itgil
- Bu halka dazığı sen zinhār az it
Ki her birini aşlından ihtirāz it
- Şu kim cinsūñ degüldür yār idinme
Veyā soñra anuñla ‘ār idinme
- Bilürseñ saña bu söz ma‘rifetdür
Şanur mısın veyā bī-menfa‘atdür
2515. Eger begdür eger miskīn ü dervīş
Gerekdür lā-cerem her kavme bu iş
- Naşihat kim ululardan işitmek
Melik Mūsā yarar bu işi itmek
- K88b Sözi kim söyledüm bunda kalıpdur
Şamed aña naşihatlar kılupdur

2507 (b) degül gönülün eger : degülseñ gönülün K.

2509 (a) eyā söz diñleyen : eyü söz diñle vü A.

2509 (b) mü’minūñ : mü’miniñ A.

2510 (a) tutsun : dutsun A.

2510 (b) velī anuñ : saña atañ A.

2512 (a) sen : -- A.

2512 (b) aşlından ihtirāz it : aşıldan aħir az it A.

2515 (b) lā-cerem her kavme : çünki mecmū‘ına K.

2517 (a) söyledüm : söyledük K. ; kalıpdur : ırıpdur A.

2517 (b) Şamed aña naşihatlar kılupdur : aña ‘Abdu’s-şamed öğüt virıpdür A.

Melik Mūsā anuñ sözin işitdi
‘ Amel dağı anuñ söziyle itdi

Eyü söyle bugün bu kavme didi
Ki iş bitmeklik-içün guşsa yidi

A183a

2520. Karalar pādişāhı gördi anı
Ki hergiz ile olmadı ziyānı

Meger dir bu yağı olmaya beñzer
Ziyānı olmaduğı oldur ekşer

Kişi şaldı varuban tā göreler
Yağı mı il midür anı şoralar

Ḥaber varubanın virdi selāmı
Ḥaber nite ki var bildi tamāmı

Yağı mısın bizümle il misin dir
Ne yirden geldüñüz dağı ḥaber vir

2525. Didiler tercümān-ıla giru hem
Ki biz yağı degülüz diyüp ol dem

Geçüp gidüciyüz biz yol eriyüz
Kerem idene iderüz girü biz

Eger yavuzlğ-ıla ideler iş
Aña ne baş kıala ne göz ne diş

Ya benden dir-iseñ birine biñ el
Bilürseñ elden üsdün olduğın el

Bunuñ gibi ḥaber çünkim alurlar
Girü beglerine ol dem gelürler

2519 (b) ki : kim A.

2520. beyit K’da yok.

2523 (a) ḥaber varubanın : ḥaberci varıban A.

2524 (b) yirden geldüñüz dağı : dürlü ṭayifedür A.

2525 (b) diyüp : diyip A.

2526 (a) geçüp : geçip A.

2528 (a) ya benden : ne yirden A.

2528 (b) bilürseñ : bilürsin A. ; üsdün : üstin A. ; olduğın : olduğı K.

2529 (b) ol dem : dönüp A.

2530. Didiler kim eyā sultān-ı Gerger
Kırardı bizi yağı olsa bunlar
- Ne kurtulduķ begüm bunuñ elinden
Hele illig sözi geldi dilinden
- K89a Bugün şādı bilürseñ bizde çokdur
Ki bunuñ yağılıķda gönli yokdur
- Bizüm-ile eger yağı olaydı
Esir idüp kamu bizi alaydı
- A183b Şu deñlü yağıyı-çün yarağı var
Gerek bundan kaçā her ne yağı var
2535. Çokal ışık geyüp dutar süñüler
İrer yıl gibi karşıdan süñüler
- Taķınurlar katı keskün kılıçlar
İrip şimşek gibi yağı kılıçlar
- Yağı leşker degüldür bildüñüz uş
Bes indi hizmetine varalum hoş
- İşidür Gergerüñ şāhı bunı çün
Yağı leşker degül şād oldu ol gün
- Ulu beglere lāyık nesne aldı
Melik Mūsā katına sürdi geldi
2540. Kaçan hayme kapusına irişdi
Melik Mūsā daķı tırdı görüşdi
- Baķuban gördi çün anları tañlar
Ki dıvlerdür bular dir şöyle añlar

2530 (b) yağı olsa bunlar : bu yağı olalar K.

2531 (a) kurtulduķ : kurtıldıķ A. ; begüm : şāhā A. ; bunuñ : anuñ A.

2531 (b) illig sözi : ilk sözi bu A.

2532 (b) ki bunuñ : kim anuñ A.

2533 (b) idüp : idip A.

2535 (a) geyüp : geyip A.

2536 (a) taķınurlar kātı keskin : dutarlar her biri yalıñ A.

2536 (b) irip şimşek gibi : yilik gibi irüp K.

2538 (a) Gerger'üñ şāhı bunı : şāh-ı Gerger bu sözi A.

2539 (b) sürdi : tırdı K.

2540 (a) irişdi : erişdi K

Teni tonı kara boyları yüce
Meger ol begleri bir ulu koca

Aña izzet idüp yir eylediler
Şorup gönlini datlu söylediler

Ḥ̄ān Āresten-i Şāh-ı Gerger Ve Rīsten-i Melik Mūsā *

Buyurdu şāh-ı Gerger dökdiler aş
Ki aşdan tıldı ol gün tağ-ılan taş

K89b 2545. Gümüştun siniler kındı yir yir
Ḥ̄arirden kıızıl aq döşendi pış-gır

Çanaqlar daḡı bu vaz' ıyla ol gün
Kimi gümüştun kimisi kıızıl altun

A184a Kındılar zerde vü dāne vü şürvā
Börek tutmaç u qalya dürlü helvā

Limonniye eriştē kibne helvā
Kebāb u yaḡni vü biryān u duḡvā

Yimişler dökdiler armud u elma
Üzüm incir qavun zerdālū ḡurma

2550. Dilerdi şāh-ı Gerger ya' ni ol gün
Müferriḡ mey içile şırf u gülgün

Melik Mūsā rızā virmedi aña
Didi iy beg ol aşı indi saña

2542 (a) yüce : yüce K.

2542 (b) koca : koca K.

2543 (a) idüp : idüp A.

* Ḥ̄ān Āresten-i Şāh-ı Gerger Ve Rīsten-i Melik Mūsā : Şıfat-ı Ḥ̄ān Nihāden K. (Gerger Şāhi'nin İçkili Sofra Kurması ve Melik Mūsā'nın Buna Kızması)

2544 (b) ki : kim A. ; tağ-ılan : tağ-ıla K.

2545 (b) ḡarirden kıızıl aq : ḡarir ü aq kıızıl K.

2547 (a) zerde vü dāne vü şürvā : zerde-y-ile dāne şürvā A.

2547 (b) börek tutmaç u qalya dürlü helvā : ki tutmaç u börek qalya gezervā K.

2548 (a) eriştē : erüştē A. ; helvā : biryān A. 2548 A'da mısralar yer deḡiştirmiş.

2548 (b) vü biryān u duḡvā : kuş eti firāvān A.

2549 (b) incir : encir

2550 (b) şırf u gülgün : şırf gülgün K.

2551 (b) beg ol aşı indi : şāh yine ol işi A.

Bizüm ol mezhebümüzde içilmez
Aramuzda anuñ sözi açılmaz

Anı şer-^c i Muḥammed kıldı menhī
Neden dāyim içersin anı sen hī

Bu ilde ulu begsin mu^c tebersin
Bize digil ki ne diye taparsın

2555. Sizüñ hem aşluñuzda var mı ādem
Veyā dīvler misiz anı şoraram

Gelüben bilmedin ilüñe girdük
Ki tuz etmek yiyüben sizi gördük

Ne diye tapduğunu di bilelüm
Ki bu dostluğu dağı yik kılalum

Didi bize didüñiz dīñüñiz siz
Size dağı diyelüm dīñümüz biz

Şorarsañ aşlumızı ibn-i ādem
Ḥaḳīkatda atañdur binüm atam

2560. Mesīḥuñ dīnidür tapduğumuz dīn
Ḳomazuz dilimizden dağı adın

Ne kim ol bize dimişdür iderüz
Nite ayruḳ yire adım adaruz

A184b

Melik Mūsā didi kim nite oldu
Mesīḥuñ dīni bunda ya^c ni geldi

Neden öğrendüñüz kim dimiş ola
Kimüñ söziyle geldüñüz bu yola

Bu ile ol dağı nite gelipdür
Size irşād bu resme kılipdur

2552 (a) mezhebümüzde : mezhebümüzde A.

2555 (a) aşluñuzda var mı : aşluñız mı durur A.

2556 (b) yiyüben : yidük vü A.

2557 (a) tapduğunu di : tapduğunuızı A.

2558 (a) didüñiz dīñüñiz : dīñüñizi dīñüz K.

2558 (b) dīñümüz : dīñümüz A.

2559-2564. beyitler K'da yok. K nüshasında 90. varak kopuktur.

2565. Didi bir gün bize ‘İsā görünür
Ki ‘ālem taldı yüzinden girü nūr

Bize bu resm-ile irşadı itdi
Velī gāyib oluban giru gitdi

Niçe yıldan berü aña tparuz
Niçe evler anuñ-içün yaparuz

Melik Mūsā didi ‘İsā nebīdür
Nite kim Aḥmed ü Mūsā nebīdür

Cemī-‘i enbiyānuñ dīni ḥaḫdur
Velī sizüñ ḫamusından ıraḫdur

2570. Mesīḫuñ olmaya bu resme adın
Ki zīrā bir durur tañrı daḫı dīn

Ne toḫdı ne anuñ oḫlı kıızı var
Ki mişli yoḫ direm kimüñ sözi var

Siniñ sözüñ diyen ḫankı nebīdür
Şanur mısın ki ‘İsā mezhebīdür

Hele iy şāh-ı Gerger ne diyevüz
Ki göñlüñ olmasun hiç bize yavuz

Ne dīne kim tparırsın bilürsin
Özüñe ne ḫılursañ sen bilürsin

2575. Melül olmaya çün bu söze ḫalma
Arada söz durur göñlüne yılma

A185a

Senüñ-ile bizüm çok işümüz var
Kerem it ol işümüzü bitür var

Yidük çün bir çanaḫdan böyle biz ḫoş
Ki olduḫ sizüñ-ile şindi ḫardaş

Atadan anadan ḫardaş ḫazanmaḫ
Geñezdür aḫır ol adı adanmaḫ

Senüñle bile toḫandan gümānuz
Oḫuşa ḫardaş oldu yiñi ne söz

2565-2579. beyitler K’da yok.

2580. Bu sözi kim direm girçek durur hem
Velikin bir degül her dürlü adem

Gerekmez her kişiyi bir şanalar
Ki şoñra bir sebebden üşeneler

Meger bir kimse bir başmağçı-y-ıla
Ki tuz etmek yimiş ikisi bile

Mağabbet bağlamışlar cān u dilden
Degüldür kim ola ya söz ü dilden

İki arkadaş gibi yār oldılar çün
Didi başmağçıya ol kişi bir gün

2585. Bize bir başmacuğ dik didi nārīn
Bu deñlü sinüñ-ile çünki yārin

Didi başmağçı baş üzre dikeyin
Tamām idip bugün key didi yarın

Hele aqçayı evvel aldı-y-ıdı
Ki yarın dikeyim başmağı didi

K91a Kaçan kim göre ol başmağçı yarın
Dir idi uş dikem başmağı yarın

Ne aqçasın virür ne dikdi başmağ
Bu kez qopdı arada bir şavaşmağ

A185b 2590. İki yārūñ arasında ‘alāmet
Ġaraž olursa qopar bir ‘adāvet

Kişi tuz etmegi yirse Ġaraždan
‘Acebdür qurtılursa ol maraždan

Sebep ħod bize tuz etmek yimekdür
Ġaraž n’olur arada ne dimekdür

Sizüñ-ile velikin tanışuram
Gerekdür kim size bir nesne şoram

Süleymān nebī dīvleri dutdı
Qoyuban qumqumaya şuya itdi

2580-2587. beyitler K’da yok.

2589 (b) bir : bu K.

2595. Bilür misiz ki kıanda bulunur ol
Kim ol eřrāfa yağın mı durur yol
- Elüñüzden gelür mi anı bulmağ
Ki beñzer mi ‘aceb ol nesne olmağ
- Didi ol řāh-ı Gerger uruban yüz
Ki baş üstine beg her ne dise söz
- Ne resme ādemī ola şu kişi
Ki şartına güci yitdügi işi
- Elinden geldügin şartınsa ādem
Ki nā-merd ü bağıl nā-kes ola hem
2600. Kişi çün er durur işi keremdür
Bu ‘ālemde anuñla muşteremdür
- Cihānuñ varlığı ad erligidür
Bilürseñ ‘ālemüñ ol begligidür
- K91b Bu māl u memleket ĥod bunda çalur
Eyü yavuz gider bir adı çalur
- Elümüzden gelür işdür bizüm ol
Bizüm şullışçılar anı bulur bol
- A186a Anuñ-içün begüm guşsa yimeñ siz
Ola mı olmaya mı kim dimeñ siz
2605. Hele bir niçe gün bunda şuralum
Biraz devletlü yüzüñi görelüm
- Deñize şalgıcılar var şalalar
Ne deñlü dileseñ ĥāzır şılalar

2595 (b) kim : ya K.

2596 (a) elüñüzden : elüñizden A.

2597 (b) ki baş üstine beg her ne dise : baş üstine iy şeh her ne didüñ A.

2600 (a) çün : kim A.

2601 (a) erligidür : eyligidür A.

2602 (b) gider bir adı çalur : giden bir adın alur A.

2603 (a) elümüzden : elümüzden A.

2604 (a) begüm : řahā A.

2604 (b) kim : ki K.

2606 (a) şalgıcılar : şalcılar A.

2606 (b) dileseñ : diseñiz A.

Melik Mūsā didi menzil uzanur
Aḫī sizden eyā beg kim uşanur

Ne deñlü ger aloram oturam ben
Gerek şol deñlü yügürem girü ben

‘ İnāyet çünki Hadandur ulına
Gerekdür yol eri yolda bulına

2610. Bize bundan olan eylügi Hālı
Bula bir daı yirden ide bayı

Sebep siz olduñuz bu deñlü tırdu
Tıpuñuzı görüben ayme urdu

Daı bunda bizüm yok işümüz hiç
Kerem idüñ bizi yoldan omañ giç

Didi çün şāh-ı Gerger şabr idüñ siz
Diyelüm tılgıcılar kim gele tız

Kişi gönderdi barıler gelince
Haber mecmū‘ına ma‘ lüm olunca

2615. omadı girü üç gün şāh-ı Gerger
Ki Mağrib şāh melīkin anda egler

K92a

onuqladı cemī‘i leşkerini
Kişiler amu leşker serverini

Gice gündüz onuqlı eyledi çün
Tamām oldı açan-kim ya‘ ni üç gün

A186b

Hüner-mend ādemī var-ısa anda
Dirilüben gelürler cümle anda

2607 (b) aḫī sizden : aḫir senden K.

2608 (a) oturam ben : oturuban A.

2610 (b) bula : n’ola A.

2613 (a) çün : ol K.

2613 (b) tılgıcılar : tılgucılar A.

2615 (b) şāh melīkin : melikini A.

2616 (b) kişiler : kişiledi K. ; serverini : erini K.

2617 (a) onuqlı : onuqlu A.

2618 (a) hüner-mend : hüner-med K. ; ādemī : barıler K.

Ḳamusa iş bilürler mu‘ teberler
Du‘ ā ḳılup gelüben yir öperler

2620. Gelen baḫr̄ilerini ‘ arz iderler
‘ Aceb iy beg ne ḳullıḳ oldu dirler

Buyurḡıl bize bu baḫre ḫalalum
Ki dürlü ḳıymet̄ilerden alalum

Deñizüñ dürr-i ūeh-vārın direlüm
Ne ḳullıḳ dir-iseñ daḫı görelüm

Didi baḫr̄ilere ol ūāh-ı Gerger
Gerekmez bize hiç incü vü gevher

Ne deñlü ger bulasız anı size
Ki virmek ūarḫ-ıla bir dāne bize

2625. Degül maḫşūdumuz hergiz birisi
Eyü yavuz uūaḡı ger irisi

Murādumuz bu durur l̄iki sizden
Baḫır ḳumḳuma alasız deñizden

Süleymānuñ zamānından ḳalıpdur
‘ Azābı d̄ivlere anda ḳalıpdur

Anı her kim çıkarursa ḫaluban
Cihānda söylene adı ḳaluban

Aña iller daḫı virem ilümden
İdem eylük ne kim gelse elümden

K92b 2630. Didiler baūumuz üstine buyruḳ
Kimümüz var bizüm ya senden ayruḳ

Bize ūehr ü vilāyet aḳça vü il
Yiter ger ḳılasın ḫatlu eyü dil

2619 (b) ḳılup : ḳılıp A.
2620 (b) iy beg : ūāhā A.
2623 (b) incü vü gevher : dürr-ile A.
2625 (a) maḫşūdumuz : maḫşudumuz A.
2626 (a) murādumuz : murādumuz A.
2628 (a) ḫaluban : aluban A.
2630 (b) senden ayruḳ : sizden artuḳ A.
2631 (b) ḫatlu : datlu K.

Belāya varalar ʔatlu dil-ile
Acı söz hiç ider balı el-ile

A187a

Senüñ datlu sözüñ yiter bize il
Deñizlere inelüm ay eger yıl

Bu sözi baħriler çünkim didiler
Anı bulmaqlıġuñ kaydın yidiler

2635. Buyurdı şādılıġdan şāh-ı Gerger
Ki at üstine geldi cümle leşker

Sevinüp şādılıġ ʔablı kaħıldı
Kenār-ı baħre cümle ‘azmi kıldı

Deñiz ʔatına varuban ʔururlar
‘Alem çözüp naħāreler ururlar

Şoyundı baħriler geydi niķābı
Şu deñlü geldiler kim yoķ ġisābı

Didi sem‘an ve ʔav‘an düşdi düp-düz
Ne deñlü var-ısa ol baħriler yüz

2640. Görinmez oldı gitdi cümle baħrī
İnüben seyr-iderler ʔa‘r-ı baħrı

Niçe sā‘at geçer inüp yüzelden
Şanasın yir ü yurdıdur ezelden

Deñizde niçe dürlü cānavar var
Ki bundaġı gibi ança ʔavar var

2632 (a) ʔatlu : datlu K.

2632 (b) el-ile : il-ile A.

2633 (a) senüñ datlu : siniñ ʔatlu A.

2633 (b) deñizlere inelüm ay eger yıl : deñiz ka‘rına inelüm niçe mīl A.

2635 (a) şādılıġdan : şād oluban A.

2635 (b) ki : kim A. ; cümle : ʔamu K.

2636 (a) sevinüp : sevinip A.

2636 (b) kenār-ı baħre : deñiz ʔatına K.

2637 (a) ʔururlar : dururlar A.

2637 (b) çözüp : çözip A.

2638 (b) geldiler kim yoķ : geldi kim yoķdur A.

2639 (a) ʔav‘an : ʔā‘an A.

2639 (b) ol baħriler : niçe biñ K.

2641 (a) inüp : inip A.

2641 (b) yir ü yurdıdur : yiri yurdıdur K.

2642 (a) deñizde : deñiz A.

- Deve at u katır öküz eşekler
Bapur arslan u kaplan u üşekler
- K93a Cemî^ç inden hele anda dağı var
Görürsin nite kim bunda dağı var
2645. Kamu yir yüzine çıkmağa korçar
Ki zîrâ âdemîden cümle ürker
- Nite hikmet durur bu ibn-i âdem
Şerîf olup aña kul ola ^ç âlem
- Qurular da deñizlerde olurlar
Ne kim anda gerek olsa bulurlar
- A187b Zebûn eyler elinde ejdehâyı
Seçer her kıymetîlerden bahâyı
- Niçe fennî bilürler şöyle muṭlaḡ
Kerâmet virdi zîrâ âdeme Ḥaḡ
2650. Deñizüñ dibine inüp yürürler
Niçe dürlü ^ç acâyîpden görürler
- Girüp ol baḡriler ṭaldı çıkuban
Ki on bir kumḡuma aldı çıkuban
- Çalarlar ṭabl u zurnâ vü nefîri
Ḳılurlar bûy-ı hoş müşk-i ^ç abîri
- Çalınur def ü zinc ü çeng-ile ney
Melik Mûsâ neler şâd oldı hey hây
- Bular baḡrîleri çünkim görürler
Bu vaz-^ç ıla kamu karşı varurlar

2643 (b) bapür : babür A.

2644 (a) cemî^ç inden : kamusından A.

2645 (b) ki zîrâ : göricek K. ; cümle : ya^ç ni K.

2646 (a) nite : ya ne A.

2650 (a) inüp : inip A.

2651 (a) girüp : girip A. ; çıkuban : çukuban A.

2651 (b) ki : kim A.

2652 (a) zurnâ : surnâ K.

2654 (a) çünkim : çünki K.

2655. Şaçular saçuban hil' at virürler
Ki datlu dil-ile ni' met virürler
- Birin ol kumkumanuñ bilmek-içün
Şıdılar kaçıbanıñ ağzını çün
- Ne vardur ya' ni göreler açuban
İçinden çıkdı bir tütün kaçuban
- Var-ıdı bir menāre deñlü kaddi
Yoğunluğı dağı ol kıddı haddi
- K93b Didi kim yā Süleymān ibn-i Dāvud
Şuçum katuñda bes çok oldı lā-būd
2660. Bağışlağıl bu dem li'llāh ki suçum
Ki kulluğ ideyin yitdükçe gücüm
- Yañıldum yā rasūla'llāh ki tevbe
Ki ayruğ itmeyem iy şāh ki tevbe
- Bu sözi eydüben zāri kılurdı
Ki korqudan yanuban yağılurdı
- Diri şandı Süleymānı meger ol
Bu resme āh-ile feryād ider bol
- Süleymānuñ şanur bu leşkeri hem
Şanur kendüye ol gün irdi mātem
2665. Halāyık tañladı anı görüben
Kamu denk oldılar anda turuban
- A188a Didiler pādişāhuñ zī-' ināyet
Süleymān-ıla olmış bī-nihāyet

2655. beyit A'da yok.

2656 (b) kaçıbanıñ : kaçıbanın K.

2657 (a) ya' ni göreler : göreler ya' ni A.

2658. beyit A'da sayfa kenarında 2657. beyitten sonra yer almaktadır ve bu beyit K'da yoktur.

2660 (a) li'llāh ki : li'llāh A.

2660 (b) kulluğ ideyin : kulluğ ideyim A.

2661 (a) yā rasūla'llāh ki : yā rāsūla'llāh A.

2661 (b) ki : kim A. ; ki tevbe : tevbe A.

2662 (a) eydüben : eydüben A.

2663 (b) bol : ol K.

2664. beyit K'da yok.

2665 (b) turuban : duruban A.

Cemî-‘i memleket mecmû-‘ı maḥlûḳ
Muṭî‘ oldı sözine dimedi yoḳ

Bu dîvi gör ne ūç kılmıŝ oldı
Ki bu bardaḳda buncadan ḳalaydı

Bu resme cisme gör ne ḳıldurupdur
Ūçuḳnı ne ṯarîḳa bildürüpdür

2670. Anuñ kim var-ıdı cismi ḥaḳîḳat
Peyamberlik ü sulṯānlıḡ u ūevket

Nite kimse aña ‘āŝî olaydı
Eger olsa cezā böyle bulaydı

Melik Mūsā sevindi gördi anı
Anı bulduḡına ūād oldı cānı

Yirinürdi seferde olduḡına
Sevindi lîki anı bulduḡına

Ūıfatu’1-Leyli *

K94a Niḳāb urındı ‘ālem çün ḳaradan
Ki ūemsüñ ūu‘ lesi gitdi aradan

2675. Ḳara ḳoynı aḡıldan çünki yaydı
Ḳarañluḡı ḳodı kāfurı yıḡdı

Ḳara perde bu saḳfe kim açıldı
Cihānuñ rüūeni ol dem kesildi

Ḳaragulıḳ havāda yirleūürdi
Meger ūāh-ı kevākib gizlenürdi

2668 (a) gör : bil A. ; kılmış : itmiş A.

2668 (b) bardaḳda : küb içinde A.

2669 (b) bildürüpdür : bildürüpdür A.

2670. beyit K’da yok.

2671 (b) eger olsa : olursa ḥod A.

* Gecenin Sıfatı

2674 (a) niḳāb urındı ‘ālem çün : girü ‘ālem niḳāb urdı K.

2675 (b) ḳarañluḡı : ḳara tarla A. ; yıḡdı : yitdi A.

2677 (a) yirleūürdi : tizlenürdi A.

2677 (b) meger : daḡı A.

Güni pençşenbe-y-idi ol dünüñ hem
Çü ol dem gün ʈolundı oldı aḥşam

Gice kim oldı cum‘ a gicesiydi
Velī her gice diñle niçesiydi

2680. Deñizde bir kıaya bitmiş ulalmış
Ulalduqça kıayaları bolalmış

A188b Yücelmiş büyümiş adaya beñzer
Ki hiç olmaya ol araya beñzer

Deñiz çevre yanın ortaya almış
Yaluñuz arada ol kıaya kıalmış

Kıaçan her cum‘ a gicesi olurdı
Ki ol kıaya içinden ün gelürdi

Gelen ün bir laḥif āvāz-ıdı kim
Ün-ideydi özin diñlerse her kim

2685. Eger bülbül işitse şavtın anuñ
Ki terkin urur-ıdı ʈatlu cānuñ

Tūḥi andan leḥāfet ögreneydi
Niçe şirin ‘ibāret ögreneydi

Niçe kıaygulu göñlü şād iderdi
Yıkuq göñli niçe ābād iderdi

K94b Niçe datlu ‘ibāret söyleyeydi
Ki emrāzı selāmet eyleyeydi

Oқurdı söz-ile tesbīḥ u temcīd
İderdi Ḥālıķı tefrīd ü tevḥīd

2678 (a) pençşenbe-y-idi : pençşenbe idi K.

2678 (b) çü : kim A. ; ʈolundı : dolundı A.

2681 (a) büyümiş : büyümüş A.

2683 (b) ki : kim A.

2685 (a) şavtın anuñ : dinmeyeydi K.

2685 (b) ki terkin urur-ıdı ʈatlu cānuñ : işidüp yanına utanmayaydı K.

2687 (a) göñlü : göñli A.

2688 (a) niçe datlu ibāret : laḥif elḥān-ıla söz A.

2688 (b) ki : kim A.

2689 (a) oқurdı : oқırdı A. ; söz-ile : -- A. ; tesbīḥ u temcīd : tesbīḥ-i temcīd K.

2690. Dir-idi iy kâdir ü hannân ü mennân
Yaradan ‘âlemi sultân u subhân

Hakîm ü hayy u kayyûm u şamedsin
Bes âmennâ ki Allâhu ehad̄sin

Raûf u zü’l-celâl ü hâyî u kayyûm
İderler aduñ-ıla âheni mûm

Bizi de yâd itme raḥmetüñden
Bilürsin râḥatun hem zaḥmetüñden

**Subḥâne Men Yerânî Subḥâne Men Lâ Yensânî ‘Alâ Ba‘de
Mekânî Subḥâne Men İnsânî Subḥâne Zi’l-melekûti Subḥâne
Zi’l-‘izzeti Ve’l-kudreti Ve’l-heybeti Ve’l-‘azameti Ve’l-ceberûti
Subḥâne’l-meliki’l-hayyi’llezi Lâ Yenâmu Velâ Yemûtu ***

Bu tesbiḥi Melik Mûsâ çü diñler
Tebessüm eyleyüben daḥı tañlar

A189a 2695. Şorar ol pâdişâha bu ne ündür
Ḳayadan kim laṭif ündür neçündür

Bu tesbiḥi ḳayada oḳuyan kim
Deñizde ḳayada anı ḳoyan kim

Ünin işidüben cānum sevinür
Yüzün görsem gönül gamdan avınur

Perî midür veyâḥûd âdemîdür
Yüzini görsevüz bârî demidür

Didi ol şâh-ı Gerger söyleyüben
Nite sen göresin kim görmedüm ben

2700. Ne atam ne dedem gördiydi bunı
Hemân işidürüz bunda bu üni

Çıkacak yiri yok yolu bulunmaz
Aḥî anuñ-içün nedür bilinmez

2690-2693. beyitler K’da yok.

* Bu başlık A’da yoktur. (Beni Gören, Beni Unutmayan, Uyumayan, Sonu Olmayan, Melekût ve Caberût Âleminin Sahibi, İzzet, Kudret, Heybet ve Azamet Sahibi Olan Allah Bütün Eksik Sıfatlardan Münezzehtir.)

2695 (b) kim : bu K.

2696 (a) oḳuyan : oḳıyan A.

2697-2698. beyitler A nüshasında yer deḡiştirmiş.

2701 (b) aḥî anuñ-içün : anuñ-içün aḥir K.

Kaçan cum' a gicesi ola ol dün
Çıkar irte olinca bunda bu ün

Bilinmez âdemîdür ya perîdür
Bilinmekden bilesiz bu berîdür

K95a Bilinmez bu gelün giçdür gidelüm
Karañu dün içidür bes n'idelüm

2705. Bilinse bunça yıldan bilineydi
Haber hem hazretüne kılınaydı

Katındağı yigitler dahı yir yir
Heves kılma n'idersin iy begüm dir

Geñez yirde degül varaydı kişi
Dürişüben bileydi tā bu işi

Hele maşşüdü aħir varduğ alduğ
Niçün zaħmet çekersin dahı artuğ

A189b Ne işe geldün-ise bitdi ol iş
Ne hâcet bunca artuğ dahı teşvîş

2710. Niçe dürlü ' acâyip yaradur Hağ
Temâşâ kıl ne deñlü dileseñ bağ

Ne deñlü kim yaradılmış göresin
Saña vâcib degül dâyim şorasın

Dönün bes haymedin yaña gidelüm
Biraz bu vaħtumuzu hoş idelüm

Aşuban girü döndi cümle âdem
Nağâreler üninden tıldı ' âlem

Şafâ vü şādılığ-ıla dönerler
Gelüben girü çadırda çonarlar

2702 (a) ol : her A.

2705 (b) hem : -- A.

2708 (a) maşşüdü aħir varduğ alduğ : maşşüd hâşıl oldı varduğ A.

2708 (b) niçün : neçün A. ; çekersin : çeker siz K.

2712 (b) vaħtumuzu : vaħtumızı A.

2713 (b) nağâreler üninden : nakâre ünlerinden A.

2715. Ağır bizler bağışlar kıl karavaş
Hisābı yoğ ki virdi kıymeti taş

Yine ol gice hem ol şāh-ı Gerger
Ki Mağrib şāhına kulluğlar eyler

Azıklar dağı düzdilerdi gice
Külümbe çörek ü helva güliçe

Kete şamşa vü yağni şekkerine
Cevāriş nuğli dökdi her birine

Şıfatu'n-Nehār *

K95b Yüridi seyr idüben cümle ülker
Çara çoynuñ biri kalmadı ürker

2720. Şeher yili esüben perde açdı
Ki dünüñ zerresi kalmadı kaçdı

Çıkar bir meş' ale şarkdan görünür
Ki bu 'ālem yüzi tıldı girü nür

Dutar tağ u dere şahrā vü gülşen
Eyā mü'min beşāret geldi gül sen

A190a Günüñ rengi cihāna çün boyandı
Kamu leşkerleri dağı uyandı

Turuban cümlesi bağladı rağtın
Yağın dirildi her biri ırağdın

2725. 'Alem çözdü naķāre urdı leşker
Biraz yir göndedür ol şāh-ı Gerger

2715 (a) ağır bizler : binüd-ile A.

2716 (a) hem : hoş K.

2716 (b) kulluğlar : kullığlar A. 2715-2716. beyitler A nüshasında yer değiştirmiş.

2717 (a) azıklar dağı düzdilerdi : yol azığı düzilmiş o A.

2717 (b) külümbe çörek ü : şeker ü börekler A.

2718 (a) şamşa vü yağni : yağni vü şamşa A.

* Bu başlık K'da 90b'de yer almaktadır. (Gündüzün Şıfatı)

2719 (a) cümle : çünki A.

2719 (b) çoynuñ : çoyunuñ K.

2722 (a) dutar : olur A. ; vü : çü A.

2723 (a) günüñ : gögüñ A.

2723 (b) leşkerleri : leşker eri A.

2724 (b) yağın : neçün K. ; ırağdın : yā rağdın K.

Esenleşdi girü döndi qaralar
Ki bes evleri ne girü varalar

Çü Mağrib leşkeri göçdi yürüdi
Demürün şu' lesi yiri bürüdi

Aşup ya' ni bular qanda yürürse
Demür qal' a şanurdı kim görürse

Sünüler ılduraduğı eşerden
Çokallar çağşaduğı ol beşerden

2730. Qaçardı cānavar tağdan ovadan
Göçerdi yanqudan quşlar yuvadan

Giderler altı ay geh aç geh toq
Dağı bildükleri yirden eşer yoq

Niçe il ü vilāyetler geçerler
Gice yatubanın gündüz göçerler

K96a Yürürler bir bucuq yıl dağı gidüp
Tavarı ara binip ara yidip

Çıkarlar bir tağun üstine bir gün
Deñiz görindi andan baqdılar çün

2735. Melik Mūsā şorar şeyhe ki iy p̄ir
Bilür misin ki ne yirdür bunu dir

Deñizdür qarşumuza görünür uş
Kenāra yolumuz dağı gelür tuş

A190b Şamed eydür bu il iy beg laţif il
Toqındı gögsüme tatlu ' aceb yıl

Şu deñlü yandurupdur bizi ğurbet
İlümüz yili oldı bize şerbet

2730 (b) yanqudan : uluban K.

2732 (b) yatubanın : yatubaniñ A.

2733 (a) gidüp : gidip A.

2733 (b) tavarı ara binip ara yidip : tavara az binübenin az yidüp K.

2735 (b) bilür misin : bilür misiz K.

2736 (a) qarşumuza : qarşumıza A.

2737 (a) Şamed eydür bu il iy beg : didi şeyh ol dem iy şeh bu A.

2737 (b) toqındı : toqınur K. ; gögsüme tatlu : yüzüme datlu A.

2738 (b) ilümüz : ilümüz A.

Şoracağ il budur şorgıl işitgil
Bunuñ söziyle gönlüñi hoş itgil

2740. Şamed başladı şi' re gör ki nedir
Bu şi' ri illerinüñ gör ki ne dir

Şi' r-Güften-i Şamed Berāy-ı Vaṭan-ı Ḥod *

Nūrıdur bu ilüñ dutar cihānı
' Ālem-i ten ola meger bu cānı

Yād ildeki Yūsufuñ haberinden
Ḳurduñ aradaki yoğ ziyānı

Bu ilde ferağ ki bu cāna düşdi
Biñde biri ayruğ ilde ḳanı

Ḳuşlar bize merḫabā iderler
Söylemege liki yoğ lisānı

2745. Bu tağ dere bize biliş görünür
Zirā belürür bunda illik nişānı

K96b

Ġurbet ağusın içen kişiler
Tiryāğ ola görine mekānı

Yurdından ırılrsa er şoğılur
Sünüñde iligi ṭamarda ḳanı

Beşāret iy melik işbu egindür
Bu ilden bellidür ilüñ yağındur

2740 (a) Şamed başladı şi' re : işit ' Abdü's-şamed bir A.

* Şi' r-Güften-i Şamed Berāy-ı Vaṭan-ı Ḥod : Şi' r A. (Şeyh Abdüssamed'in Kendi Vatanı Hakkında Şiir Söylemesi)

2741 (a) nūrıdur bu ilüñ : nūrı bu ilüñ A.

2742 (a) haberinden : ħırından A.

2742 (b) aradaki : bu arada A. ; yoğ : yeg A.

2743 (a) ki bu cāna : ki cāna A.

2743 (b) biri : biri var mı K.

2744 (a) iderler : diyü çağrışur K.

2745 (a) bize: -- A.

2745 (b) bunda illik : ilüñ A.

2746 (a) ağusın : acısını K.

2746 (b) tiryāğ ola görine mekānı : öñine görinse ger şād ola K.

2747 (a) şoğılur : şağlıdur K.

2747 (b) iligi : ilig A.

2748 (a) iy melik işbu egindür : heykelin iy şeh dağın dur A.

Seferde yürimekten katı arduķ
Yüridük yolları dört yıldur artuķ

2750. Yaķın geldük bugün Mağrib iline
Haber daķı bugün yarın biline

A191a

Ne ğuşsa ya' ni şinden girü daķı
Yaķındur şindi Mağrib ili aķı

Geñümüzce giderüz ivmezüz hiç
Ne ta' cildür varavuz ir eger giç

Biraz konuñ budur bugünkü menzil
Revādur kim kılavuz bunda maķfil

Ķonar ol arada leşker inüben
Dutılır ħaymeler ni' met yiyüben

2755. Uzandı söz yaşıñuz olsun uzun
Bilüñ kim kışsa ħaldı bunda bugün

Yarınĝı kışsa bundan daķı şir̄in
Ķaçan sen diñler-iseñ anı dirin

Eger Ħaķdan olur-ısa ' ināyet
Görevüz niçedür yarın ħikāyet

Şenā kıl Ħālıķa aña Muştafāyı
Ķamu mü'minler-içün kıl du' āyı

Meclis-i Devāzdehum *

Anuñ birligine şükri kıluram
Şeriki yok mişāli yok bilürem

K97a

2760. Ğafūr oldur şekūr ol ħayy u ħālīķ
Ezeldür lem yezel subħān-ı rāzıķ

Semī' oldur başir̄ oldur ħabir̄ ol
Ķadīm oldur kebir̄ oldur ħadīr ol

2749 (b) yolları : bu illeri K.

2751 (b) şindi Mağrib ili : Mağrib ili şindi A.

2752 (b) ta' cildür varavuz ir eger : ta' cıl irevüz ger ir ü ger A.

2753 (a) biraz : düşüñ A.

2755-2762. beyitler A'da yok.

* On İkinci Meclis

Bilürseñ ağladuban güldüren ol
Cihānı hem dirilden öldüren ol

Giru hem cān u ten cennet viren ol
Burāk u hulle vü z̄inet viren ol

Bize vācib durur şükryn idevüz
Göñülde dilde çok z̄ikrin idevüz

2765. Selām olsun Rasūle cān u dilden
Ki hatm-i enbiyā dīni dirilden

Niçe ‘ aşıleri elden alan ol
Niçe suçluyı özinden bilen ol

Mürüvvet kānı sulṭān-ı risālet
Niçe gümrāha nūrıdur delālet

Mübārek rūhına bizden şalavāt
Dağı aşhābına olsun taḥıyyāt

Te‘ āla’llāhu ger olsa mu‘ āvin
Ḳamu ğamdan bugünkü sözden arın

2770. Eger iller emīn olsa yağıdan
Gerek varduqça arta bayağıdan

İrer yolın geçer her bir araya
Begenmez ḳonmağa degme sarāya

Yaban ol dem sarāy olsa yaraya
Devālar ol toprağı yaraya

‘ İnāyet kılsa her kime Yaradan
Emīn ola gerek niçe yaradan

Şol ‘ iḳlīme ki raḫmet ide Allāh
Mu‘ ayyendür virür ‘ adl issı bir şāh

2775. Melikler ḳanda kim şāhib-keremdür
Niçe düşmen vücūdından ‘ ademdür

Ra‘ iyyet ḳünkü şehden ola hoşnūd
İki ‘ ālemde oldur şāh-ı mes‘ ūd

2763-2769. beyitler A’da yok.

2770-2776. beyitler K’da yok.

Kimesne z̄ulm-ıla il dutmadı bil
Vel̄ikin ‘adl-ile dutıldı çok il

Eger bunda bugün ‘adl ide özüñ
Yarın anda gerek aq̄ ola yüzüñ

İşigüñde niçeler āh ider var
Aḫi bir ḫāline baq̄ anlaruñ var

2780. Anuñ altında olur bunca miskīn
İñen daḫı gönülden dutmaḡıl kīn

A191b

Şerīf olduñ za‘īfe yüce baq̄ma
Aşaq̄ gönlin esirge ada yaq̄ma

İşitgil ben delüden uşlu sözler
Görinür söz içinde bunca yüzler

Didügümden üşenme aḫi saña
Ne resme añlasañ söz varur aña

Egerçi sözlerümüñ zaḫmı var hem
Velī vardur içinde niçe merhem

2785. Diyem çün on ikinci meclisi ben
Gerek dil-şād olasın diñleyüp sen

Eger sözdür eger ayruksı işdür
Anı cehd it özüñ-ile bilişdür

Bilişmekdür neyi kim añlayasın
Gerekdür gönlüñ aña bağlayasın

Sözüm saña ögüt yiter dutarsañ
Sevinesin didüğüm ger iderseñ

K97b

Ḳarındaş bilmedüğüñ ögrenü gör
Ki nāmuslanma bilenden varıp şor

2777-2784. beyitler K’da yok.

2785 (a) diyem çün on ikinci meclisi : bu resme söze ger meşḡül olam A.

2785 (b) diñleyüp : diñleyip A.

2786 (b) cehd it özüñ-ile : cehd idip özüñle A.

2787 (a) neyi : yanı K.

2787 (b) gönlüñ : gönli K.

2789 (a) -- : iy K. ; ögrenü : ögreni A.

2789 (b) ki : -- K. ; varıp : varuban K.

2790. Ululuğ kiçilik olmaz ta‘ alluğ
Ulu tenlü niçe er var hüner yoğ

Hünerde oğlan u ıoca gözetme
Muğaddem çün hünerdür söz uzatma

Şınamañ bilmedüğüñüz işi siz
Ola kim bir zamānda irişesiz

Şınayan bilmedügin kend’özinden
Ki dünyā rāhatı çıka gözinden

Şu kim bilmezdi ‘ akreb dutdı gördi
Eline alduğı dem anı urdı

A192a 2795. Acısı cānına geçdi ovınur
Belāya uğradı geçdi uğınur

Ne bilsün görmeyen ağı ne aşdur
Ne ırıdır bilür ne bellü yaşdur

Cehālet bir belādur her yañadın
İşüñ şarpın gözedür ır oñadın

Seferde ger ızarda olsa bir iş
Ki üstād olmasa çok ola teşviş

Ne dürlü cānavar dutsa ıravuz
Neye kim yönelürse ol gelür öz

2800. Sözi bunda ırduğ biz ya‘ ni ol gün
ıravuz kim didi leşker ırnar çün

ırnarlar diñlenüben eglenürler
ıavar ögin dirince öglenürler

Göçerler girü ol gün ol aradan
Geçerler niçe ırğ-ıla dereden

2790 (a) ululuğ : ululuğ A.

2791 (b) muğaddem : muğadder K.

2792 (b) kim : ki K. ; zamānda : ziyāna A.

2793 (a) bilmedügin kend-özinden : bilmedin kendü özinden A.

2793 (b) dünyā : cümle K.

2797 (b) şarpın : şarbın K.

2798 (b) ki : çün A.

2801 (a) eglenürler : öglenirler A.

2801 (b) öglenirler : eglenürler A.

K98a Kaçan Mağrib iline kim varurlar
Biraz muştıcılar şalıvirürler

Varıp çün Mağribe muştıcı irdi
Haber andan Melik Hārūna virdi

2805. İştidi çünki atası gelürdi
Bağışladı ne kim ol gün geyürdi

Gelen kişiyle kaması görüşdi
Haberler birbiriyle virişdi

Melik Hārūn bulara virdi hil' at
Taviladan buyurdı çekerler at

' Alem çözildi nakāre uruldu
Kamu halkuñ varı anda dirildi

A192b Niçe dürlü bile ni' met aluban
Varup karşı çıkarlar şād oluban

2810. Melik çün ' ādil ola şād olur il
Ki bir gün ayrılığı ola biñ yıl

Yağı güninde her biri bilinür
İñen alusı biñ adça kılnur

Şu gün kim görine düşmen gele çün
Oğul kız terkin urur bir ad-içün

Kaçan kim bir begüñ zulmı olursa
Ra' iyyet şād olur ol beg ölürse

Anuñ kaygusu kalmaz hiç birinde
Koyuban gideler belki yirinde

2815. Melik Mūsā gibi olsun kişi beg
Adı ' ālemde yüzde nite kim beg

2804 (a) varıp çün : kaçan kim A.

2806 (b) virişdi : şorişdı A.

2807 (a) bulara : bunlara K.

2809 (b) varup : varıp A.

2811 (a) bilinür : bulunur A.

2812 (a) görine : öñine K. ; düşmen : düşman K.

2812 (b) oğul : oğıl K. ; terkin : terkini K. ; bir ad-içün : beg-içün K.

2813 (a) kim bir begüñ : bir meligüñ K.

- Anuñ gitdüğine kavmi yirinür
Kaçan gelse düğün gibi görünür
- K98b Aña karşı çıkar cümle selāma
Didiler hamdu li'llāh li's-selāma
- Çamu kişiler ağızını açarlar
Biri birine altunlar şaçarlar
- Çoçışup yıylayup çünki bilişür
Biraz ağlaşuban biraz gülişür
2820. Bu şi'ri begleri'çün söylediler
Aña medh u şenālar eylediler
- Şi'r-Güften-i Kavm-i Melik Ber Vech-i Medh ***
- Cümle didiler ki şükr-i ilāhī
Ki virdüñ bize girü pādişāhı
- A193a Gördi gözümüz girü begüm cemālūñi
Sensüz kıllur-ıduğ bunca āhı
- Anda ki özüñ gibi melik yoğ
'Ömri ol ilüñ budur penāhī
- Her çanda kim şāh-ı 'ādil ola
Artur aña 'ömri vü 'izz ü cāhı
2825. Begsüz bize ne şafā vü şādı
Gösterme bize ol günü ilāhī

2816 (a) yirinür : yirine A.

2816 (b) görünür : görine A.

2818 (a) çamu kişiler : çamusı kise A.

2819 (a) çoçışup : çoçışıp A. ; yıylayup : yıylaşıp A.

* Şi'r-güften-i Kavm-i Melik Ber Vech-i Medh : Şi'r A. (Melik Mûsâ'nın Kendi Kavmini Övmesi Hakkında)

2821 (a) şükr-i ilāhī : şükür ilāhī A.

2821 (b) ki virdüñ : virdüñ A.

2822 (a) gözümüz girü begüm cemālūñi : gözümüz şehuñ cemālin A.

2822 (b) sensüz : ansuz A. ; bunca : anca A.

2823 (a) anda : çanda A. ; özüñ : özi A.

2823 (b) budur : geçer A. ; penāhī : tenāhī A.

2824 (a) kim : ki A.

2825 (a) begsüz : aınsuz A.

2825 (b) ol günü : anı K.

Cemî' i gösterürler iştiyâkı
Görüp şād oldılar bu ittifâkı

Melik Mūsā Melik Hārūnı gördi
Öpüp çoçup kenārına getürdi

Nite siz didi oğul bizden ayru
Bize şādı ğam-ıdı sizden ayru

Şu ğün kim arañuzdan ya' ni gitdüm
Cihānuñ şādlığın cümle unuttum

- K99a 2830. Kaçan kim añar-ıdı sizi özüm
Yanardı yüregüm toıardı gözüm
- Bu kavmi ğod añardum bāri her ğāh
Kılurdum bunlaruñ-içün niçe āh
- Neyi ki ğāli anlaruñ dir-idüm
' Aceb sağ mı diyü ğuşsa yir-idüm
- Şükür kim ölmeyüben ğirü irdük
Bularuñ cümlesini diri gördük
- Ġoriş ü söyleşü andan yürürler
Dem-i şādı-y-ıla şehre ğirürler
2835. Varup tağtına ğeçdi oturuban
Ki Hārūn kulluğ eylerdi tıruban
- A193b Melik Mūsā didi leşker varalar
Ki her birisi kavmini ğöreler
- Turalar diñlenüben bir niçe ğün
Ġaber olsa geıeler arğun arğun

2826 (a) cemî' i : bu resme A.
2826 (b) görüp : ğörüp A.
2828 (b) sizden : bizden A.
2829 (a) arañuzdan : arañuzdan A.
2829 (b) şādlığın : şādısın K. ; unuttum : unıttum A.
2831 (b) niçe : dağı A.
2834 (b) dem-i : katı A.
2835 (a) varup : varıp A.
2835 (b) kulluğ : kullığ A.
2837 (a) turalar : duralar K.

Geçüp tahta biraz hoş dutdı özin
Görür hātūnını oğlın u kızın

Olurlar bir niçe gün ʿīşa meşğūl
Çalurlar bir biri çatında maqbūl

2840. Yiyüp içüp kamu şadı kılurlar
Ki Mağribde yakın bir ay çalurlar

Buyurdı girü bir gün şāh-ı Mağrib
Dirilsün cümle leşker didi irüp

Halife hazreti hod bizi gözler
Gerek nesne göre görmeye gözler

Bize bir iş buyurdı anı itdük
Ki bunça korkulu yirlere gitdük

K99b

Niçe tağlar niçe şular ki geçdük
Niçe ğurbet ağılarını içdük

2845. Şükür kim ölmedin irürdi bunda
Girü kadir durur irüre anda

Halife hazretine çün varavuz
Bu armağanları aña virevüz

Aramuzda bizüm ol pādişāhdur
Sözün tutmağ anuñ hük-m-i ilahdur

Bize bir datlu söyleyse yiter ol
Şanam kim key ulu niʿ met virür bol

Çamunuñ niʿ metinden sözi yigdür
Bize ayruğ melikden özi yigdür

2838 (a) geçüp : geçip A.

2838 (b) kızın : kızun K.

2840 (a) yiyüp içüp : yiyip içip A.

2841 (b) irüp : irip A.

2842 (a) bizi : beni K.

2842 (b) görmeye : görmedi A.

2843 (b) korkulu yirlere : korkulu iqlime A.

2846 (b) bu armağanları : ki bu armağanı K.

2847 (a) aramuzda : aramızda A.

2847 (b) tutmağ : dutmağ A.

2848 (a) datlu : tatlu A.

2848 (b) bol : ol A.

- A194a 2850. Aña ʿāṣī olanı tañrı sevmez
Ki zīrā toğru olan egri sevmez
- Begine toğrudan şaya bizi Hāķ
Ki bāṭıldan nite girü qala hāķ
- İşüm Hāķ yolına nite ki şādık
Degülem hem hālīfeye münāfık
- Haber eyleñ yaraqlansun hālāyık
Götürsünler ne kim var yola lāyık
- Bayağı yoldaşumuz girü gelsün
Yaraqlu yarağını bile alsun
2855. Münāsıpdür bize evvelki yoldaş
Ki buncadur bile aşduķ tağ u taş
- Ne kim gördük bile gördük aç u toķ
Gice gündüzi niçe ıssı vü şovuk
- Biri birimüzüñ hūyını alduķ
Ki zīrā dört buçuk yıl bile olduķ
- K100a Niçeme gerçi zaħmetdür geleler
Bizümle aç u toķ bile olalar
- Ne kim ölürsevüz bile ölevüz
Yine ölmezsevüz bile gelevüz
2860. Hālāyık bu sözi çünkim işitdi
Gelüben cümle aña alķış itdi
- Didiler iy melik sen hānumızsın
Çamumuz bil ki ten sen cānumuzsın

2852 (b) hem : her K.

2854 (a) bayağı : baya A. ; yoldaşumuz : yoldaşımız A.

2855 (b) aşduķ : aşduñ K.

2856 (a) gördük : yidük K. ; aç u toķ : açı toķ K.

2857 (a) birimüzüñ : birümüzüñ A.

2857 (b) dört buçuk : niçe yıllar A.

2858 (a) niçeme gerçi zaħmetdür : niçeme zaħmet-ise tiz K.

2861 (a) hānumızsın : cānumuzsın K.

2861 (b) cānumuzsın : cānumızsın A.

Ꞑođıl cānı nite kim hađđı oldur
Özüñdür cānumuz bu cümle ııldur

Sa' ādet anda yoğdur ıaça senden
Şu kim senden ıaça ne ola andan

A194b

Senüñle bir seferde bile olduğ
Hisābın bilmezüz mālı ki aldığ

2865. Oğul oğlına yiter ger yisevüz
Cevāhir şehridür tā çün yiyevüz

Ṭama' olmadı senden hiç birine
Ṭoyasın belki biñ ança yirine

Sevindürdüñ niçe miskīni iy beg
Ṭoyurduñ niçe biñ ilgini iy beg

Seni bir kez gören görmez melāmet
Velī gülmez hasūdūñ tā kıyāmet

Seni kim sevmeye varmaya bile
Muṭī' uz ger diseñ ıanđı ile

2870. Yarağumuz biledür külli hāzır
Ki bir eksügi yoğ azığ u çādır

Ne vağt olursa ḥod biz gidiciyüz
Ne buyruğ dir-iseñ uş idiciyüz

Begendi bu sözi ol şāh-ı Mağrib
Ṭoyurdu ança ni' met girü virüp

2862 (b) özüñdür cānumuz : özüñ sultānumuz A.

2863 (a) yoğdur : yoğ kim A. ; senden : sinden A.

2863 (b) sendne : sinden A.

2865 (b) şehridür tā çün yiyevüz : şehri ṭuta ger yayavuz A.

2866 (a) senden : sinden A.

2866 (b) biñ : yüz K.

2867 (a) beg : şāh A.

2867 (b) beg : şāh A.

2868 (b) velī : yüzi A.

2869. beyit K'da yok.

2870 (b) azığ u çādır : arığ-ı çādır K.

2871 (a) olursa ḥod biz : olur-ısa biz ḥod K.

2872 (a) ol : çün A.

2872 (b) virüp : virip A.

- K100b Tanışuban girü şeyhe buyurdı
Ne kim yol yarağıdur anı gördi
- Yaraqlandı yine evvelki leşker
Bahādur key eren kim sançış ister
2875. Birisi biñ ere karşı varurdı
Süñü kılıç dimez özin ururdı
- Çamu düşmen eri kim cengi özler
Yağı güninde bir yoldaşı gözler
- Görüben düşmeni korqup üşenmez
Şavaşdan tıyuban hergiz uşanmaz
- A195a Kişi var görmedin yağını kaçır
Bu tañdur yarağını dağı saçır
- Muħannet kişiden yigdür qarınca
Ki bir kaç kendüce öldürür ança
2880. Ne er ola qarınca deñlü yoğdur
Meger kim cānı yoğdur bir oyuğdur
- Çamu işde ere ğayret gerekdür
Erüñ varlığı bir çatı yürekdür
- Şu kim evvel kopa bir dem tayana
Gerek düşmen elinde oda yana
- Şu leşker kim er-iken döndi yüzi
Çırsañ bir yire tırmaya yüzi
- Çaçabilmek dağı bir hoş hünerdür
Bilürseñ kırtılan anda key erdür
2885. Olursañ iş bilür kişiyile yoldaş
Ola kim buñ yirinde kırtıla baş

2874 (b) eren kim sançış : erenler sançış A.

2876 (a) düşmen : düşman A.

2877 (a) korqup : korqıp A.

2880 (a) qarınca : qarınça K.

2882 (b) düşmen : düşman K.

2883 (b) yire : ara K.

2885 (a) olursañ : olursa A. ; bilür : gören A.

2885 (b) kim : ki K.

- Ꞑulavuzlık iden görmiş ola iş
İnen p̄ir olmaya kim çok yaşamış
- Eger çok yaşamışdur ‘ aklı kemdür
Yañılursa yolu teşviş ü ğamdur
- Ꞑulavuz orta yaşlu kayrar ola
Hünerde ğuşa gögin kayrar ola
- K101a Fuzül olur yigit kişi dağı hem
Aña kimse urımaz degme gez dem
2890. Eger p̄ir olmasa yañılmasa yol
Yigit olursa kim sözinde mağbül
- Gerekdür bes Ꞑulavuzlıkda kişi
şamed gibi ola tiz bite işi
- A195b Ꞑulavuzlık iderse ol revādur
Başarur yolu ger tağ u ovadur
- İder ‘ Abdü’ř-şamed karşu nařihāt
Bulalar tā anuñ söziyle řihāt
- ‘ Alem çözdü hemān urdı naĳāre
Ki birkaç gün yine ola āvāre
2895. Girü leşker dirildi bir araya
şu leşkerdür biri biñe yaraya
- Esenleşdi girü kavmi-y-ilen ol
Ꞑoyup oğını yirinde dutar yol
- Uzaĳ menzillere adım adıncaĳ
Ne var ırağ-ısa olur yaĳıncaĳ
- Geñezdür ĳod sefer kāřıd olana
Cihānı kāřd-ide olsa tołana

2888. beyit K’da yok.

2889 (a) fuzül : fuzul K.

2890 (b) olursa : olmasa A.

2891 (b) şamed gibi ola tiz bite : ola ‘ Abdü’ř-şamed gibi oña A.

2893 (a) ider ‘ Abdü’ř-şamed karşu : şamed her birine virdi K.

2894 (b) ki birkaç gün yine ola āvāre : gönildi ‘ azm idip berü diyāra A.

2896 (a) kavmi-y-ilen : kavmi-y-ile A.

- Aşarlar kaçd idüben dürişürler
Ki bir gün şehri Mışra irişürler
2900. Kişi gönderdi evvel Mışra vardı
Haber sultān-ı Mışra vardı virdi
- Bilürler çün gelür sultān-ı Mağrib
Melikler karşı çıktı cümle irip
- İşitdiler ki ne iklīme vardı
Ne resm-ile ala maşsüdü girdi
- K101b Niçe dürlü ‘ acāyip gördi vardı
İşidürler ki uşda Mışra geldi
- Ṭonadurlar kamu ol şehri Mışrı
Ki karşı çıktı aña cümle Mışrı
2905. Aña hürmet ider ol melik ol dem
Halīfeye daħı ‘ izzet ider hem
- A196a Yanına alıban bekledi anı
Daħı bir niçe gün egledi anı
- Döküldi niçe dürlü aş u ni‘ met
Sevinüp didi şāh kim zī-ğanimet
- Kim umardı bu iş hāşıl olaydı
Ya andan kimse varuban geleydi
- Bugün kim sen bulıduñ bu hünerde
Bulınmaya ki mişlüñ yüz biñ erde
2910. Niçe yıldan berü sensüz bu ilde
Sözündür kim añılır cümle dilde

2899 (b) gün şehri Mışr’a : Mışr-ı şehre K.

2900 (a) vardı : girdi K.

2900 (b) vardı : irdi A.

2901 (b) çıktı cümle irip : geldi aña irüp K.

2903 (a) vardı : aldı A.

2904 (b) cümle Mışrı : halk-ı Mışrı A.

2905 (a) aña : katı A.

2906 (a) bekledi : egledi K.

2907 (b) sevinüp : sevinip A. ; şāh : şeh A. ; kim : ki K.

2908 (b) andan : ondan K.

2909 (b) ki mişlüñ : mişlüñ A.

2910 (b) sözündür kim : ki sözündür A.

Halāyık dir ki ol yigit n'idipdür
‘ Aceb hükme boyun virüp gidipdür

Qılıpdur fāsıd endiše ki olmaz
Bilürdi hod aña kim varsa gelmez

Belürsüz oldı gitdi nāzenin er
‘ Acebdür ya‘ ni ol diri ola ger

‘ Acāyıp sözleri il söyler-idi
Ki her birisi bir fikr eyler-idi

2915. Senüñ başuñ-içün iy şāh-ı Mağrib
Senüñ ğuşsañ yir-idüm ile şorup

Gice gündüz ki seni özler-idüm
Qaçan iriše diyü gözler-idüm

K102a

Şu günden kim size Tālib giderdi
Ne işe varduğımı şerh iderdi

Ta‘ āmı bāri tādıyla yimezdüm
Gülüben bir kişiyle söz dimezdüm

Senüñ ğuşsañ bize qatı iş oldı
Bi-ħamdi’llāh ki dostlar şindi güldi

A196b

2920. Şükür kim sağığ-ıla sizi gördük
Tāpuña ölmedin bir dağı irdük

Halife hükmini bu resme tütduñ
İnen bāri bu işde erlik itdün

Anuñ sözini hoş itdün şımaduñ
Elümden ol benüm gelmez dimedün

2911 (a) dir ki : dirdi A. ; n'idipdür : n'edipdür K.

2911 (b) virüp : virip A.

2912 (a) ki : -- K.

2912 (b) bilürdi hod aña kim varsa : aña varan bilürdi ki aħir K.

2914 (a) ‘ acāyıp : çü bunca A.

2915 (b) senüñ : siniñ A. ; şorup : şorıp A.

2916 (a) seni : sini A.

2917 (a) kim : ki K.

2918 (a) tādıyla : dadıyla A.

2919 (a) senüñ : sinüñ A.

2919 (b) dostlar şindi : dostuñ şimdi K.

2921 (a) tütduñ : dutduñ A.

Tamām erligi yirine getürdüñ
Halīfe hātır-içün iş bitürdüñ

Melik Mūsā didi iy şāh esen ƙal
Bizüm-çün ğuşşa yime dağı sen ƙal

2925. Senüñ ol erligüñden yüz biñ anca
Nite er ƙopısar ‘ālemde sanca

Yüz ü göz görelı ƙalmadı ğuşşa
Mededdür şohbetüñüz ‘ağla uşşa

Keremler birbiriyle çok ƙılurlar
Ki bir kaç gün dağı anda ƙalurlar

Melik Mūsā ‘aziz-i Mışra bir gün
Viribir şeyhi destür almağ-içün

Şamed varup oƙır şāha du‘ālar
Edeb resmince ƙıldı çok şenālar

2930. Bu şi‘ri oƙıdı ƙarşu turuban
Ki destür istedi alƙış virüben

Şi‘r-Güften-i Şamed Berāy-ı Sultān-ı Mışr *

K102b

İy kān-ı kerem ‘aziz-i Mışri
‘Adlüñ bezedi bu şehr-i Mışrı

Ƙayşar ƙılıcuñda oldı mağlūb
Ƙabzuñda bu çin ü taht-ı Kisri

Cümle işe sen zafer bulasın
Düşmen göre āh u veyli kesri

2924 (a) şāh : şeh A. ; esen ƙal : esen ol A.

2924 (b) yime dağı sen ƙal : yiyen dağı sen ol A.

2925 (a) senüñ : siniñ A.

2927 (a) birbiriyle : biri birine A.

2927 (b) anda : bile K.

2929 (a) Şamed varup oƙır şāha : varıp ‘Abdü’s-şamed oƙır A.

2930 (a) turuban : duruban A.

2930 (b) viriben : ƙıluban K.

* Şi‘r-güften-i Şamed Berāy-ı Sultān-ı Mışr : Şi‘r A. (Şeyh Abdüssamed’in Mısır Sultanı İçin Şiir Söylemesi)

2931 (b) şehr-i Mışrı : il-i Mışrı A.

2933 (a) işe sen : iy şāh K.

2933 (b) düşmen : düşman K. ; āh u veyl ü kesri : āh u veyl-i kesri K.

A197a

Saña uzadan elin hasedden
‘Ömrinde bula belā vü kaçrı

2935. Sen devlet ile özün yaşağıl
‘Iyş-ıla müzeyyen eyle kaçrı

‘Aziz olğıl nite kim ad-ılasın
Bu ‘alem içre ‘adl ü dād-ılasın

Sizüñ dīdāruñuzdan kimse tuymaz
Eger biñ yıl ola bir demçe tuymaz

Bilürsüz kim halife yolu gözler
Ki buçadur dün-i gün bizi gözler

İcāzet ger virürseñüz varalum
Ki bu armağanı aña virelüm

2940. Melik eydür ki hoş dirsiz revādur
Halife gözi yoldadur ivedür

N’idelüm kim iversiz gitmege siz
Umaruz liki yakında girü biz

Girü bu şehre uğrayup gidesiz
Bizi bir niçe gün hem şād idesiz

Şamed alķış idüp dir olsun iy şāh
Eger tevfiķ ola taķdīr-i Allāh

Muvāfiķ düşe uğrayu gelevüz
Cemālūñi yine tāze bulavuz

2945. Melik anlara çok ni‘ met virür çün
İcāzet viriben gönderdi ol gün

2935. beyit K’da yok.

2938 (b) gözler : özler A.

2939 (a) virürseñüz : virürseñiz A.

2940 (a) ki hoş dirsiz : hoş eydürsin A.

2941 (a) kim : uş A.

2942 (a) uğrayup : uğrayu A.

2942 (b) hem şād : şādān A.

2943 (a) Şamed alķış idüp dir olsun iy : didi şeyh aña kim olsun eyā A.

2945 (b) viriben : virüben A.

- K103a Çıķup Őehrũn içinden ‘azm iderler
Ėalifedin yaña varıp giderler
- DımıŐka kim yaķın varmağa ķaldı
Ėalife Ėazretine kişi Şaldı
- İr-iken vardı muştıcı iriŐup
Elin öpdi Ėalifenũn ĖoriŐup
- A197b Melik Mũsā Ėelũr didi bugũn uş
Ėalife iŐidũp Ėõnli olur ĖoŐ
2950. Ėelen muŐtıcılara virdi Ėil‘ at
Dağı her birisine çekdiler at
- Buyurdi beglerine kim Őuruñuz
Melik Mũsā Ėelũr ķarŐu varuñuz
- Ėaber oldı ķamu Şehre işitdi
Ki Şehrin her biri ārāyiŐ itdi
- Ėalāyık buncadan iŐidũr-idi
Ki ilde Şindi bir nesne dur-ıdı
- Sũleymānuñ var-ımiŐ bir niŐānı
Ki zindān eylemiş dıvlere anı
2955. Ėalife istedũrdi anı Şorup
Ki ‘ibret añlayadı ya‘ ni Ėõrũp
- Melik Mũsā iline vardı Őālīb
Ki ol bulup Ėetũre bunda alup
- Melik Mũsā buluban anı almış
Bu ĖavĖa öldũrũr dir Şindi ĖelmiŐ

2946 (a) ıķup Őehrũn : ıķıp Mışr’uñ A.

2946 (b) Ėalifedin yaña varıp : Ėalife ķatına ya‘ ni A.

2948 (a) iriŐup : irişip A.

2948 (b) Ėalifenũn ĖoriŐup : Ėalifeyle ĖoriŐip A.

2949 (b) iŐidũp : işidip A.

2951 (a) Őuruñuz : duruñuz A.

2952 (a) Şehre : Şehri A.

2952 (b) Şehrin : Şehri K.

2953 (b) kim : ki K. ; Şindi : Şimdi A.

2955 (a) Şorup : Şorıp A.

2955 (b) Ėõrũp : Ėõrip A.

2956 (b) bulup : bulıp A. ; alup : alıp A.

Haber oldu kamu Şāma işitdi
Aña karşı çıkuban ʿizzet itdi

ʿAlem çözüp naķāre zinç ü tavul
Çaluban çağırurlar yort u şavul

K103b 2960. Düşüp çevre ile çavlandı bu ad
Dirilüben gelür cümle biliş yād

Biri birine dir kim zī-ʿaceb iş
Melik Mūsā dīvi şanduğa koymış

Biri dir bağlamışlar yeng idüben
Getürür zincir-ile uş yidüben

Biri dir siz dağı bilmedüñüz hiç
Meger işitmedüñüz geldüñüz giç

A198a İşitdüm ben iñen girçek durur hūb
Düzülmiş her birine bir ulu küp

2965. Bularuñ her biri bir küpde olur
Gerek diri gerekse anda ölür

Halīfe dir gerek anı getüre
Temāşā eyleyüben yaʿni göre

Bu resme her biri bir söyleyüben
Ki haddince biraz fikr eyleyüben

Kişi söz işide bilmedüğinden
Taşavvurlar ider kendü öğinden

ʿAcebdür şöyle midür işidürem
İşitdügümleyin hem anı görem

2960 (a) düşüp : düşip A.

2960 (b) gelür cümle biliş yād : gelürler biliş ü yād A.

2961 (a) kim : ki K.

2962 (a) yeng : bend K.

2964 (a) girçek : gerçek K.

2965 (a) bularuñ : bunlaruñ K.

2967 (a) söyleyüben : söylenürdi A.

2967 (b) eyleyüben : eyleneürdi A.

2968 (b) ider : ide A.

2969 (a) ʿacebdür : ʿaceb dir A. ; -- : ki A.

2970. Görince ol işitdügün dilinden
Ki biñ dürlü dağı işide ilden
- Eger bir söz diye kendü özinden
Niçe dürlü işide il sözinden
- Anı kim söylemedüñ söyleyeler
Gör indi söyledüğüñ neyleyeler
- İlüñ ağzını dutmaz lîki bir iş
Ki hergiz dutmamağı dutasın pîş
- K104a İlüñ sözine kim uymadı yiger
Ne deñlü söyler-ise şoñra diñer
2975. Muqayyed kim olursa ile dāyim
Düşüben söylene bes dilde dāyim
- Temāşacı durur bu il belādur
Ki bir gavğa olursa il biledür
- İşidürler ki bu gavğa gelürdi
‘ Aceb ol ilde kimse mi qalurdi
- A198b Binüben biri birinden geçerdi
Eger balsa qanatlanup uçardı
- Çıquban Mağribüñ şāhın alurlar
Ki şehre şādılığ-ıla gelürler
2980. Hālīfe muntazır-ıdı vü gördi
Melik Mūsā gelüp qatına girdi
- Görüben tırdı yirinden sevindi
Ki tahtından sevinüp qarşu indi

2970 (a) işitdügün dilinden : işitdügini dilden A.

2971 (a) kendü : eder A.

2972 (b) söyledüğüñ : söyledügin K.

2973 (a) lîki : illā K.

2973 (b) dutasın pîş : idesin iş A.

2977 (a) işidür : işidürler A.

2978 (a) biri birinden : biri birini A.

2978 (b) qanatlanup : qanatlanıp A.

2980 (a) muntazır-ıdı vü : intizār-ıdı ki A.

2980 (b) gelüp : gelip A.

2981 (b) sevinüp : sevinip A.

Şaçular saçdılar altun gümüş hem
Görişdi Mağribüñ şāhıyla ol dem

Nite siz didi bu zahmet elinden
Bu yoluñ ırağ uzun menzilinden

Nitesin yollaruñ bu āfetinden
Ki zerre görmedüñ hiç rāhatından

2985. Nitesin aḥī bu ğurbet odından
Utandum ben aḥir yüzüñ odından

Bitüm oḳıtduñ işitdüñ sözimi
Ki ḥalḳ içinde aḡ itdüñ yüzümi

Sözümnden dönüben olmaz dimedüñ
Elümden ol benüm gelmez dimedüñ

K104b

İşidüben benüm sözümi tutduñ
Budur ḥikmet kelāmu'llāh işitdüñ

**Ḳavluḥū Te'ālā “Aḫī'u'llāhe Ve 'aḫū'r-rasūle ve ūli'l-emri
minkum ***

Kelāmında buyurdı Ḥaḳ te'ālā
Bu sözi her ki ḫuta mü'min ola

2990. Muḫī' oluñ ki Allāha Rasūle
Daḡı sizden ki buyruḳ ıssı ola

Ḳaçan bu āyetüñ emrinde olduñ
Rasūlüñ Allāhuñ emninde olduñ

2981 (a) saçdılar : kıldılar A.

2983 (b) uzun : uzaḳ A.

2984 (a) yollaruñ bu āfetinden : bu yoluñ āfetlerinden A.

2984 (b) rāhatından : rāhatlarından A.

2985 (a) aḥī : aḥir K.

2985 (b) ben aḥir : aḥi ben A.

2986 (a) oḳıtduñ : oḳıduñ K.

2986 (b) yüzümi : sözümi K.

2987 (a) dönüben : döniben A.

2988 (a) tutduñ : dutduñ A.

* Bu başlık A'da yoktur. Allah kelāmında şöyle buyurmuştur: “Peygamber'e ve sizden olan ūlūlemre (idarecilere) de itaat edin.” (Nisā Sūresi, 4/59).

2989 (b) ḫuta : duta K.

2990 (a) oluñ ki : oluñuz A.

2990 (b) sizden ki : size ki A.

- A199a Bugün ol hükmi yirine getürdüñ
Ki boynuñdan hem ol borcu götürdüñ
- Bu sözden añlanur haylî me‘ânî
İşitgil tutıban sen dahı anı
- İşitmeyen Rasûli vü İlâhı
Mu‘ayyendür nedür anuñ günâhı
2995. Bu fi‘li işleyenler oldı kâfir
Meger ol rahmetinden ola gâfir
- Begine her ki bes ‘aşî olursa
Helâl ola anuñ kanı olursa
- Diriyseñ öldürenler ola gâzî
Ölürse hod kılınmaya namâzı
- Begi her kişiden ger olsa hoşnüd
Rasûli Hâlîkı hoşnüd ider hod
- Du‘âlar ya‘ni budur saña benden
Ki Allâh râzî ola külli senden
3000. Nite kim sen beni hoşnüd kıldıñ
Ziyânumı çamusın sūd kıldıñ
- K105a Çamu maqsuduñı Haç vire saña
Şafâ bul varasın her çançı yaña
- Bunı dir şâh-ı Mağrible görüşür
Görüşür cümle begleri irişür
- Yüridi ilerü ol şeyh-i Mağrib
Halîfeyle görüşür ya‘ni varup

2992 (b) ki boynuñdan hem ol borcu : varup ol borcu boynuñdan A.

2993 (b) işitgil tutıban : eger añlar-ısañ K.

2995 (a) bu fi‘li işleyenler : bu resme âdemiler A.

2996 (a) her ki bes : herkesi A.

2997 (a) diriyseñ : diriysen A.

2998 (a) ger olsa : kim ola A.

2999 (b) Allâh : tañrı A. ; senden : sinden A.

3002 (a) görüşür : görüşip A.

3002 (b) irişür : irişip A.

3003 (b) ya‘ni varup : ol da varıp A.

Ḥalīfe şordı buna kişidür dir
Sizüñ yoldaşuñuzdur ola bu p̄ir

3005. Sizüñ ilden midür bunlar daḡı hem
Sizüñ-ile bile mi gördiler ğam

A199b

Melik Mūsā didi iy şāh-ı ʿālem
Olursa buncılayın olsa ādem

Sorarsañuz ki yoldaş mıydı saña
Direm yoldaş-ıduḡ biz daḡı buña

Gice gündüz ḡamudan öñ yürürdi
Ki ḡanda iz bulunmaz yol görürdi

Şusuz yirlerde kim ḡuş uçmaz-ıdı
Ki hergiz cānavarlar geçmez-idi

3010. Yeşerür yir bulunmaz-ıdı hergiz
Bunuñ-ıla şuya toyarduḡ biz

İzi çün azavuz iz görmeyevüz
Veyā bir ādemiden şormayavuz

Ne ādem kim bulunmaz cānavardan
Kişi bī-zār ola anda seferden

Yolı gözlerdi isterdi bulurdi
Ne iḡlime varursa ol bilürdi

Eger bu olmasaydı biz ḡalurduḡ
ḡalurduḡ menzili ḡanda alurduḡ

K105b

3015. Bizi alup giden budur ḡulavuz
Ki ʿāḡıldür ḡamu işlere key uz

Adı ʿ Abdü’ş-şamed kendü hüner-mend
ḡulavuz kişidür ḡocadı her çend

3005 (b) bile mi gördiler : bile görmiş ola A.

3006 (b) olsa : ola K.

3007 (a) şorarsañuz : şorarsañız A.

3011 (a) izi çün : yolu ger A.

3013 (b) varursa : varılsa A.

3014 (b) ḡalurduḡ : ki bunsuz A.

3015 (a) alup : alıp A.

Ža' ĩf olur kaçan kim er kocalsa
Ka'vıdür lıki bu ne var kocarsa

Karañu gicelerde yol gözedür
Öñinden kaçana dizgin uzadur

Üşenmez dün içi korqup kayurmaz
Ki bir zerre özini yoldan ırmaz

3020. Melik Mūsā ħalıfe ol kulavuz
Görüşüp söyleşürler bir niçe söz

Görevüz ger yarın diri kalavuz
Ne kim emr oldısa anı kalavuz

Sözi çok söylemek olmaz eyü iş
İşidenler çeker ol sözde teşviş

Selāmet ol saña tañrı selāmi
İşidesin yarın bāķi kelāmi

Esen kaluñ girü eydince sözi
Ki dāyim göreyim şād-ıla sizi

3025. Rasūli Ĥālķı añañ zi-ādet
Ki dāyim yār ola size sa'ādet

Meclis-i Sızdehum *

Ātālar virici rahmet kılıcı
Ka'mu maħlūķınuñ sırrın bilici

Biri ħālin birine fāş kılmaz
Biri ne işdedür birisi bilmez

K106a

Kamunuñ sırrına settār oldur
Ki cümle āşıye ġaffār oldur

İki ālem anuñdur yoķ mekānı
Cemi' i yirde lıki iste anı

3017 (a) kocalsa : kocasa K.
3017 (b) kocarsa : kocasa K.
3019 (a) korqup : korqıp A.
3020 (b) görüşüp : görüşip A.
3021-3029. beyitler A'da yok.
* On üçüncü Meclis

3030. Ne miqdārum ola kim adın eydem
Şifātından bu dil-ile uram dem

Degül haddüm egerçi añmak anı
N'idem kim şād ider zikri bu cānı

Anuñ dergāhınadur şükr-i bī-hadd
Yaradıldı bizüm-çün ol Muḥammed

Ne yiz kim iki 'ālem ṭola raḥmet
Sebeb ol olısdur ola raḥmet

Muḥaddes rūḥına kıldum selāmı
Ki andan başladum zībā kelāmı

A200a 3035. Melikler ḥazretinde söylenen söz
Naşihat söz ola girçek yalansuz

Meşeldür kim yalan dibi yaqıncaq
Görinür her yakasından bakıncaq

Yalancınun girü yalanı qalur
Ṭamağı qurıyup yalanıqalur

Yaban taşları niçe kim koyıdur
Yalan söz başı şu resme qurıdur

Dilersin ger yüzün gökcek bulına
Ne söz kim söyleseñ girçek bulına

3040. Tenüñde cān esen oldıqça zinhār
Açuq dut gönlüñe kim ṭola envār

Ġarazsuz ādemiden dut naşihat
Mu'atṭal olmağıl oldıqça şihhat

Melül olma cihānuñ görüşine
Ne resme gelse dem-sāz işi ne

Özüñden ululardan azın azın
Becid kesb eylegil kışın u yazın

Qaçan fırsat ola ḥayrı uzatma
Velī tiz olduğın sözüñ gözetme

3030-3034. beyitler A'da yok.

3035-3044. beyitler K'da yok.

3045. Bürāder devlet ü baht-ıla yaşa
Hikāyet on üçünci kıl temāşā
- Kaçan bu kışşadan ger söyleyem söz
Naşihatdur saña andan niçe yüz
- Saña ben virdüğüm öğüt mededdür
Sözümde fāyide var bi-^ç adeddür
- Ne yirde göresin ehli irişgil
Komağıl şöhetin elden dürişgil
- A200b Saña işlāh ide dīnūñ fesādın
Neyi kim bilmez-iseñ eyde adın
3050. Eger guşşañ olursa şād ider ol
Dilerseñ gösterür toğru saña yol
- Getürme cāhili hergiz yakın sen
Ne aşşı kim ziyānı var sakın sen
- K106b Ziyāna uğramayasın degin sen
Şu yir kim şūr ola ekme iñen sen
- Didüğüm ma^ç niye bu söz tanuğdur
Bu söz girçek durur hod şübhe yoğdur
- Qāle ‘Aleyhi’s-selāmu (El-ḥadīşü) ***
El-cāhilu ‘aduvvun li-nefsihī
Fekeyfe yekūnu şadīkan liğayrihī
- Özine ola cāhil çünki düşmen
Nite dost ola dirsın ayruğa sen
3055. Fesād olduğı yire sizi ilte
Ziyāna uğraduban vire yilte

3045 (a) bürāder : iy kardaş K.

3045 (b) hikāyet on üçüncü : işitgil bu sözümi A.

3046 (b) naşihatdur saña andan : naşihatı añlasaña A.

3048 (a) ehli : bir ehli K.

3051 (a) cāhili : çāhili K.

3051 (b) ne aşşı kim : yoğ aşşısı A.

* Qāle ‘Aleyhi’s-selāmu (El-ḥadīşü) El-cāhilu ‘Aduvvun Li-nefsihī Fekeyfe Yekūnu Şadīkan Liğayrihī : El-Cāhilu ‘Aduvvun Bi-nefsihī Fekeyfe Yekūnu Şadīkan A. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Kendi nefisine düşman olan cahil kişi başkasına nasıl dost olur.*” Kaynaklarda bu şekilde bir hadīs-i şerif bulunmamaktadır. Bu söz Nuşirevān’ın vezīri Bozorgmehr’in sözü olarak geçmektedir.

Bilür misin adın sen cāhilüñ hîç
Eger bilmez-iseñ bir adıdur hîç

Nite kim hîç olıncağ nesne bitmez
Şu cāhil dostluğı hem aşşı itmez

Sözümnden saña aşşı var bilürseñ
Eger ben didügüm işi kılırsañ

‘Azîz olmağ diler misin iy hâcı
Varup gösterme halka ihtiyacı

3060. Fulāne’d-dīn ola aduñ arada
Bu iş halka seni şöyle yarada

Eger sen gösterürseñ ihtiyacı
Aduñ böyle ola kim gör bu acı

Seni nesne umarsın diyü şana
Atañ olursa kim senden uşana

A201a

Tevakku‘ işigini çünki kōduñ
Dağı bir kimseden kalmadı oduñ

Tevekkül kapusın şabruñ-ıla aç
Ki toysuñ işügüñde niçe biñ aç

3065. Melik Mūsā tevekkül itdi toydı
Halife şabr-ıla şād oldı küydi

Tevekkül kılmadı Sehloğı n’itdi
Çü şabrı olmadı bes başı gitdi

Hasūduñ her ‘adūnuñ başı gitsün
Sizi ‘ālemde Hāğ dil-şād itsün

K107a

Meger kim sözüñüz bunda irişdi
Bu kavm-ıla halife çün görışdi

3057 (a) olıncağ : olıcağ A.

3057 (b) şu : çü A.

3059 (b) varup : varıp A.

3061 (a) eger sen : egerçi A.

3062 (a) nesne umarsın : bes nesne umar A.

3064 (b) toysuñ : toysun K.

3065-3067. beyitler K’da yok.

Melik Mūsāyla şeyhūñ elin aldı
Girü kendü dönüp tahtına geldi

3070. Kālan begler oturdı çevre yaña
Ḥalīfe ḥalkı gözler kaldı taña

Görünmez arada Sehl oğlu Ṭālib
Anı gözlerdi anda ya' ni bakup

Şoruban didi kim iy şāh-ı Mağrib
Neçündür gelmedi Sehl oğlu Ṭālib

Nedendür gelmedi bunda bile ol
' Aceb indi nite düşmen ola bol

Meger kim sağ degül vardı evine
Biraz kavmi katında tā avına

3075. Melik Mūsā didi vardı hele ol
Anuñ-içün iy ḥānum sen esen ol

Ḥikāyet çok durur dirsem uzanur
Ḥalīfe diñlemekden ḥod uşanur

Anuñ-ıla Baqır şehrine irdük
Nite oldıysa bārī şehre girdük

A201b

İrişdük bir laṭif ulu sarāya
Yapılmış ' izz-ile bir hoş araya

Sarāya girüben bir dem yürürüz
Meger bir taht urulmuşdur görürüz

3080. Bu tahtuñ üstine bir kız oturmuş
Muraşşā' lar geyüben tekye urmuş

İki yanında iki kul tıururđı
Kātına kim varursa öldürürdi

3071 (b) bakup : bakıp A.

3073 (b) düşmen ola bol : düşdi aña yol A.

3076 (b) uşanur : üşenür A.

3077 (b) nite : niçe A.

3081 (a) tıururđı : dururđı A.

- K107b Sünü var-ıdı birinüñ qolında
Qılıç tutar-ıdı biri elinde
- Birisinüñ yoğ-ıdı liki cānı
Gören kişi diri şanurdı anı
- Tılsım-ıdı tıran mecmū^ç ı anda
Ki müşkildür tılsım olursa qanda
3085. Tama^ç kıldı kızuñ tonına ol dem
Niçe kim söyledüm olmadı epsem
- Elin uzatdı ala ya^ç ni vardı
Yolı çarh-ıdı vardı çarha irdi
- Ayağın basıcaq çarhı çevürdi
Ki añsuzda özin kılıca urdı
- Tılsımlar sünü kılıç üşürdi
Meger kim Tālibüñ başın düşürdi
- Halife bu sözi kim işidür çün
Melül oldı qatı Sehl oğlı-içün
3090. Evinde işidüp yasın dutarlar
Nite kim resm-idi anı iderler
- Halife hāzretine dağı begler
Naşihat eyleyüp göñlini egler
- A202a Didiler hiç melül olmañ qayurmaz
Aña n'itse ölür hod kimse irmez
- Kerem idüñ melāmet qalmasun hiç
Arada bu tariqa olmasun hiç
- Anuñ ancağ-ıdı ç ömri eyā şāh
Aña şöyle-y-idi taqdīr-i Allāh

3082 (a) birinüñ : biriniñ A.

3082 (b) tutar-ıdı : dutardı K. ; biri : birisi K.

3087 (b) ki añsuzda özin kılıca : tılsımuñ biri aña kılıç A.

3088 (a) tılsımlar sünü kılıç : biri sünü biri kılıç A.

3088 (b) meger kim : kim anda A.

3090 (a) işidüp : işidip A.

3091 (a) hāzretine dağı begler : hāzreti dağı çü diñler K.

3092 (a) qayurmaz : olmasuñ qayır A.

3094 (a) ancağ-ıdı : inçağ-ıdı K.

3095. Bu sözi koyup ayruğın görelüm
Dağı ne gördiler anı şoralum
- K108a Kaını ol armağan kim geldi bile
Adı kim çavlanupdur çevre ile
- Kimisi inanup kimi yalan dir
Kimi eydür ki girçekdür inan dir
- Yalanı girçeği dağı bilinsün
Ferah bir dem anuñ-ıla kılınsun
- Şoralar aña ne kim gördi-y-ise
Gidelden kañkı ile irdi-y-ise
3100. Melik Mūsā ‘ acāyip her ne gördi
Yazarlar cümlesini eydivirdi
- Getürdi ortaya ol kumkumayı
Gelür şehruñ kamu yoħsul u bayı
- Şınayup şıdılar ol birini çün
Çıkar feryād-ıla bir kara tütün
- Didi kim yā Süleymān ibn-i Dāvūd
Kaıuñda suçlu oldum kaıanup od
- Egerçi iy nebi ‘ işyān ki kıldum
Yine tevbe kıluban anı bildüm
3105. Menāre kağlü bir dīv-idi key şarp
Cihān halkı anuñ-ıla itmeye ħarb
- Öküı başlu deve ayaklu bir dīv
Toğaldan işi-y-idi mekr-ile dīv

3095 (a) koyup : koyıp A.

3096 (b) çavlanupdur : çavlanıpdur A.

3097 (a) inanup : inanıp A.

3098 (a) girçeği : gerçeği K.

3099 (a) ne kim gördi-y-ise : neye irdi-y-ise A.

3099 (b) irdi-y-ise : girdi-y-ise A.

3100 (b) yazarlar : biraz kim K.

3102 (a) şınayup : şınayıp A.

3103 (b) kaıanup : kaıanıp A.

3104 (a) ‘ işyān ki : ‘ işyān A.

3105-3106. beyitler K’da yok. Bu beyitler A 203a’nın sayfa kenarında yer almaktadır.

- A202b Dağı yirde suçum olmaya tevbe
Bu iş benden dağı gelmeye tevbe
- Özin bildi bu nefsum kıldı tevbe
Za'îf oldum oranı oldu tevbe
- Kıluram emrüne ikrâr-ı tevbe
Bilürem suçumı zinhâr-ı tevbe
3110. Ne deñlü kumkuma ağızın açdı
Ki dîvler zâri kıldı çıkdı kaçdı
- Süleymânı diri şanup kaçardı
Ki on günlük yolu bir dem geçerdı
- K108b Görinmezdi çıkan dîvler giderdi
Kaçuban küh-ı kâf yolın dutardı
- Bu işi her kişi kim geldi gördi
Gidüben 'aqlı şöyle kaldı tırdı
- Halife tañladı gördüğü yirde
Özinden vardı ol tırdığı yirde
3115. Üninden her birinün tıldı 'âlem
Nite tākāt getürsün anda âdem
- Cihāna çavlanur kim bu ne işdür
Bunu 'âlemde kimse kılmamışdur
- Süleymānuñ bula mührini ala
Şaşuban dîvlerini taşra şala
- 'Acāyib iş diyü tañladı maḥluḡ
Bu işi kimse hergiz kıldığı yok

3108 (b) oldum : oldu A.

3110 (a) kumkuma ağızın : kumkumalar bāri K.

3110 (b) kıldı : itdi K.

3111 (a) şanup : şanıp A.

3111 (b) ki : kim A.

3112 (a) görünmezdi : bu vech-ile A.

3112 (b) küh-ı kâf : küh u kâf A.

3113 (b) gidüben 'aqlı şöyle kaldı : gidip uşşı özi denk oldu tırdı A.

3118. beyit A'da yok.

Zamān ola bunı hem söyleyeler
Ki bizden şoñra kışşa eyleyeler

3120. Niçe mañfil arasında añalar
Bu kışşa sözi ʒola her yañalar

Zamānuñdan ki bir iş şoñra ola
Gerek kim ol saña hoş kışşa ola

A203a Senüñ dañı ʒala şoñra hikāyet
Ola her işüñe dürlü rivāyet

Eyü yavuz kişinüñ adı çıkar
Velī cehd eylesen hoş adı çıkar

Eyü ad olsa hoşdur bir kişide
Şoñında her ki ʒalursa işide

3125. Zihī devlet ki hoş adı añıla
Yavuz adı ʒalan ʒatı yañıla

K109a Ārāyiş eyledüñ şerr-ile cismüñ
Şanursın añıla hayr-ıla ismüñ

Geçerseñ ger bu yavuz iddi‘ādan
Seni dañı añalar hoş du‘ādan

Eger ‘ālemde ʒılsañ bir nişānı
Seni añar baʒup kim görse anı

Ola kim ol nişān-ıla niçeler
Görüben bu fesād işden geçeler

3130. Mübārek vaqt ola tevfiḳ irişe
Sebep olur bilürsin her bir işe

Süleymānuñ nişānın ol ḫalīfe
Görüben añladı bunça laḫīfe

3119 (a) hem : kim K.

3121 (a) ki bir iş şoñra : bir iş kim öñdin A.

3121 (b) ol saña hoş : bir gün saña ol K.

3123 (a) kişinüñ : kişiniñ A.

3127 (a) iddi‘ādan : eddi‘ādan K.

3128 (b) seni añar baʒup : sini añıp baʒar A.

3130 (b) bilürsin : bilürseñ K.

Didi kim Hâk te'ālā bu cihānı
Süleymāna kıomış bunca mekānı

Anuñ emrinde her bir cānavarlar
Ki kıorķup içine cümle iverler

Gerek her kim aña 'āřı olurdı
Ne deñlü kıuvveti olsa kıalurdı

3135. şu deñlü salşanat yirinde kıaldı
Bu 'ālemden digil bes ol ne aldı

A203b

Süleymāna vefā kıılmadı 'ālem
Süleymāna n'olur kim kıanı ādem

Ne deñlü ādemī kim toğdı toğa
Kıamunuñ aşlı Ādemdür iy āđa

Kıanı Mūsā kıanı 'İsā vü Aħmed
Hıbıbu'llāh u Maħmūd u Muħammed

Cihānuñ zınetinden hıç beķā yok
Ki bundan kimseye hergiz vefā yok

K109b

3140. Hılīfe bu şanuları şanuban
Kıamu taħtını kıodı uşanuban

Cemi' i beglerin oķıdı bāri
Dirilüp hāzır oldu anda varı

Didi begler arasında ola er
Melik Mūsā gibi olsun ola ger

Sebep oldu bize hıyra yöneldük
Bilüñ kim toğrı yola şindi geldük

Buyurdı kim yazuñ Mağrib ilini
Aña şunmaya hıç kimse elini

3133 (b) kıorķup : kıorķıp A.

3134 (b) kıalurdı : olurdı K.

3135 (a) şu deñlü : bu deñlü K.

3141 (a) oķıdı : oķudı K.

3141 (b) dirilüp : dirilip A. ; anda : kıamu K.

3142 (a) -- : ki A.

3143 (b) toğrı : toğru A. ; şindi : şimdi A.

3145. Yazuñ şöyle ki neslen ba' de neslin
Kılalar beg Melik Mūsānun aşlın

Oğul oğlına ol il şöyle kılsun
Ki bu Naşr oğlunuñ adına olsun

Melik Mūsā yirinden tırı geldi
Halife hazretine tapu kıldı

Elin öpdi edebden kıldı ' izzet
Keremden hem halife virdi hil' at

İcāzet yazuban virdi eline
Melik Mūsā vara kendü iline

A204a 3150. Tapu kıldı du' ālar eyledi hem
Çıkup konduğı yire vardı ol dem

Yaraqlandı kamu leşker dirildi
Ki her birine at u ton virildi

' Alem çözdü nakāre urdı gitdi
Varuban giru şehir-i Mışra yitdi

Haberci varıban i' lāmı kıldı
Ki Naşr oğlu bugün uş Mışra geldi

K110a Aña karşı çıkar sultān-ı Mışruñ
Bile çıkdı kamu a' yān-ı Mışruñ

3155. Görüşüp girü döndü anı aldı
Ki ' izzet idüben tahtına geldi

Yine bir niçe gün anda olurlar
Niçe ' ıyş u niçe şadı kıllurlar

Sözi niçün uzadam çok idüben
Yine bir gün çıkarlar hoş gidüben

3149 (a) yazuban : yazıban A.

3149 (b) iline : eline K.

3150 (b) çıkup : çıkıp A.

3151 (b) at u ton : at-ı ton K.

3153 (a) varıban i' lāmı kıldı : varıbanın i' lām itdi K.

3153 (b) bugün : yine A. ; geldi : yitdi K.

3157 (b) bir : ol K.

Geçerler niçe tağ u niçe şahrā
Ki yolları olurdu kâh-ı deryā

Gice gündüz giderler durişürler
Meger Mağrib iline irişürler

3160. Haber oldı Melik Hārūna ile
Ki ol gün qarşu çıqdı kavmi-y-ile

Gelüp atasına çünkim irişdi
İnüp atdan elin öpdü görüşdi

Esenleşdi gelüben kavmi varı
Ki iltürler girü tahtına bārī

Geçüben tahtına çünkim oturdu
Oqıdı kavmini anda getürdi

A204b

Gelür şehriñ uluları temāmet
Ki hāzır oldılar cümle cemā'at

3165. Halife virdügi ol hükmi bile
Çıkarup gösterür andağı ile

Yazılmış her ki hükmi gördi bilsün
Bu hükme i' timādı togru kılsun

Halife hükmidür bu resme mektüb
Ki her meclisde bu söz ola mergüb

K110b

Melik Mūsā ki Naşr oğlı durur ol
Anuñ üstine bu söz ola maqbül

Oğul oğlına Mağrib ilini biz
Ki virdük aşlına qalsa dağı kız

3170. Bu söze her ki inkār eyleye çün
Ola Haq yolına 'āşī vü mel'ün

3159 (b) meger : ki tā A.

3161 (a) gelüp : gelip A.

3161 (b) inüp : inip A. ; görüşdi : görüşdi A.

3162 (b) ki : kim A.

3165 (b) çıkarup : çıkarıp A.

3166 (a) gördi : göre K.

3167 (a) resme : resmi A.

3168 (a) ki Naşr Naşır K.

3170 (a) eyleye : eyledi K.

Bu hükmi işidüp kavmi olur şād
Didiler kim zihī hükmi zihī dād

Anuñ hakkında kılduñ sen dağı hoş
Halife dağı taqşır itmedi uş

Bu iş eyle gerekdür kim kılıpdur
Bizüm hālümüzü gör ne bilipdür

Bu luḫfi kim kılıpdur ḫatı hoşdur
Du‘ āmuz münnetümüz ḫod öküşdür

3175. Dirilmiş-idi andan niçe millet
Kılurlar bu ḫariḫa aña minnet

Melik Mūsā olur ilinde dil-ḫūş
Kıalur kavmi içinde niçe yıl hoş

A205a

Kıalur tahtında işde bildüñüz ol
Niçe ‘ıyş u şafā kıılmağa meşgöl

İşitgil bir ‘aceb söz dağı diñle
Ki cān u dil göziyle anı aña

Temāşā kııl bu taqdīri işitgil
Velī taqdīre tedbiri iş itgil

3180. Kıaçan rızḫuñı ḫālıḫdan bilürsin
Yaḫın tedbiri taqdīre kıılursın

Eger tevḫīḫ irişürse kişiyē
Sa‘ ādet şem‘ i bes anda işıya

Görinmez memleket ḡavḡa gözine
Ferāḡat ihtiyār eyler özine

Cihānuñ mālına kıılmaz naḡar ḫiç
Ki şuḡlından gönül almaz eşer ḫiç

3171 (a) işidüp : işidip A.

3173. beyit K’da yok.

3174 (b) du‘ āmuz : du‘ āmız A.; minnetümüz : minnetümüz A.

3175 (a) andan : anda A.

3175 (b) aña : ḫaylī A.

3178 (b) ki cān u dil göziyle : kemāl-i ‘aḫla virip A.

3181. beyit A’da yok.

3183. beyit K’da yok. K nüshası 3182. beyitte sona ermektedir. K’da son üç varak kopuktur.

Dutar şol devleti kim yok zevâli
Anı kodı ki ağu ola balı

3185. İşit bu sözi iy řāhib-sa' ādet
Bunı hıç kılmamışdur kimse ' ādet

Bu ' ādet ol ħalīfe işi ola
Aña beñzer dağı ne kişi ola

Görincek ol Süleymānuñ niřānın
Kodı terk eyleyüben ħān-u-mānın

Didi ger memleket aşsı kılaydı
Süleymāna gerek bākī kıalaydı

Neçün cem' eyleyem ben bunca mālı
Ki tā řoñra kıala baña vebāli

3190. Okıdı beglerini cümle dirdi
Ki her birisine bir il[i] virdi

Ne deñlü var-ısa ħükmi geçer yir
Kimine iki virdi kimine bir

A205b

Kamu oğın kızın kıavmin virüben
Üleşdürdi ilin mālın virüben

Ĥalāyık ança feryād eylediler
Ki çäre olmadı çok söylediler

Didiler yā ħalīfe böyle itme
Aramızdan çıkuban şöyle gitme

3195. Mubārek yüzüñi dāyım görelüm
Girü el kıavşurubanıñ turalum

Bize devlet seni görmek yiterdi
Ĥalāyık bes ili sensüz n'iderdi

Didi kim siz benüm iki gözüksiz
Benüm ħālüm bilmezsiz n'idem siz

Ne vaqt-ısa bunı terk idiserdüm
Giderdüm şöyle geñsüz gidiserdüm

3184-3198. beyitler K'da yok.

Şanam kim daħı biñ yıl qalınurdı
Aħı̄ soñra elümden alınurdı

3200. Bunı bildüm ki dünyā terk idermiş
Anı terk itmege düşdi baña iş

Baña dad dura aġu çünki dādın
Budur tiryāķı bes añmayam adın

Birinden aña çāre olmadı hiç
Dutuban varlığı terk eyledi hiç

Bu dünyā āħiret qatında hiçdür
Qara boncuġa dek ola mı hiçdür

Mişālin bil ki bir yıldur cihānuñ
Şebātın kimse bulmaz çünki anuñ

3205. Esen yilden daħı tīzdür geçer ol
Özüñ ardınca yıl gibi kaçır ol

A206a

Taşavvur eylegil şimdi aş
Birazdan lezzeti var mı iy qardaş

Şunuñ kim bir nefesce lezzeti yok
Ne bunça sen heves olduñ aña çok

Şusuzlıkda şarāba ger toyarsın
Şü deñlü nesne dünyādan toyarsın

Şu deñlü rāhat-içün bu ‘ acebdür
Niçe şadı durur niçe ġazabdur

3210. Niçe miskīni sen başdan çıkārduñ
Niçe topraklara qanını qarduñ

Niçe ġammāz olasin şeh qatında
Şorılmayam hiç Allāh qatında

Kerem qıl tevbe it qılma yavuzlık
Ki ya‘ ni şöyle ol bulma yavuzlık

Kişiniñ ‘ ādeti olmaya yavuz
Eger olursa yavuz gelmeye uz

3199-3213. beyitler K’da yok.

Ne yirde kim ola kişi eyüdü
Kiřiniñ şek degül işi eyüdü

3215. Varur-ısa řıġar her bir maķāma
Ki luşf eyler varuban ħāř u ‘āma

Dili çatlu ola çün göñli sākin
Bulınmaz anda bes kibr ü ħod kīn

Ķılursa terk-i dünyā ol kılur hem
İřitdüñ nite kim kılınış ad hem

Biri ‘ Abdü’l-melikdür bāri kıldı
Aña ħayy u eġad çün yāri kıldı

Cihānuñ cümle mālın ħiçe şaydı
Ķoyuban taġtını bir ħırķa giydi

A206b 3220. Yönelde Ķa‘ bedin yaña gider ol
Beķā buldı fenāyı bes n’ider ol

Olur bir niçe gün yolda müsāfir
İrüben Ķa‘ beye oldu mücāvir

Özine iġtiyār ol anı kıldı
Mübārek yirde şol vaz’ ıyla kıldı

Kişide ‘ āķibet kim ħayra döndi
Sa‘ ādet bu řariķa anda ķondı

Bu ‘ ālem kimseye sermāye olmaz
Murād niçe kiři maķřūd bulmaz

3225. Deñiz mevcine bünyād urılır mı
Ki puldan ħayme hergiz ķarılır mı

Eyā ķardař bu sözi key işit sen
Çerāġı ķarañu yirde işit sen

şu kim görmez n’ider açup gözini
Baķuban çün görebilmez özini

Emek bir olıcaķ yire yimek yiñ
Nařiġat mü’mine bāri dimek biñ

3214-3228. beyitler K’da yok.

Yiter āhir naṣīḥat saña bu söz
Düzerseñ āhiretdin yanın düz

3230. Naṣīḥat kim **Kemāloġlı** bilürdi
Didi saña eger nesne belürdi

Bu deñlüdür naṣīḥat ger alursın
Dağı artuğ dilerseñ sen bilürsin

Bulınur niçe nāzük ādemī çok
Tutupdur bu ʿarīḳa ʿālimi çok

Dağı nāzük dağı ter söyleyeler
Gerek çün şehd ü şeker eyleyeler

A207a

N'ola söyler kişi si[ö]z dir diliyle
Aḡī lāzım degül kıla eliyle

3235. Eger dilden gelen elden geleydi
Gedālar cümlesi sulṭān olaydı

Bu sözi diñledüñ sen söyledüm ben
Gücüm yitdükcedür nazm eyledüm ben

Ḳalemnden ya dilümden sehv olıpdur
Ki ʿayb itmeñ elümden bu gelipdür

Bu baḡçayı düzetdüm şimdi irdi
İrişdi her ağacı bār virdi

Acı ʿatlu yimişde ger görile
Ne ḥācet ʿaybı kim yüze urla

3240. Yimiş olsa ki cümle sağ degüldür
Bulınur ʿaybı kim şol kim tāze güldür

İñen dağı hele yatlu degüldür
Egerçi cümlesi datlu degüldür

Niçe sözler işitdüñ ança manzüm
Bilürseñ söz bu dağı oldı maʿlüm

Eger vezni ḥarāb ider oḳıyan
Ki şanma anı ol vezne didüm ben

3229-3243. beyitler K'da yok.

3234 (a) söz "siz" şeklinde harekelenmiştir.

İşiden ādemīlerden keremdür
Dilerven bir du‘ā dāyım töremdür

3245. Belādan cümleñüz ĩmīn olasız
Biri biriñüze ŧirīn olasız

Bu ŧi‘ rüñ ŧağıŧı üç biñ otuzdur
Kim eksük olmaya bu deñlü sözdür

Bu nazmuñ vaqt u tārīhin ŧorasız
Ĥisābından bilürsiz çün göresiz

A207b

Rasülün hicretinden bil bu sözi
Ki taldı yidi yüz seksen tókuzı

Oruç ayınuñ āħir haftası hem
Tamām oldı bu söz va’llāhu a‘lem

3244-3249. beyitler K’da yok.

SONUÇ

“*Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu’nun Ferah-nâmesi (İnceleme-Metin)*” konulu tezimizde, Türk edebiyatında *Ferah-nâme* adını almış eserler ile XIV. yüzyıl şâiri Kemâloğlu ve *Ferah-nâmesi* hakkında yaptığımız ‘inceleme-metin’ çalışmamızla bazı sonuçlara ulaştık. Ortaya çıkan bu sonuçları, çalışmamızda yer aldıkları sıraya göre şu şekilde ifade edebiliriz.

Türk edebiyatında, tespitlerimize göre iki manzum ve iki mensur olmak üzere dört adet *Ferah-nâme* adını almış eser bulunmaktadır. Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Kemâloğlu ve *Ferah-nâme* mesnevîsi hakkında ortaya çıkan sonuçlara sonraki pasajlarda yer verilecektir. Kemâloğlu’ndan yaklaşık 40 yıl sonra farklı bir konuda ancak aynı adla eser telif eden Hatiboğlu Muhammed’in *Ferah-nâme* mesnevîsi, bilinen iki manzum *Ferah-nâme*’den birisidir.

Diğer iki *Ferah-nâme* ise İbn-i İsâ-yı Saruhânî ve Hekim Mehmed Aşkî tarafından telif edilen mensur eserlerdir. Harflerden mana çıkarma amacıyla yazılmış olan İbn-i İsâ-yı Saruhânî’nin *Ferah-nâmesi et-Teshîru’l-ekber fî ilmi’l-harf* adıyla da anılmaktadır. Küçük bir risâle olan hekim Mehmed Aşkî’nin, karanfiller ve karanfil yetiştiriciliği hakkında telif ettiği *Ferah-nâmesi*’ne de *Risâle-i Aşkî Der-Hakkı Zehr-i Karanfil bi-Unvân-ı Ferah-nâme* denilmektedir. Mensur olarak telif edilen bu iki *Ferah-nâme*, isimleri dışında Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi* ile herhangi bir benzerlikleri bulunmamaktadır.

Manzum olarak telif edilen ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatında bahse değer olan Kemâloğlu ve Hatiboğlu Muhammed’in *Ferah-nâme* adlı eserleri ilk bakışta benzer yönlerinin olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu izlenimi uyandırmada iki manzum mesnevînin de öğüt ve nasihat verme kaygısıyla telif edilmesi yanında anlatımlarında da ibretlik hikâyelere yer vermiş olmaları en büyük etkenlerdendir.

Hatiboğlu’nun *Ferah-nâmesi* yüz hadis ve yüz hikâyenin Arapçadan nazmen yapılmış bir tercümesi iken, Kemâloğlu’nun *Ferah-nâmesi*’nde bazı ara başlıkların hadislerden oluştuğu ve bu başlıkların devamında verilen hadislerin manzum açıklamalarının yapıldığı vakidir. Ancak bu durum eserin bütününe yansımamaktadır. Başka bir ifade ile Hatiboğlu, eserini yüz hadisin manzum açıklaması üzerine bina etmiş iken Kemâloğlu; on üç meclisten oluşan eserini

efsaneler, kendisinden önce yazılmış muhtelif kitaplardan alınmış hikâyeler, başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere, kısmen dinî eserlere, Emevî fütühâtının meydana getirdiği destanlara ve özellikle Bakır şehri hikâyesine yer vererek Hatiboğlu'ndan farklı ve bambaşka bir konuda eser telif etmiştir diyebiliriz.

Hatipoğlu her ne kadar yüz hadisin manzum açıklamasını yapmış olsa da eserinde, her hadis başlığının devamında Kur'ân'dan, tarihî olaylara, İslam büyüklerinin hayatlarına, bazen de gerçek hayattan alınan ibretlik hikâyelere yer vermiştir. Bu yönüyle söz konusu iki manzum *Ferah-nâme* arasında, hikâyelerini besleyen kaynaklar açısından az da olsa bir benzerlik kurulabilir.

Bazı kaynaklarda *Ferah-nâme* adıyla kaydedilen ancak asıl adı *Ferah-nâme* olmayan eserler de bulunmaktadır. *Ferah-nâme* kelimesindeki ح harfinin yazımından kaynaklandığını düşündüğümüz bu yanlışlığın kataloglama işlemleri sırasında devam ettiğini ve فرخنامه *Ferruḥ-nâme* ve فرجنامه *Ferec-nâme* isimli eserler ile فرحنامه *Ferah-nâme* ismini taşıyan eserlerin karıştırıldığını tespit ettik. *Ferruḥ-nâme* ve *Ferec-nâme* ismini taşıdığını tespit ettiğimiz eserleri çalışmamıza dahil etmeyip söz konusu eserlerin doğru şekilde yazılışlarını vermekle yetindik.

Hz. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırışı vak'ası etrafında gelişen ve olağanüstü mâceraları hikâye eden, Kemaloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin, bazı kaynaklarda Trablusşam'da yazıldığı ve eserin Kemâloğlu tarafından Trablusşam hakimi Mîr Gazi'ye ithaf edildiği bilgileri yer almaktadır. Bu bilgilerin M. Fuad Köprülü'nün hususî kütüphanesinde bulunduğu bilgisini verdiği ve bugün elde mevcut olmayan bir *Ferah-nâme* nüshasına dayanılarak oluştuğu anlaşılmıştır. Yaptığımız araştırmada Kemâloğlu'nun hayatı, eserini telif ettiği yer ve eserini kime takdim ettiği hakkında Köprülü tarafından verilen bilgileri teyit edecek herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Dolayısıyla, eldeki mevcut bilgiler ışığında, Kemâloğlu'nun bilinen tek eseri olan *Ferah-nâme* mesnevîsini Ramazan 789/ Ekim 1387 yılında yazdığı bilgisi dışında müellif ve eseri hakkında verilen bilgiler ispata muhtaçtır.

XIV. yüzyıl şairi Kemâloğlu'nun bir adının *İsmail* olduğu şeklinde bazı çalışmalarda yer alan bilgiyi de teyit edecek herhangi bir veri bulunmamaktadır. Kemâloğlu'nun hayatı, doğum yeri ve yaşadığı yer hakkında, eserinde yer alan bilgiler dışında, herhangi bir kayıt bulunmadığı halde müellifin adı bazı çalışmalarda *Kemâloğlu İsmail* şeklinde geçmektedir. Müellifin adının *İsmail* olduğu bilgisi ilk

olarak M. Fuad Köprülü'nün “*İbn-i Hatîb:Ferah-nâme*” adlı makalesinde geçer. Köprülü bu bilgiyi, bugün elde mevcut olmayan ve hususî kütüphanesinde bulunduğunu belirttiği bir *Ferah-nâme* nüshasına dayanarak vermektedir. Yaptığımız araştırmada Köprülü'nün hususî kütüphanesinde bulunduğu bilgisini verdiği söz konusu nüshaya ulaşamadık. Mustafa Özkan TDV İslam Ansiklopedisi “*Ferah-nâme*” maddesinde; söz konusu nüshanın YKY Sermet Çifter Kütüphanesinde henüz tasnif edilmeyen eserler arasında bulunduğu bilgisini vermiştir. Bu konu ile ilgili yaptığımız çalışmada Sermet Çifter Kütüphanesi'nde Cafer Çelebi'ye ait *Heves-nâme* adlı eserinin sehven *Ferah-nâme* ismiyle kaydedildiğini ve söz konusu kütüphanede, Köprülü'nün hususî kütüphanesinden nakledilen bazı eserler olmakla birlikte, Kemâloğlu'na ait bir *Ferah-nâme* nüshasının bulunmadığını tespit ettik. Diğer yandan Kemâloğlu'nun bir adının İsmail olduğu, eserini yazdığı sırada Mısır Memlûkleri'nin hüküm sürdüğü Trablusşam'da bulunduğu ve eserini Trablusşam hakimi Mîr Gazi'ye takdim ettiği bilgileri mevcut iki *Ferah-nâme* nüshasında bulunmamaktadır. Dolayısıyla Köprülü'nün, Kemâloğlu hakkında verdiği ve bugün elde bulunan mevcut kaynaklarla tespit edemediğimiz bu bilgiler şimdilik bir soru işareti olarak kalmaktadır. Kemâloğlu hakkında oluşan bu tartışmalı bilgilerin ortaya çıkabilecek muhtemel *Ferah-nâme* nüshası veya nüshaları yardımıyla çözülebileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Yaptığımız çalışmalara rağmen M. Fuad Köprülü'nün “*İbn-i Hatîb:Ferah-nâme*” adlı makalesinde hususî kütüphanesinde bulunduğunu belirttiği Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin söz konusu nüshasını elde edemedik. Kemâloğlu'nun bir adının İsmail olduğu, Trablusşam'da yaşadığı ve eserini burada hüküm süren Mîr Gâzi'ye sunduğu bilgileri muhtemelen bu kayıp nüshada bulunuyor olabilir. Eldeki mevcut nüshalarda ise bu bilgiler bulunmamaktadır. Diğer yandan, Ali Rıza Karabulut'un hazırladığı katalogda Kemâloğlu'nun eserini Şam'da hüküm süren Mîr Gazi'ye sunduğu bilgisi yer alır. *Ferah-nâme* hikâyesinin başlangıcı Mesleme b. Abdülmelik'in babası halife Abdülmelik b. Mervân'ın meclisinde dinlediği bir hikâyeye dayanmaktadır. Halife Abdülmelik de o sırada Emevîler'in başşehri Şam'da yer alır. Eserde anlatılan hikâye Şam'da başlar ve Şam kelimesi eserde konu gereği pek çok yerde geçer. Kemâloğlu'nun eserini Şam'da veya Trablusşam'da hüküm süren Mîr Gâzi'ye sunduğu bilgisinin eserde Şam kelimesinin

sıklıkla geçmesi arasında herhangi bir bağ oluşturup oluşturmadığı da dikkate alınması gereken hususlardandır.

Kemâloğlu'nun, eserini "Halil" isimli bir kişinin yazdığı mensur bir hikâyeye dayanarak nazmettiği ifade edilse de müellifin eserinde bu konuya değindiği ancak "Halil" isminde bir şahıstan söz etmediği, müellifi ve içeriğinden bahsetmediği manzum bir hikâyeyi beğenmeyip ondan daha üstün bir manzume yazmaya koyulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Kemâloğlu'nun, eserini sadece bir kaynaktan yararlanarak yazdığı veya eserinin tercüme bir eser olduğu görüşü Kemâloğlu'nun eserini telif etme sebebini anlattığı beyitlerle karşılaştırıldığında çok isabetli gözükmemektedir.

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* hakkında yapılan bazı çalışmalarda, eserin Afyon İl Halk Kütüphanesi Gedik Ahmed Paşa Bölümünde iken Ankara Milli Kütüphaneye taşınan nüshasının müstensihî ve istinsah tarihinin belirlenemediği kaydı düşülmüştür. Yaptığımız çalışmada söz konusu nüshanın 866/1461 yılında Hasan b. İlyas en-Nakkaş el-Amâsî tarafından istinsah edildiği tespit edilmiştir.

Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* hakkında, Tijen Çalışkanman (Dursun) tarafından yapılan bir yüksek lisans çalışmasında, *Ferah-nâme*'de geçen tarihî şahsiyetlerden Emevî halîfesi Abdümelik b. Mervân'ın oğlu Mesleme b. Abdümelik'in, Ebû Müslim Horasânî ile karıştırıldığı görülmektedir. Yine aynı çalışmada mesnevî nazım şekliyle yazılan eserde az da olsa farklı vezinlerde yer alan gazel formundaki manzumelerde, mesnevî nazım şekline uymadığı gerekçesiyle, kâfiye uyumsuzluğu bulunduğu şeklinde verilen bilgilerin yanlışlığı çalışmamızda ortaya çıkarılmıştır.

Ferah-nâme hakkında Kenan Özbostancı tarafından yapılan bir diğer yüksek lisans çalışmasında, eserin Konya nüshasının beyit sayısı hakkında verilen yanlış bilgi düzeltilmiş, eserin mevcut iki nüshasından sadece birinde yer aldığı gerekçesiyle edisyon kritikli metne dahil edilmeyen beyitler de edisyon kritikli metne alınarak, eserin konu bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

Ferah-nâme'nin mevcut iki nüshasından biri olan Afyon nüshasının Konya nüshasına göre dil ve ifade özellikleri bakımından daha sağlıklı olduğunu söyleyebiliriz. Afyon nüshasındaki başlık, âyet ve hadisler hareke ve imlâ bakımından Konya nüshasına nazaran daha sağlıklıdır. Konya nüshasında yer alan

bazı kelimelerin vezne tam oturmadığı, atıf vavı kullanılması gereken iki kelime arasında terkip yapıldığı, Arapça ifadelerde dil bilgisi kurallarına uyulmadığı görülmüştür.

Kemâloğlu'nun eserine hakim olan dilin tamamıyla Eski Anadolu Türkçesi karakteristik özelliklerini taşıdığını söyleyebiliriz. Basit olmayan sade bir dil kullanan Kemâloğlu'nun eserinde tasavvufî unsurlara sıkça rastlanmaz. Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin, dil ve üslup yönüyle Hatiboğlu'nun *Ferah-nâmesi*'ne göre daha canlı ve akıcı bir karaktere sahip olduğu söylenebilir.

Kemâloğlu'nun, öğüt ve nasihat verme kaygısıyla yazdığı eserinin ana kaynakları Kur'ân ve sünnettir. Kur'ân-ı Kerîm'de çizilen kâmil insan modelini eserinde sürekli öne çıkaran müellif, kelâmi-filozofik bir üslûba sahiptir. Kemâloğlu eserinde âyet ve hadisler ile birlikte atasözleri, deyimler, özlü sözler ve kelâm-ı kibâr kabilinden sözlere sıkça yer verir. Eser bu yönüyle dinî-ahlakî öğütleri içeren bir manzume olarak nitelendirilebilir.

Kemâloğlu, eserinin giriş bölümlerinde şiir ve nesir hakkındaki görüşleri ile birlikte şekil ve anlam bütünlüğü üzerinde durarak bir bakıma eserinde doğrudan doğruya sanat görüş ve düşüncelerini paylaşır. Kur'ân-ı Kerîm ve dinî hikâyelerden alınan ibretlik kıssaları, Türk masalları ve Dede Korkut ifadeleri ile birleştiren Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin dinî halk destanlarından divan şiirine geçişte önemli bir rolü üstlendiği söylenebilir. Kemâloğlu, vezin ve kâfiyeye önem verdiği gibi eserinde şekil ve anlam bütünlüğünü savunan beyitler de kaleme almıştır. Müellifin bu düşünceleri bir bakıma, telif ettiği eserin divan şiirine geçişte üstlendiği mühim rolü göstermektedir.

Eserde öne çıkan en önemli hususlardan birisi de, birçok dilde anlatılan ve dilden dile dolaşan iç içe geçmiş dinî-efsanevî hikâyelerin Türk masalları ve Kur'ân-ı Kerim ve ondan neşet eden dinî hakikatler gibi biri millî diğeri de dinî olmak üzer iki temel kaynaktan beslendiği gerçeğidir. Kemâloğlu bu iki temel unsuru din ve dünyaya dair öğüt verme kaygısıyla birleştirip Eski Anadolu Türkçesi ifadeleri ve kendine özgü söyleyiş tarzı ile okuyucuya sunmuştur. Bu bakımdan *Ferah-nâme*'nin dinî-ahlakî bir mesnevî olduğunu söyleyebiliriz.

Kemâloğlu'nun ifadelerinde orijinal nitelikte özlü sözler de oldukça fazladır. Eserin bütününe yayılan ve birçoğu da Kemâloğlu'na ait olduğu sanılan bu özlü

sözler ile ilgili de ayrı bir çalışma yapılması eserin telif edildiği dönemin sosyo-kültürel yapısını da ortaya çıkaracaktır.

Divan şiirinin oluşma safhasında telif edilen *Ferah-nâme*'nin bugün elimizde orijinal nüshası bulunmamaktadır. Buna rağmen eserin mevcut iki nüshası dikkate alınarak hazırladığımız edisyon kritikli metin ile eser, dinî ve edebî yönleriyle incelemeye tabi tutulmuştur.

Kemâloğlu'nun XIV. yüzyılda yaşamış olması, tezkire ve biyografi türü eserlerde adından söz edilmemesi müellif ve hayatına dair bilgilere ulaşmamızı güçleştirmiştir. Kemâloğlu'nun ismi, inceleyebildiğimiz kadarıyla, eseri dışında başka kaynaklarda geçmemektedir. Kültür Bakanlığı Türkiye Yazmaları Toplu Katalogunda Kemalpaşazâde'ye ait *Rubâiyat* adlı eserin Kemâloğlu'na aidiyetinden söz edilmektedir. Söz konusu rubailerin Kemalpaşazâde'nin eserinde bulunmadığı iddia edilerek bu sonuca varılmıştır. Eserin orijinaline bakıldığında 24. yaprak baş tarafta “Der Sitâyîş-i Kemalpaşazâde” başlığından anlaşılacağı üzere söz konusu rubailerin Kemâloğlu'na ait olmadığı anlaşılmıştır.

Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi* hakkında yaptığımız çalışmada; Türk edebiyatında *Ferah-nâme* ismini taşıyan mensur ve manzum eserlerin isimleri dışında benzer yönlerinin olmadığını tespit ettik. Kemâloğlu ve Hatiboğlu'nun telifi olan iki manzum *Ferah-nâme*'nin ise bazı yönleriyle benzerlik arz ettiklerini söyleyebiliriz. Söz konusu iki manzum *Ferah-nâme* öğüt ve nasihat verme kaygısıyla telif edilmiş olsalar da içerdikleri konuları bakımından farklılık arz etmektedirler. Dolayısıyla *Ferah-nâme* ismiyle telif edilen eserlerin *Sur-nâmeler*, *Şehr-engîzler*, *Menâkıbnâmeler* örneklerindeki gibi bir tür oluşturacak şekilde değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir.

Çalışmamızın büyük bir kısmını oluşturan Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*'nin bulunabilecek yeni nüsha veya nüshaları müellifin hayatı hakkında bilinmeyen yönlerini ortaya koyabileceği gibi eserin orijinaline yakın metnin oluşmasına da katkı sağlayabilir.

Hız. Süleyman'ın kendisine isyan eden devleri cezalandırışı vak'ası etrafında gelişen olağanüstü mâceraları hikâye eden bir mesnevî olan Kemâloğlu'nun *Ferah-nâmesi*, dinî-ahlakî nitelikte bir eser olmasının yanında bütünüyle Eski Anadolu Türkçesi karakteristiğini yansıtması bakımından dil ve edebiyat tarihi açısından

olduğu kadar telif edildiği d6nemin din ve sosyo-k6lt6rel tarihi bakımından da 6nemli bir eserdir. Eserin bulunabilecek yeni bir n6shası, eser ve yazarı hakkında yeni bilgilere ulaşmamızı sağlayabileceği gibi, *Ferah-nâme*'nin T6rk edebiyatındaki yerinin daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abdürrezzak Kâşânî, **Tasavvuf Sözlüğü (Letâifü'l-A'lâm fî İşârâtı Ehli'l-İlhâm)**, (Çeviren: Ekrem Demirli), İz Yayınları, İstanbul 2004.

Ahmet Rifat, **Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye**, 7 Cilt, Keygar Neşriyat, Ankara 2004.

Akkaya, Hüseyin-Kara, İsmail, “Süleymannâme”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul 1998, Cilt: 8, ss. 72-74.

Aşık Çelebi, **Meşâirü's-suarâ**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih Bölm, 772.

Ateş, Ahmet, “Mesnevî”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:8, İstanbul 1960, ss. 127-133.

Ateş, Ahmet, “Metin Tenkidi Hakkında”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: 7-8, 1942, ss.253-267.

Ayan, Hüseyin, **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-nâme (Hurşid ü Ferahşâd) İnceleme-metin-sözlük-konu dizini**, Atatürk Ün. Yayınları, Erzurum 1979.

Ayverdi, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006. Cilt: 1-3.

Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l- Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin**, (haz. Mahmud Kemal İnal-Avni Aktunç), Maarif Basımevi, İstanbul 1955. Cilt: 1-2.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, **Şuabu'l-îmân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Cilt:10, Beyrut, 1410.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahîh**, Cilt:6, Dâru İbn-i Kesir el-Yemâme, Beyrut 1407/1987.

Bursalı Mehmed Tâhir b. Rif'at, **Aydın Vilayetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Suarâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli**, İzmir 1324.

Bursalı Mehmed Tâhir b. Rif'at, **Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi**, (haz. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2000.

Cebecioğlu, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul 2005.

Coşan, M. Esad, **Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri**, Server İletişim, İstanbul 2008.

Çalışkanman (Dursun), Tijen, **Ferahnâme Kemaloğlu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996.

Çelebioğlu, Amil, **Türk Mesnevî Edebiyatı (Sultan II. Murad Devri)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

Çelebioğlu, Amil, "Kültür ve Edebiyatımızda Allah", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul 1998, ss. 93-108.

Çifçi, Selcen, "XIV. Yüzyıl Şairi Hatiboğlu ve Bir Mesnevisi: Bahrü'l-Hakâyık", **AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Afyon 2001, Cilt:2/Sayı:2, ss.187-195.

Demirci, Mehmed, "Hakikat-i Muhammediyye" **DİA**, İstanbul 1997, Cilt: 15, ss. 179-180.

Demirci, Mehmed, "Nûr-ı Muhammedî", **DEÜİFD**, İzmir 1983, Sayı:1, ss. 239-258.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yayınları, Ankara 1997.

Dilçin, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 1983.

Ebû Abdullah b. Abdullah b. El-Mus'ab ez-Zübeyr, **Kitâbu Nesebi Kureys**, Daru'l-maârif, Kahire 1951.

Ebû Abdullah b. Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nisâburî, **el-Müstedrek ale's-sahîhayn**, Dâru'l-ktübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990, Cilt:4.

Eckmann, Janos, "Memlük-Kıpçak Edebiyatı", **TDAY Belleten**,1982-1983,Ankara 1986, ss.85-99 (Bu makale Central Asitic Journal, Vol. 8/4, 1963'teki "The Memluk-Kıpcak Literature" başlıklı İngilizce aslından Günay Karaağaç tarafından tercüme edilmiştir).

Eckmann, Janos, "Memlük Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair", **TDAY-Belleten**, Ankara 1964, ss. 35-41.

Erdem, Sadık, "XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri", **Türk Bilig**, Sayı:8, Ankara 2004, ss. 84-85.

Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1998.

Erkan, Mustafa, "Ferahnâme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1996, Cilt:12 ss. 359-360.

Ertaylan, İ. Hikmet, **Hatiboğlu Bahrü'l-Hakayık**, İstanbul Edebiyat Fakültesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1960.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, **el-Mu'cemu'l-Evsat**, (Tahkîk: Târik b. Avadullah b. Muhammed), Cilt: 10, Dâru'l-Harameyn, Kâhire 1415.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, Cilt:20, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1404/1983.

Fayda, Mustafa, "Muhammed", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2005, Cilt:30, ss. 408-423.

Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kühü'l-Ahbâr ve Levâkihü'l-Efkâr**, (Hazırlayan: Mustafa İsen, **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Ankara 1994, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını- Sayı:93, Tezkireler Dizisi-Sayı: 2.)

Genç, İlhan, **Örnekleriyle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş (Başlangıçtan XVI. yüzyıla kadar)**, İzmir 2007.

Genç, İlhan, **Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler**, İzmir 2007.

Gibb, Elias John Wilkinson, **Osmanlı Şiir Tarihi**, (terc. Ali Çavusoglu), Akçağ Yayınları, Ankara 1999. (I-II ve III-V olmak üzere iki cilt halinde)

Güleç, Hamdi, "Süleymânnâme'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar Dil-Üslûp ve Motifler", **TDSBD (Bilig)**, Kış/2006, Sayı:36, ss. 243-260.

Güngör, Zülfikar, "Edebiyatımızda Hz. Peygamber Sevgisi", **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı:161, Mayıs 2004, ss.56-57.

Hacıyev, Khanoglan, **Mesleme b. Abdülmelik: Hayatı, Siyâsî ve Askerî Faaliyetleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, (terc. Salih Tuğ) İrfan Yayınları, İstanbul 1993, Cilt: 1-2.

Harman, Ömer Faruk-Akkaya, Hüseyin “Süleyman”, **TDV İslam Andiklopedisi**, İstanbul 2010, Cilt:38, ss. 56-62.

Hekim Mehmed Aşkî, **Risâle-i Aşkî Der-Hakkı Zehr-i Karanfil bi-Unvân-ı Ferah-nâme**, Süleymaniye Ktp., Sütlüce Dergahı Elif Efendi Koleksiyonu, nr. 78/2.

Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr**, (haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), Sehâ Neşriyat, İstanbul 2006.

İbn-i İsâ-yı Saruhânî, **Ferah-nâme**, Milli Kütüphane, nr. A4085.

İbn-i İsâ-yı Saruhânî, **Ferah-nâme**, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Bölm., nr. 4615.

İbn-i İsâ-yı Saruhânî, **Ferah-nâme**, Süleymaniye Ktp., Carullah Bölm, nr. 1539.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım şekilleri ve Aruz**, Dergah Yayınları, İstanbul 1999.

İz, Fahir-Kut, Günay, “Kemâloğlu”, **Büyük Türk Klasikleri**, Cilt: 1, İstanbul 1985, ss. 321-325.

Kanar, Mehmet, **Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul 2011.

Kanar, Mehmet, **Türkçe Farsça Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul 2008.

Karabey, Turgut, “Kemâloğlu”, **TDEA**, Cilt:5, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, s.275.

Karabulut, Ali Rıza, **İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi**, Akabe Kitapevi, Kayseri.

Karamanlioğlu, Ali Fehmi, **Kıpçak Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 1994.

Karataş, Ahmet “Süleymannâmeler”, **Yağmur Dergisi**, Sayı: 42, Ocak-Mart 2009, ss. 45-46.

Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullâh Hâcî Halîfe, **Keşfu’z-zunûn an Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn**, İstanbul 1971.

Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullâh Hâcî Halîfe, **Süllemü’l-Vusûl ilâ Tabakâti’l-fuhûl**, Süleymaniye Ktp,Şehid Ali Paşa Böl., nr. 1877.

Kehhâle, Ömer Rızâ, **Mu’cemü’l-müellifin terâcim-i musannifi’l-kütübi’l-Arabiyye**, Cilt:15, Dımeşk 1957,

Kemâloğlu, **Ferah-nâme**, Afyon İl Halk Kütüphanesi, Gedik Ahmet Paşa, Yazma no. 18349.

Kemâloğlu, **Ferah-nâme**, İzzet Koyunoğlu Yazma Eserler Koleksiyonu, nr. 14671.

Kemikli, Bilal, “Türk Tasavvuf Şiirinde Allah Tasavvuru”, **Yeni Türkiye**, Temmuz-Agustos 2000, Sayı: 34, ss. 232-238.

Kocatürk, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.

Köksal, M. Asım, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yayınları, Ankara 2004.

Köprülü, M. Fuad, “İbn Hatîb : Ferah-nâme”, **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul 1928, Cilt:2. ss. 489-496.

Köprülü, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (haz. Ahmet Mermer), Ankara 2006.

Köprülü, M. Fuad, **Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar**, İstanbul 1934.

Köprülü, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları 1**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (Gerekli Sadeleştirmeler ve Notlar İlavesiyle Yayımlayanlar: Orhan F. Köprülü-Nermin Pekin), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

Kurnaz, Cemal-Tatçı, Mustafa, “İbn İsâ”, **TDV İslam Andiklopedisi**, İstanbul 1999, Cilt:20, ss.91-92.

Küçük, Sezai-Muslu, Ramazan, **Akhisarlı Şeyh İsâ Menâkıbnâmesi (XVI.Yüzyıl)**, Aşiyen Yayınları, İstanbul 2003.

Külekçi, Numan, **İbni İsâ Saruhânî Esmâ-i Hüsnâ Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Külekçi, Numan, **XI- XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Aktif Yayınevi, Erzurum 1999, Cilt: 1-2.

Levend, Agâh Sırrı, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.

Levend, Agâh Sırrı, **Edebiyat Tarihi Dersleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1935.

Levend, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK Yay. Ankara 1998, Cilt:1.

Mazioğlu, Hasibe, “Türk Edebiyatı, Eski”, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt: XXXII, Milli Eğitim Basımevi, 1983, ss. 80-134.

Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye**, (İstanbul trz’den Tıpkı Basım) Gregg international Publishers Limited, Cilt: 1-4, İngiltere 1971.

Mengi, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi-Metinler**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Mustakimzâde, Süleymân Sa'dettin Efendi, **Mecelletü'n-Nisâb**, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Böl., nr. 628.

Nemeth, J. , “Das Ferah-nâme des Ibn Hatîb”, **MO**, XIII (1919), ss. 145-184.

Onay, Ahmet Talât, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, TDV Yay. Ankara 1993.

Ömer b. Mezîd, **Mecmûatü'n-Nezâir**, (terc. Mustafa Canpolat), TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

Özbostancı, Kenan, **Kemaloglu Ferah-name**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

Özkan, Mustafa, “Ferah-nâme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1996, Cilt:12 ss. 358-359.

Özkan, Mustafa, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul 1995.

Öztürk, Cemil, **Hatiboğlu:Ferahname, egy XV. szazadi Oszman-Török nyelvemlek**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ph. D. diss., Budapest Eötvös Loránd University 1984.

Pala, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay. İstanbul 2000.

Pekolcay, Necla ve diğerleri, **İslamî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi, İstanbul 1996.

Pekolcay, Neclâ, **İslâmî Türk Edebiyatı**, Kitabevi, İstanbul 1996.

Rieu, Charles, **Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum**, London 1888.

Şahin, Hatice, **Hatipoğlu Ferah-nâme (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1993.

Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004.

Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, (İstanbul 1306'dan Tıpkı basım), Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, Cilt: 1-6.

Şener, H. İbrahim-Alim Yıldız, **Türk İslâm Edebiyatı**, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003.

Şükûn, Ziya, **Farsça-Türkçe Lûgat (Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya)**, MEB Yayınları, İstanbul 1996, Cilt: 1-3.

Tâcizâde Câfer Çelebi, **Heves-nâme**, Yapı Kredi Yayınları Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazma No: 937.

Tekindağ, Şehabeddin, "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", **TM**, XVI (1971), ss. 141, 145, 149-153.

Timurtaş, Faruk K., **Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri Eski Yazı ve İmlâ-Arapça-Farsça- Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1983.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ, **el-Câmiu's-Sahîh**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Cilt:5, Ankara 2004.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2002.

Ünver, İsmail, “Mesnevî”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, TDK Yayınları, Ankara 1986, Sayı: 415-417, ss.432-438.

Yeniterzi, Emine, “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler”, **TALİD**, Cilt:5, Sayı:10, 2007, ss. 433-468.

Yeniterzi, Emine, **Türk Edebiyatında Na’tlar (Antoloji)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992.

Yıldız, Alim “Süleyman Nazif’e Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri”, **CÜİFD**, Cilt:7, ss. 159-201, Sivas Haziran-2004.

Yılmaz, Ali, “Esmâ-i Hüsnâ Şârihi İbn-i İsbâ-yı Saruhânî” **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt:30, S:2, ss. 19-29, Ankara Nisan-Mayıs-Haziran 1994.

Yılmaz, Ali, “Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsbâ-yı Saruhânî’nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ’sı”, **CÜİFD**, Sayı:2, ss. 1-34, Sivas 1998.

Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, (terc. Reşit Rahmeti Arat), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

Yüce, Nuri, “Osmanlı Türkçesi”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, IRCICA, İstanbul 1998, Cilt: 2, ss. 3-19.

Zümrütler, Hüsamettin, **Hatiboğlu Ferahnâme (Transkribe ve Metin)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994.